

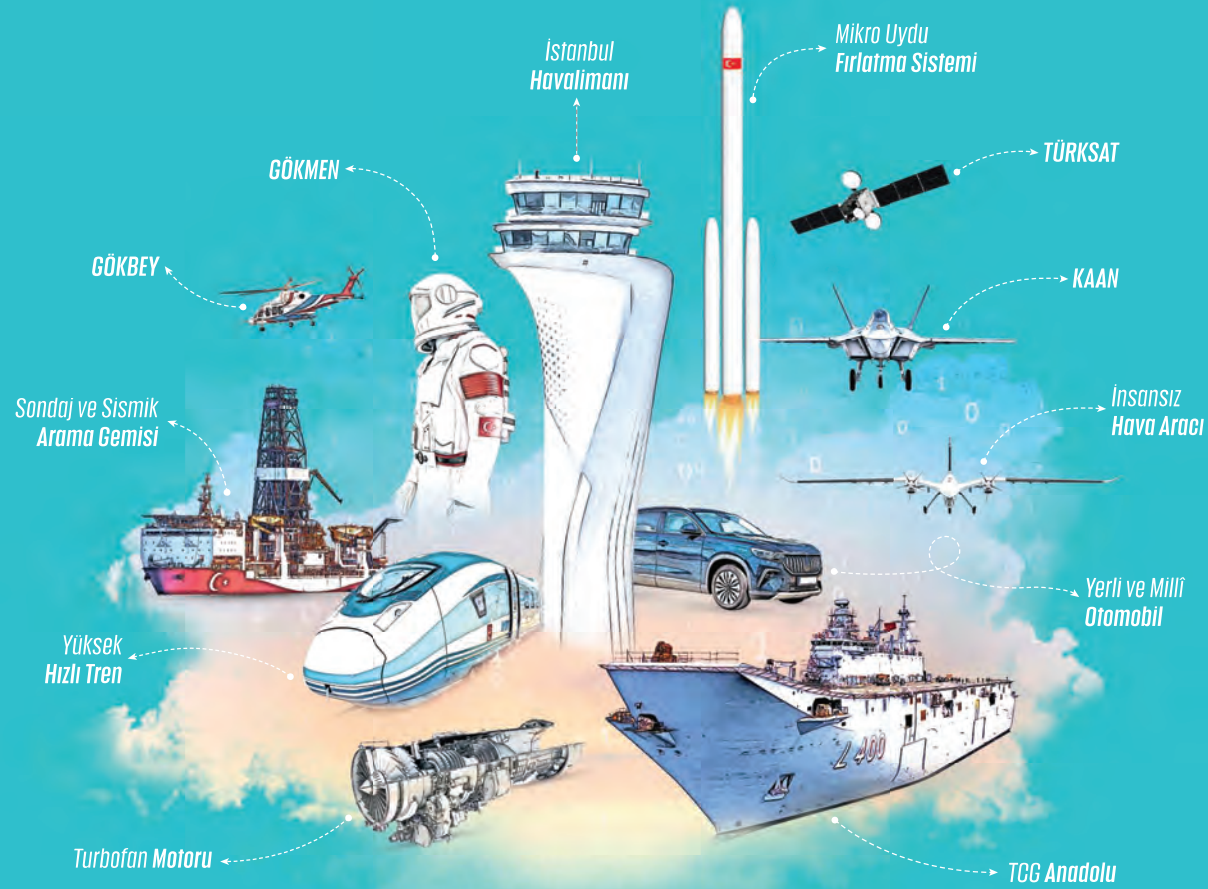
Bu kitaba sığmayan
daha neler var!

Karekodu okut, bu kitapla
ilgili EBA içeriklerine ulaş!

eba
www.eba.gov.tr

Teknoloji Yolculuğumuz

**BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA
ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.**

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin
İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşınması Zorunlu Değildir.

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM

DERS KİTABI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK

**12.
SINIF**

ORTAÖĞRETİM T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK 12. SINIF DERS KİTABI

SÖRİPEKYOLU
YAYINCILIK

ORTAÖĞRETİM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

İNKILAP TARİHİ

VE

ATATÜRKÇÜLÜK

12.

SINIF

DERS KİTABI

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 04.01.2023 tarih ve 2 sayılı kurul (ekli listenin 2'inci sırasında) kararıyla 2023-2024 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir.

Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

Yazarlar

Muammer KARACA

Tuğrul CİĞAL

SDRİPEKYOLU
YAYINCILIK

Her hakkı saklıdır ve **İPEKYOLU YAYIN DAĞITIM LİMİTET ŞİRKETİ**'ne aittir. İçindeki şekil, yazı metin ve grafikler, yayınevinin izni olmadan alınamaz; fotokopi, teksir, film şeklinde ve başka hiçbir şekilde çoğaltılamaz, basılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN

978-975-9073-31-2

Editör

Şule YILDIZ

Dil Uzmanı

Engin EKİCİ

Görsel Tasarımcı

Dr. Aysel GÜNEY TÜRKEÇ

Program Geliştirme Uzmanı

Zeynep TIRAŞ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

Kenan GEDİK

Rehberlik Uzmanı

Hamdi GÖKTAŞ

SDRİPEKYOLU
— YAYINCILIK —

Kavacık Subayevleri Mah. Fahrettin Altay Cad. No.: 4/8 Keçiören/ANKARA
tel.: (0.312) 318 51 51-50 • belgegeçer: 318 52 51

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlahî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

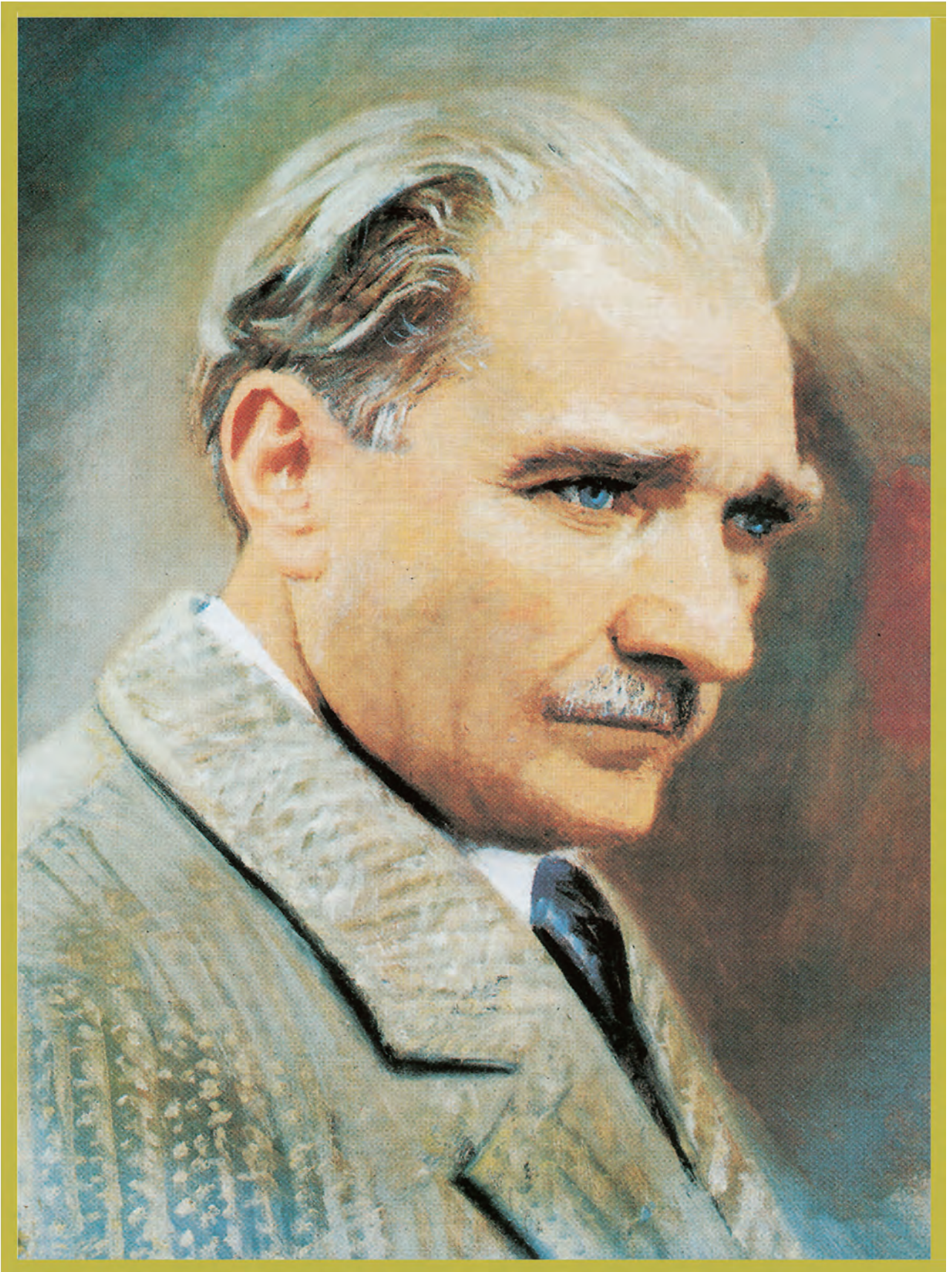
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTAPIN TANITIMI	9
1. ÜNİTE: 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA	11
A. MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI	12
B. 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU	17
C. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ (1914-1918)	21
Ç. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)	33
1. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	37
2. ÜNİTE: MİLLÎ MÜCADELE	41
A. MİLLÎ MÜCADELE'NİN HAZIRLIK ÇALIŞMALARI	42
B. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 NİSAN 1920)	60
C. SEVR ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)	64
Ç. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE CEPHELER	66
D. MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER	83
2. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	88
3. ÜNİTE: ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI	93
A. ATATÜRK İLKELERİ	94
B. TÜRK İNKILABI	101
C. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ	126
3. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	127
4. ÜNİTE: İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA	131
A. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İÇ POLİTİKASINDA YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER	132
B. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER	138
C. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER	151
4. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	155

5. ÜNİTE: II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA	159
A. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI	160
B. II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE	169
C. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI	178
5. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	183

6. ÜNİTE: II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE VE DÜNYA	187
A. 1945-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN GELİŞMELER	188
B. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ	196
C. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN GELİŞMELER	203
6. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	207

7. ÜNİTE: TOPLUMSAL DEVRİM ÇAĞINDA DÜNYA VE TÜRKİYE	211
A. 1960 SONRASINDA DÜNYA SİYASETİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER	212
B. 1960 SONRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER	218
C. 1960 SONRASINDA TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER	226
7. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	234

8. ÜNİTE: 21. YÜZYIL EŞİĞİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA	237
A. 1990 SONRASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER	238
B. 1990 SONRASINDA DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER VE BUNLARIN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	249
8. ÜNİTE SONU DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI	258

SÖZLÜK	261
KAYNAKÇA	265
GENEL AĞ KAYNAKÇASI VE GÖRSEL KAYNAKÇA	266
CEVAP ANAHTARI	266
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI	267
TÜRK DÜNYASI HARİTASI	268

Ünite numarasını belirtir.

Ünite adını belirtir.

3. Ünite **ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI**

KONULAR

A. Atatürk İlkeleri
B. Türk İnkılabı
C. Atatürkçü Düşünce Sistemi

ANAHTAR KAVRAMLAR

• Saltanat	• Şer'iye ve Evkaf	• Millî kültür
• Halifelik	• Misak-ı İktisadi	• Çağdaşlaşma
• Tevhid-i Tedrisat	• Kabotaj	

29 Ekim 1931 - ANKARA (Genelkurmay Başkanlığı ve MSB Binalarının Açılışı)

93

Ünitede işlenen konu başlıklarını gösterir.

Ünitede öğrenilecek anahtar kavramları gösterir.

Hazırlık Çalışmaları

1. Selanik, Manastır, İstanbul, Şam ve Sofya şehirlerinin Mustafa Kemal'in hayatındaki yerini araştırınız.
2. Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği cepheler hangileridir?
3. 1915 Olayları ile Sevk ve İskan Kanununu araştırınız.
4. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı ateşkes ve barış antlaşmalarının isimlerini öğreniniz.

İşlenecek konuyla ilgili hazırlık çalışmalarının bulunduğu bölümdür.

İşlenen konuyla ilgili farklı çalışmaları içeren bölümdür.

Etkinlik

Aşağıdaki tabloda verilen Amasya Genelgesi'nin önemi sütununun karşısına kitabımızın 50. sayfasında bulunan Amasya Genelgesi'nin maddelerinden uygun olanı yazınız.

Amasya Genelgesi'nin Önemi	Amasya Genelgesi'ndeki İlgili Madde
Millî Mücadele'nin gerekçesi ifade edilmiştir.	
Millî egemenliğe dayalı yeni bir devletin kurulacağı ifade edilmiştir.	

Konu anlatımını desteklemek ve öğrendiklerinizi pekiştirmek için hazırlanan bölümdür.

Bilgi Notu

Nürnberg Mahkemesi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu konuda ilk somut adım atılmış ve savaşta Alman savaş suçlularını yargılamak amacıyla Nürnberg'de uluslararası ceza mahkemesi kurulmuş ve böylece tarihte ilk defa kişiler işledikleri uluslararası suçlardan ötürü cezai işleme tabi tutulmuşlardır. (...) İkinci Dünya Savaşı bütün yıkıcılığıyla devam ederken müttefik devletleri savaş sonrasında kurulacak uluslararası siyasi düzene karar vermek için çeşitli konferanslar düzenlemiştir. Bu durum hukuk alanında da geçerlidir ve öncelikli olarak Alman savaş suçlularının yargılanması değerlendirilmiştir. Gerçekten de Naziler gerek kendi ülkelerinde gerekse de işgal ettikleri yerlerde halk üzerinde insanlık dışı eylemlerde bulunmuş hatta başta Auschwitz olmak üzere çeşitli toplama kampları kurarak Musevi nüfusu toplu imha yoluna gitmiştir. Bu durum müttefik devletlerin kamuoyunda söz konusu fiilleri işleyen veya bunların işlenmesine göz yuman kişiler hakkında cezai işlem uygulanması yönünde bir görüş oluşmasını sağlamıştır. Bunun yanında müttefik devletler, bu gibi suçların işlenmesine katılan veya göz yuman ulusal liderlerin de gelecekte aynı sorunların tekrar edilmemesi için yargılanması yönünde kamuoyu baskısı ile karşılaşmıştır.

Mehmet Şahin, Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme, s.50-51.

Ünitede öğrendiklerinizi pekiştirmek ve varsa öğrenme eksikliklerinizi belirlemek amacıyla hazırlanan çalışmalardır.

2. Ünite Sonu Değerlendirme Çalışmaları

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere "D", yanlış ise "Y" yazınız.

1. (...) İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Yunan Kızılhaçı tarafından desteklenen Mavri Mira Cemiyeti, Megali İdea düşüncesiyle Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hedeflemiştir.
2. (...) İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgalini Mustafa Kemal Paşa'ya ilk duyuran kişi, Manastırlı Hamdi Bey'dir.
3. (...) Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan "Yaban" adlı eser Namık Kemal'e aittir.
4. (...) İstiklal Marşı ilk olarak Sebülreşat dergisinde yayımlanmıştır.
5. (...) Sevr Antlaşması'nı tanımadığını ilan eden İngiltere, Misak-ı Milli'yi kabul eden ilk Avrupa devleti-dir.

Ünitede yer alan elektronik içerikler, işlenen konunun içeriğine göre sayfada ilgili alanlara yerleştirilmiştir.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

1.

Ünite

20. YÜZYIL BAŞLARINDA
OSMANLI DEVLETİ VE
DÜNYA

KONULAR

- A. Mustafa Kemal'in Hayatı
- B. 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nin Durumu
- C. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti (1914-1918)
- Ç. Mondros Ateşkes Antlaşması (30 Ekim 1918)

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Rüştîye
- İdadi
- Meşrutiyet
- Sömürgecilik
- Manda ve himaye
- Mütareke
- İttihat ve Terakki

“Geldikleri gibi giderler!”

(Mustafa Kemal Paşa)

Hazırlık Çalışmaları

1. Selanik, Manastır, İstanbul, Şam ve Sofya şehirlerinin Mustafa Kemal'in hayatındaki yerini araştırınız.
2. Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği cepheler hangileridir?
3. 1915 Olayları ile Sevk ve İskan Kanununu araştırınız.
4. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda imzaladığı ateşkes ve barış antlaşmalarının isimlerini öğreniniz.

A. MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI

1. Mustafa Kemal'in Çocukluk Yılları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal, 1881'de Selanik kentinde doğdu (Görsel 1.1). Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki en büyük kenti olan Selanik'te farklı din ve milletten kişiler bir arada yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaya çıkan, milliyetçilik akımının etkisiyle bölgede başlayan isyanlar ve bu isyanları durdurmak amacıyla Osmanlı aydınlarının yürüttüğü faaliyetler, Mustafa Kemal'in fikirlerinin gelişmesinde büyük rol oynadı.

Etkinlik

Fransız İhtilali ile ön plana çıkan milliyetçilik düşüncesinin Osmanlı Devleti'ne etkilerini tartışarak elde ettiğiniz sonuçları maddeler hâlinde yazınız.

Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanım'dır (Görsel 1.2 ve 1.3). Mustafa Kemal'in anne ve babası aslen Karaman ilinden Rumeli'ye göç eden Yörük Türklerindendir. Ali Rıza Efendi'nin babası Kızıl Hafız Ahmet Efendi, Zübeyde Hanım'ın babası ise Sofuzade (Sofizade) Feyzullah Efendi'dir.

Ali Rıza Efendi, uzun süre gümrük memuru olarak çalıştıktan sonra ticarete atılarak kereste alım satımı işine yönelen modern düşünceli bir kişiydi. Ali Rıza Efendi, çocuklarının iyi bir eğitim almasına; ileri görüşlü, çağdaş fikirlere sahip kişiler olarak yetişmesine büyük önem vermiştir. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım zeki, geleneklerine bağlı ve dindar bir kadındı.

Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal daha 9-10 yaşlarında iken eşini kaybetti. Bir anne olarak hayatının geri kalan kısmını oğlu Mustafa Kemal'i ve kızı Makbule'yi en iyi şartlar içinde yetiştirmeye adanmıştı. Mustafa Kemal'in doğduğu ve ortaokula kadar eğitimini devam ettirdiği Selanik, çeşitli din ve milletlere mensup insanların bir arada yaşadığı bir liman şehriydi. Selanik şehrinde yaşayan milletler arasında Türkler, Rumlar ve Bulgarlar yer almaktaydı. Bu kültürel zenginlikler, Mustafa Kemal'in hayatında önemli izler bırakıp kişiliğinin gelişmesinde etkili oldu.

Görsel 1.1: Mustafa Kemal'in doğduğu ev (Selanik)

Görsel 1.2: Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza Efendi

Görsel 1.3: Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım

2. Mustafa Kemal'in Eğitim ve Öğretim Hayatı

Osmanlı Devleti'nde eğitim, vakıflar tarafından açılan mahalle (sıbyan) mekteplerinde ve medreselerde ücretsiz verilirdi. Medrese öncesi eğitim kurumu olan mahalle mekteplerinde Kur'an-ı Kerim, Türkçe, matematik vb. dersler öğretilirdi. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde rüştiye, idadi, sultani ve darülfünun adı verilen okullar açılarak Batı tipi eğitim anlayışına geçildi. Batı tipi eğitim kurumlarının açılması sürecinde medreselerin kapatılmaması, eğitim alanında ikilik yaşanmasına neden oldu.

Mustafa, ilkokul çağına geldiğinde ilk olarak annesinin isteği üzerine Hafız Mehmet Efendi Mahalle Mektebine başladı. Ali Rıza Efendi, oğlunun memur olmasını istiyordu; bu amaçla kısa bir süre sonra oğlunun kaydını Batı tipi eğitim veren Şemsi Efendi Mektebine aldırdı. Ancak bir süre sonra Ali Rıza Efendi'nin vefatı üzerine ekonomik açıdan zor bir döneme giren Zübeyde Hanım, çocuklarıyla Langaza'da bir çiftlikte çalışan kardeşi Hüseyin Efendi'nin yanına yerleşmek zorunda kaldı. Langaza'da kaldıkları sürece eğitim hayatına ara veren Mustafa, annesinin isteğiyle Selanik'te yaşayan halasının yanına dönerek eğitim hayatına devam etti.

Şemsi Efendi Mektebini bitiren Mustafa, 1894'te Selanik Mülkiye Rüştiyesine yazıldı. Asker olmayı her şeyden çok isteyen Mustafa, annesine haber vermeden girdiği askerî okul sınavını kazanarak 1894'te kaydını Selanik Askerî Rüştiyesine aldırdı. Selanik Askerî Rüştiyesinde Matematik Öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Bey, Mustafa'nın matematik dersindeki üstün başarısı ve kişisel meziyetleri nedeniyle ona Kemal (olgun, yetkin, eksiksiz) ismini verdi. Yine Selanik Askerî Rüştiyesinde Fransızca Öğretmeni Yüzbaşı Nakiyüddin Bey; Mustafa Kemal'in Fransızcaya ilgi duymasının yanında Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan demokrasi, insan hakları, eşitlik, milliyetçilik kavramları ile tanışmasını sağladı.

Manastır Askerî İdadisi sınavlarını kazanan Mustafa Kemal, eğitim hayatına Manastır'da devam etti (Görsel 1.4). Bu dönemde Manastır, Osmanlı Devleti için önemli bir ticaret merkeziydi. Aynı zamanda eğitim ve kültür kurumları ile Türk tarihine yön veren birçok devlet adamının ve askerinin yetiştiği bir şehirdi. Manastır Askerî İdadisinde 1896-1899 yılları arasında eğitim gören Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları Mehmet Nuri (Conker), Ömer Naci, Ali Fethi (Okyar) ve Ahmet Tevfik'ti. Manastır Askerî İdadisinde derslerine giren Tarih Öğretmeni Topçu Kolağası Mehmet Tevfik (Bilge), Mustafa Kemal'e tarih dersini sevdiren kişiydi.

Görsel 1.4: Manastır Askerî İdadisi

Bilgi Notu

Ömer Naci, Manastır idadisinde Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı oldu. Mustafa Kemal'e edebiyat ve hitabet aşkını aşılamış veya onda bu kabiliyetlerin gelişmesine yardım etmiş olduğu bir gerçektir.

Şevket Süreyya Aydemir; Tek Adam: Mustafa Kemal 1881-1919, Cilt I, s. 72. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

Mustafa Kemal, Manastır Askerî İdadisi ikinci sınıfta okurken 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı çıktı. Yıllar sonra Mustafa Kemal, o günlerle ilgili şunları söyledi: “Gençlik hayatımın en heyecanlı günlerini yaşadım. Yaşımın küçük olmasına rağmen bu savaşa katılmayı çok istemiştim.” Mustafa Kemal'in bu sözünü vatan sevgisi açısından değerlendiriniz.

Bilgi Notu

Mehmet Nuri Conker

Mehmet Nuri Conker, 1881’de Selanik’te doğdu. Selanik Askeri Rüştîyesi, Manastır Askeri İdadisi, Harp Okulu ve sonrasında Harp Akademisi’nden mezun olarak Mümtaz Yüzbaşı rütbesiyle 3. Ordu’da göreve başladı. Harekât Ordusu, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı’nda görev aldı. (...) 27 Şubat 1921’de Hariciye Vekâleti tarafından Almanya’da görevlendirildi. (...) Türkiye Cumhuriyetinin ikinci çok partili hayata geçiş denemesi olan Serbest Cumhuriyet Partisi’nin kurucularındandır. (...) Zabıt ve Kumandan (Subay ve Komutan) isimli kitabı 1914 yılında yayınlandı. Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devletleri tarafından verilmiş nişanları vardır. TBMM tarafından Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ve Takdirname ile ödüllendirildi.

Ahmet Selim Ersoy, Mehmet Nuri Conker’in Askeri ve Siyasi Hayatı (1911-1937), s.II (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Ali Fethi Okyar

1880 yılında o dönemde Osmanlı Devleti sınırları içinde olan Makedonya’nın Pirlepe (Pirlebe) şehrinde doğmuştur. Türk asker ve siyaset adamı olan Ali Fethi Okyar, Mustafa Kemal’in en yakın arkadaşlarından biridir. Mustafa Kemal ile birlikte Trablusgarp Savaşı’na katılmış ve cumhuriyeti kuran kadro içinde yer almıştır. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk meclis başkanlığı görevini yapan Ali Fethi Okyar, 1924-1925 yılları arasında başbakanlık görevini üstlenmiş, 1930 yılında Mustafa Kemal’in isteği ile Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 1.5: Mustafa Kemal ve Ali Fethi Okyar

Manastır Askerî İdadisinden başarıyla mezun olan Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’a geldi. Siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan devletin en gelişmiş kenti olan İstanbul’da 1899-1902 yılları arasında Harp Okulunda, 1902-1905 yılları arasında ise Harp Akademisinde okudu. Harp Okulunda görev yapan Yüzbaşı Naci Bey, Rahmi Paşa, Necip Asım Bey isimli öğretmenler ile Harp Akademisinde görev yapan Ali Rıza Paşa, Pertev Paşa, Topçu Feriki Ahmet Muhtar Paşa, Kurmay Binbaşı Refik Bey gibi öğretmenler Mustafa Kemal’i düşünceleriyle etkilemiştir. Harp Akademisinden beşincilikle mezun olan Mustafa Kemal, kurmay yüzbaşı rütbesiyle 1905 yılında Şam’da bulunan 5. Orduya atanmıştır.

Etkinlik

Aşağıdaki tablonun sol sütununda Mustafa Kemal’in eğitim gördüğü şehirler verilmiştir. Sağ sütunda ise Mustafa Kemal’in eğitim gördüğü okullar karışık sırayla verilmiştir. Bu okulları, bulundukları şehri de dikkate alarak orta sütundaki bölüme kronolojik olarak yerleştiriniz.

Selanik		Harp Akademisi
Manastır		Hafız Mehmet Efendi Mahalle Mektebi
		Mülkiye Rüştîyesi
		Harp Okulu
İstanbul		Şemsi Efendi Mektebi
		Askerî Rüştîye
		Askerî İdadi

3. Mustafa Kemal'in Fikir Hayatını Etkileyen Şehirler ve Düşünürler

Mustafa Kemal'in fikirlerinin oluşmasında eğitim gördüğü Selanik, Manastır ve İstanbul ile görev yaptığı Şam, Sofya şehirlerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının etkisi büyüktür. Makedonya'da yer alan Selanik sahip olduğu liman ve demir yolu ulaşım imkanlarının etkisiyle bölgenin en önemli ticaret merkezi haline gelmişti. Farklı milletlerden insanların bir arada yaşadığı Selanik'te Türkler dışında Yunan, Bulgar, Ermeni, Yahudiler birlikte yaşıyordu. Selanik'ten sonra bölgenin ikinci önemli ticaret merkezi olan Manastır aynı zamanda askeri açıdan büyük önem taşıyordu. Mustafa Kemal'in ilk ve orta eğitimini gördüğü bu iki şehirde milliyetçi düşüncelerle ortaya çıkan isyan girişimleri ve bu isyanları önlemek amacıyla alınan tedbirler onun fikirlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan da devletin en gelişmiş kenti durumundaydı. Mustafa Kemal Harp Okulu ve Harp Akademisi'nde eğitim alırken şehrin haberleşme alanındaki gelişmişliğinin de etkisiyle ülke içinde yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş okul arkadaşlarıyla ülke sorunlarını görüşüp çareler aradığı toplantılar düzenlemişti. Mustafa Kemal'in askerî eğitimini tamamladıktan sonra ilk görev yaptığı şehir olan Şam, ekonomik açıdan geri kalmış olmasının yanında milliyetçi duygularla çıkan isyanların etkisiyle karışık bir durumdaydı. Mustafa Kemal, ülkenin kurtuluşu için çareler üretmeye çalıştığı bu dönemde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurarak örgütçü kişiliğinin ipuçlarını vermişti. 1913'te Sofya'ya ataşemiliter olarak atanan Mustafa Kemal görevinin getirdiği avantajla Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sorunlarıyla ilgilenme fırsatını buldu. Sofya'da önce otel de konaklayan Mustafa Kemal daha sonra yanlarına yerleştiği Alman aile sayesinde Alman kültürünü yakından izlemiş Almancasını geliştirme şansını yakalamıştı. Yürüttüğü görev nedeniyle Avrupa devletlerinin temsilcileri ile sık sık görüşme imkanı bulan Mustafa Kemal bu görüşmeler sonucunda hem Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etme imkanını yakalamış hem de Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti ile ilgili görüşlerini öğrenmişti.

Mustafa Kemal eğitim hayatı boyunca gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yayımlanan eserleri yakından takip ederek dünyada ve Osmanlı Devleti'nde yaşanan olayların nedenleri, sonuçları hakkında doğru ve gerçekçi bilgilere ulaşmak istemiştir. Fransızca eserleri orijinalinden okuyup anlayacak seviyede Fransızca bilen Mustafa Kemal, Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesi sürecindeki etkileriyle tüm dünyada büyük ün kazanan Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Ruso), Montesquieu (Monteskü) ve Voltaire'in (Volter) fikirlerinden etkilenmiştir. Yabancı düşünürler dışında Ziya Gökalp, Tevfik Fikret ve Namık Kemal'in savundukları fikirler de Mustafa Kemal'in dünya görüşünün gelişmesinde etkili olmuştur.

Bilgi Notu

Jean Jacques Rousseau

1712 yılında Cenevre'de doğan Fransız yazar, düşünür ve politikacı olan J.J. Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi" ve "Dillerin Kökeni Üstüne Deneme" isimli eserleri önemlidir.

J.J. Rousseau, Toplum Sözleşmesi adlı eserinde egemen güç nasıl sürüp gider? sorusuna şöyle yanıt vermiştir. (...) Egemen varlığın elinde yasama gücünden başka bir yetki olmadığı için, ancak yasalarla iş görür. Yasalarsa, genel istemin gerçek işlemleri olduklarından, egemen varlık ancak halk bir araya geldiği zaman iş görebilir.

Jean Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi Bölüm IV, s.85 (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Montesquieu

1689 yılında Fransa'da doğmuştur. Düşünür ve siyaset kuramcısı olan Montesquieu, yasama, yürütme ve yargıyı birbirinden ayırmak gerektiğini vurgulayarak kuvvetler ayrılığının öneminden bahsetmiştir. Mustafa Kemal, Montesquieu'nun "Kanunların Ruhu Üzerine" adlı ünlü yapıtını inceleyerek yeni Türk devletinin kuruluşunda buradaki fikirlerden yararlanmıştır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 1.6: J. J. Rousseau (1712-1778)

Görsel 1.7: Montesquieu (1689-1755)

Bilgi Notu

Voltaire

1694 yılında Fransa’da doğmuş düşünür, yazar ve filozoftur. Fransız İhtilali’nde ve aydınlanma sürecinin oluşmasında önemli rol oynayan düşünceleri ile Mustafa Kemal’i etkileyen Voltaire’in “Özgürlük, adaletten başka bir şey değildir.” sözü önemlidir.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 1.8: Voltaire
(1694-1778)

Bilgi Notu

Ziya Gökalp

1876 yılında Diyarbakır’da doğmuştur. Milliyetçilik ve Türkçülük üzerine yazdığı eserlerle ünlenmiştir. Mustafa Kemal, Ziya Gökalp ile ilgili şu sözü söylemiştir: “Benim ruhumun ve bedenimin babası Ali Rıza Bey, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası Ziya Gökalp’tir.” Ziya Gökalp’in önemli eserleri; “Kızıl Elma”, “Türkçülüğün Esasları” ve “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak”tır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 1.9: Ziya Gökalp
(1876-1924)

Tevfik Fikret

Atatürk şüpheşiz Fikret’in eserlerini de yakından izliyordu. Onun çeşitli konulardaki fikir ve düşüncelerinde Fikret’in etkisi açıkça görülmektedir. I. Dünya Savaşı’nın bütün şiddetiyle devam ettiği bir sırada Mustafa Kemal Paşa’nın, Tevfik Fikret’in ölümünün üçüncü yıldönümünde Aşyan’ı ziyaret etmesi, bu büyük düşünür ve şaire duyduğu hayranlığın güçlü bir kanıtı ve göstergesidir. Atatürk bu ziyaretin gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Ben inkılâp ruhunu ondan aldım. Ziyaret edeceğim yerlerin başında elbette Aşyan gelir.”

Zeki Arıkan, Türkiye’nin Çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk. 123. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 1.10: Tevfik Fikret
(1867-1915)

Namık Kemal

Türk edebiyatı ve düşünce hayatında “vatan ve hürriyet şairi” olarak tanınan Namık Kemal 21 Aralık 1840’da Tekirdağ’da doğdu. Hayatında bir dönüm noktası olacak Vatan Yahut Silistre adlı oyunu, 1 Nisan 1873’te Güllü Agop’un Gedik Paşa’daki Tiyatrosu’nda oynandı. (...) Namık Kemal’in tesiri altında kalanlardan birisi de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’tür. (...) Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi’nden sonra 24 Aralık 1919’da Kırşehir’e gelir. Halk, onu coşku ve sevgiyle karşılar. Geceleyin şerefine fener alayı tertip edilir. Kırşehir “Gençler Derneği”nde halka hitaben bir konuşma yapar. (...) Nâmık Kemâl’in Vatan Mersiyesi’nde yer alan: “Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini/ Yoğ-imiş kurtaracak bahtı kara mâderini” beytini değiştirerek şöyle okur: “Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini/ Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini”. Mustafa Kemal Paşa, Namık Kemal’in aynı mısralarını I. İnönü Muharebesi ile ilgili 13 Ocak 1921 tarihli Meclis oturumundaki konuşmasında aynı heyecanla okur.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 1.11: Namık Kemal
(1840-1888)

Etkinlik

1905 yılında Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Mustafa Kemal'in ilk görev yeri Şam'da bulunan (Görsel 1.12) 5. Ordudur. Mustafa Kemal'in görev yaptığı 1905-1907 yılları arasında Şam kenti karışık bir siyasi yapıya sahipti. Mustafa Kemal'e göre imparatorluğun unutulmuş bir köşesi olan Şam, Arap kabilelerin sürekli isyanları nedeniyle ekonomik ve sosyal açıdan yaşanması zor bir yerdi. Devletin Arap kabilelerinin çıkardığı isyanları bastırmada zorlandığını gören Mustafa Kemal'e göre Osmanlılık düşüncesi ömrünü tamamlamıştı. Şam'da bulunduğu sırada Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kaos ortamından kurtulması için arkadaşlarıyla görüş alışverişine giren Mustafa Kemal, 1906 yılında Şam'da Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurdu.

Görsel 1.12: Mustafa Kemal, 1906 yılında 5. Orduda görev yaptığı subay arkadaşlarıyla birlikte

1907 yılında Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin şubesini açmak için gizlice Selanik'e gelen Mustafa Kemal, aynı dönemde Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargâhına atandı. 3. Ordu tarafından Selanik'te görevlendirildi. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Vatan ve Hürriyet Cemiyeti birleştirildi. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası çıkan 31 Mart İsyanı'nı bastırmak için kurulan Hareket Ordusunda kurmay başkan olarak görev yaptı ve isyanın bastırılmasından sonra Selanik'e geri döndü. 1910 yılında Fransa'da düzenlenen Picardie (Pikardi) Manevraları'nı izlemek için devlet tarafından görevlendirilen Mustafa Kemal, burada Avrupalı meslektaşlarıyla görüş alışverişinde bulunma şansı yakaladı.

Trablusgarp Savaşı'nda "Gazeteci Mustafa Şerif" takma adıyla gizlice Trablusgarp'a giderek İtalyanlara karşı yerel kuvvetleri örgütledi. Balkan Savaşı başlayınca Çanakkale Boğazı'nı savunmak amacıyla kurulan orduyu komuta etmek için İstanbul'a geri döndü. Balkan Savaşları'nın bitmesi üzerine Ekim 1913-Ocak 1915 tarihleri arasında Sofya Ataşemiliterliği (askerî ateşe) görevine atanan Mustafa Kemal, bu süreçte yarbay rütbesine yükseldi.

Sofya'da bulunduğu sırada siyasi ve askerî toplantılar dışında opera ve balolara katılarak Batı kültürünü inceledi (Görsel 1.13). Balkanlarda başlayan Avrupa tipi modernleşme hareketini yakından takip eden Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra giriştiği inkılaplarda bu dönemde elde ettiği bilgileri yoğun olarak kullandı. Sofya Ataşemiliterliği sırasında I. Dünya Savaşı başlayınca hazırladığı raporları İstanbul'a gönderdi. Bu raporlarda Osmanlı Devleti'nin savaşa girmemesi gerektiğini ifade etti. Daha sonra aktif görev talep edince Tekirdağ'da kurulan 19. Tümen Komutanlığına atandı.

Görsel 1.13: Mustafa Kemal, Sofya Ataşemiliterliği sırasında 1914 yılında katıldığı bir baloda giydiği yeniçeri kıyafetiyle

Video İçeriği

B. 20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

18. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabı, Osmanlı Devleti'ni siyasi, askerî, ekonomik ve sosyal yönden olumsuz etkilemişti. Fransız İhtilali ile ön plana çıkan milliyetçilik düşüncesi, çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı Devleti'nde bağımsızlık amaçlı isyanların çıkmasına neden oldu. 19. yüzyıl başlarında ilk olarak Sırp, ardından Yunanlar ile başlayan milliyetçi isyanlar devletin parçalanma sürecini hızlandırdı. Sanayi İnkılabı ile ortaya çıkan ham madde ve enerji kaynağı ihtiyacı, sanayileşen Avrupa devletlerinin Osmanlı

topraklarına ilgisini artırdı. Bu dönemde yoğunlaşan sömürgecilik düşüncesi, Osmanlı Devleti'ni ekonomik bir çıkmaza sürüklemiş, daha önceki dönemlerde Avrupa devletlerine tanınan kapitülasyonların da etkisiyle yerli üretim yok olma aşamasına gelmişti.

Avrupa devletlerinin kontrolü altındaki Osmanlı ekonomisinde halk yoksulluk ve yokluk içinde yaşamaya başlıyordu. Bu dönemde Balkanlar ve Kafkaslarda kaybedilen topraklardan Anadolu'ya yapılan büyük Türk göçü, ekonomik ve sosyal sıkıntıları daha da artırmıştı. Tüm bu sıkıntılara 20. yüzyıl başlarında yapılan Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda uğranan yenilgiler de eklenince sorunlar doruk noktasına ulaşmıştı.

1. II. Meşrutiyet'in İlanı

Etkinlik

Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet ile II. Meşrutiyet'in ilan edilme aşamalarını inceleyerek aradaki farklılıkları sınıf ortamında arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet ile kurulan Meclis-i Mebusan, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndaki (93 Harbi) yenilgiler konusunda Meclis'ten gelen yoğun eleştiriler üzerine II. Abdülhamit tarafından 13 Şubat 1878'de kapatıldı. II. Abdülhamit 1878 ile 1908 yılları arasında ülkeyi Mebusan Meclisini açmadan tek başına yönetti. Meşrutiyet yanlılarınınca İstibdat (Baskı) Dönemi olarak isimlendirilen 1878-1908 arasında meşrutiyetin yeniden ilan edilmesini isteyen muhalefet, örgütlenme sürecine girdi. 1889 yılında kurulan İttihad-ı Osmaniye Cemiyeti, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1906'da birleşerek 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti adını aldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Türkçülük düşüncesiyle hareket ediyorlardı. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde Türkçülük akımının yanında Batıcılık, İslamcılık ve Osmanlıcılık fikir akımları da etkiliydi. Bu fikir akımlarının savunduğu düşünceler kültür mirasını etkilemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 Reval Görüşmeleri'nde İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni paylaşma konusunda anlaşmaları üzerine Padişah II. Abdülhamit'ten meşrutiyeti yeniden ilan etmesini istedi. II. Abdülhamit isteklerini reddedince Resneli Niyazi Bey tarafından Resne dağlarında ilk isyan başlatıldı (Görsel 1.14). Kısa sürede genişleyen isyanı bastıramayacağını anlayan II. Abdülhamit, şiddet kullanmayarak 23 Temmuz 1908'de meşrutiyeti ikinci kez ilan etti.

Görsel 1.14: Resneli Niyazi Bey (1873-1913)

II. Meşrutiyet'in ilanı halk tarafından coşku ile karşılandı. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası Kanun-ı Esasi'de yapılan değişiklik ile siyasi parti kurulmasına izin verildi. Bu dönemde kurulan İttihat ve Terakki Fırkası, Fedakaran-ı Millet Fırkası, Osmanlı Ahrar Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası gibi partiler ile çok partili hayata geçildi. II. Meşrutiyet'in ilanı sürecinde yaşanan iç karışıklıkların etkisiyle Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken Avusturya Bosna ve Hersek'i işgal etmiş Girit Meclisi, Yunanistan'a ilhak kararı almıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanına ve Mebusan Meclisinin açılmasına karşı olan bir grup tarafından İstanbul'da 31 Mart İsyanı çıkarıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, isyanı bastırmak amacıyla Selanik'te Hareket Ordusunu oluşturdu. Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a gelen Hareket Ordusu, kısa sürede isyanı bastırdı. Mustafa Kemal, Hareket Ordusunun kurmay başkanı olarak görev yapıyordu.

Bilgi Notu

Osmanlı Devleti'nde kullanılan Rumi takvime göre 31 Mart 1325'te çıkan isyan, miladi takvime göre 13 Nisan 1909 tarihine denk gelmektedir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yönetimi perde arkasından ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, 31 Mart İsyanı'nda yer aldığı gerekçesiyle II. Abdülhamit'i Meclis kararıyla 27 Nisan 1909'da tahttan indirerek sürgüne gönderdi. Meclis kararıyla göreve gelen ilk Osmanlı padişahı V. Mehmet Reşat, Meclis huzurunda yemin ederek göreve başladı. 21 Ağustos 1909'da 1876 Anayasası'nın (Kanun-ı Esasi) bazı maddeleri değiştirildi. Kanun-ı Esasi'de yapılan padişahın meclisi feshetme yetkisinin kısıtlanması, hükûmetin meclise karşı sorumlu kabul edilmesi, padişahın yasaları veto etme yetkisinin sınırlandırılması, vatandaşa siyasal örgütlenme ve toplantı özgürlükleri hakkının verilmesi vb. değişiklikler ile anayasa daha demokratik hale getirilmek istenmiştir.

2. Trablusgarp Savaşı (1911-1912)

İtalya, Almanya ile birlikte Avrupa'da siyasi birliğini en geç sağlayan ülkeldi. İtalya'nın sanayisi için gerekli ham madde ve enerji kaynağı ihtiyacını karşılamak düşüncesiyle Osmanlı Devleti'ne ait Trablusgarp'a saldırması üzerine başlayan Trablusgarp Savaşı, günümüzde Libya olarak isimlendirilen bölgede gerçekleşmiştir. Trablusgarp ile Osmanlı Devleti arasında yer alan Mısır'ın İngiliz işgali altında olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'a kara sınırı yoktu. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'a karadan asker sevkiyatının zorluğu dışında bölgeye denizden yardım gönderecek bir donanmaya sahip olmaması da Trablusgarp'ın savunmasını zorlaştırıyordu. Bu dönemde Mustafa Kemal, Enver ve Fethi beyler gibi vatansever Osmanlı subayları kimlik değiştirerek Mısır üzerinden Trablusgarp'a geçtiler ve bölgede yaşayan Berberi halkı İtalya'ya karşı örgütlediler. Mustafa Kemal, Tanin gazetesi adına, "Gazeteci Mustafa Şerif Bey" takma ismiyle Trablusgarp, Derne ve Tobruk'ta ilk askerî başarılarını kazandı (Görsel 1.15).

Görsel 1.15: Mustafa Kemal ve Nuri Conker Trablusgarp Savaşı'nda

Trablusgarp Savaşı'nda istediği başarıya ulaşamayan İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Rodos'u ve On İki Ada'yı işgal edip Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almaya çalıştı. Bu sırada Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne saldırması ile I. Balkan Savaşı başladı. Zor durumda kalan Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine 1912 Ouchy (Uşi) Antlaşması'nın imzalanmasıyla Trablusgarp Savaşı sona erdi. Uşi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son toprağı olan Trablusgarp kaybedildi. On İki Ada ve Rodos geçici olarak İtalya'ya verildi. Trablusgarp dinî olarak Osmanlı halifesine bağlandı.

3. Balkan Savaşları (1912-1913)

Etkinlik

Rus Çarı I. Petro'nun sıcak denizlere inme politikasını ve bu politikanın Osmanlı tarihi açısından önemini araştırarak sonuçlarını değerlendiriniz.

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı nedeniyle içine düştüğü zor durumdan yararlanmak isteyen Balkan devletleri, Rusya'nın kışkırtmasıyla birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı saldırıya geçti (Harita 1.1). I. Balkan Savaşı, Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne saldırmasıyla 8 Ekim 1912'de başladı. Balkan devletleri olan Karadağ, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan karşısında başarısızlığa uğrayan Osmanlı Devleti, 1913'te Londra Antlaşması'nı imzalayarak Midye-Enez hattının batısındaki tüm Balkan topraklarını kaybetti. I. Balkan Savaşı sonrası Bulgaristan'ın daha çok toprak aldığını iddia eden Sırbistan ve Yunanistan, yanlarına Romanya'yı da alarak Bulgaristan'a karşı bir ittifak kurdu. Bulgaristan'ın bu ittifakı bozmak amacıyla Sırbistan ve Yunanistan'a savaş açmasıyla II. Balkan Savaşı başladı. Osmanlı Devleti, Bulgaristan'ın içine düştüğü zor durumdan yararlanarak Edirne ve Kırklareli'yi geri aldı. Bulgaristan ile imzalanan 1913 İstanbul Antlaşması'yla Meriç Irmağı sınır kabul edildi. Yunanistan ile imzalanan 1913

Atina Antlaşması'yla Yanya'nın, Selanik'in ve Girit Adası'nın Yunanistan'a ait olduğu kabul edildi. Ayrıca Osmanlı Devleti ile sınırı kalmayan Sırbistan ile 1914 İstanbul Antlaşması imzalandı. Anadolu'ya yakın Ege adalarının kime ait olacağı Avrupa devletlerinin kararına bırakıldı (Harita 1.2).

Harita 1.1: Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti haritası

Harita 1.2: II. Balkan Savaşı sonrası Osmanlı Devleti haritası

I. Balkan Savaşı sırasında gerçekleştirilen Babıali Baskını ile yönetime el koyan İttihat ve Terakki Fırkası (Partisi), partiden olmayan devlet adamlarını ve askerlerini görevden uzaklaştırarak izlediği Alman yanlısı politikayla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesiyle sonuçlanacak süreci başlattı. Balkan Savaşları sırasında oluşan karışıklıktan yararlanan Arnavutluk, bağımsızlığını ilan etti. Balkan Savaşları sonrasında yaşanan en büyük acı ise Balkanlarda yaşayan Türklerin gördükleri baskı sonucu Anadolu'ya kaçışlarıyla başlayan Büyük Balkan Göçü'dür. Balkan Savaşları sonrası kaybettiğimiz topraklarda yaşayan Türk halkına Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan tarafından uygulanmaya başlanan baskı ve sindirme politikası üzerine milyonlarca Türk, taşınmaz mallarını bırakarak göç etmek zorunda kaldı. Balkan Savaşları'ndan dolayı bu dönemde Anadolu'ya gelen Türkler, büyük maddi ve manevi zorluklar yaşamışlardır. Ayrıca bu göçler sonrasında Anadolu'da artan Türk nüfusu, millet olgusunun ön plana çıkmasına da sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde, devletin parçalanmasını engellemek amacıyla Osmanlıcılık, Batıcılık, Ademimerkeziyetçilik, İslamcılık ve Türkçülük düşünceleri belli zamanlarda ön plana çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan milletlerin Balkan Savaşları'nda isyan etmesi, Osmanlıcılık düşüncesinin önem kaybetmesine neden oldu. Babıali Baskını ile iktidara gelen İttihat ve Terakki Fırkası, Türkçülük düşüncesini ön plana çıkaran bir yönetimi benimsedi. Millî ekonominin güçlenmesine büyük önem veren İttihat ve Terakki Fırkası, millî bankacılığın gelişmesini teşvik etmek için 1917 yılında Osmanlı İtibarı Millî Bankasının kurulmasını destekledi. Yerli sanayi teşvik edilerek tarımsal üretimde modernleşmeye önem verildi. Ancak bu dönemde gerek I. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz ortam gerekse ekonomik yetersizlikler, tarımsal üretimde ve sanayileşmede istenilen başarıya ulaşılmasını zorlaştırdı.

C. I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ (1914-1918)

1. I. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

Avrupa'da siyasi birliklerini en geç kuran iki devlet olan İtalya ve Almanya, sanayileri için gereken ham madde ve enerji kaynağı ihtiyacını karşılamak amacıyla yayılmacı bir politikaya yöneldi. Almanya ve İtalya yanlarına Rusya'nın Balkanlarda uyguladığı Panslavizm ve Ortodoksluk politikalarından rahatsız olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu da alarak 1882 yılında Üçlü İttifak Devletlerini kurdular. İlk sanayileşen devletler olarak kurdukları sömürge ağıyla dünyanın hâkimi konumunda olan İngiltere ve Fransa Almanya ve İtalya'nın kendileri için tehlikeli olmaya başlaması üzerine, 1907 yılında yanlarına Rusya'yı da alarak Üçlü İtilaf Devletleri'ni oluşturdular.

I. Dünya Savaşı'nın Genel Nedenleri	I. Dünya Savaşı'nın Özel Nedenleri
• Sanayi İnkılabı ile birlikte artan ham madde ihtiyacı sonunda gelişen sömürgecilik düşüncesi • Fransız İhtilali ile ön plana çıkan milliyetçilik düşüncesi • İttifak ve İtilaf Bloklarının kurulması ile artan silahlanma yarışı	• Almanya'nın Sedan Savaşı'yla Avrupa'nın en önemli demir ve kömür madenlerine sahip bölgelerinden biri olan Alsas-Loren'i Fransa'dan alması • Almanya ve İngiltere arasındaki ekonomik rekabet • Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Rusya'nın Balkanlarda uyguladığı Panslavizm ve Ortodoksluk politikalarından rahatsız olması • İtalya'nın Akdeniz'e sınırı olan coğrafyaya hâkim olmak istemesi • Japonya'nın yayılmacı politikaya yönelmesi

Bilgi Notu

	İttifak Devletleri	İtilaf Devletleri
I. Dünya Savaşı öncesi	Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu	İngiltere, Fransa, Rusya
I. Dünya Savaşı başladıktan sonra	Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı, Bulgaristan	İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Portekiz, Yunanistan

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na başta Balkanlar olmak üzere kaybettiği toprakları geri almak amacıyla girmek istiyordu. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmek istemesinde diğer önemli bir etken de kapitülasyonlardan kurtulma düşüncesi idi. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın başlayacağı dönemde ilk olarak İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmek istediysede İngiltere başta olmak üzere İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını istedi. İttihat ve Terakki Fırkasının lideri ve harbiye nazırı (savaş bakanı) olan Enver Paşa ile Talat ve Cemal Paşalar, Almanya'nın savaşı kazanacağına inanıyorlardı. Enver Paşa'nın isteğiyle 2 Ağustos 1914'te Almanya ile imzalanan gizli antlaşmayla Osmanlı, Almanya'nın yanında savaşa girme kararı aldı. Almanya liderliğindeki Üçlü İttifak Devletleri, Üçlü İtilaf Devletleri'nin aksine Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını değil, kendi yanlarında savaşa girmesini istiyordu. Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle açılacak cephelerin kendi üzerindeki savaş yükünü hafifleteceğini düşünüyordu. İngiliz sömürge yolları üzerinde yer alan Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle İngiltere'nin sömürgeleriyle bağı kesilebilirdi. Osmanlı Devleti'nin zengin ham madde ve enerji kaynakları ile genç ve savaşçı nüfusu Almanya için çok önemliydi. Almanya, Osmanlı ordusunun modernize edilip çağdaş silahlarla donatılması hâlinde savaşın kazanılmasında önemli bir etken olacağını düşünüyordu. İngiltere'nin sömürgesi altında yaşayan Müslüman toplumlarda iç ayaklanmalar çıkarılabileceği düşüncesiyle de Osmanlı Devleti'nin kendi yanında savaşa girmesini destekliyordu.

2. I. Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

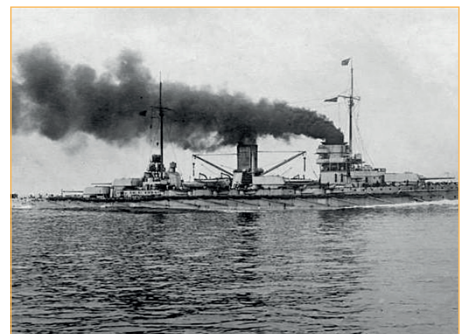
Avusturya-Macaristan veliahtı Franz Ferdinand (Fıranz Ferdinand) ve eşi, Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir Sırp milliyetçisi tarafından düzenlenen suikast ile 28 Haziran 1914'te öldürüldü. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Sırp suikastçının kendilerine teslim edilmesini istedi. Sırbistan'ın olumsuz yanıt vermesi üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle I. Dünya Savaşı resmen başladı. Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun; Rusya ise Sırbistan'ın yanında yer alarak savaşa katıldı. İtalya, İtilaf Devletleri'ne yaklaşarak tarafsız olduğunu ilan edip İtilaf Devletleri ile pazarlık sürecine girdi (Harita 1.3). İtilaf Devletleri'nin Balkanlarda, Güney Anadolu'da ve Alman sömürgelerinde toprak vadetmesi üzerine İtalya, Almanya'ya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Japonya'nın İngiltere ile anlaşarak Almanya'nın Asya ve Büyük Okyanus'taki sömürgelerine saldırması sonucunda savaş, Asya kıtasına sıçradı.

Harita 1.3: I. Dünya Savaşı başında Avrupa

Almanya, yapılan gizli anlaşma ile olası bir Rus saldırısına karşı Alman askerî komuta kademesinin Osmanlı Devleti'nde görev alabileceğini belirtti. Ayrıca Osmanlı'ya askerî ve maddi yardımda bulunma sözü verdi. Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1914'te kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdı.

İngiliz donanmasından kaçan Goeben (Goben) ve Breslau (Breslav) adındaki iki Alman gemisi, Çanakkale Boğazı'nı geçerek Osmanlı Devleti'ne sığındı. İngiltere, iki Alman gemisinin tarafsız bir devlet olan Osmanlı kara sularından çıkarılmasını isteyince Osmanlı Devleti iki Alman gemisini satın aldığı ifade ederek onlara Yavuz ve Midilli isimlerini verdi (Görsel 1.16). Enver Paşa'nın bilgisiyle Osmanlı bayrağı çekilen Yavuz ve Midilli gemilerinin Karadeniz'deki Odessa ve Sivast üzerine 2 Kasım 1914'te Rusya, Osmanlı'ya savaş ilan etti. Osmanlı savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na resmen dâhil oldu.

Görsel 1.16: *Goeben (Yavuz) Savaş Gemisi*

Bilgi Notu

I. Dünya Savaşı Sırasında İtilaf Devletleri Arasında İmzalanan Gizli Antlaşmalar

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için aralarında gizli antlaşmalar imzaladı. 1915 İstanbul (Boğazlar) Antlaşması ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarını Rusya'ya vadeden İngiltere ve Fransa, bu bölgelere ek olarak 1916 Petrograd Antlaşması'yla Trabzon'a kadar Doğu Karadeniz Bölgesi ile Erzurum'u, Van'ı ve Bitlis'i de Rusya'ya verdiler. İtalya'ya, 1915 Londra Antlaşması'yla Antalya merkez olmak üzere Akdeniz Bölgesi, 1917 St. Jean de Maurienne (Sen Jan Dö Moryen) Antlaşması'yla da İzmir dâhil Batı Anadolu Bölgesi vadedildi. İngiltere, Fransa ve Rusya, 1916 Sykes-Picot (Sayks Piko) Antlaşması'yla Anadolu, Suriye ve Irak bölgesini aralarında paylaştılar. İngiltere, 1916 Mac Mahon (Mak Mahon) Antlaşması ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin liderliğindeki Araplara, bağımsız Büyük Arap Devleti'ni kurmayı vadederek Arapları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etti.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

3. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Mücadele Ettiği Cepheler

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas, Çanakkale, Süveyş (Mısır), Irak, Suriye-Filistin, Hicaz-Yemen cephelerinde mücadele etmiş; Galiçya, Makedonya ve Romanya cephelerine ise müttefiki olan devletlere yardım amacıyla asker göndermiştir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN MÜCADELE ETTİĞİ CEPHELER

Taarruz Cepheleri	Savunma Cepheleri	Yardım Gönderilen Cepheler
Kanal Cephesi, Kafkas Cephesi	Çanakkale Cephesi, Irak Cephesi, Hicaz-Yemen Cephesi, Suriye-Filistin Cephesi	Galiçya, Makedonya, Romanya cepheleri

a. Kafkas Cephesi ve 1915 Ermeni Olayları

Kafkas Cephesi, Rusya'nın Erzurum'a kadar ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti'nin taarruz ettiği bir cephe. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği ilk cephe olan Kafkas Cephesi'nde, Rusya'nın işgali altındaki Türklerle birleşerek büyük bir Türk devleti kurmayı amaçlamıştır. Enver Paşa'nın (Görsel 1.17) isteğiyle 22 Aralık 1914'te başlatılan Sarıkamış Harekâtı'nda, sert kış koşullarının yaşandığı aralık ayında yazlık kıyafetlerle saldırıya geçen Osmanlı ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Sarıkamış Harekâtı sonrası saldırıya geçen Ruslar; Erzurum, Trabzon, Bayburt, Erzincan, Muş, Bitlis ve Van'ı işgal ettiler. Çanakkale Savaşı'nda büyük başarılar kazanan Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği ikinci cephe olan Kafkas Cephesi'nde Muş ve Bitlis'i 1916 yılında düşman işgalinden kurtarmıştır. 1 Nisan 1916'da general rütbesine yükselen Mustafa Kemal, Kafkas Cephesi'ndeki başarılarından dolayı "Altın Kılıç Madalyası" kazanmıştır.

Rusya'da 1917 Bolşevik İhtilali sonrası yaşanan iç karışıklıklardan yararlanan Azerbaycan Türkleri, 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade liderliğinde Gence merkez olmak üzere Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ni kurdular. Rusların Ermeniler ile iş birliği yapıp Bakü'yü işgal etmesi üzerine Osmanlı Devleti, Enver Paşa'nın emriyle bölgedeki Türklerden ve Müslümanlardan oluşan Kafkas İslam Ordusunu oluşturdu.

Görsel 1.17: Enver Paşa (1881-1922)

Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu, 15 Eylül 1918'de Bolşevik Rusya'nın ve Ermenilerin işgal ettiği Bakü'yü geri alarak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin başkenti ilan etti. Kafkas İslam Ordusunun başarıları, Anadolu'daki Türklerle Kafkaslarda yaşayan Türklerin ve Müslümanların birleşmesi açısından çok önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Kafkas İslam Ordusu, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'ne kadar bölgedeki görevini sürdürmüş, antlaşma sonrasında Bakü'den ayrılmak zorunda kalmıştır.

1917 Bolşevik İhtilali sonrası kurulan SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), İttifak Devletleri ile imzaladığı 3 Mart 1918 Brest Litovsk Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilince Kafkas Cephesi kapandı. Osmanlı Devleti, Brest Litovsk Antlaşması'yla Rusya'nın I. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği yerlerin yanı sıra 1878 Berlin Antlaşması ile kaybettiği ve Elviye-i Selase (üç vilayet) olarak adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum'u da referandum ile geri almıştır.

Asılsız Ermeni İddiaları

Osmanlı Devleti'nden önce Bizans İmparatorluğu'na bağlı olarak yaşayan Ermeniler o dönemde idari, sosyal ve ekonomik alanda baskı altındaydı. Bizans İmparatorluğu, Fener Rum Patriği'ne bağladığı Ermeni Patrikhanesine uyguladığı asimilasyon politikasıyla Ermeni kimliğini yok etmeye çalışmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethedip Bizans İmparatorluğu'na son verdikten sonra Ermeni Patrikhanesini İstanbul'a getirerek Fener Rum Patrikhanesiyle eşit konuma yükseltti. Osmanlı Devleti'nde her alanda önemli görevlere getirilen Ermeniler, 19. yüzyıla kadar devlete bağlı kaldılar. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan 1878 Berlin Antlaşması'nda yer alan "Osmanlı, Ermeniler lehine ıslahat yapacak." maddesiyle Osmanlı Devleti'nde asılsız Ermeni iddiaları başladı. Rusya başta olmak üzere Avrupa devletlerinin desteğiyle Hınçak ve Taşnak Sütyun cemiyetlerini oluşturan Ermeniler, Büyük Ermenistan Devleti'ni kurmak amacıyla mücadeleye yöneldiler. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilere bağımsızlık sözü vererek onları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etti. Avrupa devletlerinden silah ve para desteği alan Ermeniler 1915 yılında Maraş'a bağlı Zeytun'da (günümüzde Süleymanlı) isyan ettiler. Bölgedeki silahsız, sivil Türk halkını katleden Ermeniler, Osmanlı ordusuna arkadan saldırdılar. Ermeni isyanı kısa sürede Van bölgesine yayıldı. Bu bölgede Bağımsız Ermeni Hükûmeti kuruldu.

Osmanlı Devleti, Ermeni isyanını önlemek için ilk olarak 24 Nisan 1915'te Ermeni komitelerinin kapatılması, belgelerine el konulması ve komite liderlerinin tutuklanması ile ilgili bir genelge yayımlayarak isyanın çıkmasında rol oynayan Ermeni ileri gelenleri tutuklandı. Ermeniler 24 Nisan 1915'te yayımlanan bu genelgeyi asılsız Ermeni iddialarına dayanak olarak göstermektedirler.

İsyanların artarak devam etmesi üzerine 27 Mayıs 1915'te "Sevk ve İskân Kanunu"nu yayımlayan Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermenilerin yine Osmanlı toprağı olan Suriye'ye ve Lübnan'a gönderilmesine karar verdi. Kanunun uygulanma sırasında yaşanabilecek olumsuzlukları önlemek için azami gayret gösteren Osmanlı Devleti, göç sırasında oluşabilecek eşkıya saldırılarına karşı güvenlik önlemleri almaya büyük önem verdi. Alınan tüm tedbirlere rağmen savaş sürecinde yaşanan askerî ve ekonomik sorunlara bölgenin sert doğa koşulları, salgın hastalıklar ile bazı aşiretlerin ve eşkıyaların saldırıları eklenince göç sırasında Ermeni vatandaşlarımızdan bazıları hayatını kaybetti. Osmanlı ülkesinde yaşayan tüm Ermenilerin nüfusu yaklaşık olarak 1.250.000 kadar olup zorunlu göçe tabi tutulan Ermeni sayısı 438.000 civarındadır. Osmanlı kaynaklarına göre Suriye ve Lübnan bölgelerine yerleştirilen Ermeni sayısı ise 380.000'in üzerindedir. Tüm bu rakamlar çerçevesinde salgın hastalıklar, eşkıya saldırıları nedeniyle ölenler ile kaçmayı başaran Ermenilerin toplam sayısı 50.000 civarında iken Ermenilerin günümüzde 1.500.000 Ermeni'nin asılsız iddiaları hiçbir bilimsel kanıta dayanmamaktadır. Osmanlı Devleti 31 Aralık 1918'de yayımladığı Geri Dönüş Kararnamesi ile zorunlu yer değiştirmeye tabi tutulan Ermenilerden isteyenlerin geri dönmesine izin vererek el konulan mal ve mülklerini iade etmiştir. Bu düzenleme, Osmanlı Hükûmeti'nin Ermenilere karşı bir ön yargısının ya da olumsuz bakışının olmadığını göstergesi olup geri dönme hakkı verilen Ermenilerin Doğu Anadolu'ya dönmeyi tercih etmeleri de asılsız Ermeni iddialarının geçersizliğinin en önemli kanıtlarından biridir.

Bilgi Notu

SOYKIRIM SUÇUNUN ÖNLENMESİ VE CEZALANDIRILMASI SÖZLEŞMESİ**Sözleşmeciler Tarafından,**

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1946 tarihli ve 96(I) sayılı kararında soykırımın, Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, Uluslararası hukuka göre bir suç olarak beyan edilmesini dikkate alarak, Tarihin her döneminde soykırımın insanlık için büyük kayıplar meydana getirdiğini kabul ederek,

İnsanlığı bu tür iğrenç bir musibetten kurtarmak için Uluslararası işbirliğinin gerekli olduğuna kanaat getirerek,

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

1. Madde**Önleme ve cezalandırma görevi**

Sözleşmeciler Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın Uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder.

2. Madde**Soykırım oluşturan eylemler**

Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir gruba, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

3. Madde**Cezalandırılacak eylemler**

Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- Soykırımda bulunmak;
- Soykırımda bulunulması için işbirliği yapmak;
- Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;
- Soykırıma iştirak etmek;

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

b. Çanakkale Cephesi

I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletlerinin yanında katılan Rusya, 1914-1915 kış mevsiminin çok sert geçmesi, tarımsal üretim düşüklüğü, savaşın getirdiği zorluklar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle İngiltere ve Fransa'dan askerî ve maddi yardım talep etti. İngiltere ve Fransa, Rusya'nın savaşa devam etmesini sağlamak amacıyla Çanakkale Boğazı'na saldırıp Boğazlar üzerinden Karadeniz'e geçerek Rusya'ya yardım göndermeyi hedefledi. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Cephesi'ni açmasındaki bir diğer neden ise İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışında bırakmak ve Balkanların güneyinde Almanya'ya karşı yeni bir cephe açmaktır.

İngiliz Donanma Bakanı Winston Churchill (Vinston Çörçil), Osmanlı donanmasının yetersizliği nedeniyle Çanakkale Boğazı'nda yer alan topçu bataryalarının İngiliz ve Fransız gemilerinden yapılacak uzun süreli top atışlarıyla etkisiz hâle getirilmesi sonrası karaya asker çıkarılmadan Boğaz'ın geçilebileceğine, ardından da İstanbul'un alınacağına inanıyordu. 18 Mart 1915'te İtilaf Devletleri donanmasının saldırıya geçmesiyle Çanakkale Deniz Savaşı başladı. İsmail Hakkı Bey komutasındaki Nusret Mayın Gemisi'nin gizlice Boğaz'a döşediği mayınlar ile Seyit Onbaşı'nın tek başına kaldırarak topçu bataryasına yerleştirdiği top mermisinin İngiliz zırhlı gemisini batırması, Çanakkale Deniz Savaşı'nın seyrini değiştirdi. Kahraman Türk ordusu, dünyanın en büyük donanmasına geçit vermeyerek Çanakkale'de büyük bir başarıya imza attı.

Bilgi Notu

İsmail Hakkı Bey

1876'da İstanbul'un Tophane semtinde doğdu. Osmanlı Devleti'ni işgal etmek ve İstanbul'u ele geçirmek isteyen İtilaf Devletleri'nin tüm güçleriyle saldırdığı bir dönemde 26 mayını gizlice Boğaz'a döşeyip Çanakkale'yi geçilmez kılan ünlü Nusret Mayın Gemisi'nin komutanıdır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 1.18: Nusret Mayın Gemisi

Bilgi Notu

Çanakkale Kahramanı Koca Seyit

Çanakkale muharebeleri sırasında kaldırdığı 276 Kg.'lık top mermisini kaldırıp taşımasıyla ünlenen ve tarihe geçen Kocaseyit 1889 yılında Balıkesir'in Havran ilçesinin Çamlık (eski adı Manastır'dır) Köyünde dünyaya gelmiştir. (...) Kocaseyit Askerlik çağına gelince pek çok yaşıtıyla birlikte topçu neferi olarak, Çanakkale'de bulunan Mecidiye Tabyası'nda görev alır. Düşman donanmasının 18 Mart 1915'te başlattığı deniz harekâtında yaptıklarıyla tarihin seyrini değiştiren olaylardan birisini gerçekleştirir. (...) Düşman gemileri karaya iyice sokulmuştu. Tabyanın içinde ise üçüncü toptan gayrısı yine toprağa gömülmüştü. Seyit önce gemilere, sonra topa ve sonunda yerde duran 276 Kg.'lık mermilere baktı. Kendi deyimiyle mermi ona "beni namluya sür" diyordu.

Arkadaşına "Gel Ali" dedi. "Yardım et de şu mermiyi sırtıma alayım"

Ali Önce topun eğilip yan yatmış metaforasına (top vinci) sonra da arkadaşının yüzüne baktı. "Kaldıramazsın Seyit" dedi. "Bir deneyelim hele"

İlk mermi kısa düştü. Bir tane daha getirip namluya sürdü. Bu seferki de kısaydı. Fakat üçüncü mermi en öndeki geminin arka tarafında ve su kesiminde patladı. Bu gemi Ocean'dı ve dümen tertibatı bozulduğu için derhal orasını harmanlamaya başladı. Etrafındaki gemiler kaçıştılar. (...) Dümensiz seyreden Ocean herkesin gözleri önünde arkadan bir mayına çarparak kısa sürede sulara gömüldü. Kocaseyit'in muharebenin mukadderatının değişmesinde büyük önemi bulunan başarısı kısa sürede duyuldu. Kendisine mükâfat olarak onbaşılik rütbesi takıldı.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 1.19: Seyit Onbaşı heykeli (Çanakkale)

İtilaf Devletleri, Çanakkale Boğazı'nı denizden geçemeyince İngiliz General Ian Hamilton (Yen Hemiltın) komutasında kara harekâtını başlattı. İtilaf Devletleri ordusunda İngiliz ve Fransız askerlerin yanında Hint, Afrikalı, Cezayirli, Anzak (Avustralya ve Yeni Zelandalı) askerler de yer almaktaydı. Osmanlı Devleti, Çanakkale üzerine düzenlenecek bir askerî harekâtı önlemek amacıyla 5. Orduyu kurup başına Alman General Liman Von Sanders'i (Limon Fon Sanders) getirmişti. İtilaf Devletleri 25 Nisan 1915'te sabaha karşı Seddülbahir, Arıburnu, Bolayır bölgesinden karaya asker çıkardı. 9 Ocak 1916'ya kadar devam eden Çanakkale Kara Savaşı'nda Türk askerleri kahramanca savaşılarak XX. yüzyılın en büyük destanını yazdılar. Çanakkale Savaşlarının kazanılmasında etkili olan önemli komutanlar arasında Anafartalar Grup Komutanı ve 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal (Atatürk) (Görsel 1.20), V. Kolordu Komutanı Fevzi Bey (Çakmak), 14. Piyade Tümen Komutanı Kâzım Bey (Karabekir), 3. Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey (Altay) yer almaktadır.

Görsel 1.20: Mustafa Kemal Çanakkale Savaşı'nda (Resam: Aydın Erkmen, Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)

Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşı'nda 19. Tümen'de görev alarak Arıburnu, Kireçtepe, Anafartalar ve Conkbayırı'nda mücadele etti. Liman Von Sanders ile görüş ayrılığına düşen Mustafa Kemal'in çıkartma yapılacak yerleri doğru tahmin etmesi, onun ileri görüşlülüğünün güzel bir göstergesiydi. Conkbayırı'nda 57. Piyade Alayına verdiği "Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölmeye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar gelebilir." emri ile savaşın seyrini değiştiren Mustafa Kemal, "Anafartalar Kahramanı" ünvanını aldığı Çanakkale Savaşı'ndaki başarıları sonrası "Altın Liyakat Madalyası" kazanıp albay rütbesine yükseldi.

Bilgi Notu

Çanakkale Müdafaası ve 57. Alay

"Kahramanlar Savaşı" olarak Türk ve Dünya tarihine geçen bu cephe savaşında, yaklaşık bir milyona yakın verilen kayıpla birlikte çarpışmaların şiddetine bakıldığında, insanlık tarihinin şahit olduğu en büyük savaşlardan biri olduğu unutulmamalıdır. (...) 19. Piyade Tümenine bağlı üç alaydan biri olarak Tekirdağ Yarçeşme mevkiinde 1 Şubat 1915'te konuşlandırılan 57. Alay'ın Komutanı Hüseyin Avni Bey'dir. 22 Şubat 1915'te törenle sancağı verilen 57. Alay, 23 Şubat 1915'te Çanakkale'ye doğru yola çıkarak 25 Şubat 1915'te Eceabat'a, sonrasında ise genel ihtiyat (yedek) olarak 26 Mart 1915'te Bigalı Köyü'ne intikal etmiştir. (...) 57. Alay'ın Conkbayırı'na hareket eden üç taburu ve bir dağ bataryasını oluşturan yaklaşık 3000 subay ve askeri, Conkbayırında kendisinden yaklaşık 6 kat daha büyük bir düşman gücüne karşı taarruza geçmiştir. Büyük bir kısmı bu taarruzda şehit olmuş, ancak çıkarmayı durdurmuş ve düşman unsurlarının hedeflerine ulaşmasına canları pahasına engel olmuştur. (...) Göstermiş olduğu büyük kahramanlıkla dünya tarihine geçen 57. Alay; milletimizin inancını, savaş gücünü, kuvvet ve kudretini bütün dünyaya bir kez daha ispat etmiştir.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Conkbayırı tepesi elimize geçtikten sonra düşman karadan ve denizden yönelttiği süratli ve yoğun topçu ateşi ile Conkbayırı'nı cehenneme çevirmişti. Gökten şarapnel, demir parçaları yağıyordu. (...) Bütün Conkbayırı dumanlar ve ateş içinde kaldı. Herkes tevekkülle sonunu bekliyordu. Etrafımız şehitler ve yararlılarla doldu. Olan bitenleri seyrederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimdeki saati parça parça etti. Etime giremedi. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı. Bu parçalanmış saati sonra bugünün hatırası olarak Liman Fon Sanders Paşa'ya verdim. O da aile armalı kendi saatini bana hediye etti.

Falih Rıfki Atay, Çankaya, s 91. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşı'nın kazanılmasındaki rolü nedeniyle ulusal boyutta ün kazanmış, ileride liderliğini üstleneceği Millî Mücadele Dönemi için halka umut olmuştur. Çanakkale Cephesi, Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği cepheler arasında ilk kapanan cephe. Bu cephe, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin genel anlamda başarılı olduğu tek cephe. Çanakkale Savaşı'nda İtilaf Devletleri, Rusya'ya yardım ulaştıramayınca bir süre sonra Rusya'da Bolşevik İhtilali oldu. Rusya'nın İhtilal sonrası savaştan çekilmesi, I. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirip savaşın uzamasına yol açtı. Dünyanın en kanlı meydan savaşlarından biri kabul edilen Çanakkale Savaşı'nda iki tarafın toplam kaybı 500.000 kişinin üzerindedir. Çanakkale Savaşı sonrası Bulgaristan'ın Osmanlı ve Almanya yanında savaşa girmesiyle Osmanlı-Almanya kara bağı kurulmuş, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne askerî yardım yapması kolaylaşmıştır.

Bilgi Notu

Ezineli Yahya Çavuş

Binbaşı Mahmut Sabri Bey'in komutasındaki Ezineli Yahya Çavuş'unda içinde bulunduğu 26. Alay 3. Tabur 32 saat boyunca fedakârca direnerek, mevcudunun yarısını kaybetme pahasına düşmana vakit kaybettirmiş, geriden gelen takviye kuvvetlere zaman kazandırmıştı. (...) Ezineli Yahya Çavuş bilhassa çıkartmanın ilk günü 25 Nisan'da subaylarını kaybeden 10. Bölük'te komutayı ele almış kendilerine oranla çok üstün olan İngiliz kuvvetlerini saatlerce sahil hattında tutmayı başarmıştır. Seddülbahir'de bulunan İngiliz kuvvetleri 8,5 ay süren kara muharebelerinde bu hedefe ulaşamamış, karaya çıktıktan sonra sahilden en fazla 5-6 km ilerleyebilmişti.

26 Nisan 1915 günü Yahya Çavuş Ertuğrul Koyu savunmasının ikinci gününde bacağından hafif şekilde yaralı olduğu halde beraberinde komutası altında bulunan bölük askerleriyle Alçıtepe Köyü yakınlarında bulunan 26. Alay Karargahı'na ulaşmıştır. Yahya Çavuş, komutanları tarafından yapılan geri durması, tedavisinin tam olarak yapılması tavsiyelerine rağmen cepheden uzak duramamış kısa bir tedavinin ardından çarpışmalara geri dönmüştür. 4 Haziran 1915'te gerçekleşen 3. Kirte Muharebelerinde bir süngü taarruzu sırasında ağır şekilde yaralanmış Eceabat'ta bulunan hastaneye kaldırılmış ancak 5 Haziran 1915'te burada şehit olmuştur.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Ruşen Eşref Ünaydın “Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat”

Ziya Gökalp’in yönetimindeki Yeni Mecmua’nın Çanakkale özel sayısında 24-28 Mart 1918 tarihleri arasında “Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal’le Mülakat” başlığıyla yayınlanan Ruşen Eşref’in Mustafa Kemal ile mülakatı, her biri 12 saatten az olmamak kaydıyla 3 ayrı günde devam etmiştir. 1918 tarihli bu fevkalade nüshanın giriş kısmında Mehmet Reşat, Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa’nın fotoğrafları kullanıldığı gibi; ilerleyen sayfalarında da Mustafa Kemal’in Harp Mecmuası’nda çıkan fotoğrafları ve bir sayfasında da Mustafa Kemal’in; “Çanakkale Muharebesi Kumandanlarından Mustafa Kemal Paşa” tanıtımıyla fotoğrafı kullanılmıştı.

Mehmet Emin Elmacı, Kamuoyuna Yansıması Çerçevesinde Mustafa Kemal’in Adının Tanınması ve 1919’a Gelişte Mustafa Kemal, s. 1217. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

c. Kanal Cephesi

Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ile Akdeniz’i birbirine bağlaması nedeniyle İngiliz sömürge yollarının kilit noktasıdır. Osmanlı Devleti, Almanya’nın isteği ve askerî desteğiyle Süveyş Kanalı’na 1915 ve 1916 yıllarında iki kez taarruz denemesinde bulundu. Cemal Paşa komutasında düzenlenen Kanal Harekâtı’nda İngiliz sömürgelerine giden yolu ele geçirme düşüncesinin yanında, zengin Mısır kaynaklarını ele geçirme düşüncesi de etkiliydi. İslam birliği düşüncesiyle tüm Müslümanları Osmanlı çatısı altında birleştirmek isteyen Osmanlı Devleti, bazı Arap kabilelerinin İngilizlerle iş birliği yapması nedeniyle Kanal Cephesi’nde yenilgiye uğradı. Karşı saldırıya geçen İngiltere, Sina Yarımadası’nı alıp Suriye’ye kadar ilerledi.

ç. Suriye-Filistin Cephesi

Osmanlı Devleti’nin savunma yaptığı bir cephe olan Suriye-Filistin Cephesi’nde taarruza geçen İngiltere, Şam’ı alıp Halep’i kuşattı. Mustafa Kemal Paşa, Suriye Cephesi’ne 7. Ordu Komutanı olarak atandı. Bölgede bulunan Yıldırım Orduları Grup Komutanı Alman General Erich Von Falkenhayn’ın (Erik Fon Falkenhayn) taarruz planlarına karşı çıkan Mustafa Kemal Paşa, bölgede savunma savaşı yapılması gerektiğini, temel amacın Anadolu’yu savunmak olduğunu söyledi. Falkenhayn ile anlaşamayan Mustafa Kemal Paşa, Ekim 1917’de İstanbul’a geri döndü. Mustafa Kemal Paşa’nın önerdiği savunma tedbirleri alınmayınca taarruza geçen İngiltere Kudüs’ü işgal etti. Bunun üzerine Yıldırım Orduları Komutanlığına, Liman Von Sanders atandı. Liman Von Sanders’in Halep kuşatmasında başarısız olması üzerine Yıldırım Orduları Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa getirildi. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanması sonrasında 31 Ekim 1918’de bu göreve atanan Mustafa Kemal Paşa’nın I. Dünya Savaşı’nda mücadele ettiği son cephe Suriye-Filistin Cephesi’dir.

Bilgi Notu

Mustafa Kemal Paşa’nın Almanya Gezisi (15 Aralık 1917-4 Ocak 1918)

1917 yılının Aralık ayında Alman İmparatoru II. Wilhelm, Padişah V. Mehmet Reşat’ı Alman İmparatorluk Karargâhını ziyarete davet etmişti. Padişah böyle bir yolculuğa çıkabilecek durumda olmadığından yerine kardeşi Veliâht Şehzade Vahdettin Efendi’nin gitmesine karar verilmişti. Mustafa Kemal Paşa, Almanya seyahati öncesi veliahtla tanışmak üzere Yeniköy’deki yalısına gitmiştir. 15 Aralık 1917’de Sirkeci garından tren hareket ettiğinde Veliâht, Mustafa Kemal’e; “Ben sizi pekiyi bilirim. Arıburnu’nda ve Anafartalar’da kazandığınız başarılar malumdur. Siz, İstanbul’u kurtarmış komutansınız. Beraber seyahat etmekten çok memnunum”, ifadesini kullanmıştır. Bu seyahat

esnasında Mustafa Kemal, Alman Genel Karargâhında ve Alman askerî çevrelerinde incelemeler yapmış, aynı zamanda Alman İmparatoru II. Kayzer Wilhelm'in yanı sıra, Mareşal Paul von Hindenburg, General Erich Ludendorff gibi dönemin tanınmış komutanlarıyla tanışma imkânına sahip olmuştur. Oradaki durumu yakından gören Mustafa Kemal müttefik devletler için geleceğin mağlubiyet olacağını açıkça söylemekten çekinmemiştir.

Figen Atabey, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın 7. Ordu Komutanlığı Görevine İlişkin Belgeler Işığında Genel Bir Değerlendirme s. 924. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

d. Irak Cephesi

İngiltere, Irak petrollerine hâkim olmak ve Türk-Alman kuvvetlerinin Hindistan'ı tehdit etmesini engellemek amacıyla 1915 yılında Basra Körfezi'ne asker çıkardı. Irak Cephesi'nde Halil Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, beş ay süren Kut'ül Amâre Savaşı sonunda 29 Nisan 1916'da İngiliz ordusunun komutanı General Townshend (Tavnsint) ve ona bağlı birlikleri esir almıştı. İngiliz Ordusu, Kut'ül Amâre Savaşı'nda 14.000'e yakın esir vermesinin dışında 23.000 askerini kaybederek büyük bir yenilgiye uğradı. Halil Paşa, Kut'ül Amâre Savaşı sonrasında askerlerine yaptığı konuşmada "Türk sebatının İngiliz inadını kırdığı birinci zafer Çanakkale'de, ikinci zafer Kut'ül Amâre'de kazanılmıştır." diyerek zaferin önemini ifade etmiştir. Irak Cephesi'nde, bölgede yaşayan bazı Arap kabilelerinin İngiltere ile iş birliği yapması üzerine 1917'den itibaren şartlar Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişince Bağdat ve Kerkük kaybedildi.

Bilgi Notu

Halil (Kut) Paşa

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda görev yapmış üst düzey komutanlarından biri olup Harp Okulunu 1902 yılında bitirmiş, Harp Akademisinden 1905 yılında mezun olmuştur. Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlara karşı başarılı görevler icra etmiştir. 1915 yılında Kafkas Cephesi'nde, daha sonra da Irak Cephesi'nde görev yapmıştır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

e. Hicaz-Yemen Cephesi

İngilizler, Mac Mahon (Mak Mahon) Antlaşması'yla Arapları "bağımsız Arap devleti kurma" vaadiyle kendi yanlarına çektiler. Mekke Emiri Şerif Hüseyin liderliğinde Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Araplar İngiltere ile iş birliği yapınca Osmanlı Devleti, Hicaz-Yemen Cephesi'nde büyük kayıplara uğradı. Medine'yi savunan 7. Kolordu Komutanı Fahrettin (Türkkan) Paşa, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmasına rağmen teslim olmayı reddederek Ocak 1919'a kadar Medine Müdafaası'na devam etti. "Çöl Kaplanı" ünvanıyla anılan Fahrettin Paşa, Medine Müdafaası sırasında kutsal emanetleri gizlice İstanbul'a ulaştırmayı başararak bu emanetlerin İngilizlerin eline geçmesini engelledi (Görsel I.21).

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Galiçya, Makedonya ve Romanya cephelerinde müttefiklerine yardım amacıyla mücadele etmiştir. Bu cepheler Brest Litovsk Antlaşması'yla kapanmıştır.

Görsel 1.21: Fahrettin Türkkan (1868-1948)

Etkinlik

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda mücadele ettiği cepheleri “taarruz cepheleri, savunma yapılan cepheler ve yardım gönderilen cepheler” olarak sınıflandırarak orta sütuna yazınız.

Taarruz cepheleri		Kafkas Cephesi Çanakkale Cephesi Kanal Cephesi Suriye-Filistin Cephesi Irak Cephesi Hicaz-Yemen Cephesi Galiçya, Makedonya ve Romanya cepheleri
Savunma yapılan cepheler		
Yardım gönderilen cepheler		

4. 1917 Yılıının Sonu ve 1918 Yılıının Başında I. Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren İki Önemli Olay

1917 yılında Vladimir İlyiç Lenin liderliğindeki Bolşevik İhtilali ile Rus Çarlığı sona erdi. Yeni kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi, savaşın dengelerini altüst etti. Rusya'nın kara askeri gücünden mahrum kalan İtilaf Devletleri karşısında üstünlüğü ele geçirdiğini düşünen Almanya, İtilaf Devletleri'ne gizlice silah yardımı yaptığı gerekçesiyle Amerikan ticaret gemilerine saldırdı. I. Dünya Savaşı'nın başında tarafsız kalan Amerika Birleşik Devletleri, İttifak Devletleri'nin savaşı kazanmasını çıkarlarına uygun bulmadığı için İtilaf Devletleri'ne gizlice silah ve cephane satıyordu. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya'nın kendi ticaret gemilerine saldırması üzerine 6 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan etti. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson (Vudriv Vılsın), 8 Ocak 1918'de 14 maddelik “Wilson İlkeleri”ni yayımlayarak savaşa girme şartlarını açıkladı (Görsel 1.22).

Görsel 1.22: ABD Başkanı Woodrow Wilson (1856-1924)

Wilson İlkeleri'nin önemli maddeleri şunlardır:

- Savaş sonrası, yenen devletler, yenilen devletlerden toprak almayacaktır.
- Savaş sonrası, yenilen devletlerden savaş tazminatı alınmayacaktır.
- Devletler arası sorunları çözmek, barış içinde bir arada yaşamak amacıyla “uluslararası bir teşkilat” kurulacaktır.
- Her millet çoğunluğa sahip olduğu topraklarda kendi devletini kuracaktır.
- Osmanlı Devleti'nde Türklerin çoğunluk olduğu bölgelerde Türk egemenliği sağlanacaktır.
- Osmanlı Devleti sınırları içindeki Boğazlar, tüm devletlere açılacaktır.

Wilson İlkeleri, I. Dünya Savaşı sonrasında barışın sağlanmasını, devletler arası sorunların ise kurulması planlanan “Milletler Cemiyeti” aracılığıyla silah kullanılmadan çözülmesini amaçlamıştır. Osmanlı Devleti ve diğer yenilen devletler Wilson İlkeleri'ne güvenerek savaştan çekilmişlerse de İngiltere ve Fransa başta olmak üzere emperyalist devletler, savaş sonunda imzalanan antlaşmalarda Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak yenilen devletleri işgal edip onlara ağır savaş tazminatları ödettirmişlerdir.

Osmanlı Devleti bir tarım devleti olmakla beraber şeker, un gibi gündelik yaşamda son derece önemli tarım ürünlerini ithal eder hâle gelmişti. Ürünlerin fiyatlarında yaşanan artış ve kıtlıkla birlikte halkın yaşam kalitesi azalmış, buna salgın hastalıklar da eklenince ülke genelinde büyük sıkıntılar yaşanmıştır. 30. sayfada verilen Tablo 1.1’de bazı temel tüketim maddelerinin savaş yıllarındaki fiyat artışlarını görmek mümkündür.

Ç. MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI (30 EKİM 1918)

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Limni Adası’nın Mondros Limanı’nda yapılan görüşmeler sonrası imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nı Osmanlı Devleti adına Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti’nde Bahriye Nazırı olan Rauf (Orbay) Bey (Görsel 1.23), İtilaf Devletleri adına ise İngiliz Amiralî Calthorpe (Kalthorp) imzaladı. Osmanlı Devleti’nin Mondros Ateşkes Antlaşması’nı imzalamasında Wilson İlkeleri’ne güvenmesi önemli bir et-kendir. Ayrıca Bulgaristan’ın savaştan çekilmesiyle Almanya-Osmanlı kara bağının kesilmesi ve Almanya’nın savaşın son döneminde içine düştüğü ekonomik sıkıntılar nedeniyle Osmanlı Devleti’ne yaptığı yardımı kesmesi, Osmanlı Devleti’ni bu antlaşmayı imzalamaya yöneltmiştir. İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti’nin askerî direniş gücünü yok ederek savunmasız hâle getirdiği Osmanlı topraklarını işgal etmeyi amaçlamıştır.

Görsel 1.23: Rauf Orbay
(1880-1964)

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın önemli maddeleri şunlardır:

- Çanakkale ve İstanbul boğazları derhâl açılacak, bölgedeki istihkâmlar işgal edilecektir.
- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede görürlerse diledikleri stratejik noktayı işgal edebileceklerdir (7. Madde).
- Doğu Anadolu’daki 6 ilde (Vilayet-i Sitte: Diyarbakır, Erzurum, Van, Elâzığ, Sivas, Bitlis) karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri o bölgeyi işgal edebilecektir (24. Madde).
- Hükûmet yazışmaları dışındaki bütün haberleşme araçları, İtilaf Devletleri’nin denetimine verilecektir.
- Asayîşi sağlamak için gerekli bir sayıda asker dışında Osmanlı ordusu terhis edilecek, cephaneye el konulacaktır.
- Osmanlı donanması İtilaf Devletleri’nce uygun görülecek bir limanda demirli tutulacaktır.
- Toros tünelleri, demir yolları ve bütün limanlar İtilaf Devletleri’nin denetimine bırakılacaktır.
- Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan kömür, petrol vb. kaynaklar, İtilaf Devletleri’nin kullanımına açılacaktır.
- Osmanlı Devleti’nin elindeki tüm askerî esirler serbest bırakılacak, İtilaf Devletleri elindeki Osmanlı esirleri ise serbest bırakılmayacaktır.

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası 7. maddeye dayanarak Wilson İlkeleri’ne aykırı şekilde işgallere başladı. Osmanlı Devleti topraklarından ilk işgal edilen yer Musul’dur. 13 Kasım 1918’de başkent İstanbul, fiilen işgal edildi. İngilizler; Musul, Antep, Urfa, Maraş’ı işgal edip Batum, Eskişehir, Samsun, Afyon bölgelerine asker çıkardılar. İngiltere bir süre sonra Antep, Urfa ve Maraş’ı Fransa’ya bıraktı. Fransa, Adana ve çevresini;

İtalya ise Antalya ve Konya'yı işgal etti (Harita 1.5). Mondros sonrası başlayan işgaller, İtilaf Devletleri'nin emperyalist emellerini açığa çıkardı. Osmanlı Devleti, Wilson İlkeleri'ne güvenerek Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştı. Türk halkı, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasındaki işgaller üzerine "Millî Mücadele Hareketi"ni başlatarak Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde bağımsızlık mücadelesine girişecekti.

Harita 1.5: Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Anadolu'da işgal edilen yerleri gösteren harita

1. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası Başlayan İşgaller Karşısında Osmanlı Hükûmeti'nin Tutumu

Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahdettin, işgal kuvvetlerinin baskısına dayanamayarak Mebusan Meclisini kapattı. Osmanlı Hükûmeti, anlaşmadan hemen önce, İtilaf Devletleri'nin isteklerini yerine getirerek 7 ve 24. maddelerin uygulanmasını engelleyip işgalleri önleyebileceği düşüncesindeydi. Zamanla İtilaf Devletleri'nin emperyalist emellerinin geçici olmadığını, bu yolla işgallerin önlenemeyeceğini anlayan Tevfik Paşa Hükûmeti, İtilaf Devletleri ile iş birliği politikasını terk ederek işgal kuvvetlerinin isteklerini reddedince İngilizlerin baskısıyla padişah tarafından görevden alındı. Tevfik Paşa'yı görevden alan VI. Mehmet Vahdettin, İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucularından Damat Ferit'e hükûmet kurma görevi verdi. Damat Ferit Paşa Hükûmeti, işgal kuvvetleriyle iş birliği içinde, millî çıkarlara ve Anadolu'da başlayan "Millî Mücadele Hareketi"ne karşı bir politika izledi.

2. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası Başlayan İşgaller Karşısında Halkın Tutumu

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı sırada Anadolu halkı ikiye bölünmüş durumdaydı. Anadolu halkının bir kısmı, İstanbul Hükûmeti ve bazı Osmanlı Aydınları gibi, İtilaf Devletleri'ne karşı başlatılacak direniş hareketinin başarı ihtimalinin olmadığı ve bu tür hareketlerin işgalleri hızlandıracağı düşüncesindeydi. Bu teslimiyetçi düşüncelere rağmen Anadolu halkının büyük bölümü, vatanın ve milletin bağımsızlığı yolunda kanlarının son damlasına kadar mücadele etmeye hazırdı. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası başlayan işgaller sırasında yapılan baskı, işkence ve tacizler üzerine başta İstanbul Sultanahmet Mitingi olmak üzere Anadolu'nun birçok

yerinde mitingler düzenlendi. Bu mitinglerle Türk halkı Millî Mücadele konusunda bilinçlendirilmeye çalışıldı. Anadolu'nun işgali, telgraf yoluyla yurt içinde ve dışında protesto edildi. Anadolu'nun her yerinde kurulan millî cemiyetler aracılığıyla düzenlenen bölgesel millî kongrelerin başlattığı siyasi mücadele yeterli gelmeyince Kuvâ-yı Millîye (Millî Kuvvetler) Hareketi adı altında bağımsızlık için silahlı mücadeleye girildi. Anadolu'da işgallere karşı ilk direniş, 19 Aralık 1918'de Fransızlara karşı Hatay Dört Yol'da başlamış; İzmir ve çevresinde Yunanlara karşı başlatılan direniş hareketiyle mücadele doruk noktasına ulaşmıştır.

3. Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası Başlayan İşgaller Karşısında Mustafa Kemal'in Tutumu

I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Suriye-Filistin Cephesi'nde Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanınca İstanbul'a geri döndü. İstanbul'un fiilen işgal edildiği gün olan 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Haydarpaşa Tren İstasyonu'nda trenden indikten sonra Boğaz'ı geçmek için bindiği Kartal 2 istibotunda İstanbul Boğazı'na demirlemiş İtilaf Devletleri donanmasını görünce ağlamaya başlayan yaveri Cevat Abbas'a "Ağlama çocuk! Geldikleri gibi giderler." demiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Kasım 1918'de söylediği bu söz, onun işgallere karşı girişilecek mücadele hareketinin başarısına inancını göstermesi açısından çok önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldiğinde ilk olarak kurulacak hükûmette harbiye nazırlığında görev alarak işgallere karşı direniş hareketi başlatmak istemişti. Tüm girişimlerine rağmen İstanbul'da kurulacak bir hükûmette yer alacak kadro ile vatanın kurtulamayacağını gördü ve millî direnişi başlatmak için Anadolu'ya geçmeye karar verdi. İstanbul Şişli'de bulunan evinde (Görsel 1.24) yakın arkadaşları Miralay (Albay) İsmet (İnönü) Bey, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Kâzım (Karabekir) Paşa ile ülkenin kurtuluşu için görüşmeler yapan Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Bey ile Minber gazetesini çıkardı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre İngiliz himayesi veya Amerikan mandası altına girmek, ulusumuzu sömürgeleştirmekten başka bir şey değildi. Kuvâ-yı Millîye hareketleri olumlu ve desteklenmesi gereken hareketler olmakla birlikte düşmanı yurdumuzdan atmak için yeterli değildi. Yapılması gereken, "Ya istiklal ya ölüm!" parolasıyla tüm yurdu kurtaracak bir örgütlenme ile düzenli bir ordu kurup düşmanla savaşmaktır.

Görsel 1.24: Mustafa Kemal'in Şişli'deki evi

4. Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

I. Dünya Savaşı sonunda yenilen devletlerin durumunu görüşmek amacıyla toplanan Paris Barış Konferansı'nda dünyanın savaş sonrası oluşacak haritası çizilmeye çalışılmıştır. 32 devletin katıldığı konferansta savaşı kazanan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın başbakan ve dışişleri bakanlarının oluşturduğu "Onlar Konseyi" alınan tüm kararlarda etkin rol oynamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Paris Barış Konferansı'na Wilson İlkeleri'nin uygulanmasını sağlamak için katılmış; özellikle savaş sonrası dünyanın şekillenmesinde önemli rol alacağına inandığı Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam) kurulmasını gündeme getirmeyi amaçlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin kurulması konusunu destekleyen İngiltere ve Fransa, Amerika Birleşik Devletleri'nin isteklerine karşı uzlaşmacı bir politika izler gibi görünseler de yenilen devletlere, Wilson İlkeleri'ni devre dışı bırakan çok ağır antlaşmalar imzalatırmak amacındaydılar. Paris Barış Konferansı'nda ilk olarak Almanya konusu gündeme alınmış; Alsas-Loren bölgesinin Fransa'ya geri verilmesinin yanı sıra, Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak Almanya'nın tüm sömürgelerinin işgal edilip Avrupa topraklarının parçalanması ve Almanya'ya "savaş onarımı" adı altında yüklü bir savaş tazminatı ödetilmesi konusunda anlaşılmıştır. Paris Barış Konferansı'nda en

çok tartışılan konu ise Osmanlı Devleti'ne imzalatılacak antlaşmanın şartları olmuştur. Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalarla Rusya'ya verilen Boğazların İtilaf Devletleri tarafından işgal edilerek oluşturulacak bir komisyon tarafından idare edilmesi konusunda anlaşılmıştır. Ermeniler, Paris Barış Konferansı'na, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Büyük Ermeni Devleti'ni kurabilmek için İtilaf Devletleri'nin desteğini almak umuduyla katılmıştır. Yunanistan, kendisini Bizans İmparatorluğu'nun varisi olarak göstererek Trakya ve Batı Anadolu bölgelerinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalar ile İzmir ve çevresi kendisine vadedilen İtalya, bu bölgenin Yunanistan'a verilmesi düşüncesine tepki gösterdi. Sömürge yolları üzerinde güçlü bir İtalya'nın yer almasını istemeyen İngiltere İzmir gibi önemli bir ticaret merkezini İtalya'ya vermek istemedi. İngiltere ve Fransa, Wilson İlkeleri'ne göre yapıldığı iddia edilen nüfus sayımında bölge nüfusunun çoğunluğunun Rum olduğu gerekçesiyle bölgenin Yunanistan'a verilmesi kararını alınca İtilaf Devletleri arasında görüş ayrılığı ortaya çıktı.

5. I. Dünya Savaşı Sonrası İmzalanan Barış Antlaşmaları

I. Dünya Savaşı'nda ateşkes imzalayarak savaştan çekilen ilk İttifak Devleti, Bulgaristan'dır. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesiyle Almanya-Osmanlı kara bağlantısı kesildi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti savaştan çekildi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladı. Daha sonra sırasıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Almanya'nın imzaladığı ateşkes antlaşmalarıyla I. Dünya Savaşı sona erdi. I. Dünya Savaşı sonrası ilk barış antlaşmasını Almanya imzaladı. Avusturya'nın, Bulgaristan ve Macaristan'ın imzaladığı barış antlaşmaları sonrası, 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Sevr Barış Antlaşması imzalandı.

28 Haziran 1919'da Almanya ile imzalanan Versailles (Versay) Antlaşması ile zorunlu askerlik kaldırılarak Alman ordusu 100 bin kişiye indirildi. Deniz kuvvetleri sınırlandırılan Almanya'nın silahlanması engellenerek savaş uçağı ve denizaltı imal etmesi yasaklandı. Alsas-Loren Fransa'ya verilirken Almanya'nın kara Avrupa'sı dışındaki sömürgeleri İtilaf Devletleri arasında paylaşıldı. Avusturya ile birleşmemeyi taahhüt eden Almanya Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıdı. Almanya'ya tamirat borcu adı ile yüksek bir savaş tazminatı ödettirildi. Avusturya-Macaristan ikiye ayrıldı, Avusturya ile 10 Eylül 1919'da imzalanan Saint Germain (Sen-Jermen) Antlaşması ile zorunlu askerlik kaldırılarak ordunun asker sayısı sınırlandırıldı. Tamirat borcu adı altında savaş tazminatı ödemekle yükümlü tutulan Avusturya'nın sınırları içinde, Macaristan dışında, Çekoslovakya ve Yugoslavya adında devletler kuruldu. 27 Kasım 1919'da Bulgaristan ile imzalanan Neuilly (Nöyü) Antlaşması'yla Alman yanlısı Bulgar kralı ülkeden çıkarıldı. Bulgaristan'ın asker sayısı sınırlandırılarak deniz ve hava kuvvetleri kuramayacağı ifade edilen antlaşma ile tamirat borcu adı altında savaş tazminatı ödemesi kararı alındı. Bulgaristan'a ait toprakların bir kısmı, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan arasında paylaşıldı. Böylece Bulgaristan'ın Ege Denizi ile bağlantısı kesildi. Avusturya'dan ayrılan Macaristan ile 4 Haziran 1920'de Trianon (Triyanon) Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Macaristan ordusu 35 bin kişi ile sınırlandırılarak mecburi askerlik kaldırıldı. Deniz ve hava kuvvetleri kurması yasaklanan Macaristan'ın tamirat borcu adı altında savaş tazminatı ödemesi kararı alındı. Avusturya ile birleşmesi yasaklanan Macaristan'ın topraklarının bir kısmı Yugoslavya, Çekoslovakya ve Romanya'ya verildi. Bu gelişmeler üzerine Avusturya ile Macaristan, denize kıyısı olmayan küçük birer devlet hâline geldi.

Etkinlik

İtilaf Devletleri'nin I. Dünya Savaşı sonrası imzalanan antlaşmalarda, Wilson İlkeleri'ne aykırı maddelere yer vermesinin doğurabileceği sonuçları sınıfta tartışınız.

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

- (.....) Mustafa Kemal’in askerî eğitim hayatı Manastır Askerî İdadisiyle başlamıştır .
- (.....) Atatürk’ün doğduğu Selanik; onun düşünce yaşamında, kişiliğinde ve farklı yaklaşımlar geliştir-
mesinde etkili olmuştur.
- (.....) Mustafa Kemal, İstanbul Harp Akademisinden teğmen olarak mezun olmuştur.
- (.....) Mustafa Kemal’in ilk askerî görev yeri, Suriye’de bulunan 5. Ordudur.
- (.....) Mustafa Kemal’de edebiyat sevgisinin gelişmesinde, Selanik Askerî Rüştiyesinden arkadaşı olan
Ömer Naci etkili olmuştur.
- (.....) Mustafa Kemal’in “düşüncelerimin babası” dediği kişi Ziya Gökalp’tir.
- (.....) Mustafa Kemal’in etkilendiği Jean Jacques Rousseau, ünlü İngiliz düşünürlerindendir.
- (.....) “Kanunların Ruhu Üzerine” adlı eser Mustafa Kemal’in etkilendiği kitaplardandır.
- (.....) Mustafa Kemal, Suriye’de Vatan ve Hürriyet adlı bir cemiyet kurmuştur.
- (.....) Mustafa Kemal’de vatan sevgisinin oluşmasında Namık Kemal etkilidir.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Bulgaristan	Sofya	Ümmetçilik	Arnavutluk	Balkan Savaşları	Osmanlılık
Rusya	İttihat ve Terakki	Kanun-ı Esasi	II. Meşrutiyet	Brest Litovsk	I. Meşrutiyet

- Mustafa Kemal’in bir dönem içinde bulunduğu cemiyetin adı’dir.
- Mustafa Kemal, askerî ataşe olarak’da görev yapmıştır.
- Osmanlı Devleti’nde ilk siyasi partiler Dönemi’nde kurulmuştur.
- II. Meşrutiyet Dönemi’ndeki karışıklıklardan yararlanarak bağımsızlığını ilan eden devlet
.....’dır.
- II. Abdülhamit Dönemi’nde devlet politikası hâline gelen fikir akımıtir.
- I. Balkan Savaşı sırasında bağımsızlığını ilan etmiştir.
- sonucunda Türkler Balkanlarda ilk kez azınlık durumuna düşmüşlerdir.
- Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı devam ederken savaştan çekilen SSCB ile
Antlaşması’nı imzalamıştı.
- II. Meşrutiyet’in ilanı ile tekrar yürürlüğe girmiştir.
- Osmanlı Devleti Kafkas Cephesi’nde ile mücadele etmiştir.

- C. Aşağıda sağ sütunda verilen cepheleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. Bu cephedeki başarılar sonucunda Bulgaristan, İttifak Devletleri yanında savaşa girince Almanya ile Osmanlı arasında kara bağlantısı kurulmuştur.
b. İngiltere'nin sömürgelerine giden yolu kesmek için Almanların isteğiyle açılan cephedir.
c. Kut'ül Amâre kahramanı olarak tarihe geçen Halil Paşa'nın İngilizleri yendiği cephedir.
ç. Osmanlı kuvvetlerinin müttefiklerine yardım amacıyla kendi sınırları dışında savaştığı cephelerden biridir.
d. Rusların işgal ettiği Muş ve Bitlis, bu cephede yapılan savaşlar sonucunda Mustafa Kemal tarafından kurtarılmıştır.

1	Irak Cephesi
2	Çanakkale Cephesi
3	Kafkas Cephesi
4	Kanal Cephesi
5	Galiçya Cephesi
6	Suriye-Filistin Cephesi

- Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Çanakkale Savaşı'nın sonuçlarından biri değildir?

- A) I. Dünya Savaşı'nın uzaması
B) İtilaf Devletleri'nin Ruslara gerekli askerî yardımı yapamaması
C) Yarım milyona yakın insanın ölmesi
D) İngiliz ve Fransız donanmalarının büyük kayıplar vermesi
E) Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na girmesi

2. I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan ve "Osmanlı Devleti'nin karşılıksız olarak elindeki tüm tutsakları serbest bırakması, Osmanlı ordusunun dağılması, Boğazların açılması" koşullarını içeren belge aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mondros Ateşkes Antlaşması B) Versay Antlaşması C) Saint Jermen Antlaşması
D) Neuilly Antlaşması E) Triyanon Antlaşması

3. I. II. Meşrutiyet'in ilanı
II. Balkan Savaşı
III. Trablusgarp Savaşı
IV. 31 Mart Olayı

Yukarıdaki olayların kronolojik sırası aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?

- A) II-III-I-IV B) I-IV-III-II C) I-IV-II-III D) IV-II-III-I E) I-II-IV-I

4. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti sınırları içinde açılan ilk cephe aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Çanakkale B) Irak C) Suriye D) Kanal E) Kafkas

5. İttihat ve Terakki Partisi, hangi olay sonucu ülke yönetimini tümüyle ele geçirmiştir?

- A) I. Meşrutiyet'in ilanı B) II. Meşrutiyet'in ilanı C) 31 Mart Olayı
D) Babıali Baskını E) Trablusgarp Savaşı

6. Atatürk, çocukluğuna ve ilköğrenim yaşamına ilişkin anılarını ilk kez 1922 yılı başında Vakit Gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman'a tüm içtenliğiyle şöyle anlatmıştır:

“Çocukluğuma dair hatırladığım ilk şey, mektebe gitmek meselesine aittir. Annem, geleneksel yöntemlerle eğitim veren mahalle mektebine gitmemi istiyordu. Babam ise yeni açılan Şemsi Efendi Mektebine devam etmemi ve yeni yöntemlere göre okumamı istiyordu. Nihayet babam bu meseleyi ustaca halletti. Önce mahalle mektebine başladım. Böylece annemin gönlü yapıldı. Birkaç gün sonra da mahalle mektebinden alınıp Şemsi Efendi Mektebine kaydedildim.”

Atatürk'ün yukarıdaki ifadelerinden yola çıkılarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Şemsi Efendi Mektebi, geleneksel bir eğitim yöntemi benimsemiştir.
B) Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım, Mustafa'nın geleceğiyle ilgili farklı beklentiler içindedir.
C) Şemsi Efendi Mektebi, çağdaşlarına göre daha ileri bir eğitim vermektedir.
D) Ali Rıza Efendi, oğlunun modern bir eğitim almasını istemektedir.
E) Zübeyde Hanım, Mustafa'nın dinî eğitim almasını istemektedir.
7. İttihat ve Terakki içinde Mustafa Kemal'in Enver'le uyuşamadıkları en mühim mesele, askerlerin politikadan uzaklaştırılmaları konusu olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1909'da Selanik'te toplanan genel kongresinde bir oturuma başkanlık eden Mustafa Kemal şunları söylemiştir:

“Ordu mensupları İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde kaldıkça millete dayalı bir parti kuramayız. Orduyu da zaafa uğratırız. Ordu ile cemiyeti ayıralım. Cemiyet tam manasıyla siyasi bir parti hâlinde, milletin sinesinde kök salsın. Ordu da asıl işi olan yurt savunması ile uğraşsın. Dolayısıyla siyasete atılmak isteyen subaylar ordudan ayrılıp cemiyete mal olsunlar. Bundan sonra, subayların siyasi örgütlere girmelerini engelleyecek hukuki önlemler alınsın.”

Yukarıdaki metne göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Ordu içerisinde asker - siyaset ilişkileri konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır.
B) Ordunun siyasete müdahalede bulunması askerî gücün zayıflamasına neden olabilir.
C) Mustafa Kemal, İttihat ve Terakki Cemiyetinin tasfiyesini istemektedir.
D) Mustafa Kemal'in çağdaşlarına göre daha demokratik bir tutum içinde olduğu söylenebilir.
E) Mustafa Kemal ordunun siyasetin odak noktasında olmasını istememektedir.

8.

Soru	Bilgi	Doğru	Yanlış
1	10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Sevr Barış Antlaşması imzalanmıştır.	✓	
2	SSCB, Brest Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir.	✓	
3	İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası 7. maddeye dayanarak ve Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak Anadolu'yu işgallere başlamıştır.	✓	
4	Mondros Ateşkes Antlaşması'nı, Osmanlı Devleti adına Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti'nde Bahriye Nazırı olan Refet Bey imzalamıştır.		✓
5	Kafkas Cephesi, Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği cepheler arasında ilk kapanan cephe değildir.		✓

Elif, “20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti” ünitesi ile ilgili yapılan sınavın Doğru-Yanlış bölümünde yukarıdaki cevapları vermiştir.

Buna göre Elif'in cevaplarından kaç tanesi doğrudur?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

9. I. Dünya Savaşı'ndan ateşkes imzalayarak çekilen ilk İttifak Devleti, Bulgaristan'dır.

Bu bilgiye göre Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi;

- I. Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki kara bağlantısının kesilmesi,
 - II. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaşa girmesi,
 - III. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan çekiliş sürecinin hızlanması
- gelişmelerinden hangilerine neden olduğu savunulabilir?**

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

10.

“Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağında-sınız.

Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yanyana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlar-dan evlâtlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlâtlarınız bizim bağrımızdadır.

Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır.”

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Mustafa Kemal Atatürk'ün Çanakkale Savaşı'nda vefat eden Avustralyalı ve Yeni Zelandalı asker-lerin annelerine 1934 yılında gönderdiği bu mesaj dikkate alındığında aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Avustralya ve Yeni Zelanda Çanakkale Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin yanında yer almıştır.
- B) Mustafa Kemal Atatürk Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerin kahramanlıklarını övmüştür.
- C) Mustafa Kemal Atatürk Çanakkale Savaşı'ndaki Türk zaferinin önemi üzerinde durmuştur.
- D) I. Dünya Savaşı'nda mücadele eden devletlerin savaş sonunda dostane ilişkiler kurdukları vurgulanmıştır.
- E) Mustafa Kemal Atatürk Avustralyalı ve Yeni Zelandalı annelerin acılarına ortak olmak istemiştir.

Daha fazla ölçme de-ğerlendirme sorusuna ulaşmak için kareko-du okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

2.

Ünite MİLLÎ MÜCADELE

KONULAR

- A. Millî Mücadele'nin Hazırlık Çalışmaları
- B. Büyük Millet Meclisinin Açılması
- C. Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920)
- Ç. Millî Mücadele Dönemi'nde Cepheleler
- D. Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan Lozan Barış Antlaşması'na Kadar Yaşanan Gelişmeler

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Kuvâ-yı Millîye
- Pontus
- Misak-ı Millî
- Teşkilat-ı Esasiye
- Maarif
- Tekâlif-i Millîye Emirleri
- Millî egemenlik
- Millî bağımsızlık

BMM'nin açılışı, Ankara, 23 Nisan 1920

Hazırlık Çalışmaları:

1. Egemenlik kavramının Teşkilat-ı Esasiye’de nasıl yer aldığını araştırınız.
2. Manda ve himaye kelimeleri ile Misak-ı Millî kavramı arasındaki bağlantıyı değerlendiriniz.
3. Büyük Millet Meclisinin açılmasının Türk tarihi açısından önemini arkadaşlarınızla tartışınız.
4. Tekâlif-i Millîye Emirlerinin Millî Mücadele’ye etkileri nelerdir? Araştırınız.
5. Yaşadığınız bölgenin düşman işgalinden kurtarılmasında rol oynayan Millî Mücadele kahramanları hakkında araştırma yapınız. Edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.

A. MİLLÎ MÜCADELE’NİN HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Kuvâ-yı Millîye Hareketi

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 7. maddesini kendi çıkarlarına göre uygulayarak Anadolu’nun çeşitli bölgelerini işgal etti. Osmanlı ordusu terhis edilerek ordunun tüm silahları ve cephanesi İtilaf Devletleri’nin depolarına kaldırıldı. Tüm limanları, demir yollarını, tünelleri ve haberleşme araçlarını kontrol altına alan İtilaf Devletleri; işgallere karşı örgütlenmeyi ve silahlı direniş yollarını önlemeye çalıştı.

İtilaf Devletleri’nin baskısı altında bulunan Osmanlı Hükûmeti, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın uygulanması sırasında yaşanan olumsuzluklar karşısında sessiz kalmayı tercih etmişti. İstanbul Hükûmeti’nin teslimiyetçi politikasına tepki gösteren Türk halkı, işgalleri protesto eden mitingler düzenlemiş; işgallere karşı mücadeleyi amaçlayan millî cemiyetler kurmuştur. Mitingler ve cemiyetler aracılığıyla ulusal bağımsızlık bilincini yerleştirmeye çalışan Türk halkı, yaşadığı bölgeyi işgallere karşı savunmak amacıyla kurulan millî kuvvetler Kuvâ-yı Millîye olarak isimlendirilerek bölgesel direniş hareketlerini başlatmıştır. Bağımsızlık amacıyla kurulan Kuvâ-yı Millîye birliklerine yüreği vatan sevgisiyle dolu, eli silah tutan tüm Türk halkı katılmıştır. Düzenli bir ordu olmayan Kuvâ-yı Millîye birlikleri, Çerkez Ethem, Yörük Ali Efe, Şahin Bey, İpsiz Recep, Demirci Mehmet Efe, Kara Fatma gibi liderlerin öncülüğüyle sayıca kendilerinden kat kat fazla olan işgal kuvvetlerinin modern teknolojiyle donatılmış ordularına karşı mücadele ederek yaşadıkları bölgeyi düşman işgalinden kurtarmayı amaçlamıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanması sonrasında başlayan işgallere karşı Anadolu’da ilk direniş, 19 Aralık 1918’de Hatay-Dörtyol’da gerçekleşti. Hatay-Dörtyol’da Fransızlara karşı başlatılan direniş hareketi zamanla Antep, Urfa, Maraş ve Adana olmak üzere tüm Güney Cephesi’ne yayıldı. Kuvâ-yı Millîye hareketi, ikinci olarak Batı Cephesi’nde Yunanlara karşı başladı. Yunan ordusunun İzmir’in işgali (Görsel 2.1) sonrası büyük bir katliama girişerek Ankara yönünde ilerlemeye başlaması üzerine bölge halkı, Kuvâ-yı Millîye birlikleri oluşturarak direniş hareketine girişti. Batı Anadolu’daki işgallere karşı teşkilatlanan Millî Mücadele yanlıları; Balıkesir, Alaşehir, Nazilli kongrelerini düzenleyerek Yunanlara karşı ortak hareket etme kararı aldı. Büyük Millet Meclisinin düzenli orduyu kurmasına kadar mücadele eden Kuvâ-yı Millîye, Güney Cephesi’nde Urfa ve Maraş’ı düşman işgalinden kurtarmayı başardı. Batı Cephesi’nde Yunan ilerleyişini tamamen durduramayan Kuvâ-yı Millîye, düşmanı yer yer yavaşlatıp, Büyük Millet Meclisine düzenli orduyu kurmak için gereken zamanı kazandırarak önemli bir görevi yerine getirdi.

Görsel 2.1: İzmir’in işgali sırasında Yunan askerleri

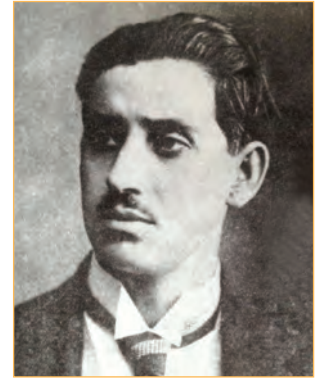
Etkinlik

Türk halkının Kuvâ-yı Millîye birliklerini oluştururken hangi duygularla hareket ettiğini arkadaşlarınızla tartışınız.

2. İzmir'in İşgali (15 Mayıs 1919)

İtilaf Devletleri I. Dünya Savaşı sırasında imzaladıkları St. Jean de Maurienne (Sen Jan dö Moryen) Antlaşması'yla İzmir ve çevresini İtalya'ya bırakmıştı. İngiltere ve Fransa, stratejik ve ekonomik olarak büyük öneme sahip İzmir ve çevresini İtalya'ya vermek istemiyordu. Paris Barış Konferansı'nda Wilson İlkeleri'ne göre nüfusun çoğunluğunun Rum olduğu gerekçesiyle İzmir ve çevresi Yunanistan'a verilmişti. Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkaracağını öğrenilmesi üzerine İzmir halkı, Bahri Baba Parkı'nda büyük bir miting düzenleyip işgali protesto etmiştir.

15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri donanmasının desteği ile karaya asker çıkaran Yunanlar, İzmir'de yaşayan azınlıkların sevinç gösterileri eşliğinde işgali başlattı. Yunan subayları, Osmanlı subaylarını rıhtımda toplayarak onlardan "Zito Venizelos (Yaşasın Venizelos)" diye bağırımlarını istediler. Bu emre uymayan Albay Süleyman Fethi Bey, Yunan askerlerinin süngü darbeleriyle şehit edildi. İşgali haberleştirmek için izleyen Hukuk-u Beşer (İnsan Hakları) gazetesi muhabiri Hasan Tahsin, Yunanların taşkınlıklarına daha fazla dayanamayarak Yunan ordusunun en önünde bayrağı taşıyan Yunan askerine ateş etti. Silahındaki son mermi bitinceye kadar mücadelesini sürdüren Hasan Tahsin, Yunan ordusu tarafından şehit edildi (Görsel 2.2).

Görsel 2.2: Hasan Tahsin (1888-1939)

Yunan ordusunun İzmir'in işgali sırasında yaptığı katliamlar, Anadolu'nun her yerinde düzenlenen mitingler ve İtilaf Devletleri'ne gönderilen telgraflarla protesto edildi. İzmir'in işgali sonrası düzenlenen mitingler, millî bilincin uyanması ve Kuvâ-yı Millîye birliklerinin kurulmasında etkili olarak Millî Mücadele Hareketi'ni hızlandırdı. İtilaf Devletleri, İzmir'in işgali sırasında yaşanan olaylara karşı Anadolu'da başlayan tepkiyi önlemek için ilk olarak mitingleri yasaklama yolunu seçti. İzmir'in işgali sırasında yapılan katliamlar dünya kamuoyunda büyük tepki gördü. İtilaf Devletleri hem dünya kamuoyunu yatıştırmak hem de İzmir ve çevresindeki olayları incelemek amacıyla Amiral Bristol (Bırıştıl) başkanlığında bir heyeti bölgeye gönderdi. Amiral Bristol, İzmir ve çevresinde yaptığı kapsamlı araştırmalar sonrasında hazırladığı raporda, İzmir'in işgalinin din düşmanlığı şeklinde yapıldığını, bölgede yaşanan olayların sorumlusunun Yunanlar olduğunu ifade etti. Aynı zamanda bu raporda, İzmir'den Yunan ordusu çekilerek bölgeye İtilaf Devletleri askerlerinin yerleştirilmesi istendi. Amiral Bristol Raporu, Millî Mücadele'nin haklılığını gösteren uluslararası ilk rapor olması açısından çok önemlidir.

3. Cemiyetler; İşgallere Karşı Gelişen Kurtuluş Arayışları

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Anadolu ve Trakya'da ki işgalleri hızlandıran İtilaf Devletleri bölgede yaşayan azınlıkları da bağımsız olmaları amacıyla kışkırtıp desteklemeye başladılar. İstanbul Hükûmeti'nin işgallere karşı tepkisiz kaldığı bu süreçte vatanını korumak amacıyla örgütlenen halk Müdafaa-i Hukuk adı altında cemiyetler kurup Kuvâ-yı Millîye adıyla askeri birlikler oluşturmaya çalıştı. Bu dönemde işgallere karşı direniş yolunu seçen yerel direniş hareketleri dışında kurtuluş yolu olarak İstanbul Hükûmeti ile iş birliği yapmayı ya da işgal kuvvetlerine bağlı olarak kurulacak manda ve himaye yönetimlerini seçenler de vardı. İşgaller sonrasında bu düşünceler ile kurulan cemiyetler üç başlık altında incelenebilir;

- Millî varlığa düşman cemiyetler
- Millî cemiyetler

a. Millî Varlığa Düşman Cemiyetler

AZINLIKLARIN KURDUĞU CEMİYETLER		
Rumların Kurduğu Cemiyetler	Ermenilerin Kurduğu Cemiyetler	Yahudilerin Kurduğu Cemiyetler
- Etniki Eterya Cemiyeti - Mavri Mira Cemiyeti - Pontus Rum Cemiyeti	- Hınçak Cemiyeti - Taşnak Sütyun Cemiyeti	- Alyans İsrailit Cemiyeti - Macabi (Makabi) Cemiyeti

Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahipti. Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayrimüslimler yani Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler azınlık olarak ifade edilmiştir. Uzun yıllar Osmanlı ülkesinde huzur, mutluluk ve refah içinde yaşayan azınlıklar; 19. yüzyıldan itibaren İngiltere, Rusya, Fransa tarafından desteklenip bağımsızlık düşüncesiyle Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kışkırtıldılar (Görsel 2.3). Cemiyetler kurarak silahlı mücadeleye girişen azınlıklar, Osmanlı Devleti'nin parçalanması sürecinde bağımsızlıklarını ilan edebilmek amacıyla Wilson İlkeleri'ni gündeme getirdi. Wilson İlkeleri'ne göre beş yıl sonra yapılması planlanan halk oylamasında bölgelerinde çoğunluğu elde etmek isteyen azınlıklar, İtilaf Devletleri ile iş birliği yapıp Türkler üzerinde baskıya ve katliama giriştiler. Azınlıkların kurduğu cemiyetler; Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin kurduğu cemiyetler olarak üçe ayrılmıştır.

Görsel 2.3: Muş ve Bitlis civarında kurulan ve Van ve Bayezid sınırında Rus ordusuna öncülük eden Ermeni çetelerinden bir grup

Rumların Kurduğu Cemiyetler

Etniki Eterya Cemiyeti: Osmanlı Devleti'nde Yunanlar 1814 yılında Filiki Eterya Cemiyetini kurarak bağımsızlık için isyan ettiler. Sonradan Etniki Eterya ismini alan cemiyet, Yunanistan'ın 1829 Edirne Antlaşması'yla bağımsızlığını ilan etmesinde büyük rol oynadı. Etniki Eterya Cemiyeti, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Anadolu'da gelişen Rum isyanlarını organize edip desteklemiştir. Batı Anadolu'da Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı amaçlayan Mavri Mira Cemiyeti ile Trabzon ve çevresinde bir Rum devleti kurmayı hedefleyen Pontus Rum Cemiyetini destekleyen Etniki Eterya, Fener Rum Patrikhanesiyle ortak hareket etmiştir.

Mavri Mira Cemiyeti: İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Yunan Kızılhaçı tarafından desteklenen Mavri Mira Cemiyeti, Megali İdea (Büyük Ülkü) düşüncesiyle Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hedeflemişti. Yunan Hükûmeti'nin doğrudan desteğini alan Mavri Mira Cemiyeti; bölgedeki Rum halkı kışkırtarak isyana teşvik etmek, silahlı çeteler kurmak, Türk halkını bölgeden göç etmeye zorlamak amacıyla faaliyetlere girişmiştir.

Pontus Rum Cemiyeti: Yunanistan'ın bağımsız olma sürecinde ortaya atılan Megali İdea düşüncesi ile Türkiye sınırları içinde yer alan Doğu Karadeniz Bölgesini Yunanistan ile birleştirme amacı beraberinde Pontus Meselesinin oluşmasına neden olmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tarihi incelendiğinde bölgenin Yunanistan ile tarihsel bir bağının olmadığı çok nettir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bilinen ilk devlet Pont Krallığı adıyla İranlı Mihrdâd tarafından kurulmuştur. Bölge MS 65 yılında Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir. Dördüncü Haçlı Se-

feri sonrası bölgede kurulan Trabzon Rum İmparatorluğu 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından sona erdirilerek Doğu Karadeniz tamamen Osmanlı hâkimiyeti altına alınmıştır. Misyonerlik faaliyetleriyle ön plana çıkan Merzifon Amerikan Koleji'nin girişimleri ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bir Rum devleti oluşturmak amacıyla 1904 yılında İstanbul'da kurulan Pontus Rum Cemiyeti 1461'de sona erdirilen Trabzon Rum İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hedeflemiştir. Cemiyet, Patrikhanenin de desteğiyle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumları silahlandırarak Türkler üzerinde baskı kurup onları göçe zorlamayı amaçlamıştır. Bölgelerini savunmak amacıyla silahlanan Türk halkına karşı başarılı olamayan Pontus Rum Cemiyeti İtilaf Devletleri'ne başvurarak Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Türklerin silahsızlandırılmasını istemiştir. İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Hükûmeti'ne baskıları sonucu oluşturulan 9. Ordu Müfettişliği görevine atanan Mustafa Kemal Paşa bu görev için 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmıştır. Batı Anadolu'daki işgallerini yaygınlaştırmak isteyen Yunanistan Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rumlar aracılığıyla ikinci bir cephe açarak TBMM Hükûmeti'ni zor duruma sokmak için bölgede isyanlar çıkartmıştır. Bölgedeki Pontus Rum isyanları TBMM Hükûmeti tarafından görevlendirilen Merkez Ordu tarafından bastırılrsa da bu süreçte resmi rakamlara göre yüzlerce Türk köyü yakılmış gasp ve soygun olayları artmış içlerinde kadın, çocuk ve yaşlılarında bulunduğu 1641 Türk şehit edilirken 323 Türk de yaralanmıştır.

Ermenilerin Kurduğu Cemiyetler

Hınçak ve Taşnak Sütyun Cemiyetleri: Ermeni Patrikhanesi tarafından desteklenen Hınçak ve Taşnak Sütyun Cemiyetleri, Doğu Anadolu Bölgesi'nde büyük bir Ermeni devleti kurmak istemişlerdir. Mavri Mira Cemiyeti ile iş birliği içinde olan Hınçak ve Taşnak Sütyun Cemiyetleri, Wilson İlkeleri'nden yararlanarak Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmak amacıyla İtilaf Devletleri'nin desteğini almayı amaçlamıştır.

Yahudilerin Kurduğu Cemiyetler: Yahudiler; Alyans İsrailit Cemiyeti ve Macabi (Makabi) Cemiyeti adıyla cemiyetler oluşturarak Filistin bölgesinde bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamıştır.

Millî Varlığa Düşman Cemiyetler Millî Mücadele'ye karşı İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri ile iş birliği içinde hareket etmişlerdir. Millî birlik ve beraberlik ruhuna, bağımsızlık düşüncesine uzak davranışlar sergileyen bu cemiyetler manda ve himaye yönetimlerinin kurulması düşüncesiyle başta İngiltere olmak üzere işgal devletleriyle yakın ilişki içinde olmuşlardır. İşgal devletleri ve İstanbul Hükûmeti'nin yönlendirmesiyle Millî Mücadele Hareketi'ne karşı çıkan isyanlara destek veren cemiyetler bağımsızlık mücadelesinin kazanılmasına olumsuz etki yapmışlardır.

MİLLÎ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER					
Kürt Teâlî-i Cemiyeti	Teâlî-i İslam Cemiyeti	İngiliz Muhiple-ri Cemiyeti	Wilson Prensipleri Cemiyeti	Hürriyet ve İtilaf Fırkası	Sulh ve Selâmeti Osmaniye Fırkası

Kürt Teâlî-i Cemiyeti: İşgal kuvvetlerinin desteğiyle İstanbul merkez alınarak kurulan Kürt Teâlî-i Cemiyeti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bağımsız bir Kürt devleti kurmak için uğraşmıştır. Wilson İlkeleri'ne göre bölge nüfusunun çoğunluğunun Kürt olduğunu savunan cemiyet, bölgedeki vatandaşlarımızın kışkırtmalara kanmayarak Millî Mücadele Hareketi içinde yer alması nedeniyle etkili olamamıştır.

Teâlî-i İslam Cemiyeti: İngiltere'nin desteğiyle İstanbul merkez alınarak kurulan Teâlî-i İslam Cemiyeti, halkın dinî duygularını kullanarak Millî Mücadele Hareketi'ne karşı isyanlar çıkarmayı amaçlamıştır. Osmanlı halifesinin liderliğinde İslam birliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan cemiyet, Millî Mücadele Hareketi'ne karşı işgal kuvvetleriyle iş birliği içinde hareket etmiştir.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti: Damat Ferit Paşa'nın destek verdiği cemiyet, İngiltere'nin himayesine girmeyi savunuyor; bu amaçla İngiltere'den maddi destek alıyordu. Sait Molla, Ali Kemal ve Rahip Frew'un (Firov) etkin

olduğu cemiyet, Osmanlı Devleti'nin ancak İngiltere'nin destek ve koruyuculuğunda varlığını sürdürebileceğine inanıyordu.

Wilson Prensipleri Cemiyeti: Bazı Osmanlı aydınları, İngiliz himayesinin sömürgeciliğe yol açacağı düşüncesiyle Anadolu'da Wilson İlkeleri'ne dayalı, ABD'nin desteğinde bir yönetim kurulmasının tek kurtuluş yolu olduğunu savundu. Sivas Kongresi'nde manda ve himaye kesin olarak reddedilince bu cemiyet etkisini kaybetmiştir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası: İttihat ve Terakki Fırkası'nın politikalarını eleştirenler tarafından kurulan siyasi parti Millî Mücadele Hareketi'ne karşı mücadele etmiştir.

Sulh ve Selâmeti Osmaniye Fırkası: İstanbul merkez olmak üzere ulema adı verilen din adamları tarafından kurulan siyasi parti ülkenin padişah ve halifeye bağlı olarak kurtulabileceğini savunmuştur.

b) Millî Cemiyetler

İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini kendi çıkarlarına uygun olarak yorumlayıp Anadolu'nun birçok bölgesini haksız yere işgal etmeye başlayınca Türk halkı, miting ve telgraflar yoluyla protesto edip bu duruma tepki gösterdi. İtilaf Devletleri'nin baskısı altındaki Osmanlı Hükûmeti'nin işgallere karşı sessiz kalması üzerine örgütlenme yoluna giden Türk halkı, cemiyetler kurarak vatanını işgalden kurtarmaya çalıştı. Yaşadıkları bölgeyi kurtarmayı öncelik olarak benimseyen millî cemiyetler; bölgesel kongreleri toplayıp, işgalleri kınayan basın bildirileri yayımlayıp, mitingler düzenleyerek bağımsızlık ve millî bilinç düşüncelerinin benimsenmesinde büyük rol oynamıştır. Anadolu'nun her yerinde kurulan millî cemiyetlerin en önemlileri şunlardır:

MİLLÎ CEMİYETLER
Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti
Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti (Vilâyât- Şarkıyye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti)
Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti
Kilikyalılar Cemiyeti
İzmir Müdâfaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti
İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi
Millî Kongre Cemiyeti
Kars İslam Şûrası
Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti
Karakol Cemiyeti

Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyet: Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması sonrası İtilaf Devletleri'nin onayını alan Yunanistan, Doğu Trakya'yı işgale başlamıştı. Yunanlar, bölgenin işgalini kolaylaştırmak amacıyla Rumlardan oluşan silahlı çeteler kurup bölge halkını göçe zorlayınca Türk halkı, Edirne merkezli Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetini kurmuştur. Trakya'nın tamamında örgütlenen cemiyet, bölgenin Yunanistan'a katılmasını önlemek amacıyla silahlı direniş hareketi oluşturmaya çalışmış vatan düşman işgalinden kurtulamazsa bölgede bağımsız bir Trakya Cumhuriyeti kurulması yolunda mücadele edileceğini ifade etmiştir.

Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti (Vilâyât- Şarkıyye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti): Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni devleti kurulmasını engellemek düşüncesiyle 2 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan cemiyet, Erzurum ve Elâzığ'da şubeler açmıştır. İstanbul'da Fransızca Le Pays (Vatan) gazetesini yayımlayan cemiyet, Erzurum'da da Hadisat ve Albayrak gazetelerini çıkarmıştır. Trabzon Muhafâza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti ile birlikte Erzurum Kongresi'ni düzenleyen cemiyet, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında büyük rol oynamıştır.

Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti: Rumlar; Pontus Rum Devleti kurmak amacıyla silahlanarak, Trabzon ve çevresinde Türklere baskı uygulayıp onları göçe zorladılar. Türk halkı, Trabzon ve civarının Rumlara verilerek bölgede bir Pontus Devleti kurulmasını önlemek amacıyla Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyetini kurdu. Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti, Erzurum Kongresi'ne katılarak kongrenin düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Kilikyalılar Cemiyeti: Fransızlar, Adana ve çevresini işgal ederken başta Fransız ordusunda yer alan Ermeniler olmak üzere işgal kuvvetlerinin Türk halkına karşı uyguladığı baskılar üzerine İstanbul merkezli Kilikyalılar Cemiyeti kuruldu. Fransız ve Ermenilere karşı Türk halkını korumak amacıyla kurulan cemiyet, silahlı direniş birlikleri oluşturmaya çalışmıştır.

İzmir Müdâfaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti: İzmir'in işgali öncesinde, olası Yunan işgaline karşı İzmir ve çevresini savunmak amacıyla oluşturulan bu cemiyetin kurulmasında dönemin İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın katkısı büyüktür. İzmir ve çevresinin Türklüğünü kanıtlamayı amaçlayan cemiyet, işgale karşı silahlı direniş kararı almıştır.

Bilgi Notu

Nurettin Paşa

Mehmet Nurettin Bey, 17 Temmuz 1873'te Bursa'da doğdu. (...) I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin cephelerinden biri de Irak Cephesidir. (...) Enver Paşa, 23- 24 Nisan 1331/1915 tarihinde Harbiye Nâzırı imzasıyla Albay Nurettin Bey'i Irak ve Havâlisi Genel Komutanı olarak tayin etti. (...) General Townshend ile diğer beş Generalin esir edildiği harekât Nurettin Bey tarafından hazırlamıştır. (...) Nurettin Paşa, 14 Kasım 1918'de XVII. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilip ek görev olarak da Aydın (İzmir) Vali Vekilliği kendisine verilmiştir.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 2.4: Nurettin Paşa (1873-1932)

İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Millîyesi: İzmir'in Yunanistan tarafından işgalini önlemek amacıyla kurulan cemiyet bu amaçla mitingler düzenleyerek silahlı mücadeleyi başlatmıştır.

Millî Kongre Cemiyeti: Göz Hekimi Esat (Işık) Paşa tarafından İstanbul'da kurulan Millî Kongre Cemiyeti, İstanbul'da kurulan bütün yurtsever cemiyetleri bir federasyon altında birleştirmeyi amaçlamıştı. Esat Paşa tarafından yayımlanan raporda "Kuvâ-yı Millîye" ifadesi ilk kez kullanılmış, Osmanlı Devleti'nin uğradığı haksızlıkların basın yoluyla dünyaya duyurulması amaçlanmıştır.

Kars İslam Şûrası: 5 Kasım 1918'de toplanan şûrada, Ermeni işgaline karşı mücadele etme kararı alınıp Cenubi Garbi Kafkas Hükûmeti'nin (Güneybatı Kafkas Geçici Hükûmeti) kurulması kararı alınmıştır. Bölgenin İngiltere tarafından işgali sonrası şûra ve kurulan hükûmet dağıtılmıştır.

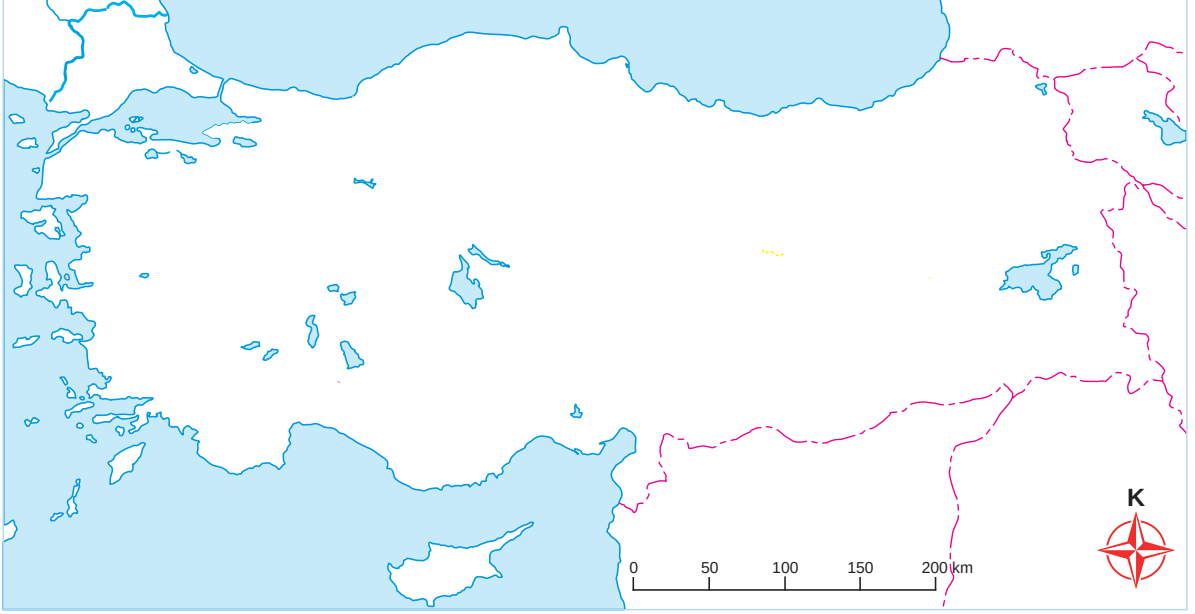
Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti: Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım liderliğinde Sivas'ta kurulan cemiyet işgalleri protesto edip ordunun ihtiyacını karşılamak için para ve mal toplama kampanyaları düzenlemiştir.

Karakol Cemiyeti: İttihat ve Terakki Fırkası üyesi olan Kara Vasıf tarafından kurulan Karakol Cemiyeti, istihbarat faaliyetleri yürütüp İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve cephane kaçırılmasında önemli rol oynamıştır.

Etkinlik

Aşağıdaki Türkiye haritasında millî (yararlı) cemiyetlerin faaliyet gösterdiği alanları işaretleyiniz.

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Kadını

Vefakâr, cefakâr, kahraman Türk kadını Millî Mücadele Dönemi'nin her aşamasında yer alarak savaşın kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Halide Edip (Adivar) Hanım, mitinglerde yaptığı konuşmalarla halkın Millî Mücadele'ye katılmasında etkili olmuş; Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal'in hep yanında yer almıştır. Millî Mücadele'ye katkılarında dolayı onbaşı rütbesini alan Halide Hanım dışında Şerife Bacı, Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye, Kara Fatma, Kılavuz Hatice ve Asker Saime gibi kadınlar gösterdikleri kahramanlıklarla Millî Mücadele'ye önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Türk kadınları, Millî Mücadele Dönemi'nde kurdukları millî cemiyetler aracılığıyla da çok önemli görevler üstlenmişlerdir. Düzenledikleri mitingler aracılığıyla halkı bilinçlendiren cemiyetler, telgraflar yoluyla işgalleri protesto etmiştir. Topladıkları maddi yardımlarla ve kendi emekleriyle diktikleri kıyafetlerle ordunun ihtiyaçlarını karşılayan kadınlarımız, üretilen cephaneleri sırtlarında taşıyarak büyük bir fedakârlık örneği sergilemişlerdir (Görsel 2.5). Darülfünun öğrencisi olan vatansever Türk kızları tarafından kurulan Asri Kadınlar Cemiyeti, İzmir'in işgali sonrası yayımladığı bildiri ile millî bağımsızlık ateşinin yakılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Görsel 2.5: *İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar*, Halil Dikmen, 1933.

Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti ile Kastamonu'da Mevlevi Şeyhi Âmil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım tarafından kurulan Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi gibi cemiyetler bölgelerinde Millî Mücadele ruhunun doğmasında etkili olmuştur.

Millî Mücadele Dönemi'nde Öne Çıkan Türk Kadınları

Millî Mücadele Dönemi'nde işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadelenin kazanılıp ülkenin düşman işgalinden kurtarılmasında Tayyar Rahmiye, Kara Fatma, Kılavuz Hatice, Asker Saime, Halide Onbaşı, Şerife Bacı, Gördesli Makbule başta olmak üzere tüm Türk kadınları büyük rol oynamışlardır.

Bilgi Notu

Tayyar Rahmiye Hanım, Güney Cephesi'nde 9. Tümede gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye'de Fransız karargâhına saldırı için görevlendirilen müfreze 1 Temmuz 1920'de harekete geçer. Fakat, bu arada askerlerde bir duraklama meydana gelir. Bunun üzerine, "Ben kadın olduğum halde ayakta duruyorum da, siz erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz?" diyerek erkekleri teşvik eden Tayyar Rahmiye karargâhın alındığını göremeden şehit düşer. Bu harekât sonrası 80 tüfek, 2 makinalı 34 tüfek ele geçirilmiştir.

Fatma Seher Hanım (Kara Fatma), merhum bir binbaşının da eşidir. Millî Mücadele'de oğlu ile birlikte çarpışmış, İzmit'te görev yapmıştır. Kendinin söylediğine göre, I. Dünya Savaşı'nda Edirne'de Yanık-kışla'da çarpışmıştır. Mütareke'den sonra Erzurum'a dönmüştür. Millî Mücadele'de Adana, Dinar, Afyon Karahisar, Nazilli, Sarayköy ve Tire'de asker olarak çalışmıştır. Bunu, gösterdiği evraklar ispatlamaktadır. Hatta, bir savaş sırasında göğsünden yaralanmıştır. Harp tarihi ile ilgili vesikalarda başarılarından söz edilmektedir. (...) Cumhuriyet sonrasında madalya ile ödüllendirilmiştir.

Görsel 2.6: Fatma Seher Erden (Kara Fatma) ve silah arkadaşları, 1921.

Kılavuz Hatice, Pozantı'da mücadele etmiştir. 8 Mayıs 1920'de gece Fransız kuvvetlerine Kumcu Veli ile birlikte kılavuzluk ederek, onları Türklerin ateş hattına sokmuştur. Fransızlar, en kritik nokta olan Karboğazı'na sıkıştıklarını ancak gün ışıyınca anlayacaklardır. Bu arada Hatice kaçarak Türk tarafına geçer. Bu şekilde Fransız askerleri esir edilir. Bu hadisedeki rolünden dolayı Kılavuz Hatice olarak anılır.

Asker Saime olarak bilinen Münever Saime, İstiklâl Harbi başladığında Dârülfünûn öğrencisiydi. Kadıköy mitinginde yaptığı konuşmadan sonra tutuklama emri çıkınca, Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katıldı. Garp cephesinde görev aldı ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar gösterdi.

Şefika Kurnaz, Millî Mücadele'de Türk Kadını Cilt 12, Sayı 34, s.266-267. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Halide Edip Adıvar (Halide Onbaşı)

Türk halkını harekete geçiren ve önderlik edenler devrin münevverleri, yazar ve edebiyatçılarıdır. “Bunların başında o devrin kahraman bir hatibini, emsalsiz bir edibini, mütareke yıllarının mağmum çehresine ümit bahşetmiş bir Türk kadını görüyoruz ki, o da sayın Halide Edip (Adıvar)’dır. Gerek Fatih Parkı’ndaki mitingte, gerek Sultanahmet’te toplanan ve iştirak edenlerin adedi yüz binleri aşan muazzam toplantıda halka hitap eden bu heyecanlı Türk kadını: Ey Türk ve Müslümanlar, bugün gözlerimizin önünden öteyi görmeye mâni olan bir karanlık var; bu karanlık belki aylar, belki de yıllarca devam edebilir, fakat Türk ve Müslüman dünyası elbet bir sabaha kavuşacaktır. Ufkumuzda güneş doğacak ve ortalığı aydınlatacaktır. Türk istiklâl ve zafer güneşi, şimdi sapsarı olan benizlerimize taze bir pembelik, ümit ve saadet getirecektir. Gözlerimizi bu güneşi görmeye alıştırmalıyız. Fatihlerin, Yavuzların, Kanunilerin ülkesi istiklâlsiz kalamaz; Mithat Paşaların, Nâmık Kemallerin, Tevfik Fikretlerin vatani asla hürriyetten mahrum edilemez; gözlerimizi bu güneşi görmeye muktedir bir hale getirelim. Birbirimize ellerimizi uzatalım, tek bir hedefe, yalnız, Türk istiklâl ve hürriyeti gayesine doğru yürüyelim. Vatan behamahal kurtulacaktır... diye haykırıyordu.”

Şerif AKTAŞ, Halide Edip Adıvar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 20.1 s. 3.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 2.7: Halide Edip Adıvar (1882-1964)

5. Mustafa Kemal’in Samsun’a Çıkması (19 Mayıs 1919) ve Millî Mücadele Bilincinin Uyandırılması

13 Kasım 1918’de İstanbul’a dönen Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Hükûmeti’nde harbiye nazırlığında görev alıp bir Millî Mücadele hareketi başlatmak için çalışmalarda bulundu ancak dönemin Osmanlı Hükûmeti işgal kuvvetleriyle iş birliği içinde hareket etmeyi seçmişti. Bunun üzerine İstanbul’da bulunmasının Millî Mücadele’yi başlatma açısından fayda sağlayamayacağını gören Mustafa Kemal Paşa, uygun bir görev alarak Anadolu’ya geçiş yollarını araştırmaya yöneldi. Bu dönemde Karadeniz Bölgesi’nde silahlanan Rumlar, Pontus Rum Cemiyetini kurup bölgedeki Türk halkına baskı uygulayarak onları göçe zorluyorlardı. Rumların amacı, Trabzon ve çevresinde Pontus Rum Devleti’ni kurmaktır. Bölgede hiçbir zaman nüfusun çoğunluğunu oluşturmayan Rumların baskısına karşı Türk halkı silahlı direniş hareketine yönelince başarıya ulaşamayacaklarını anlayan Rumlar, Yunanistan aracılığıyla İtilaf Devletleri’ne başvurdu. Trabzon ve Samsun civarında yaşayan Rumların Türkler tarafından katledildiği yalanını hiç araştırmayan İngiltere, Osmanlı Hükûmeti’ne bir nota verdi. Bölgedeki silahlı Türk direniş hareketlerine engel olunmasını isteyen İngiltere, bunun sağlanamaması durumunda Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 7. maddesine dayanılarak Doğu Karadeniz’in işgal edileceğini bildirdi.

Osmanlı Hükûmeti, Samsun ve Trabzon çevresinde yaşanan karışıklığı önlemek amacıyla 9. ordu müfettişi görevini oluşturdu. Padişah VI. Mehmet Vahdettin (Görsel 2.8) ile görüşen Mustafa Kemal Paşa, Ordu Müfettişliği görevine talip oldu. Padişah ile altı kez görüşen Mustafa Kemal Paşa, 30 Nisan 1919’da geniş yetkilerle 9. ordu müfettişi görevine atandı.

Görsel 2.8: VI. Mehmet Vahdettin (1861-1926)

Mustafa Kemal'in üstlendiği 9. ordu müfettişinin görevi, Samsun ve çevresinde asayiş sorunlarının ortaya çıkış sebeplerini tespit edip güvenliği sağlamak, bölgedeki Osmanlı askeri birliklerinin Mondros Ateşkes Antlaşması gereği dağıtılmasını hızlandırmak, Türk halkının elindeki silah ve cephaneleri toplayarak muhafaza altına alıp İngilizlerin Mondros'un 7. maddesini işleterek bölgeyi işgal etmelerine engel olmaktır.

Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesinden bir gün sonra, 16 Mayıs 1919'da Bandırma Vapuru ile Samsun'a doğru hareket etti (Görsel 2.9). 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal, ilk iş olarak Pontus Rum çetelerinin faaliyetlerini önlemek amacıyla tedbirler aldı. İstanbul Hükûmeti'ne gönderdiği ilk rapor olan Samsun Raporu'nda bölgedeki olayların sorumlusunun Rumlar olduğunu, Türk halkının millî bağımsızlık için birleşerek İzmir'in işgalini protesto etmesi gerektiğini bildirdi.

Görsel 2.9: Bandırma Vapuru

6. Havza Genelgesi (28 Mayıs 1919)

25 Mayıs'ta Havza'ya ulaşan Mustafa Kemal Paşa, askerî ve mülki erkânla, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerine hitaben hazırladığı Havza Genelgesi ile halkı işgallere karşı bilinçlendirip ulusal bilinci oluşturmak istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Havza Genelgesi ile;

- İzmir, Aydın ve Manisa işgallerini kınayan mitingler düzenlenmesini,
- İtilaf Devletleri ile Osmanlı Hükûmeti'ne işgalleri kınayan telgraflar çekilmesini,
- Hristiyan vatandaşlara karşı saldırıdan kaçınılmasını,
- Yapılan çalışmaların 9. Ordu Müfettişliğine bildirilmesini istedi.

Havza Genelgesi sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle ilki Havza'da olmak üzere İzmir'in işgalini kınayan mitingler düzenlenerek millî bilincin oluşturulmasına çalışıldı. Havza Genelgesi sonrası Harbiye Nazırlığı tarafından İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemal Paşa, bu çağrıya uymayarak Amasya'ya geçti.

7. Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

19 Mayıs 1919'da Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa, 14 Haziran 1919'da Müdâfaa-i Hukuk Derneğini kurup Amasya Genelgesi'nin hazırlık çalışmalarını başlattı (Görsel 2. 10). 22 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa dışında Rauf Bey'in, Refet (Bele) Bey'in ve Ali Fuat Paşa'nın imzası, Kâzım Paşa ve Mersinli Cemal Paşa'nın onayı ile yayımlanan Amasya Genelgesi'nin maddeleri şu şekildedir:

- Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.
- İstanbul Hükûmeti, işgal kuvvetlerinin etkisi altında olduğu için sorumluluğunu yerine getirememektedir.
- Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Görsel 2.10: Mustafa Kemal'in Amasya Genelgesi'ni kaleme aldığı Saraydüzü Kışlası (Amasya)

- Milletin durumunu saptamak, halkın sesini dünyaya duyurmak için her türlü etkiden uzak bir millî kurulun varlığı zorunludur.
- Anadolu'nun her yönden en güvenilir yerlerinden biri olan Sivas'ta millî bir kongre düzenlenecektir. Bu amaçla tüm Osmanlı illerinin her livasından, parti itilafları göz önünde tutulmadan, yetenekli ve milletin takdirini kazanmış üç kişinin seçilerek yola çıkarılması gereklidir. Her ihtimale karşı bu durum millî bir sır olarak saklanacak, yolculuk gizli tutulacaktır.
- Doğu vilayetleri adına Erzurum'da 10 Temmuz'da bir kongre toplanacaktır. Erzurum Kongresi'nin üyeleri Sivas'ta düzenlenecek milli kongreye katılmak üzere hareket edeceklerdir.
- Askerî ve millî örgütler hiçbir şekilde dağıtılmayacak, komuta devredilmeyecektir. Komutanlar silah, cep-hane ve diğer araç gereçleri hiçbir şekilde elden çıkarmayacaklardır.

Millî egemenliğe dayalı yeni bir hükûmetin kurulması yolunda atılan ilk önemli adım, Amasya Genelgesi'dir. Bu genelge ile Millî Mücadele'nin gerekçesi açıklanmış, uygulanacak yol ve yöntem ifade edilmiştir. İtilaf Devletleri, Amasya Genelgesi'nin yayımlanması sonrasında İstanbul Hükûmeti'ne baskı uygulayarak Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alınmasını istedi. İstanbul Hükûmeti'nin İstanbul'a geri dönmesine dair baskı ve emirlerini reddeden Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan hareket ederek 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a ulaştı. Dönemin Dâhiliye Nazırı (içişleri bakanı) Ali Kemal tarafından görevinden alınan Mustafa Kemal Paşa bu gelişme üzerine 8/9 Temmuz 1919 gecesi çok sevdiği askerlik görevinden istifa ederek sine-i millete dönme kararı aldı. Erzurum'da bulunan 15. Kolordunun komutanı Kâzım Karabekir, tüm görevlerinden istifa eden Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben söylediği "Ben ve kolordum, emrinizdeyiz paşam." sözü ile Millî Mücadele'nin liderinin Mustafa Kemal Paşa olduğunu ordu ve millet adına ilan etmiştir (Görsel 2.11).

Görsel 2. 11: Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal ile birlikte

Etkinlik

Aşağıdaki tabloda verilen Amasya Genelgesi'nin önemi sütununun karşısına kitabımızın 50. sayfasında bulunan Amasya Genelgesi'nin maddelerinden uygun olanı yazınız.

Amasya Genelgesi'nin Önemi	Amasya Genelgesi'ndeki İlgili Madde
Millî Mücadele'nin gerekçesi ifade edilmiştir.	
Millî egemenliğe dayalı yeni bir devletin kurulacağı ifade edilmiştir.	

8. Erzurum Kongresi (23 Temmuz-7 Ağustos 1919)

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesi; Vilayet-i Sitte (altı vilayet) olarak belirtilen Erzurum, Van, Elâzığ, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis'in işgal edilebileceğini ifade ediyordu. 24. maddenin asıl amacı ise bölgede İtilaf Devletleri'nin kontrolünde bir Ermeni devletinin kurulmasını sağlamaktı. Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-u Millîye Cemiyeti tarafından düzenlenen Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni devleti ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bir Pontus Rum devletinin kurulmasını engellemek için bu iki bölgeden gelen delegelerin katılımıyla toplanmıştır. Erzurum Kongresi'nin hazırlık aşamalarında Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Cevat (Dursunoğlu) Bey ve Emekli Binbaşı Kasım Bey'in kendi istekleriyle delegelikten çekilmeleri üzerine Rauf Orbay ile birlikte delege olarak Erzurum Kongresi'ne katıldı. 23 Temmuz 1919'da başlayan Erzurum Kongresi'nde oy birliğiyle başkan seçilen Mustafa Kemal Paşa, toplanma şekli ve toplanma amacı bölgesel olan kongreden tüm ülkeyi ilgilendiren kararlar çıkararak Millî Mücadele'yi güçlendirmeye çalışmıştır.

Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar şunlardır:

- Millî sınırlar içinde bulunan vatan bir bütündür, bölünemez.
- Her türlü işgale karşı, Osmanlı Hükûmeti'nin dağılması hâlinde millet, hep birlikte direniş ve savunmaya geçecektir.
- Kuvâ-yı Millîye'yi etkin, millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
- Vatanın ve istiklalin korunmasına merkezî hükûmetin gücü yetmediği takdirde, geçici bir hükûmet kurulacaktır (Kurulacak hükûmetin üyeleri, millî kongre tarafından seçilecek; kongre toplanmamışsa bu seçimi Temsil Heyeti yapacaktır.).
- Azınlıklara siyasi hâkimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.
- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- Millî Meclisin (Mebusan Meclisi) derhâl toplanması ve hükûmet işlerinin meclis denetiminde yürütülmesi için çalışılacaktır (Mustafa Kemal Paşa, üyeleri millet tarafından seçilen Mebusan Meclisini, Millî Meclis olarak ifade etmiştir).
- İşgal amacı taşımayan devletlerden yardım alınacaktır.

Erzurum Kongresi, toplanış şekli ve toplanış amacı bakımından bölgesel bir kongre özelliğinde iken Mustafa Kemal Paşa'nın kongre başkanı seçilmesinin ardından alınan kararlar bakımından ulusal bir kongre vasfına kavuşmuştur. Erzurum Kongresi ile Amasya Genelgesi'nde ilk kez bahsedilen millî egemenliğe dayalı yeni bir hükûmet kurulacağı düşüncesi, Türk halkı adına kongreye katılan delegeler tarafından Türk ve dünya kamuoyuna ilan edildi. Millî Meclisin açılması gereği Millî Mücadele sırasında ilk kez ifade edildi. Manda ve himaye fikri reddedilerek millî bağımsızlığın önemi vurgulandı. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki tüm millî cemiyetler, Doğu Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirildi. Erzurum Kongresi, kongrede alınan kararların uygulanabilmesi amacıyla Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde 9 kişilik Temsil Heyeti seçilmesiyle sona erdi (Görsel 2.12).

Görsel 2.12: Erzurum Kongresi'nin yapıldığı bina

Etkinlik

Mustafa Kemal'in Erzurum Kongresi'nde kurulan Temsil Heyetinin başkanlığına getirilmesinin önemini değerlendiriniz.

9. Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919)

Sivas Kongresi'nin toplanma kararı Amasya Genelgesi'nde alınmıştı. Yurdun her yerinden seçilen delegeler çok zor şartlar altında Sivas'a ulaştılar. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi sonrası kurulan Temsil Heyeti ile birlikte Sivas'a hareket etti. İtilaf Devletleri'nin baskısı altındaki İstanbul Hükûmeti, Elâzığ Valisi Ali Galip ve Ankara Valisi Muhittin Paşa aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını tutuklayarak Sivas Kongresi'nin toplanmasını engellemeye çalıştıysa da Sivas halkının Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına sahip çıkması nedeniyle başarılı olmadı (Görsel 2.13). Sivas Kongresi öncesinde Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ilk örgütlü muhalefet hareketi gelişti. Bazı delegeler manda ve himaye konusunun tekrar görüşülmesini savunuyorlar, bu amaçla da Mustafa Kemal Paşa'nın kongre başkanı seçilmesini engellemek istiyorlardı. 4 Eylül 1919'da tüm yurttan gelen delegelerin katılımıyla Sivas Lisesinde toplanan kongrede, Mustafa Kemal Paşa oy çokluğuyla başkan seçildi. Sivas Kongresi'nde en çok tartışılan konu olan Amerikan mandasına girilmesi, tam bağımsızlık düşüncesi ışığında oy çokluğuyla reddedildi. 11 Eylül 1919'da sona eren kongrede;

Görsel 2.13: Sivas Kongresi üyeleri oturanlar (soldan sağa) Ömer (Mümtaz), Rauf (Orbay), Hacı Fevzi, Mustafa Kemal, Kadı Hasbi, Bekir Sami (Kunduh), Ahmet Rüstem, Hüseyin Sami (Kızıldoğan), Mazhar Müfit (Kansu)

- Milletin bütünlüğü ve bağımsızlığını sağlamak amacıyla Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar aynen kabul edildi.
- Anadolu'nun işgalini önlemek amacıyla kurulan tüm millî cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirildi.
- Millî Meclisin toplanması konusunda yapılan çalışmaların hızlandırılması kararı alındı.
- Temsilciler Kurulu üye sayısı dokuzdan on altıya çıkarılarak bu kurul ulusal hâle getirildi.

Sivas Kongresi; toplanma şekli, toplanma amacı ve alınan kararlar bakımından ulusal bir kongredir. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar, bu kongrede aynen kabul edilerek ulusal hâle getirildi. Anadolu ve Rumeli'de kurulan tüm millî cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Manda ve himaye kesin olarak reddedilerek tam bağımsızlık için mücadele edileceği vurgulandı. Temsil Heyetinin üye sayısının on altıya çıkarıldığı Sivas Kongresi'nde, Temsil Heyetinin yayın organı olarak İrade-i Millîye gazetesinin kurulması kararlaştırıldı. İrade-i Millîye gazetesi, Millî Mücadele konusunda halkı doğru bilgilendirme yolunda önemli görev üstlenmiştir. Temsil Heyeti, ilk yürütme uygulaması olarak Ali Fuat Paşa'yı Batı Cephesi Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına getirdi. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde kurulan Temsil Heyeti, İstanbul Hükûmeti'nin başında bulunan Damat Ferit Paşa istifa etmediği sürece Anadolu ile İstanbul arasındaki telgraf iletişimini keseceğini ilan edince Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa etti. Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin yerine Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin kurulması, Temsil Heyetinin ilk siyasi başarısı olarak kabul edilir.

Bilgi Notu

Ali Fuat Cebesoy

Ali Fuat Cebesoy, 1882’de İstanbul’da doğmuştur. Mustafa Kemal Paşa’nın Harp Okulundan sınıf arkadaşıdır. Milli Mücadele yıllarında Batı Cephesi Kuvâ-yı Millîyesi’nin ilk komutanı olmuştur. Gediz Muharebelerindeki başarısızlığından sonra Moskova büyükelçiliğine atanan Ali Fuat Cebesoy, 1924 yılında Terakki Perver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşunda yer almıştır. Ali Fuat Cebesoy’un önemli eserleri arasında “Sınıf Arkadaşım Atatürk”, “Millî Mücadele Hatıraları” ve “Moskova Hatıraları” yer almaktadır.

Kitap yazarları tarafından yazılmıştır.

Görsel 2.14: Ali Fuat Cebesoy (1882-1968)

ABD Başkanı Wilson’ın özel temsilcisi olarak Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ermeni nüfusunun çoğunluk olup olmadığını araştırmak üzere bölgeye gelen General Harbord (Harbird), Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Mustafa Kemal Paşa, Türk halkı olarak Amerikan mandasına kesinlikle karşı olduklarını General Harbord’a ifade etti. General Harbord hazırladığı raporda Doğu Anadolu Bölgesi’nde katliama uğrayanların Ermenilerin iddialarının aksine Türkler olduğunu belirtmiştir. Raporunda ayrıca Doğu Anadolu Bölgesi’nde Ermeni nüfusunun Türklerden fazla olmadığını ifade eden General Harbord bu doğrultuda Wilson İlkeleri’ne göre bölgede bir Ermeni devleti kurulmasının yanlış olacağını yazmıştır.

Etkinlik

Amiral Bristol Raporu ile General Harbord Raporu’nun Milli Mücadele açısından önemini araştırarak raporların yayımlanması sonrasında yaşanan gelişmeleri değerlendiriniz.

10. Millî Mücadele Dönemi’nde Düzenlenen Yerel Kongreler

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası başlayan işgaller karşısında İstanbul Hükûmeti teslimiyetçi bir politika izleyince Türk halkı, bulunduğu bölgeyi düşman işgalinden kurtarmak amacıyla yerel (bölgesel) kongreler düzenledi. Bölgelerinde çoğunluğun Türk olduğunu kanıtlayarak Wilson İlkeleri’ne göre bulundukları bölgenin Türklere verilmesini amaçlayan yerel kongreler; Kuvâ-yı Millîye birliklerine silah, cephane, insan desteği verme ve işgallere karşı ortak cephe kurma gibi kararlar almışlardır. Ardahan, Balıkesir, Alaşehir, Edirne, Lüleburgaz, Trabzon, Nazilli, Afyon, Pozantı vb. yerlerde yapılan kongreler, Türk halkının işgaller karşısında bilinçlenmesi açısından önemlidir.

Balıkesir Kongresi

Mehmet Vehbi (Bolak) Bey ve Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey’in girişimleriyle düzenlenen Balıkesir Kongresi, 1919-1920 yılları arasında toplam beş kez yapılmıştır. Padişaha bağlılık bildirilen kongrede, Yunan işgaline karşı Batı Anadolu’daki güçlerin birleştirilmesi ve seferberlik ilan edilmesi kararları alınmıştır.

Nazilli Kongresi

Aydın, Muğla, Denizli, Isparta, Burdur ve Antalya illerindeki millî kuvvetlerin askerî ve ekonomik eksikliklerinin giderilmesi için Ağustos 1919’da düzenlenen Nazilli Kongresi’ne Galip Hoca takma ismiyle Celal (Bayar) Bey öncülük etmiştir.

Bilgi Notu

Celal Bayar Bey

1883 yılında Bursa'nın Gemlik ilçesinin Umurbey köyünde doğdu. Bursa'da İpek Meslek Yüksek Okulu ve College Francais de l'Assomption'da eğitim gördü ve memuriyet yaşamına atıldı. Hukuk ve bankacılık alanlarında çalıştı. (...) Mütareke döneminde İzmir Müdâfaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'ne girdi. İzmir'in işgali tehlikesi belirince, Galip Hoca takma adıyla zeybek ve köy hocası kılığında bölgeyi dolaşarak işgale karşı propaganda yaptı. (...) 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan Sancağı milletvekili olarak katıldı. Millî Mücadele'nin başlaması ile birlikte Anadolu'ya geçerek bu hareketteki yerini aldı. I. Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak görev alan Celal Bey, 1921'de İktisat Bakanı oldu. Lozan Barış Konferansı'na danışman göreviyle katıldı. 1924 yılında İş Bankası'nın kurulmasında önemli rol oynadı ve 1932'ye kadar genel müdürlüğünü yaptı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda politika becerisi ve iktisatçı kimliği ile parladı. 1932'de İktisat Bakanlığı'na getirilen Bayar, 1937'ye kadar bu görevde kaldı. Ayrıca 1937-1939 yılları arasında başbakanlık yaptı. Daha sonra siyasi yaşamını İzmir milletvekili olarak sürdürdü. Çok partili siyasi yaşamın başlaması üzerine 1946 yılında Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan ile birlikte Demokrat Partisi kurdu ve başkanlığa getirildi. Partisinin 1950 seçimlerini kazanmasından sonra 22 Mayıs 1950'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçildi.

Görsel 2.15: Celal Bayar
(1883-1986)

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Alaşehir Kongresi

Hacim Muhittin Bey'in girişimleriyle 16-25 Ağustos 1919'da toplanan Alaşehir Kongresi'nde, saltanata ve halifelığe bağlılık vurgusu yapıldı. İstanbul Hükûmeti'ne bağlı yarı özerk bir siyasi yapı oluşturularak vergi toplayıp Kuvâ-yı Millîye birliklerine asker ve silah temin edilmesi kararı alındı. Yunan işgaline karşı başta İtalya olmak üzere İtilaf Devletleri ile görüşülebileceği ifade edildi.

Afyon Kongresi

2 Ağustos 1920'de düzenlenen Afyon Kongresi'ne Uşak, Nazilli, Afyon, Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ile Büyük Millet Meclisini temsilen Mustafa Kemal Paşa katılmıştır. Batı Anadolu'da düzenlenen son kongre olan Afyon Kongresi ile bölgedeki tüm millî cemiyetlerin Büyük Millet Meclisine bağlanması kararı alınmıştır.

Pozantı Kongresi

5 Ağustos 1920'de düzenlenen Pozantı Kongresi'ne Büyük Millet Meclisi adına Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi (Çakmak) Paşa katılmıştır. Güney Cephesi'ndeki millî kuvvetlerin Büyük Millet Meclisine bağlanması kararı alınan Pozantı Kongresi, Millî Mücadele Dönemi'nde düzenlenen son kongredir.

Video
İçeriği

Bilgi Notu

Fevzi Çakmak

Mücadeleyi başlattığı günden itibaren Mustafa Kemal Atatürk'e yardımcı olan pek çok silah arkadaşı olmuştur. Bu silah arkadaşlarından biri olan Fevzi Çakmak, Milli Mücadele'ye sonradan katılanlardan biri olsa bile sonraki süreçte Mustafa Kemal'in yanından ayrılmamış, önemli görevler yapmıştır. Fevzi Çakmak Milli Mücadele Dönemi'nde Erkan-ı Harbiye Umumi Reisliği, Milli Müdafaa Vekilliği ve İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı görevlerini üstlenerek Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşı ve yardımcısı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Genelkurmay Başkanı olup bu görevinde aralıksız 22 yıl kalan Fevzi Çakmak, Atatürk'ün vefatından sonra tüm dünyanın içinde çalkalandığı II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'yi savaş dışında tutarak ülkeyi büyük bir tehlikeden kurtarmıştı. Mareşal, ordudan emekli olup ayrıldıktan sonra kendisine gelen milletvekilliği tekliflerine kayıtsız kalmış fakat bir süre sonra gelen ısrarlar sonunda politikaya girmişti. Politikaya listesinden bağımsız girdiği Demokrat Parti'de umduğunu bulamayan Fevzi Çakmak, daha sonra Millet Partisi ile yakınlaşarak bu partinin fahri başkanı olmuştur. Mareşal Fevzi Çakmak, siyasi çalışmalarını sürdürürken rahatsızlanmış. (...) 10 Nisan 1950'de hayata veda etmiştir.

Görsel 2.16: Fevzi Çakmak (1876-1950)

Esma Ay, Yakın Türk Tarihinin Önemli Siyasi ve Askeri Şahsiyeti: Fevzi Çakmak, s. 1. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

11. Amasya Görüşmesi (Protokolü) (20-22 Ekim 1919)

Sivas Kongresi sonrasında İstanbul'da görev yapan Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin istifa etmesi üzerine kurulan Ali Rıza Paşa Hükûmeti, Bahriye Nazırı Salih Paşa başkanlığındaki bir heyeti, Temsil Heyeti ile görüşmesi için görevlendirdi. Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal Paşa ile Rauf ve Bekir Sami Bey'in katıldığı Amasya Görüşmelerinin temelini, Sivas Kongresi'nde alınan kararların görüşülmesi oluşturmuştur. 20-22 Ekim 1919'da yapılan Amasya Görüşmelerinde;

- Mebusan Meclisinin güvenlik endişeleri nedeniyle İstanbul'da toplanması uygun olmadığı gerekçesiyle İstanbul dışında güvenli bir yerde toplanması kararı alındı.
- Mondros Antlaşması ile belirlenen sınırların bütünlüğü ve bağımsızlığı sağlanıp Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerin işgaline izin verilmeyeceği ifade edilerek manda ve himaye reddedildi.
- Azınlıklara siyasi bağımsızlığımızı ve sosyal dengemizi bozacak hakların verilmeyeceği belirtildi.
- Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin hukuksal varlığının İstanbul Hükûmeti'nce tanınacağı ifade edildi.
- Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında yapılacak barış görüşmelerine Temsil Heyetinin uygun göreceği kişilerden oluşan bir heyetin de katılması kararlaştırıldı.

Amasya Görüşmesi'nin en önemli sonucu, Osmanlı Hükûmeti'nin Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile Temsil Heyetinin varlığını ilk kez tanınmasıdır. Amasya Görüşmesi'nde İstanbul Hükûmeti'ni temsil eden Salih Paşa liderliğindeki heyet ile Millî Mücadele Hareketi üyeleri ortak bir metnin altına ilk kez imza atmışlardır ancak Mustafa Kemal Paşa alınan kararların İstanbul Hükûmeti tarafından onaylanacağı konusunda kuşkuluydu. Salih Paşa, kararları İstanbul Hükûmeti'ne onaylatacağı konusunda söz vermiştir fakat Mebusan Meclisinin açılması dışındaki maddeler İstanbul Hükûmeti tarafından onaylanmamıştır.

12. Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelmesi (27 Aralık 1919)

Mustafa Kemal Paşa, 16-28 Kasım 1919'da Sivas Komutanlar Toplantısı'nı düzenleyerek Amasya Görüşmeleri sonrasında izlenecek yol konusunda arkadaşları ile fikir alışverişinde bulundu. Sivas Komutanlar Toplantısı'nda, Millî Mücadele Hareketi'ni yürütmek amacıyla bir merkez belirlenmesi konusu gündeme geldi. Uzun görüşmeler

sonunda Ankara'nın tercih edilmesi üzerine Temsil Heyeti, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geldi. Ankara'nın Millî Mücadele Hareketi'nin merkezi seçilmesinde; Anadolu'nun ortasında yer alması nedeniyle deniz ve karadan gelebilecek saldırılara karşı güvenli bir konumda olması, demir yolu üzerinde yer alması ve Batı Cephesi'ne yakın olması etkili olmuştur.

13. Son Osmanlı Mebusan Meclisinin Açılması ve Misak-ı Millî'nin İlanı (12-28 Ocak 1920)

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükûmeti'nin halkın seçtiği bir Millî Meclis tarafından denetlenmesine büyük önem veriyordu. Mebusan Meclisinin açılması ilk kez Erzurum Kongresi'nde ifade edilmişti. Sivas Kongresi'nde tekrar edilen Mebusan Meclisinin açılması isteği, Amasya Görüşmesi'nde alınan karar doğrultusunda gerçekleştirilme aşamasına geldi. Mustafa Kemal Paşa, fiilen işgal altındaki İstanbul'da toplanacak meclisin özgür iradeyle karar alamayacağı düşüncesiyle Mebusan Meclisinin İstanbul dışında toplanmasını istiyordu (Görsel 2.17). Osmanlı Hükûmeti, Mustafa Kemal Paşa'nın tüm uyarılarına rağmen Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanmasını kararlaştırdı. Son Osmanlı Mebusan Meclisi adıyla anılacak Meclis'e güvenlik nedeniyle katılamayan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gidecek arkadaşlarını Ankara'da topladı ve onlardan üç istekte bulundu:

- Temelinin Erzurum ve Sivas kongrelerinde atıldığı Misak-ı Millî'nin ilan edilmesi
- Kendisinin meclis başkanı seçilmesi
- Meclis çalışmalarında ortak hareket edilmesi amacıyla Müdâfaa-i Hukuk Grubu'nun kurulması

Görsel 2.17: Osmanlı Mebusan Meclisi toplantı hâlinde

Etkinlik

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum mebusu olarak seçildiği Mebusan Meclisine güvenlik endişesiyle katılamamıştır. Buna rağmen Mebusan Meclisine katılacak arkadaşlarını Ankara'da toplayan Mustafa Kemal Paşa'nın onlardan kendisini Mebusan Meclisine başkan seçmelerini istemesinin nedenlerini araştırarak elde ettiğiniz bilgileri Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğü açısından değerlendiriniz.

İtilaf Devletleri, kendi istekleri doğrultusunda kararlar alırdabileceklerine inandıkları Mebusan Meclisinin toplanması aşamasında engelleyici bir tutum içine girmedir. 12 Ocak 1920'de açılan Mebusan Meclisinde, Millî Mücadele Hareketi'nde yer alan mebuslar (milletvekilleri) Mustafa Kemal Paşa'nın isteklerinden ikisini yerine getirmediler. Mustafa Kemal Paşa'yı başkan seçmeyen mebuslar, Müdâfaa-i Hukuk Grubu yerine Felah-ı Vatan Grubu'nu (Vatanın Kurtuluşu Grubu) kurdular. Rauf Orbay liderliğindeki grup, Mustafa Kemal Paşa'nın üçüncü isteği olan Misak-ı Millî (Millî Ant/Yemin) kararlarının ilan edilmesi konusunda büyük bir gayret göstererek Mebusan Meclisinin 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî'yi ilan etmesini sağladı.

Misak-ı Millî'nin maddeleri şu şekildedir:

- Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı gün işgal edilmemiş olan ve İslam çoğunluğunun oturduğu Osmanlı toprakları ayrılmaz bir bütündür.
- Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı 30 Ekim 1918'de düşman ordularının işgali altında bulunan Arap topraklarındaki sınırlar halkın oyu ile belirlenmelidir.

- Batı Trakya'nın hukuksal konumunun belirlenmesi için halkın özgürce oy vereceği bir halk oylaması yapılmalıdır.
- Arap toprakları ve Batı Trakya'da halk oylamasına gidilmesi hâlinde halk oyu ile ana vatana katılan Kars, Ardahan, Batum (Elviye-i Selase) için gerekirse halk oylaması yapılacaktır.
- Marmara Denizi ve İstanbul, her türlü tehlikeden uzak tutulmalıdır. Bu ilke saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaretine ve ulaşımına açılması ilgili devletlerin birlikte verecekleri karara bağlıdır.
- Azınlık hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halkların aynı haklardan yararlanması şartıyla düzenlenecektir.
- Millî, ekonomik ve yargısal alanda gelişmemizi engelleyen kapitülasyonlar kaldırılmalıdır.

Mustafa Kemal Paşa'nın ana hatlarını Erzurum ve Sivas kongrelerinde çizdiği Misak-ı Millî'nin Son Osmanlı Mebusan Meclisinde ilan edilmesiyle millî sınırlar belirlenerek Mondros Ateşkesi sonrası yapılan işgallere karşı çıkıldı. Millî Mücadele'nin temel programının ifade edildiği Misak-ı Millî kararlarıyla İtilaf Devletleri ile yapılacak barışın temel esasları ilan edilmiştir.

14. İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)

İtilaf Devletleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'u fiilen işgal etti. İstanbul'da düzenlenecek bir mecliste kendi istekleri yönünde kararlar alınacağını düşünen İtilaf Devletleri, Son Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması aşamasında müdahalede bulunmadı. Mebusan Meclisi, Millî Mücadele yanlısı mebusların yoğun gayretleri sonucu işgalleri reddeden, tam bağımsızlığı amaçlayan kararlar alınca İtilaf Devletleri Osmanlı Hükûmeti'ne baskı uygulayarak alınan kararların uygulanmamasını istedi. Baskılar karşısında istifa eden Ali Rıza Paşa yerine Salih Paşa Hükûmeti kuruldu. İtilaf Devletleri baskılarını artırarak 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal etti (Görsel 2.18). İlk olarak Şehzadebaşı Karakoluna çıkan işgal kuvvetleri burada görev yapan askerlerimizi katlettiler. Millî Mücadele yanlısı mebus, asker ve gazetecileri tutuklayan işgal kuvvetleri, bunların bir kısmını Malta Adası'na sürgüne gönderdi. İstanbul'un önemli tüm noktalarını, postaneleri ve telgrafhaneleri denetim altına alarak Anadolu ile haberleşmeyi engelledi.

Görsel 2.18: İstanbul'un resmen işgali, 16 Mart 1920

Etkinlik

Bilgi Notu

Manastırlı Hamdi (Martonaltı) Efendi

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un İngilizler tarafından işgalini kendisine bildiren Manastırlı Hamdi Bey için şöyle demiştir. (...) "Bu vatansever ve cesur, Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul felâketinden haber almak için, kim bilir, ne kadar çok beklemek zorunda kalacaktık. İstanbul'da bulunan nâzır, milletvekili, komutan ve teşkilâtımızdan bir kimsenin çıkıp da bize vaktinde haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Demek ki, hepsini heyecan ve korku bürümüştü. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak kadar şaşkın bir duruma gelmiş olduklarına hükmetmek, bilmem ki doğru olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi, daha sonra Ankara'ya gelerek karargâhımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça ifade etmeyi millî ve vatanî görevlerimden sayarım."

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

İtilaf Devletleri, İstanbul'un işgali sırasında İstanbul'un değişik yerlerine "işgalin geçici olduğunu, Millî Mücadele Hareketi'nin sona ermesi durumunda işgalin sona erdirileceğini" yazan bildiriler asarak Millî Mücadele Hareketi'ni önlemek istediler. İstanbul'un işgali sonrası çalışmalarını askıya alan Mebusan Meclisi, İtilaf Devletleri'nin baskısı üzerine padişah tarafından 11 Nisan 1920'de kapatıldı. İstanbul'da toplanacak bir meclisin özgür iradeyle karar alamayacağını ifade eden Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgalinden sonra 19 Mart 1920'de bir genelge yayımlayıp yeni meclisin Ankara'da toplanacağını ilan etti.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un işgali sonrası aldığı tedbirler şunlardır:

- İstanbul'un işgali telgrafla tüm dünyaya duyurularak protesto edilecektir.
- İşgal altındaki İstanbul Hükûmeti, özgür iradesiyle karar alamamaktadır. Bu nedenle İstanbul Hükûmeti'nin aldığı kararlar uygulanmayacaktır.
- İstanbul'un işgali sırasında tutuklanan Millî Mücadele yanlısı mebus, asker ve aydınlara karşılık, Anadolu'daki İtilaf Devletleri subayları tutuklanacaktır.
- Düşmanların İstanbul'dan Anadolu'ya silah ve mühimmat taşımalarına engel olmak için Geyve ve Ulukışla demir yolu tahrip edilecektir.
- İstanbul'daki depolarda bulunan silah ve cephaneler gizlice Anadolu'ya kaçırılacaktır.

B. BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN AÇILMASI (23 NİSAN 1920)

Büyük Millet Meclisi (BMM), Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un resmen işgali sonrası yayımladığı genelge doğrultusunda ülke genelinde zor şartlar altında yapılan seçimlerle belirlenen yeni mebuslar ile İstanbul'dan kaçmayı başaran mebusların katılımıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da açıldı (Görsel 2.19). BMM'yi oluşturan mebusların üzerinde anlaştığı temel nokta, ulusal birliği sağlayarak vatani düşman işgalinden kurtarmaktır.

BMM açıldıktan sonra meclis başkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle 24 Nisan 1920 Kararları kabul edildi.

Görsel 2.19: Büyük Millet Meclisinin açılışı (23 Nisan 1920)

24 Nisan 1920 Kararları şunlardır:

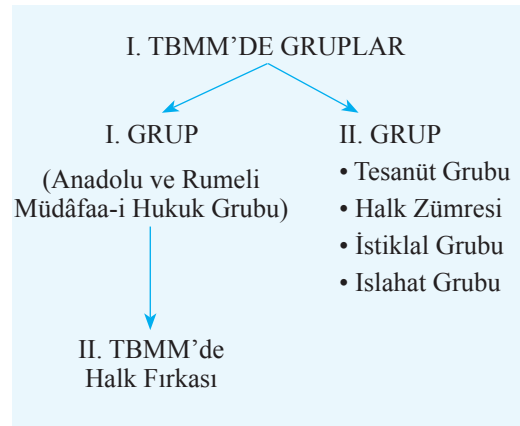
- BMM üstünde bir güç yoktur.
- Padişah ve halife baskıdan kurtulduktan sonra Meclis'in düzenleyeceği kanun esaslarına göre yerini alır.
- Hükûmet kurmak zorunludur.
- Geçici bir hükûmet başkanı tanımak ya da padişah vekili atamak doğru değildir.
- BMM, meclis hükûmeti sistemi ile yasama ve yürütme yetkilerini kendi bünyesinde toplamıştır. Meclis içinden seçilerek vekil olarak görevlendirilen bir kurul (İcra Vekilleri Heyeti) hükûmet işlerine bakar, meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır.
- Mecliste toplanan millî iradeyi, yönetimde hâkim kılmak esastır.

I. BMM, olağanüstü yetkilere sahip bir meclis olarak güçler birliği ilkesini kullanmıştır. Meclis hükûmeti sistemi ile yasama ve yürütme yetkilerini kullanan Meclis, İstiklal Mahkemeleri'nin kurulmasıyla yargı yetkisini de üstlenmiştir. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu yayımlayan I. BMM milli egemenliği sağlamayı hedefleyerek kurucu ve ihtilalci bir meclis özelliğine sahip olmuştur. Mebuslar arasında azınlık temsilcilerinin yer almadığı I. BMM yeni kurulmakta olan milli devletin temellerini attığı için milli bir meclis özelliğini de taşımaktadır.

BMM'nin içindeki amacı, Millî Mücadele'yi kazanıp ulusal bağımsızlığı gerçekleştirmektir. Bu dönemde ülkede İstanbul ve Ankara Hükûmeti olmak üzere iki hükûmet vardı. Halkımız hangi hükûmetin otoritesini kabul edeceği konusunda kafa karışıklığı yaşıyabiliyordu. Bu nedenle BMM, öncelikle otoritesini sağlamak amacıyla 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vatan Kanunu'nu yayımladı. Eylül 1920'de Firariler Kanunu'nu yayımlayıp İstiklal Mahkemeleri'ni kuran BMM, kısa zamanda otoritesini sağladı. BMM'nin dıştaki amacı ise varlığını başta İtilaf Devletleri olmak üzere dünyaya kabul ettirmektir. Mustafa Kemal Paşa, meclis başkanı ünvanıyla 30 Nisan 1920'de Avrupa devletlerine gönderdiği telgrafta, İstanbul Hükûmeti'nin imzaladığı ve imzalayacağı antlaşmaların bu tarihten sonra geçersiz olduğunu ilan etti.

Nisan 1920 ile Nisan 1923 arasında görev yapan I. BMM Dönemi'nde siyasi parti kurulmasına izin verilmeyerek ulusal birlik içinde hareket edilmesi amaçlanmıştır. Meclis içinde, liderliğini Mustafa Kemal Paşa'nın üstlendiği I. Grup (Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Grubu) ile muhaliflerin oluşturduğu II. Grup adıyla iki grup yer alıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarının da yer aldığı II. Grup'un I. Grup'tan ayrıldığı temel nokta, Millî Mücadele'nin kazanılması sonrası kurulacak yönetim biçiminin belirlenmesi noktasındaydı. II. Grup; İttihat ve Terakki yanlılarının oluşturduğu Tesanüt (Dayanışma) Grubu, Yeşil Ordu'nun devamı olan Halk Grubu (Zümresi), terakkiperver-milliyetperver (ilerici-milliyetçi) düşüncesi savunan İstiklal Grubu ve var olan sisteme büyük zarar vermeden halkı yönetime ortak etmeyi savunan İslahat Grubu olarak dörde ayrılıyordu. I. Grup, II. TBMM'nin açılmasıyla Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Halk Fırkasına dönüşürken farklı düşüncedeki kişilerden oluşan II. Grup bir siyasi parti hâline dönüşmemiştir.

1. Büyük Millet Meclisine Karşı Ayaklanmalar

İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgali sırasında görev yapan Salih Paşa Hükûmeti, işgali protesto ederek istifa etti. Hükûmet kurma görevini tekrar alan Damat Ferit Paşa, işgal kuvvetleriyle iş birliği yaparak BMM Hükûmeti'ne karşı yoğun bir propagandaya girişti. Türk halkının dinî duygularını kullanarak dönemin şeyhülislamına Millî Mücadele Hareketi'ni din düşmanı ilan eden bir fetva yayımlattı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; padişaha, halifeye, devlete ve dine karşı suç işledikleri iddiasıyla katılmadıkları bir mahkeme tarafından idam cezasına çarptırıldılar. Şeyhülislamın hazırladığı fetva ile Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının idam cezasına çarptırıldığına dair kararlar, İngiliz uçaklarıyla Anadolu'nun her yerine dağıtılarak Anadolu halkı, BMM Hükûmeti'ne karşı isyana kışkırtıldı. İtilaf Devletleri, özellikle Boğazların Millî Mücadele kuvvetlerinin eline geçmesini engellemek için isyanları destekleyerek İstanbul Hükûmeti ile bu amaçla iş birliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin merkezî otoritesini yitirmesini fırsat bilen aşiretler, bulundukları bölgede yarı özerk bir yönetim oluşturmuşlardı. Bu aşiretler, Meclisin emir ve direktiflerine girmeyi reddediyor, vergi ödeyip askere gitmek istemiyorlardı. Ermeni ve Rum azınlıklar, bağımsız devlet kurmak amacıyla BMM'ye karşı isyan ederken bazı Kuvâ-yı Millîye birlikleri ise emir-komuta altına girmemek, düzenli orduya katılmamak için ayaklanıyordu.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE KARŞI ÇIKARILAN AYAKLANMALAR

Doğrudan İstanbul Hükûmeti Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar	İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükûmeti'nin Kışkırtması Sonucunda Çıkan Ayaklanmalar	Önceden Kuvâ-yı Millîye Yanlısı Olup Sonradan Ayaklananlar	Azınlıkların Çıkardığı Ayaklanmalar
- Anzavur Ayaklanması - Kuvâ-yı İnzibatiye (Hilafet Ordusu) Ayaklanması	- Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı ayaklanmaları - Afyon Ayaklanması - Konya Ayaklanması - Milli Aşireti Ayaklanması - Koçgiri Ayaklanması - Ali Batı Ayaklanması - Cemil Çeto Ayaklanması - Şeyh Eşref Ayaklanması	- Çerkez Ethem Ayaklanması - Demirci Mehmet Efe Ayaklanması	- Pontus Rum Ayaklanması - Ermeni Ayaklanması

Harita 2.1: BMM'ye Karşı Çıkan Ayaklanmalar

BMM, ayaklanmaları bastırmak için bazı tedbirler aldı. Öncelikle 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nu yayımladı. Asker kaçaklığını önlemek amacıyla 11 Eylül 1920'de Firariler Kanunu yürürlüğe sokuldu. Eylül 1920'de isyancıları yargılamak amacıyla özel yetkilere sahip İstiklal Mahkemeleri kuruldu. Ankara Müftüsü Rifat (Börekcî) Hoca başta olmak üzere vatansever din adamlarının Millî Mücadele yanlısı fetvalar yayımlaması sağlanarak Şeyhülislam'ın fetvasının etkisi azaltılmaya çalışıldı. İstanbul Hükûmeti'nin yaptığı işlemlerin yok sayıldığı ilan edildi. Halkımız Millî Mücadele konusunda basın yoluyla bilinçlendirilerek birlik ve beraberlik içinde hareket etmeye çağrıldı.

Bilgi Notu

Rifat (Börekçi) Efendi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Diyanet İşleri Başkanıdır. (...) 29 Kasım 1860 yılında Ankara'da doğdu. (...) Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdu ve bu cemiyetin başkanı oldu. Yokluklar içerisinde düşmanla mücadeleye hazırlanılan o karanlık ve acı günlerde Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalıştı ve maddî-manevî büyük hizmetlerde bulundu. (...) Bu çalışmaları sırasında İstanbul Hükûmeti tarafından âsi kabul edilip, Ankara Müftülüğünden azledilerek (1920) idama mahkûm edildi. Ancak Ankara Hükûmeti Rifat Efendi'yi derhal müftülük görevine iade etti. Altı ay Muğla (Menteşe) Mebusu olarak TBMM'de çalıştı. (...) 04 Nisan 1924'te başladığı Diyanet İşleri Başkanlığı görevini, vefat tarihi olan 5 Mart 1941 tarihine kadar sürdürdü.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletleri tarafından dini duyguları kullanılarak kışkırtılan halkımızın BMM'ye karşı çıkardığı ayaklanmalar, Türk'ün Türk'le savaştığı bir kardeş savaşına dönüşerek Millî Mücadele'nin kazanılmasını geciktirmiştir. Özellikle İstanbul Hükûmeti tarafından kurulan Kuvâ-yı İnzibatiye ordusunun işgal kuvvetleri yerine millî kuvvetlere saldırması, İstanbul Hükûmeti'nin teslimiyetçi politikasını ortaya çıkarmıştır. Bazı Kuvâ-yı Millîye birliklerinin isyan etmesi, düzenli ordunun gerekliliğini ortaya koymuştur. Böylece düzenli ordunun kurulma süreci hızlandırılmıştır. Öte yandan BMM Hükûmeti'nin isyanları bastırması, kendi otoritesini sağlaması açısından olumlu etki yapmıştır.

İstiklal Mahkemeleri

23 Nisan 1920'de kurulan Büyük Millet Meclisi otoritesini sağlamak amacıyla Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu yayımladı. BMM İşgallere karşı ülkeyi savunmak ve iç ayaklanmaları bastırmak amacıyla düzenli ordu kurma çalışmalarını hızlandırdı. Bu amaçla Firariler Hakkında Kanun'u yayımlayan BMM, bu kanuna göre asker kaçaklarını yargılamak üzere İstiklal Mahkemesinin kurulması kararını aldı. Temel amacı BMM Hükûmeti'nin otoritesini sağlayıp asker kaçaklarını önlemek olan İstiklal Mahkemeleri dönemin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Üyeleri BMM tarafından mebuslar arasından seçilen üç kişiden oluşturulan İstiklal Mahkemeleri'nin idam cezası verme yetkisine sahip olmaları alınan kararların hızla uygulanması ve bu süreçte alınan kararlara itiraz yolunun kapalı olması eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Tüm olumsuz eleştirilere karşılık Fransız İhtilali sırasında kurulan İhtilal Mahkemeleri örnek alınarak oluşturulan İstiklal Mahkemeleri Fransa'da kurulan mahkemelerin neden olduğu terör ortamının Türkiye'de oluşmasına engel olarak farklılıklarını ortaya koymuşlardır.

19 Eylül 1920'de Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'nın teklifi doğrultusunda çıkarılan 45 numaralı Meclis Kararı ile Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Kayseri'de ilk İstiklal Mahkemeleri'nin kurulma kararı alınmış zamanla mahkemelerin sayısı on dörde yükseltilmiştir. İstiklal Mahkemeleri Firariler Kanunu doğrultusunda asker kaçaklarının önlenmesi yolunda açılan davalar dışında casusluk, gasp, soygun, bozgunculuk gibi davalara da bakmıştır.

İstiklal Mahkemeleri'ni Millî Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet sonrası olarak iki dönemde değerlendirmek gerekir. Millî Mücadele Dönemi'nde kurulan mahkemeler, Anadolu'nun işgalden kurtarılması ve ayaklanmalara karşı BMM Hükûmeti'nin otoritesinin sağlanması konularında çok önemli görevler üstlenirken Cumhuriyet sonrasında kurulan mahkemeler ise bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler ile inkılaplara karşı oluşan tepkilere karşı oluşturulmuşlardır.

İstiklal Mahkemeleri'nin Kuruluş ve İşleyişine Yönelik Eleştiriler

Ali Fuat Cebesoy İstiklal Mahkemeleri'ni keyfi olarak çalışmakla suçlamakta, Ahmed Emin Yalman “Olağanüstü bir devrin icaplarından doğan bu mahkemeleri ideal bir yargı sistemi saymak hatıra gelmez. Gelişi güzel seçilen bir kaç milletvekili tarafından ilk hislere göre verilen hükümler arasında bir hayli hatalılar ve haksızlıklar olmuş, adaletten çok, önce ortalığı susturmak ve bastırmak gayesi aranmıştır” diyerek konuya subjektif bir gözle bakarken Mahkemelerin inkılap mahkemeleri olduğunu belirtmeyi unutmuştur. (...) İstiklal Mahkemeleri, hukuk mahkemeleri olmadıkları için çalışmaları da hukuk ilkeleriyle bağdaşmıyordu, insan hakları ve özgürlükleri gibi klasik demokrasi ilkeleri söz konusu değildi. Çünkü devrim mahkemeleriydiler. Türk sivil ve asker yöneticilere emir vermek ve bu emirleri yerine getirmeyenleri de cezalandıracak yetkiye sahip olduklarından büyük moral güçleri vardı. Özellikle idam kararlarının temyizi olmadan derhal uygulanmasından dolayı yarattığı korku sebebiyle “Tedhiş Mahkemeleri” olarak değerlendirmek yanlış bir görüştür. Korku yarattıkları doğrudur. Fakat bu, onların devrimci niteliğinden gelmektedir.

Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri, Cilt I-II, 1900-1927, s. 477. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

2. Anadolu Ajansının Kurulması ve Millî Mücadele Yanlısı Gazeteler

Millî Mücadele Dönemi'nde Türk halkının doğru haber alması için 6 Nisan 1920'de Halide Edip Hanım ve Yunus Nadi Bey'in tavsiyesi, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Anadolu Ajansı kuruldu. Anadolu Ajansı, Millî Mücadele Hareketi ve BMM'ye karşı çıkarılan isyanlar konusunda halkımızı bilinçlendirmek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyaya tanıtılması açısından çok önemli bir görev üstlenmiştir. Millî Mücadele Dönemi'nde Türk halkının doğru habere ulaşması amacıyla Anadolu Ajansı dışında gazete ve dergiler yayımlanmıştır. Bu yayınlar arasında Sivas Kongresi sonrasında Temsil Heyetinin yayın organı olarak çıkarılan İrade-i Millîye gazetesi ile Temsil Heyeti Ankara'ya geldikten sonra Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetinin fikirlerini ifade edebilmek için yayımlanan Hâkimiyet-i Millîye gazetesi önemlidir. (Görsel 2.20). Ayrıca 7 Şubat 1921'de Ceride-yi Resmîye adıyla BMM'nin resmî gazetesi yayımlanmaya başlanmıştır.

Görsel 2.20: Cumhuriyetin ilanını haber veren 30 Ekim 1923 tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesi

C. SEVR ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920)

İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti ile yapacakları barış antlaşmasını görüşmek için ilk kez 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda bir araya geldi. İzmir, Boğazlar, Doğu Anadolu konularında anlaşamayan İtilaf Devletleri ikinci kez 12 Şubat-10 Mart 1920 tarihleri arasında Londra Konferansı'nda bir araya geldi. Osmanlı ile imzalanacak barış antlaşmasına son şekli vermek için 1920 Nisan'ında San Remo'da üçüncü kez toplanan İtilaf Devletleri alınan kararları Osmanlı Devleti'ne iletti. Osmanlı Devleti alınan kararları kabul edilemez bularak reddetti. Osmanlı Devleti'ni işgal etme konusunda kararlı olan İtilaf Devletleri, Osmanlı'yı barışa zorlamak için harekete geçtiler. Bu amaçla İngilizler Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkarırken İngilizlerin desteğini alan Yunan ordusu da 22 Haziran 1920'de Bursa, Balıkesir ve Uşak'ı, 20 Temmuz 1920'den itibaren de Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'yi işgal etti. Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'nin baskısı üzerine barış antlaşmasının şartlarını görüşmek için Saltanat Şûrası'nı topladı. Topçu Feriki (Korgeneral) Rıza Paşa dışındaki Saltanat Şûrası üyeleri antlaşma şartlarının imzalanması yönünde oy kullanınca Damat Ferit Paşa Hükûmeti adına Bağdatlı Hadi Paşa, Rıza Tevfik

Bey ve Reşat Halis Bey'den oluşan Osmanlı Heyeti, 10 Ağustos 1920'de Paris yakınlarındaki Sevr kasabasında, Sevr Antlaşması'nı imzaladı.

Toplam 433 madde olan Sevr Antlaşması'nın önemli maddelerini siyasi hükümler ve sınırlar, askerî hükümler, ekonomik hükümler olarak üç başlık altında sıralayabiliriz:

a. Siyasi Hükümler ve Sınırlar

- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak ancak Osmanlı, antlaşma maddelerine uymaz, azınlık haklarını koruması elinden alınabilecek.
- Doğu Trakya Yunanistan'a verilecek. İzmir ve çevresinin yönetimi beş yılına Yunanistan'a bırakılacak. Beş yıl sonra yapılacak halk oylamasıyla İzmir'in geleceğine karar verilecek.
- Rodos ve 12 Ada İtalya'ya, Ege Adaları Yunanistan'a bırakılacak.
- Anadolu'nun doğusunda Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulacak.
- Antalya, Konya ve İç Batı Anadolu Bölgesi İtalya'ya bırakılacak.
- Arabistan ile Musul bölgesi İngiltere'ye verilecek.
- Mardin, Urfa, Antep ve Suriye Fransa'ya verilecek.
- Hicaz, bağımsız bir devlet olacak. Osmanlı Devleti, Mısır üzerindeki haklarından vazgeçecek.
- Ordu, Samsun, Tokat, Amasya, Sinop, Çorum, Kayseri'nin doğusu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Bolu, Zonguldak ve Bilecik Osmanlı Devleti'ne bırakılacak.
- Boğazlar içinde Osmanlı temsilcisi olmayan bayrağı ve bütçesi olan uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecek ve tüm devletlerin gemilerine açık olacak (Harita 2.2).
- Azınlıklar istedikleri İtilaf Devleti'nin vatandaşlığına geçebilecek, siyasi ve ekonomik her türlü haktan yararlanıp okul açabilecekler.

Harita 2.2: Sevr ve Lozan antlaşmalarına göre Anadolu ve Rumeli'nin durumu

b. Askerî Hükümler

- Mecburi askerlik kalkacak. Osmanlı ordusunun asker sayısı 50.700 olacak, ordunun ağır silahları ve uçakları olmayacak.
- Deniz gücü sınırlı olacak, on üç küçük gemiyi geçmeyecek.

c. Ekonomik Hükümler

- Ekonomik kaynakları işletmek üzere mali komisyon kurulacak, Osmanlı bütçesi onaylanmadan önce komisyona sunulacak.
- Kapitülasyonlardan tüm İtilaf Devletleri yararlanacak.

Osmanlı Devleti'nin idam fermanı hükmünde olan Sevr Antlaşması'nı imzalayan Damat Ferit Hükûmeti eleştiriler üzerine istifa edince yerine Ahmet Tevfik Paşa Hükûmeti kuruldu. Osmanlı Devleti'nin imzaladığı son antlaşma olan Sevr Antlaşması, Osmanlı anayasası olan Kanun-ı Esasi'ye göre geçersizdir. Kanun-ı Esasi'ye göre uluslararası bir antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için Mebusan Meclisinin onayı gerekiyordu. İstanbul'un işgali sonrasında 11 Nisan 1920'de kapatılan Mebusan Meclisi Sevr'i onaylamadığı için antlaşma hukuksal olarak geçersiz konumdaydı. İstanbul Hükûmeti'nin Türk halkının egemenlik anlayışını yok sayan Sevr Antlaşması'nı onaylaması, Millî Mücadele Hareketi'ni gerçekleştirenlerin haklılığını kanıtladı. BMM, Misak-ı Millî kararlarına aykırı olan Sevr Antlaşması'nı kabul etmediğini ilan etti. Antlaşmanın onaylanması kararını alan Saltanat Şûrası üyeleri ile antlaşmayı imzalayan İstanbul Hükûmeti üyeleri vatan haini ilan edildi. Sevr Antlaşması sonrası hızlanan işgaller, Türk halkının Millî Mücadele'ye katılımını artırdı. Millî bağımsızlık düşüncesiyle hareket eden Türk halkı; yaşlısı, genci, çocuğu, erkeği, kadını, öğretmeni, tüccarı, esnafı, köylüsü, şehirlisi ile Mustafa Kemal'in liderliğinde birleşti. BMM Hükûmeti, Millî Mücadele sürecini kazanarak Lozan Barış Antlaşması'nı imzaladı ve Sevr Antlaşması'nı tarihin tozlu sayfalarına hapsetti.

Etkinlik

Mustafa Kemal Paşa 17.01.1921'de United Telgraph (Yunaytıt Telegraf) muhabirine verdiği demeçte “Siyasi, adli, iktisadi ve mali bağımsızlığımızı imhaya ve sonuç olarak yaşama hakkımızı inkâr ve ortadan kaldırmaya yönelik olan Sevr Antlaşması bizce mevcut değildir.” demiştir.

Gülnehal Bozkurt, “Sevr’i Bilmek Lozan’ı Anlamak”, s. 491. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Mustafa Kemal Paşa'nın Sevr Antlaşması'yla ilgili bu sözü hakkındaki düşüncelerinizi söyleyiniz.

İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nı yürürlüğe sokma düşüncesinden hiçbir zaman vazgeçmedi. Millî Mücadele sürecinde BMM'nin kazandığı askerî başarılar sonrasında önerdikleri ateşkes tekliflerinde Sevr Antlaşması'nı biraz hafifleterek Türk halkına kabul ettirmek istediler. Bu amaçla I. İnönü Muharebesi sonrası düzenlenen Londra Konferansı ile Sakarya Meydan Muharebesi sonrası önerilen ateşkes teklifi, BMM tarafından Misak-ı Millî'ye aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilerek tam bağımsızlık kararı vurgulandı.

Ç. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE CEPHELER

Millî Mücadele Dönemi'nde üç cephede mücadele edilmiştir: Doğu Cephesi'nde Ermenilerle, Güney Cephesi'nde Fransızlarla ve Fransızların desteklediği Ermenilerle, Batı Cephesi'nde Yunanlarla savaşılmıştır. Ayrıca Doğu Cephesi'nde Gürcüler, Güney Cephesi'nde İtalyanlar ile askerî bir mücadele yapılmadan bölgedeki siyasi ve askerî sorunlar çözülmüştür (Harita 2.3).

Harita 2.3: Milli Mücadele Dönemi'nde cepheleer

1. Doğu Cephesi

1917'de Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilali ile Rus Çarlığı yıkılınca oluşan otorite eksikliğinden yararlanan Ermeniler, İngiltere'nin desteğiyle bağımsız bir Ermeni devleti kurdular. İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkesi'nin 24. maddesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Erzurum, Van, Elâzığ, Diyarbakır, Sivas ve Bitlis'te (vilayet-i sitte) bir Ermeni devleti kurarak iki Ermeni devletini birleştirmeyi amaçladılar. İngiltere, 1919'da işgal ettiği Kars'ın yönetimini Ermenilere bıraktı. İngiltere'nin desteğini alan Ermeniler, Osmanlı Devleti'nden Mondros Ateşkes Antlaşması'yla kendisine vad edilen vilayet-i sitteyi isteyerek bölgede katliamlara girişti. İtilaf Devletleri'nin desteğiyle isteklerini daha da artıran Ermeniler, Akdeniz'e sınır oluşturabilmek için Adana'nın ve İskenderun'un da kendilerine verilmesini talep ettiler. Ermenilerin Doğu Anadolu Bölgesi'nde Türk halkına uyguladığı baskı ve şiddet hareketlerine karşı Vilayet-i Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetini kuran Türk halkı, göç etmeyerek direniş kararı aldı.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması maddelerine uymayarak ordusunu terhis etmemiş, silahlarını ve cephanesini işgal kuvvetlerine teslim etmemişti. BMM, Kâzım Karabekir Paşa'yı Doğu Cephesi komutanlığına atadı. "Şark Fatihi" ünvanıyla anılan Kâzım Karabekir Paşa, 15. Kolorduyu düzenleyip, takviye ederek savaşa hazır konuma getirdi. Artan Ermeni saldırılarına karşı 15. Kolordu, 28 Eylül 1920 sabahı harekâta girişti. 15. Kolordu; Kars, Sarıkamış, Iğdır'ı geri alınca Ermeniler barış teklif etmek zorunda kaldılar.

BMM Hükûmeti ile Ermeniler arasında 2-3 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması'nın bazı maddeleri şunlardır:

- Kars, Kağızman, Sarıkamış, Iğdır ve Oltu BMM'ye bırakılacaktır.
- BMM'nin varlığını tanıyan Ermenistan Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyeceğini ilan ederek Anadolu'nun doğusu ile ilgili toprak isteklerinden vazgeçecektir.
- I. Dünya Savaşı sırasında düşman ordularına katılan ya da isyan edenler dışındaki Ermeniler 6 ay içinde Türkiye'ye dönebilecektir.

Gümrü Antlaşması ile Doğu Cephesi'ndeki askerî mücadele dönemi sona ermiştir. Bu cephede Kâzım Karabekir Paşa komutasında mücadele eden 15. Kolordu adıyla hazır bir düzenli ordu olduğu için bölgede Kuvâ-yı Millîye Hareketi oluşmasına gerek kalmamıştır.

Bilgi Notu

Kâzım Karabekir

İstiklal Savaşımızın önde gelen kahramanlarından. İlk adı Musa Kazım olan Kazım Karabekir Paşa'nın babası, Karaman'a bağlı Kazım Karabekir ilçesi eşrafından, Mehmet Emin Paşa'dır. (...) İstiklal Savaşı'nı başlatmak üzere Anadolu'ya gelen Atatürk'e en büyük destek, Kazım Karabekir Paşa'dan geldi. "Bütün kolordumla emrinizdeyim. Bütün emirleriniz, yine eskisi gibi, harfiyen ve derhal yerine getirilecektir." diyerek eşi az bulunur bir vatanseverlik örneği sergiledi. Kazım Karabekir, TBMM tarafından kendisine verilen bazı yerlerin kurtarılması görevini başarıyla yerine getirdi. Ermeni ordusunu bozguna uğratarak Kars, Ardahan ve Artvin'i, vatan topraklarına yeniden kattı. Gümrü ve Kars Anlaşmaları, Onun başkanlığında imzalandı. Bu başarılarından sonra "Şark Fatihi" olarak anılmaya başlandı. (...) Kurtuluş Savaşı'nın bitmesinden sonra, 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurdu ve başkan seçildi.

Görsel 2. 21: Kâzım Karabekir (1882-1948)

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

BMM Hükûmeti'nin imzaladığı ilk uluslararası antlaşma olan Gümrü Antlaşması, askerî ve siyasi açıdan büyük bir zaferdir. Kâzım Karabekir liderliğindeki bir heyet tarafından imzalanan Gümrü Antlaşması'yla Kars, Kağızman, Iğdır ve Sarıkamış, BMM Hükûmeti'ne bırakıldı. Sevr Antlaşması'nı tanımadığını ilan eden Ermenistan, Doğu Anadolu Bölgesi'nde toprak isteğinden vazgeçerek Misak-ı Millî sınırlarını tanıyan ilk devlet oldu. BMM Hükûmeti, Gümrü Antlaşması ile Doğu Anadolu'dan Suriye'ye tehcir edilen Ermenilerden Türklere karşı silah kullanmayanların altı ay içinde Türkiye'ye dönebilmelerine izin vererek Ermenilere karşı bir ön yargısının olmadığını göstermiştir.

1917 Bolşevik İhtilali sırasında oluşan otorite boşluğundan yararlanan Gürcüler de bağımsızlıklarını ilan ettiler. Yeni kurulan Gürcistan Devleti, Brest Litovsk Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne katılan Artvin, Ardahan ve Batum'u işgal edince BMM Hükûmeti, Gürcistan'a bölgedeki işgale son vermesi konusunda bir ultimatom verdi. BMM Hükûmeti'nin Ermeniler karşısında kazandığı askerî başarılar nedeniyle silahlı mücadeleye girmek istemeyen Gürcistan Hükûmeti, 23 Şubat 1921'de Batum, Ardahan ve Artvin'den çekilerek bölgeyi BMM Hükûmeti'ne bıraktı.

2. Güney Cephesi

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine dayanarak Fransa Mersin, Adana ve Osmaniye'yi; İngiltere Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmişti. I. Dünya Savaşı'nda imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'yla Fransa'ya bırakılan Musul'u işgal eden İngiltere Musul'a karşılık Antep, Urfa ve Maraş'ı Fransa'ya bıraktı. İtalya ise Antalya, Kuşadası, Bodrum, Marmaris ve Fethiye'yi işgal etmiş; Konya'ya asker çıkarmıştı.

Güney Cephesi'nde askerî mücadele, Fransızlarla ve Fransa tarafından desteklenen Ermenilerle yapılmıştır. İtalya ile herhangi bir askerî mücadeleye girilmemiştir. Güney Cephesi'nde mücadelenin başından sonuna kadar bölgede düzenli bir ordu oluşturulamamıştır. Bölgede işgal kuvvetleriyle yapılan mücadele, Kuvâ-yı Millîye birlikleri aracılığıyla yürütülmüştür.

Bilgi Notu

Kılıç Ali Bey

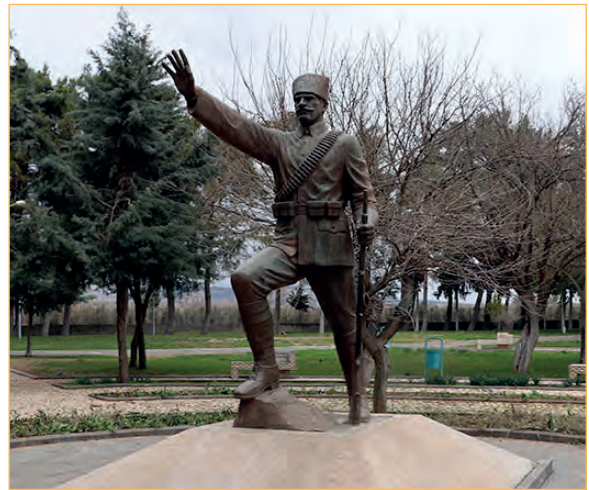
Mustafa Kemal Paşa tarafından Maraş ve Antep bölgesindeki millî kuvvetlerin teşkilâtını yapmak ve direnişi örgütlemek üzere “Kılıç Ali Bey” adıyla Yüzbaşı Asaf Tevfik Bey görevlendirilmişti. Kılıç Ali Bey’in Maraş ve Antep civarında görevlendirilmesinin esas nedeni, işgallere karşı bölgede başlatılan direniş hazırlıklarının ve kurulan çeşitli örgütlerin dağınık bir halde bulunmalarıydı. Doğrudan Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas Kongresi kararları çerçevesinde oraya gönderilen Kılıç Ali Bey sayesinde bölgedeki tüm direniş güçlerinin Sivas’taki Heyet-i Temsiliye’ye bağlanması sağlanmış olacaktı. (...) 13 Ekim 1919 günü Mustafa Kemal Paşa’dan yeni görev emrini alan Kılıç Ali, 16 Ekim’de görev bölgesine gitmek üzere Sivas’tan ayrılmıştı.

Ramazan Erhan Güllü, Millî Mücadele’de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey’in Faaliyetleri, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi, s. 492-493. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Güney Cephesi’nde direniş hareketi, Fransızların bölgeyi işgali sırasında uyguladıkları baskı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Fransızlar, ordularında yer verdikleri Ermenilerin bölgede yaptığı vahşete göz yummuş; Ermenilerin oluşturduğu “Ermeni İntikam Alayı”nı desteklemişlerdir. Bölgede düzeni sağlamak adı altında jandarma birlikleri kuran Fransa’nın bu birliklerde yer verdiği Ermenilerin Türk halkının millî değerleri olan bayrağa, ezana ve namusa karşı giriştikleri faaliyetler; bölgedeki direniş hareketlerinin hızla artmasına neden oldu. Güney Cephesi’nde başlatılan Türk direnişi; Antep, Urfa, Maraş ve Adana’da yoğunlaşmıştı. Antep’te Şahin Bey, Urfa’da Ali Saip, Maraş’ta Sütçü İmam liderliğinde Fransızlara direnen Türk halkı büyük kahramanlıklara imza attı (Görsel 2.22). Bölge halkının direnişi karşısında çaresiz kalan Fransa, 12 Şubat 1920’de Maraş’tan, 11 Nisan 1920’de Urfa’dan çekilmek zorunda kaldı. 1 Nisan 1920 ile 8 Şubat 1921 tarihleri arasında yaklaşık bir yıl işgale direnen Antep ile 10 Temmuz 1920’de Fransa’nın bölgede katliamlar yaptığı Adana ise Sakarya Meydan Muharebesi sonrası Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921) ile kurtarıldı. Ankara Antlaşması ile güney sınırımız kesin olarak çizilerek Hatay haricindeki bölge toprakları geri alındı. Fransa, Ankara Antlaşması’nı imzalayarak Misak-ı Milli’yi kabul eden ilk İtilaf Devleti oldu.

BMM, Millî Mücadele Dönemi’ndeki mücadelesi nedeniyle Antep’e 8 Şubat 1921’de “gazi” ünvanını verdi. Daha sonraki yıllarda, 7 Şubat 1973’te Maraş’a “kahraman”, 12 Haziran 1984’te Urfa’ya “şanlı” ünvanı verildi. Ayrıca Maraş’a 1925, Antep’e 2008, Urfa’ya 2016 yılında İstiklal Madalyası verildi.

Güney Cephesi’nde Antalya merkez olmak üzere Konya’ya kadar olan kısmı işgal eden İtalya ile herhangi bir askerî mücadele yaşanmamıştır. I. Dünya Savaşı’nda kendisine vadedilen İzmir ve çevresinin Yunanistan’a verilmesi üzerine İngiltere ve Fransa ile arası açılan İtalya, bölge halkı üzerinde baskı uygulamamıştır. II. İnönü Muharebesi sonrası Anadolu’dan çekilme hazırlıklarına başlayan İtalya, Sakarya Meydan Muharebesi sonrası Anadolu’dan tamamen çekilmiştir. İtalya, Anadolu’dan çekilen ilk İtilaf Devleti’dir.

Görsel 2.22: Gaziantep’teki Şahin Bey Anıtı

Bilgi Notu

Maraş Savunması ve Sütçü İmam

31 Ekim 1919 günü Ermeniler, Fransız askerleriyle birlikte şehri dolaşırken önlerine gelen Türklere hakaretler ederek saldırılarda bulunuyorlardı. Bu esnada bir grup Fransız askeri, hükümet konağındaki nöbetçi askerlere sataşarak devleti küçültücü ve tahrik edici sözler söyledi. Oradan geçen bir posta dağıtıcısını da dövdüler. Bütün bu haberler şehre yayıldı. Fransız askerleri; hürriyetine bağlı, şeref ve namusuna son derece düşkün, bu uğurda ölümü hiçe sayan Maraş halkını henüz tanımıyor; yaptıklarının yanlarına kalacağını sanıyorlardı. Türkler için son derece çileli ve ağır geçen bugün sona ermek üzereydi. İkinci günü bir grup Fransız askeri ve Ermeni, kışla-larına dönüyorlardı. O sırada Uzunoluk Hamamı'ndan çıkıp evlerine giden kadınları gören işgalcilerden biri on-lara yaklaşarak "Burası artık Türklerin değildir. Fransız memleketinde böyle gezilmez." dedi. Bu sözlerle önem vermeyen kadınlara güçlerini göstermek isteyen Fransız askerler sataşmaya başladılar. Kadınlardan biri olayın etkisiyle bayılınca diğer kadınlar da feryada başladılar. Hamamın yakınındaki Kel Hacı'nın kahvesinde bulunan Maraşlılar olay yerine gelerek Ermenileri uyardılar fakat onları dinleyen olmadı. Bunun üzerine Çakmakçı Sait ve Gaffar Kabuloğlu Osman, hanımları işgalcilerin elinden almak isterken dipçik ve kurşunla ağır yaralandılar. Bu sırada yan tarafta küçük bir dükkânda süt satan Sütçü Hacı İmam, Karadağ tabancasını alarak olay yerine geldi. Kadınlara sataşan ve Çakmakçı Sait'i yaralayan Ermeni'nin üzerine silahını doğrultarak ateşledi. Kurşun isabet eden Ermeni yere düştü, diğerleri ise kaçtılar. Maraş'ta düşmana sıkılan bu ilk kurşun ile işgalcilere ve Ermenilere, yaptıklarının yanlarına kalmayacağı gösterildi.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Antep Savunması ve Şahin Bey

Şahin Bey, 1911'de Trablusgarp harbine gönüllü olarak katıldı, Balkan savaşlarında Çatalca cephesinde sa-vaştı. Galiçya'da 15. Kolorduda savaşan Şahin Bey, 1917 Ekiminde Sina Cephesinde vazife almıştır. (...) Aralık 1919'da İstanbul'a gelmiş, Harbiye Nezaretine müracaat ederek vazife istemiştir. Harbiye Nezareti tarafından Urfa'nın Birecik Kazası Askerlik Şubesi Başkanlığına tayin olunan Şahin Bey, işgal altındaki Antep'in vaziye-tini görerek Antep'te kalmaya karar vermiştir. (...) Fransız kuvvetleri 25 Mart 1920'de Andorya kumandasında yola çıkar. Bu Fransız kuvvetleri sekiz bin piyade ve iki yüz süvariden oluşmaktaydı. Ayrıca bu Fransız birliğin-de, bir batarya top, 16 ağır makinalı tüfek, çok miktarda otomatik tüfek ve 4 tank mevcuttu. Kahraman Şahin Bey, ancak yüz kişiyi bulan fedâileriyle düşmanın karşısına dikilmişti. 25 Mart günü sabahtan akşama kadar çatışma devam etmiş ve Şahin Bey düşmana ağır kayıplar verdirmiştir. (...) 28 Mart sabahına kadar düşmana aman vermeyen Şahin Bey, durumun gittikçe kritik hal almasından sonra kendisine geri çekilmeyi tavsiye eden-lere şöyle diyordu: "Düşman buradan geçerse ben Ayıntab'a ne yüzle dönerim, düşman ancak benim vücudum üzerinden geçebilir." Çatışmanın 4.günü öğleye doğru Şahin Bey'in yanında 18 kişi kalmıştı. Onların da şehit olmalarından sonra tek başına kalan Şahin Bey, son kurşunu kalıncaya kadar düşman ateşine karşılık vermiştir. Silahsız Şahin Bey'in yanına yaklaşamayan düşman askerleri uzaktan ateş ederek Şahin Bey'i şehit ettiler.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Urfa Savunması ve Ali Saip

Millî Mücadele'nin önemli kahramanlarından biri olan Ali Saip, Urfa'nın savunulması sırasında göstermiş olduğu başarıları nedeniyle, Mustafa Kemal Paşa tarafından Urfa Savaşçısı anlamındaki Ursavaş soyadı verilmiş, İstiklal Madalyası'na sahip olan önemli şahsiyetler arasında yer almaktadır. Millî Mücadele'nin askerî safhası sonrası, diğer arkadaşları gibi siyaset arenasına girmiş, Urfa ve Kozan milletvekilliği yapmıştır.

Ahmet İlyas, Millî Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş, s. 235. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

3. Batı Cephesi

Yunanlara karşı açılan Batı Cephesi'ndeki askerî mücadeleyi iki döneme ayırabiliriz: Birincisi Ali Fuat Paşa komutasındaki Kuvâ-yı Millîye Dönemi, ikincisi ise Albay İsmet Bey komutasındaki Düzenli Ordu Dönemi'dir. Batı Cephesi'nde Yunanlara karşı başlatılan direniş hareketi, öncelikle Kuvâ-yı Millîye hareketi olarak gelişti. Buna rağmen Gediz Taarruzu sırasında Kuvâ-yı Millîye birliklerinin emir-komuta dinlememesi ve askerî yetersizlikleri nedeniyle düzenli orduya geçiş kararı alındı. Batı Cephesi, BMM tarafından kurulan düzenli ordunun mücadele ettiği tek cephe olma özelliğine sahiptir. 15 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'i işgaliyle açılan Batı Cephesi'nde Yunanların temel amacı, Ankara'yı ele geçirerek BMM'yi etkisiz hâle getirmektir. İngiltere, Sevr Antlaşması'nı yürürlüğe sokma düşüncesiyle Yunanistan'ı silah ve cephane yönünden desteklemiştir.

a. Düzenli Ordunun Kurulması

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın askerî hükümlerine göre Osmanlı orduları terhis edilmiş, ordunun silah ve cephaneleri ise işgal kuvvetlerine teslim edilmişti. Osmanlı Devleti'nin askerî olarak direnme gücünü ortadan kaldıran İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini kullanarak Anadolu'nun birçok yerini işgal etmişlerdi.

Türk halkı, oluşturduğu Kuvâ-yı Millîye birlikleriyle işgallere karşı mücadele etmeye çalışsa da İtilaf Devletleri'nin güçlü orduları karşısında istenilen başarı sağlanamıyordu. Mustafa Kemal Paşa Amasya Genelgesi ile orduların terhis edilmemesini, silah ve cephanelerin teslim edilmemesini istemişti ancak Doğu Anadolu'daki 15. Kolordu ile Ankara'daki 20. Ordu dışında savaşabilecek güce sahip düzenli bir askerî birlik kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Temsil Heyeti, Sivas Kongresi sonrasında Kuvâ-yı Millîye birliklerini tek merkezden idare etmek amacıyla çalışmalar başlattı. İlk olarak Ali Fuat Paşa, Batı Cephesi Kuvâ-yı Millîye Komutanlığına getirilirken ardından Batı Cephesi'nin güney bölümünün komutanlığı Refet Paşa'ya verildi. BMM açıldıktan sonra tüm Kuvâ-yı Millîye birlikleri Meclise bağlandı. BMM içinde düzenli ordunun kurulması konusunda iki farklı görüş hâkimdi. Mebusların bir kısmı, düzenli ordu kurmanın maddi zorluklarını ön plana çıkararak işgallere ve isyanlara karşı ellerinden geldiğince mücadele eden Kuvâ-yı Millîye hareketinin devam etmesini savunuyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın da içinde bulunduğu kesim ise Kuvâ-yı Millîye'nin çok önemli görevler üstlenmesine rağmen İtilaf Devletleri'ne ait düzenli ordulara karşı başarılı olamayacağını ifade ediyorlardı. Yapılması gereken, düzenli bir ordunun oluşturulmasıydı (Görsel 2.23).

Görsel 2. 23: Kuvâ-yı Millîye liderlerinden Yörük Ali Efe (1896-1951)

BMM'nin düzenli ordu kurma kararını almasında Gediz Taarruzu sırasında Kuvâ-yı Millîye birliklerinin emir dinlememesi nedeniyle istenilen başarının sağlanamaması, Kuvâ-yı Millîye birliklerinin yetersizliği nedeniyle Bursa ve Uşak'ın kaybedilmesi, bazı Kuvâ-yı Millîye liderlerinin BMM'den emir almak istememeleri ve halktan zorla para ve malzeme toplamaları etkili olmuştur.

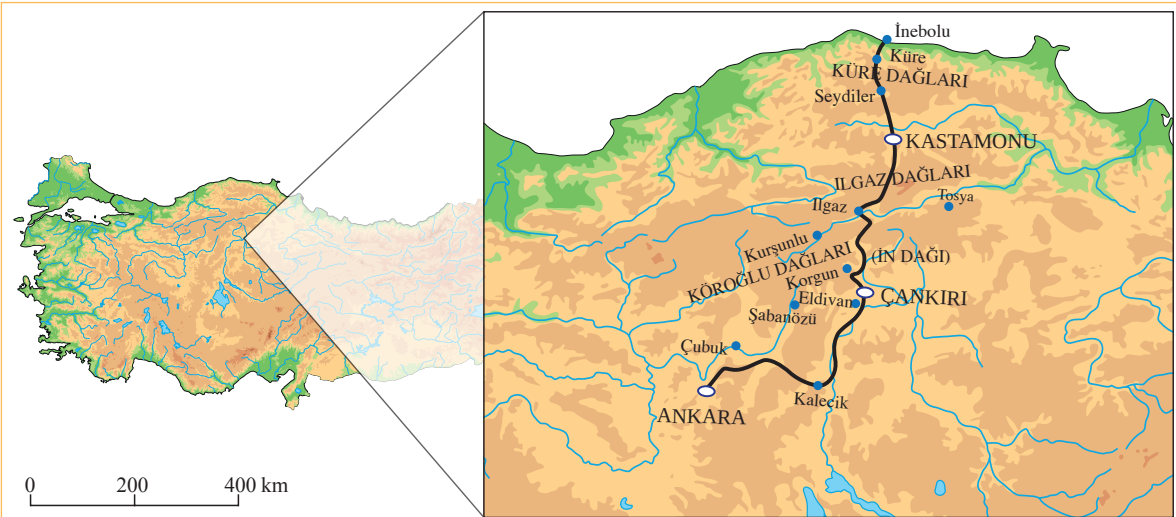
BMM düzenli ordu kurmak amacıyla çalışmalarına hız verdi. Bu süreçte Gediz Taarruzu sırasında başarısız olduğu gerekçesiyle Batı Cephesi Kuvâ-yı Millîye Komutanı Ali Fuat Paşa görevden alınarak Batı Cephesi komutanlığına Albay İsmet Bey getirildi. 1 Temmuz 1920’de subay yetiştirme merkezleri açılarak ordunun yetişmiş eleman ihtiyacı giderilmeye çalışıldı. Asker ihtiyacını karşılamak amacıyla seferberlik ilan edildi. Fırariler Kanunu yayımlanarak asker kaçaklarının İstiklal Mahkemeleri’nde yargılanması hükmü getirildi. Kuvâ-yı Millîye birlikleri, düzenli ordu içine alınmaya çalışıldı. Türk halkından yük hayvanı ve malzeme yardımı yapması istendi. İstanbul’dan cephane ve silah kaçırlması için İstiklal Yolu oluşturuldu. Anadolu’nun ortasında güvenliği sağlamak amacıyla Nurettin Paşa komutasında Merkez Ordu kuruldu. Merkez Ordu, Pontus Rum İsyanı ile Koçgiri İsyanı’nın bastırılmasında büyük rol oynadı.

Bilgi Notu

İstiklal Yolu

İstiklal Yolu, işgal atındaki İstanbul'dan kaçırılan silah ve cephanelerle Rusya'dan getirilen mühimmatın Ankara'ya taşınmasını sağlayarak Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın "Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da; kulağım İnebolu'da." sözleri, özgürlüğe koşan kağıt katarlarının geçtiği İstiklal Yolu'nun önemini vurgulamıştır. Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra İstiklal madalyası ile ödüllendirilen İnebolu bu madalyaya layık görülen tek ilçedir.

Harita 2.4: İstiklal Yolu

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Londra Konferansı (21 Şubat-12 Mart 1921)

TBMM Hükûmeti'nin I. İnönü Muharebesi'nde kazandığı zaferin yurt içi ve dışında yansımaları büyük oldu. İtilaf Devletleri, Sevr Barış Antlaşması'nı biraz değiştirerek Türklere kabul ettirmek amacıyla Londra Konferansı'nı topladılar. TBMM Hükûmeti'nin varlığını tanımayan İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'na İstanbul Hükûmeti'ni davet ederek heyette TBMM Hükûmeti adına bir temsilci bulunmasını istediler. İtilaf Devletleri bu şekilde hem TBMM Hükûmeti'ni tanımama politikalarını devam ettirmeyi hem de İstanbul Hükûmeti ile TBMM Hükûmeti arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmayı amaçlamışlardı. TBMM Hükûmeti, İtilaf Devletleri'ne bir nota vererek doğrudan davet edilmezlerse konferansa katılmayacaklarını ilan etti. İtilaf Devletleri, TBMM'nin kararlı tutumu karşısında İtalya aracılığıyla TBMM Hükûmeti'ni Londra Konferansı'na davet ettiler. TBMM'nin Londra Konferansı'na katılmak istemesindeki temel amacı, İtilaf Devletleri'ne Türk milletinin yasal temsilcisi olduğunu kabul ettirerek tanınmaktır. Ayrıca Misak-ı Millî kararlarını dünyaya duyurup “Türkler barış yanlısı değil.” propagandasını önlemek amaçlanmıştır.

İtilaf Devletleri Londra Konferansı'nda ilk söz hakkını İstanbul Hükûmeti temsilcisi olan Tefik Paşa'ya vererek TBMM Hükûmeti temsilcilerini etkisizleştirmek istediler. İstanbul Hükûmeti'ni temsil eden Tefik Paşa ise İtilaf Devletleri'nin beklemediği bir vatanseverlik ve olgunlukla “Söz hakkı milletin gerçek temsilcisidir.” diyerek konuşma hakkını TBMM Hükûmeti heyetine bıraktı. TBMM Hükûmeti adına söz alan Bekir Sami Bey, Misak-ı Millî kararlarını okuyup bu kararların ışığında bir anlaşmayı imzalamaya hazır olduklarını belirtti. İtilaf Devletleri'nin olumsuz yanıtı üzerine Londra Konferansı bir sonuç alınmadan sona erdi (Görsel 2.24).

Görsel 2.24: Bekir Sami (Kunduh) Bey (sağda), Mustafa Kemal ve Rauf Bey ile birlikte

Londra Konferansı'nın Önemi

- İtilaf Devletleri, Londra Konferansı'na davet ederek TBMM'nin varlığını kabul etti.
- Misak-ı Millî kararları, uluslararası alanda ilk kez ifade edilerek Millî Mücadele Hareketi'nin haklılığı dünyaya anlatıldı.
- İtilaf Devletleri'nin “Türkler barış istemiyor.” propagandası önlendi.
- İtilaf Devletleri arasında TBMM Hükûmeti'ne karşı uygulanacak politika konusunda görüş ayrılıkları ortaya çıktı.

Türk-Afgan Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)

Afganistan, İngiltere'ye karşı giriştiği mücadeleyi kazanarak 1919'da bağımsızlığını ilan etmişti. Türk-Afgan Dostluk Antlaşması, İngiltere'ye karşı Sovyet Rusya'dan yardım istemek için Moskova'da bulunan Afganistan heyeti ile TBMM adına Moskova'da bulunan Ali Fuat Paşa arasında imzalandı. Antlaşma ile TBMM, Afganistan Devleti'nin bağımsızlığını tanıırken Afganistan da TBMM Hükûmeti'nin siyasal varlığını tanıdığını ilan etti. Taraflardan biri saldırıya uğrarsa diğer devletin yardım etmesi ilkesinin benimsendiği antlaşmada, ayrıca TBMM Hükûmeti'nin Afganistan'a subay ve öğretmen göndermesi kararı alınmıştı. Afganistan bu antlaşma ile Misak-ı Millî'yi kabul eden ilk Müslüman devlet oldu.

İstiklal Marşı'nın Kabulü (12 Mart 1921)

Millî devletlerin kurulması sürecinde ortaya çıkan millî marşlar; millî duyguların canlandırılmasında, millî birlik ve beraberlik düşüncesinin oluşturulup yaşatılmasında önemli bir etkeni. TBMM, Millî Mücadele Dönemi'nde millî birlik ve beraberliği artırıp millî duyguları ön plana çıkarmak amacıyla millî bir marş yazılmasını gündeme getirdi. Millî marş, ordunun moralini artırarak askerî başarıların kazanılmasına yardım edebilirdi. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 500 lira para ödülüyle düzenlenen millî marşın yazımı yarışmasına 724 eser katıldı. Yarışmaya katılan eserler arasında istenilen özelliklere sahip eser bulunamayınca dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey (Görsel 2.25) millî marşı yazabilecek en uygun kişi olarak gördüğü Mehmet Âkif (Ersoy) Bey'den yarışmaya katılmasını istedi. Mehmet Âkif, ödülünün para olduğu bir yarışmaya katılmak istemediğini, millî marşın para için yazılamayacak kadar değerli bir eser olduğunu ifade etti. Hamdullah Suphi Bey, uzun uğraşlar sonunda ödülün bir vakfa bağışlanması şartıyla İstiklal Marşı'nın güftesini yazması konusunda Mehmet Âkif'i ikna etti.

Görsel 2.25: Hamdullah Suphi Tanrıöver Bey (1885-1966)

Mehmet Âkif tarafından Tacettin Dergâhı'nda kaleme alınan İstiklal Marşı, Hamdullah Suphi Bey tarafından 12 Mart 1921'de TBMM kürsüsünden okundu. Milletvekillerinin büyük beğenisini kazanan marş, Hamdullah Suphi Bey tarafından arka arkaya üç kez okunduktan sonra alkışlar içinde kabul edildi. Mehmet Âkif, İstiklal Marşı'ndan kazandığı ödülü, kadın ve çocuklara mesleki eğitim verip cepheye ücretsiz askerî kıyafet dikmek amacıyla kurulan Darülmesai Vakfına bağışlamıştır. Sebülürreşat, Hakimiyet-i Milliye ve Açıksöz'de yayımlanarak halka duyurulmuştur. Mehmet Âkif bu marşı, kahraman Türk ordusuna ithaf etmiştir. İstiklal Marşı, 1924-1930 yılları arasında Ali Rıfat Çağatay'ın bestesiyle söylenirken 1930 yılından sonra Osman Zeki Üngör'ün bestesi ile seslendirilmiştir.

Etkinlik

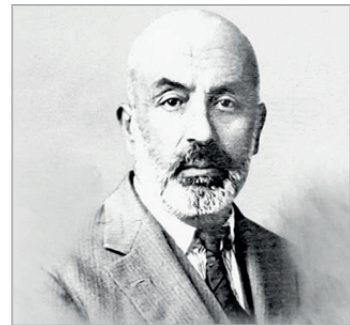
Mehmet Âkif Ersoy'a “İstiklal Marşı yeniden yazılsa daha iyi olmaz mı?” diye soran bir kişiye verdiği “Al-lah, bir daha bu millete İstiklal Marşı yazdırmasın.” yanıtını değerlendiriniz.

Bilgi Notu

Mehmet Âkif Ersoy

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti üzerindeki amaçlarına ulaşamayan İtilaf Devletleri, ilerleyen yıllarda yeniden harekete geçti. Bu dönemde işgallere karşı oluşturulan askerî faaliyetlerin dışında, toplumu örgütlemek amacıyla çeşitli faaliyetlerde de bulunuldu. Bu örgütlenmede önemli rol oynayan Mehmet Âkif, Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla Anadolu'ya geçti. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde verdiği vaazlarla Millî Mücadele'ye önemli katkılarda bulundu. Bu vaazların en önemlilerinden biri Nasrullah Paşa Camii vaazıdır. Mehmet Âkif, bu vaazında işgalcilere karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele verilmesine dikkat çekti ve sözlerini dinî temellere dayandırdı. Kürsüde Sevr Antlaşması'nı da izah eden Mehmet Âkif'in bu vaazı, bütün Anadolu'ya ve cephelere dağıtıldı. Bu vaaz kısa sürede halk ve askerler üzerinde etkisini gösterdi.

Görsel 2.26: Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936)

Sinan Şahin, Milli Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme, s. 311.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

İtilaf Devletleri içinde yer alan Rusya, Lenin liderliğinde yapılan 1917 Bolşevik İhtilali sonrası savaştan çekilmişti (Görsel 2.27). SSCB adıyla sosyalist bir yönetim benimseyen yeni devlete, İtilaf Devletleri düşmanca bir yaklaşım gösterdi. SSCB'yi tanımadı, SSCB'ye bağlı devletleri kışkırtıp bu devletlerin bağımsız olmalarını destekledi. SSCB ile TBMM Hükûmeti, ortak düşmana karşı farklı alanlarda mücadele eden iki güç konumundaydı. SSCB “Düşmanımın düşmanı, benim dostumdur.” sözü doğrultusunda TBMM Hükûmeti’ni siyasi, askerî ve ekonomik olarak destekleme kararı almıştı. SSCB’nin TBMM Hükûmeti’yle yakınlaşmasında, kendisi için büyük önem taşıyan Boğazların İtilaf Devletleri’nin kontrolüne geçmesinden duyduğu endişe de etkiliydi.

SSCB; TBMM’nin önce Ermenileri, ardından I. İnönü Muharebesi’nde Yunanları yenmesi, ülkesinde çıkan isyanları bastırması ve İtilaf Devletleri’nce Londra Konferansı’na davet edilmesi gibi askerî ve siyasi başarılar kazanması üzerine TBMM ile anlaşma imzalamaya yöneldi. TBMM Hükûmeti adına Ali Fuat Paşa başkanlığındaki heyet tarafından yürütülen görüşmeler sonunda, iki taraf arasında 16 Mart 1921’de Moskova Antlaşması imzalandı. Moskova Antlaşması’nın önemli maddeleri şunlardır:

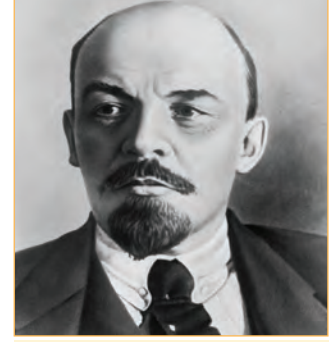
- SSCB ve TBMM taraflarından birinin tanımadığı barış antlaşmasını diğer tarafta tanımayacaktır.
- SSCB, Misâk-ı Millî’yi tanıyacaktır.
- SSCB kapitülasyon haklarından vazgeçmiştir.
- Batum Gürcistan’a bırakılmış ancak bölgedeki Türk halkının dini ve kültürel hakları güvence altına alınmıştır.
- Boğazların konumu Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin katılacağı bir konferansta, İstanbul’un güvenliği ve Türkiye’nin bölgedeki egemenliğine zarar vermemek şartıyla belirlenecektir.

Moskova Antlaşması, SSCB ile TBMM arasında yapılan ittifak antlaşmasıdır. Antlaşma ile Doğu sınırı güven altına alınıp bölgedeki askerler Batı Cephesi’ne kaydırılmıştır. Gürcistan’a bırakılan Batum, Misak-ı Millî’den verilen ilk taviz kabul edilir. Sevr Antlaşması’nı tanımadığını ilan eden SSCB, Misak-ı Millî’yi kabul eden ilk Avrupa devleti kabul edilirken ayrıca kapitülasyon haklarından vazgeçen ilk devlet ünvanına da sahip olmuştur. Çarlık Rusya’sı ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşmalar geçersiz ilan edilmiştir.

c. II. İnönü Muharebesi (23 Mart-1 Nisan 1921)

İngiltere, Londra Konferansı’nda istediği sonuca ulaşamayınca Sevr Antlaşması’nı kabul ettirebilmek amacıyla Yunanları yeni bir saldırı konusunda kışkırttı. Yunanistan, hem I. İnönü Muharebesi’nde uğradığı yenilginin intikamını almak hem de kendisini İtilaf Devletleri’ne kanıtlayarak bu devletlerin desteklerinin devamını sağlamak için aynı bölgede ikinci kez saldırıya geçti. İsmet İnönü komutasındaki Türk kuvvetleri, Yunanları aynı bölgede ikinci kez ağır bir yenilgiye uğrattı. Mustafa Kemal, II. İnönü Zaferi sonrası İsmet İnönü’ye gönderdiği telgrafta “Siz orada yalnız düşmanı değil milletin makus (kötü) talihini de yendiniz.” demiştir. II. İnönü Muharebesi sonrası Batı Cephesi’nin güney bölümünü komuta eden Refet Paşa liderliğinde, geri çekilen Yunan ordusuna yapılan Aslıhanlar-Dumlupınar Taarruzu başarılı olmadı. II. İnönü sonrası yapılan taarruz denemesinde başarıya ulaşılamaması, Türk ordusunun taarruz gücüne henüz ulaşamadığını göstermiştir.

II. İnönü Muharebesinde kazanılan zafer ile I. İnönü Muharebesi’nin kazanılmasının şans olduğu propaganda- sı bertaraf edilerek halkın TBMM ve düzenli orduya güveninin artması sağlandı. Muharebe sonrasında İtilaf Devletleri arasında, Yunanlara verilen destek ve TBMM Hükûmeti ile izlenecek politika konusunda görüş ayrılıkları oluştu. Fransa, Haziran 1921’de Zonguldak’tan çekilip ateşkes önerisinde bulunurken İtalya, Anadolu’dan çekilme sürecini başlattı. İngiltere, İstanbul’un işgali sırasında tutuklayıp Malta’ya esir olarak gönderdiği vatanseverlerin kırk kadarını serbest bıraktı.

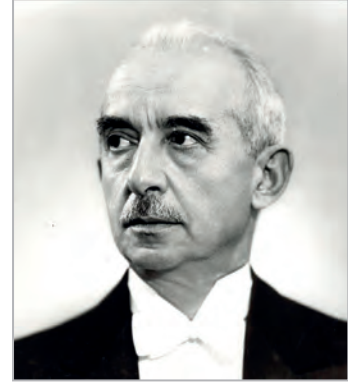
Görsel 2.27: Bolşevik İhtilali sonrasında Sovyet Rusya’yı kuran Vladimir İlyiç Lenin (1870-1924)

Bilgi Notu

İsmet İnönü

1884 yılında İzmir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sivas’ta tamamladı. Bir yıl Sivas’ta Mülkiye İdadisi’nde okuduktan sonra, 1897 yılında İstanbul’daki Mühendishane İdadisi’ne gitti. 1901’de Mühendishane-i Berri-i Hümayun’a (Kara Harp Okulu) giren İsmet İnönü, bu okulu 1903’te topçu teğmeni olarak birincilikle bitirdi. (...) 23 Nisan 1920’de açılan TBMM’ye Edirne milletvekili olarak katıldıktan sonra, 3 Mayıs’ta İcra Vekilleri Heyeti’nde Erkân-ı Harbiye Umumiye Vekili oldu. (...) Garp Cephesi Komutanlığı’na getirildi. Kuruluş aşamasındaki düzenli ordu ile Çerkes Ethem ayaklanmasının ve iç isyanların bastırılmasında etkin rol oynadı. Ocak ve Nisan 1921’de I. ve II. İnönü muharebelerinde Yunan ordusunun Anadolu içlerine ilerleyişini durdurdu. (...) Mudanya Ateşkes toplantısında Büyük Millet Meclisi’ni temsil etti. 1922’de hariciye vekili oldu. Gençlik yıllarından beri edindiği diplomatik müzakere tecrübesi nedeniyle Lozan Barış Konferansı’na Dışişleri Bakanı ve Türk heyeti başkanı olarak gönderildi. Görüşmeler sırasında Türkiye’nin çıkarlarını titizlikle savunan İsmet Paşa, 24 Temmuz 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının ve egemenliğinin tanınmasını sağlayan Lozan Antlaşması’nı imzaladı. Cumhuriyetin ilânından sonra 1923–1924 yıllarında ilk hükûmette başbakan olarak görev aldı, aynı zamanda Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliği’ni üstlendi. 1934’te Soyadı Kanunu çıktığında Atatürk’ün verdiği İnönü soyadını alan İsmet Paşa, başbakanlık görevini 1925–1937 yılları arasında da sürdürdü. Atatürk’ün ölümünden sonra 1938 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye’nin ikinci cumhurbaşkanı olarak seçildi.

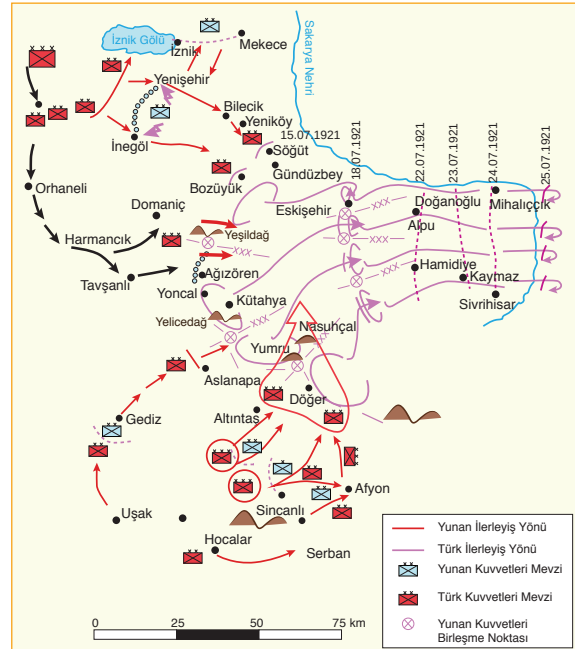
Görsel 2.28: İsmet İnönü (1884-1973)

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

ç. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri (10-24 Temmuz 1921)

II. İnönü Muharebesi sonunda, Türk ordusunun taarruz gücüne ulaşamadığını gören Yunanistan hem I. ve II. İnönü savaşlarının intikamını almak hem de İtilaf Devletleri’ne gücünü gösterip onların desteklerinin devamını sağlamak amacıyla büyük bir taarruz hazırlığına girişti. İngiltere’nin desteğini alan Yunan Kralı Konstantin, ordusuna moral vermek için geldiği İzmir’de gazetecilerle yaptığı basın toplantısında bir sonraki açıklamasını Ankara’da yapacağını söyledi.

Yeterli savunma hazırlığı yapamayan Türk ordusu, 10 Temmuz’da başlayan Yunan saldırısı karşısında başarılı olamadı. Afyon, Kütahya ve Eskişehir’in kaybedilmesi üzerine ordumuzun daha fazla yıpranmasını istemeyen Mustafa Kemal Paşa, “Sakarya Nehri’nin doğusuna çekilme” emriyle ordumuzu güvenli bir alana çekerek savunma hazırlıklarını güçlendirmeye çalıştı (Harita 2.6).

Harita 2.6: Kütahya-Eskişehir Muharebeleri

TBMM tarafından kurulan düzenli ordunun Batı Cephesi'ndeki ilk ve tek yenilgisi olan Kütahya-Eskişehir Muharebeleri, İsmet Paşa genelkurmay başkanlığı görevinden alınarak yerine Fevzi Paşa getirildi. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri alınan yenilgi, İtalya ve Fransa'nın TBMM'ye karşı uyguladıkları uzlaşmaya dayalı politikayı terk etmelerine neden oldu. İtalya, II. İnönü Muharebesi sonrası başlattığı Anadolu'dan çekilme hareketini durdururken Fransa, TBMM Hükûmeti'yle başlattığı ateşkes görüşmelerinden çekildi. TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya üç aylığına başkomutanlık yetkisi verildi. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri devam ederken düzenlenen Maarif Kongresi ile yeni kurulacak devletin eğitime verdiği önem vurgulandı.

Maarif Kongresi'nin Düzenlenmesi (15-21 Temmuz 1921)

Mustafa Kemal Paşa, millî bağımsızlığın kazanılmasında siyasi, askerî ve ekonomik mücadele dışında, eğitimin öneminin de farkındaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın Kütahya-Eskişehir Muharebeleri sırasında Afyon, Kütahya ve Eskişehir'in kaybedildiği bir süreçte, cepheyi bırakarak Ankara'da düzenlenen Maarif (Eğitim) Kongresi'ne katılarak yaptığı konuşma, bunun en güzel örneğidir. Öte yandan Millî Mücadele Dönemi'nde umudun karamsarlığa dönüşmeye başladığı bir dönemde Ankara'da düzenlenen Maarif Kongresi'nde yeni kurulacak devletin eğitim programını hazırlamaya çalışması, onun Türk halkına ve kazanılacak zafere inancının en güzel kanıtıdır. Millî Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey liderliğinde 1921 yılı, 15-21 Temmuz tarihleri arasında Ankara Darülmuallimin Mektebinde (Erkek Öğretmen Okulu) düzenlenen kongreye kadın ve erkek yaklaşık 180 öğretmen katıldı. Maarif Kongresi'nde, eğitim programları hazırlanırken önceliğin çocuklara hayatta başarılı olabilecekleri kabiliyetlerin kazandırılması konusuna verilmesi, köydeki ve kentteki çocukların ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle eğitimin yaşanılan yerleşim yerine göre düzenlenmesi, mesleki eğitimin ilköğretimden sonra verilmesi, kız ve erkek öğrencilere eşit haklar tanınması kararları alındı.

Etkinlik

“Eğer cumhurbaşkanı olmasam Millî Eğitim Bakanlığını almak isterdim.”

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Paşa bu sözü ile ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.

Başkomutanlık Kanunu ve Tekâlif-i Millîye Emirlerinin Yayımlanması

Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde uğranılan yenilgi Ankara'da şaşkınlıkla, üzüntü ve eleştiriyile karşılandı. Bazı milletvekilleri Ankara'nın güvenli olmadığını, TBMM'nin taşınması gerektiğini dile getirirken muhalif milletvekilleri yenilginin sorumlusu olarak gördükleri Mustafa Kemal Paşa'nın istifa etmesini istediler. Mustafa Kemal Paşa, artan eleştiriler üzerine, milletvekillerinden kendisine üç aylığına askerî konularda TBMM adına karar alma yetkisi verilmesini talep ederek başarılı olamazsa istifa edeceğini açıkladı. Başkomutanlık Kanunu adıyla 5 Ağustos 1921'de üç aylığına verilen bu yetki, Meclis gerek gördüğü takdirde uzatılabilirdi. (Görsel 2.29). TBMM Mustafa Kemal Paşa'ya verilen Başkomutanlık yetkisini üç kez uzatıp ardından da 20 Temmuz 1922'de süresiz olarak uzatma kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa'nın askerî ve siyasi olarak ülkenin yıkım aşamasına geldiği bir süreçte Meclise başvurarak yetki istemesi ve bu yetkiyi Meclis'in belirlediği sınırlar içinde kullanması onun millî egemenliğe verdiği önemin güzel bir göstergesidir. Mustafa Kemal

Görsel 2.29: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa

Paşa, Başkomutanlık Kanunu'na dayanarak 7-8 Ağustos 1921'de yayımladığı Tekâlîf-i Millîye Emirleri ile Türk halkını ordumuzun ihtiyaçlarını karşılamak için yardıma davet etti. Bu emir şöyleydi;

- Her ilçede kurulacak Tekâlîf-i Millîye Komisyonu, tüccar ve halkın elinde bulunan, ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek giyim ve besin maddelerinin %40'ına bedeli sonradan ödenmek üzere el koyacak.
- Her aile; orduya birer takım çamaşır, birer çift çorap ve çarık verecek.
- Marangoz, demirci, tesviyeci, dökümcü gibi ustalar ve orduya malzeme üretebilecek imalathaneler tespit edilecek. Gerekli görüldüğünde bu zanaatkarlar ordu hizmetine alınacak.
- Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı arabalar, at ve öküz arabaları, topçeker hayvanlar ile yük hayvanlarının yüzde yirmisine el konulacak.
- Halk, elindeki taşıma araçlarıyla her ay 100 km askerî mal taşıyacak.
- Bütün sahipsiz mallara el konulacak.
- Halk, elindeki tüm silah ve cephaneleri üç gün içinde orduya teslim edecek.

Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan tüm yokluklara rağmen yaşlısından gencine, erkeğinden kadınına millî birlik ve beraberliğin en güzel örneğini gösteren Türk halkı, Tekâlîf-i Millîye Emirlerine büyük oranda uyarak düzenli ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır (Görsel 2.30). Öte yandan halkımızın tüm iyi niyetine rağmen Tekâlîf-i Millîye Emirlerine uymak istemeyenler de çıkmıştır. Bu kişiler için İstiklal Mahkemeleri kurularak emirlere uymayanlar cezalandırılmıştır. Halkımızın desteğiyle eksiklerini tamamlayan ordumuzun Sakarya Meydan Muharebesi'nde büyük bir kahramanlık destanına imza atması, Mustafa Kemal Paşa'nın ne kadar doğru bir yol izlediğinin kanıtıdır.

Görsel 2.30: Tekâlîf-i Millîye Emirleri'nin Uygulanışı Tablosu, Aydın Erkmen, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara.

Millî Mücadele Dönemi'nde kurulan düzenli ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında Tekalif-i Milliye Emirleri ile halkın yaptığı yardımlar dışında istiklal yolu ile İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan silah ve cephaneler de kullanılmıştır. Bu dönemde ayrıca dış ülkelere de yardım alınmıştır. Sovyet Rusya'dan gelen yardımların yanında İngiltere'nin işgali altında bulunan Hint Müslümanları ve Afganistan halkı ile Kıbrıs Türkleri Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti aracılığıyla yardım göndermişlerdir. Bu yardımların dışında Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Anadolu'dan çekilen İtalya ve Fransa işgal ettikleri bölgelerde bulunan bazı silah ve cephaneleri TBMM kuvvetlerine bırakmışlardır. Ayrıca Sakarya Savaşı sonrası Fransa'dan silah ve cephaneye satın alınmıştır.

Etkinlik

Kurtuluş savaşı tüm olumsuz koşullara, imkânsızlıklara rağmen milletin iflah olmaz gayreti neticesinde kazanılmıştır. Kurtuluş savaşı için yapılan yardımlar bilindiği gibi esas olarak, iki kaynaktan temin edilmiştir. Bunlardan biri; yurtiçi diğeri de yurtdışı kaynaklardır. Ağırlıklı olarak iç yardımlar kullanılsa da, yurtdışından da yardım sağlanmıştır. Yardım yapan bu ülkeler arasında başta Sovyet Rusya olmak üzere, Fransa, İtalya, Hindistan, Azerbaycan ve Kıbrıs da bulunmaktadır.

Selda Kılıç, İstiklal Harbi'nde Sovyetler Birliğinden Gelen Yardımlar, s. 125. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bu metne göre Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükûmeti'ne askerî ve maddi yardımda bulunan ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel farklılıkları hakkında neler söylenebilir sınıf ortamında arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

d. Sakarya Meydan Muharebesi (22 Ağustos-13 Eylül 1921)

Eskişehir-Kütahya Muharebesi’ni kazanarak moral bulan Yunanlar, son bir saldırıyla Ankara’yı alıp TBMM’ye son vermek amacıyla 22 Ağustos 1921’de taarruza geçtiler. Mustafa Kemal Paşa, başkomutan olarak görev yaptığı ilk savaş olan Sakarya Meydan Muharebesi’nde “Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanyıyla sulanmadıkça terk edilemez.” emrini vererek tarihin en büyük savunma savaşlarından birini başlattı (Harita 2.7).

Harita 2.7: Sakarya Meydan Muharebesi

Bilgi Notu

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Meydan Muharebesi'nin nasıl yapıldığını Nutuk'ta şöyle anlatır:

“Meydan Muharebesi yüz kilometrelik cephe üzerinde oluyordu. Sol kanadımız, Ankara’nın 50 km güneyine kadar çekilmişti. Ordumuzun cephesi batıya iken güneye döndü. Bunda hiçbir sakınca görmedik. Savunma hatlarımız kısım kısım kırılıyordu fakat kırılan her kısmın yerine, en yakın bir yerde hemen yeni bir savunma hattı kuruluyordu. Bu şekilde memleket savunmasını başka türlü ifade etmeyi ve bu ifademde direnerek şiddet göstermeyi yararlı ve etkili buldum. Savunma hattı yoktur, savunma alanı vardır. O alan bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük büyük her birlik, ilk durabildiği noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder.”

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde cepheyi kontrol ederken geçirdiği kaza sonucunda kaburgaları kırılan Mustafa Kemal Paşa bu olaya rağmen orduyu komuta ederek Türk askerine moral verdi. Yunan ordusunun 100 km ilerlediği Sakarya Savaşı'nda ümidini kaybetmeyen subay ve askerlerimiz, kaybedilen her hattan sonra, bir sonraki hatta düşmana karşı mücadelesini sürdürdü. Yunanlar bu büyük direniş karşısında daha fazla ilerlemeyeceklerini anlayınca ilerlemeyi durdurarak savunma pozisyonuna dönmek zorunda kaldılar. 22 gün, 22 gece süren Sakarya Meydan Muharebesi Türk ordusunun büyük bir kahramanlık destanıyla sonuçlandı. Bu savaşın kazanılmasında

büyük rol oynayan subaylarımızdan 350'sinin şehit olması nedeniyle "Subaylar Savaşı" olarak isimlendirilen Sakarya Meydan Muharebesi'ne, yaşanan büyük can kaybı nedeniyle Mustafa Kemal Paşa, "Melhame-yi Kübra" (Büyük Savaş) adını vermiştir.

SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ SIRASINDA TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN ASKERİ GÜCÜ						
Kuvvetler	Asker	Süvari (atlı asker)	Tüfek	Makineli Tüfek	Top	Uçak
Türk Ordusu	96.326	4.500	54.572	825	196	2
Yunan Ordusu	120.000	1.500	57.900	2.768	386	18

Bilgi Notu

Falih Rıfki Atay'ın bugünkü yazısının konusu yine Sakarya Meydan Muharebesi'ydi.

"Türk dağlarının bağrından kaynayıp Türk köyleri ve Türk ormanları arasından akarak Türk kıyılarında denize karışan Sakarya'nın ismi, yedi günden beri millî coğrafyadan millî tarihe geçti. (...) Sönmüş görünen Türk ruhu, yedi günden beri Sakarya kıyılarında bir alev gibi yanıyor. Türkler dirilmiyorlar, yaşadıklarını ispat ediyorlar!"

Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler; s. 418. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Mustafa Kemal Paşa'ya "gazi" ünvanı ve "mareşal" rütbesi verildi. Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sonrası TBMM'ye azalan güvenin yeniden sağlandığı muharebe ile Yunanlar savunma, Türkler saldırı konumuna geçti. Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan zafer ile Avrupalı devletler karşısında 1683 II. Viyana Kuşatması'nda başlayan geri çekilme sona erdi. Sakarya Meydan Muharebesi iç politikada yaşanan bu gelişmelerin yanında dış politikada da önemli gelişmelere neden olmuştur. Muharebe sonrasında Sovyet Rusya'ya bağlı Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ile 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması yapılırken Fransa ile 20 Ekim 1921'de Ankara Antlaşması imzalandı. İngiltere ile 22 Ekim 1921'de imzalanan Esir Değiş Tokuş Antlaşması ile İstanbul'un işgali sırasında Malta'ya götürülen esirlerin tamamı kurtarıldı. İtalya, Anadolu'dan tamamen çekildi. Ukrayna ile 2 Ocak 1922'de dostluk antlaşması imzalandı.

Bilgi Notu

Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'ya 5 Ağustos 1921'de "başkomutanlık" görevini verdi. Savaşın 13 Eylül'de kazanılmasının ardından Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, cepheden, "Edirne Mebusu İsmet ve Kozan Mebusu Fevzi" imzalarıyla Meclis'e 15-16 Eylül 1921'de gönderdikleri tarihî önergeyle, Mustafa Kemal Paşa'ya "mareşal" rütbesi ile "gazilik" ünvanı tevcihini' önerdiler. Meclisin kanunla bu önergeyi kabul etmesiyle "mareşal" rütbesi ve "gazi" ünvanı verilen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Meclise şöyle teşekkür etti:

"(...) Kazanılan bu başarı, Yüksek Heyetinizin iradesiyle kuvvet bulan ordumuzun iradesi sayesinde, düşman ordusunun iradesinin kırılması suretiyle belirmiştir. Bu sebeple ödüllendirişinizin gerçek muhatabı yine ordumuzdur."

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

Sakarya Meydan Muharebesi sonrası Kâzım Karabekir Paşa liderliğindeki TBMM Heyeti ile SSCB'ye bağlı Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan temsilcileri arasında imzalanan Kars Antlaşması ile doğu sınırı kesin olarak çizildi. Kars Antlaşması ile SSCB ile imzalanan Moskova Antlaşması'nın maddelerini kabul ettiklerini beyan eden Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri TBMM Hükûmeti'nin tanımadığı anlaşmaları tanımayacaklarını ilan ettiler. Güvenlik, ticaret, gümrük ve sağlık alanında ortak hareket edileceği belirtildi. Nahçıvan bölgesine özerklik verilmesi konusunda anlaşıldı.

Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

Fransa, Sakarya Meydan Muharebesi sonrası TBMM Hükûmeti'ne ateşkes teklif ederek barış görüşmelerinin başlamasını talep etti. Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'yla Fransa Anadolu'da işgal ettiği yerlerden Hatay dışında çekileceği kararı alındı. Fransız mandası olan Suriye'ye bırakılan Hatay'da özel bir yönetim kurulması ve resmi dilin Türkçe olacağı bölgede yaşayan Türklerin kültürel kimliğini korunması amacıyla düzenlemeler yapılması konusunda anlaşmaya varıldı. Hatay Misak-ı Millî'den verilen ikinci taviz olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu Caber Kalesi'nin Türk toprağı olduğu kabul edildi. Ankara Antlaşması ile Güney Cephesi'ndeki askeri mücadele sona erdi.

e. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi (26-30 Ağustos 1922)

İtilaf Devletleri, Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında TBMM'nin giriştiği taarruz hazırlıklarını engellemek amacıyla ateşkes teklifinde bulunarak Sevr Antlaşması'nda TBMM Hükûmeti lehine bazı küçük değişiklikler yaptılar. TBMM Hükûmeti, 22-26 Mart 1922 tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonunda sunulan ateşkes teklifini "Tam bağımsızlık için savaşa devam!" düşüncesiyle kabul etmedi.

Yunanistan, İngiltere'nin desteğiyle Eskişehir-Uşak-Afyon hattında güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Bölgeyi gezen İngiliz Mareşali Townshend (Tavnzınd) Yunan savunma hattını o kadar beğendi ki "Türkler burayı altı ayda geçerlerse altı günde geçtik desinler." dedi. Türk ordusunun Büyük Taarruz'u başlattığını duyan Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikupis (Tirikupis) endişeye kapılan Yunan gazetecilerine "Merak etmeyin, bu savunma hattı minimum bir yıl dayanır." diyerek Yunan savunma hattına güvenini ifade etti.

TBMM Hükûmeti'nin ülkenin tüm kaynaklarının seferber etmesine rağmen taarruz hazırlıkları yaklaşık bir yıl sürdü. Taarruz tarihini ve taarruzun başlatılacağı yeri Yunanlardan gizlemek için birçok taktik deneyen Mustafa Kemal Paşa, taarruz öncesinde Ankara'da büyük bir çay partisi düzenleyeceğini ilan ederek tüm devlet temsilcileri ile askerî ve sivil erkânı bu çaya davet etti. Düzenleneceğini sandıkları çay partisi nedeniyle hazırlıksız yakalanan Yunan ordusu-na karşı, 26 Ağustos 1922'de Kocatepe'den başlatılan Büyük Taarruz, Mustafa Kemal Paşa'nın cesur, dâhiyane ama bir o kadar da risk ve tehlike içeren planıyla başladı (Görsel 2.31). Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak Yunanların hiç beklemediği şekilde, en güçlü olduklarını düşündükleri hat üzerinden saldırdı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa liderliğindeki Türk ordusu, aşılamaz denilen savunma hattını dört gün içinde paramparça etti. 30 Ağustos 1922'de bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından komuta edilen Başkomutanlık Meydan Savaşı'nı kaybeden Yunan ordusu hızla kaçmaya başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emriyle taarruza geçen Türk ordusu,

Görsel 2.31: Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesi Ilgın'da yapılan manevralarda birlikleri selamlarken, Ilgın-Konya, 1 Nisan 1922.

1 Eylül'de Uşak'ı geri aldı. Yunan ordularının komutanı General Trikupis, 2 Eylül 1922'de teslim oldu. Hızla ilerleyen Türk ordusu 9 Eylül'de İzmir'i, ardından tüm Ege Bölgesi'ni Yunan işgalinden kurtardı (Görsel 2.32). Büyük Taarruz sırasındaki başarıları nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi ile Fevzi Paşa'ya mareşal ünvanı verildi.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile Doğu Trakya ve Boğazlar hariç, ülkedeki işgallere son verilerek Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın ve Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması için uygun zemin oluşturuldu.

Görsel 2.32: Türk Ordusunun İzmir'e Girişi, Ahmet Ziya Akbulut, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi, Ankara.

Millî Mücadele Dönemi'nde Doğu ve Batı Cephelerinde Mücadele Eden Düzenli Ordularımızın Şehit ve Yaralı Asker Sayısı

Kuvvetler	Şehit Asker Sayısı	Yaralı Asker Sayısı
Doğu Cephesi	46	76
I. İnönü Muharebesi	95	183
II. İnönü Muharebesi	1499	2470
Kütahya-Eskişehir Muharebeleri	1522	4714
Sakarya Meydan Muharebesi	3282	13618
Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi	2542	9977

D. MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER

1. Mudanya Ateşkes Antlaşması (3-11 Ekim 1922)

Yunan ordusunu Batı Anadolu'dan çıkaran Türk ordusu, yönünü Doğu Trakya'ya ve Boğazlara çevirdi. İngiltere, Türk ordusunun Boğazlara ve İstanbul'a doğru harekete geçmesi üzerine Fransa ve İtalya'dan bölgenin savunulması konusunda yardım istedi. Fransa ve İtalya'nın olumsuz yanıtı üzerine, sömürge ve kolonilerinden asker göndermelerini isteyen İngiltere, onlardan da olumsuz yanıt alınca TBMM Hükûmeti'ne ateşkes teklif etmek zorunda kaldı. İngiltere, Fransa, İtalya ve TBMM Hükûmeti'nin katılımıyla yapılan Mudanya Ateşkes Görüşmelerine Doğu Trakya'yı savaşmadan terk etmeyeceğini açıklayan Yunanistan katılmadı. 3 Ekim 1922'de başlayan Mudanya Ateşkes Görüşmelerine TBMM Hükûmeti adına Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa katılmıştır. Ana konusu, İtilaf Devletleri'nin Meriç Nehri'ne kadar Doğu Trakya'yı boşaltması olan görüşmelerden sonra 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı (Görsel 2.33).

Görsel 2.33: Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı bina

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın önemli maddeleri şunlardır:

- Türk ve Yunan orduları arasındaki savaş sona erecek.
- Doğu Trakya bölgesi, Meriç Nehri sınır olmak üzere Türklere bırakılacak ve Yunanlar tarafından 15 gün içinde boşaltılacak. Yunanların çekilmesiyle geçici olarak bölgeye yerleşen İtilaf Devletleri askerleri, Doğu Trakya'yı 30 gün içinde TBMM Hükûmeti'ne teslim edecekler.
- Türk ordusu barış imzalanıncaya kadar Çanakkale-İzmit hattını geçemeyecek. Barış imzalanıncaya kadar Doğu Trakya'nın güvenliği 8000 jandarma tarafından sağlanacak.
- İstanbul ve Boğazlar, TBMM yönetimine verilecek ancak İtilaf Devletleri askerleri barış yapıncaya kadar İstanbul'da kalacak.

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Millî Mücadele Dönemi'nin savaş kısmı sona ermiştir. İsmet Paşa liderliğindeki TBMM heyetinin büyük bir başarıya imza attığı antlaşma ile İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Boğazlar savaşılmadan kurtarıldı. Büyük bir siyasi zafer olan Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla Lozan Barış Antlaşması için uygun zemin yaratılmıştır.

Bilgi Notu**Millî Mücadele Dönemi pek çok esere konu olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:**

Falih Rıfkı Atay-Çankaya

Şevket Süreyya Aydemir-Tek Adam

Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Yaban

Halide Edip Adivar-Ateşten Gömlek, Türk'ün Ateşle İmtihanı, Vurun Kahpeye

Kemal Tahir-Esir Şehrin İnsanları, Yorgun Savaşçı

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

2. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması sonrası sıra, Millî Mücadele Dönemi'ni sona erdirecek barış antlaşmasının imzalanmasına gelmişti. Mustafa Kemal Paşa görüşmelerin İzmir'de yapılmasını istiyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın görüşme yeri olarak İzmir'i istemesinin temel amacı, Yunan ordusunun Batı Anadolu'da yaptığı yıkımı tüm dünyaya göstermekti. Ancak İtilaf Devletleri, görüşmelerin uluslararası kurallar gereği tarafsız bir ülkede yapılmasını istediler. Bu görüşmeler sonunda İsviçre'nin Lozan kenti uygun bulundu. İtilaf Devletleri, 28 Ekim 1922'de hem TBMM Hükûmeti'ni hem de İstanbul Hükûmeti'ni barış görüşmelerine davet ederek TBMM Hükûmeti'ni görüşmelerde zor duruma sokmak istedi. TBMM, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırarak İtilaf Devletleri'nin ikilik yaratma planını bozdu.

Mustafa Kemal Paşa, görüşmelere İsmet Paşa liderliğinde bir heyetin katılmasını istiyordu. TBMM, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda İsmet İnönü, Hasan Saka ve Dr. Rıza Nur liderliğindeki bir heyetin konferansta TBMM Hükûmeti'ni temsil etmesine karar verdi (Görsel 2.34). TBMM, çetin bir pazarlık sürecinin geçeceğini bildiği konferansa katılan heyetten, yeni kurulacak Türk devletinin bağımsızlığı, kapitülasyonlar ve Ermenilerin toprak istekleri konusunda kesinlikle taviz vermemesini istedi.

Görsel 2.34: Lozan Görüşmelerine katılan Türk delegeleri toplu hâlde

Etkinlik

Mustafa Kemal Paşa'nın Lozan Konferansı'na İsmet Paşa liderliğinde bir heyetle katılmak istemesinin nedenlerini araştırarak elde ettiğiniz sonuçları arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Lozan Konferansı'na katılan TBMM Hükûmeti ve İtilaf Devletleri'nin alınacak kararlar konusunda çok farklı beklentileri vardı. İtilaf Devletleri “Şark Meselesi” adını verdikleri Osmanlı Devleti’ni paylaşma konusunda tam bir görüş birliği içindeydi. I. Dünya Savaşı’nda yenilen Türklerin durumunu görüşme çizgisine çekmek isteyen İtilaf Devletleri, TBMM Hükûmeti’ni Osmanlı Devleti’nin devamı kabul ediyorlardı. Bu görüş doğrultusunda, TBMM Hükûmeti’nden I. Dünya Savaşı için savaş tazminatı talep ederken kapitülasyonların devam etmesini, Osmanlı borçlarının tamamının TBMM Hükûmeti tarafından ödenmesini istiyorlardı. İtilaf Devletleri’ne göre Lozan’da askerî olarak konuşulacak tek konu, Türk-Yunan barışının esaslarıydı. TBMM Hükûmeti ise Osmanlı Devleti’nin tarihi karıştığını, yeni kurulacak Türk devletinin Osmanlı Devleti’nden ayrılarak kurulan diğer devletlerden bir farkının olmadığını savunuyordu. Bu çerçevede yeni kurulacak Türk devletinin bağımsızlığına vurgu yaparak Millî Mücadele Dönemi’nde yendiği İtilaf Devletleri’nden savaş tazminatı talep eden TBMM Hükûmeti, kapitülasyonların kaldırılmasını, Osmanlı borçlarının Osmanlı Devleti’nden ayrılan devletlere paylaştırılmasını istiyordu.

Lozan Konferansı; TBMM Hükûmeti, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Japonya, Romanya ve Yugoslavya delegelerinin katılımıyla 20 Kasım 1922’de başladı. Türkiye’nin talebi doğrultusunda Boğazlar ile ilgili maddelerin görüşülmesi sırasında SSCB ve Bulgaristan delegeleri konferansa dâhil oldu. ABD ise Lozan görüşmelerine gözlemci devlet statüsüyle katıldığını ilan etti. Çok sert geçen görüşmeler sırasında İtilaf Devletleri’nin TBMM Hükûmeti’nin Osmanlı Devleti’nin devamı olduğuna dair görüşünde ısrar etmesi üzerine, TBMM Hükûmeti 4 Şubat 1923’te görüşmelerden çekildiğini ilan etti. Özellikle kapitülasyonların kaldırılması, Osmanlı borçlarının ödenmesi, Düyun-u Umumiye (Genel Borçlar) İdaresinin devamı, Musul sorunu, Boğazların statüsü ve Yunanistan’ın ödeyeceği savaş tazminatı konularında yaşanan anlaşmazlıklar görüşmelerin tıkanmasına neden oldu. TBMM Hükûmeti, Lozan görüşmelerinin kesildiği süreçte Mustafa Kemal Paşa’nın isteğiyle Şubat 1923’te İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi’ni düzenledi. TBMM Hükûmeti’nin kararlı tutumu karşısında çaresiz kalan İtilaf Devletleri’nin davetiyle 23 Nisan 1923’te yeniden başlayan görüşmeler 24 Temmuz 1923’te sona erdi.

Bilgi Notu

(...) Lozan Barış Antlaşması’yla, Türk Ulusu’nun yaşam hakkına kasteden, yurdun parçalanmasını ve paylaşılmasını öngören Sevr Antlaşması geçersiz kılınmıştır. Lozan, (...) ulusumuzun yaşamsal haklarına kavuştuğu, dünya barışına hizmet eden büyük bir yapıttır. Sevr ise, unutulmaması gereken, her zaman dikkatli ve uyanık olunmasını zorunlu kılan bir teslimiyet ve çöküş belgesidir. Atatürk’ün “Lozan Antlaşması Türk milleti aleyhine asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması’yla tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın yıkılışını ifade eden bir vesikadır” sözleri, bu konudaki gerçekleri çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Toplamda 143 maddeden oluşan Lozan Barış Antlaşması, “Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş senedi” kabul edilir. Lozan Barış Antlaşması ile Sevr Antlaşması’yla yok edilmeye çalışılan Türk Devleti’nin varlığı tüm dünyaya bir daha yıkılmamak üzere ilan edilmiştir. İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması’yla planladıkları Anadolu’yu işgal düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

Etkinlik

Aşağıdaki tabloyu inceleyerek Sevr Antlaşması ile Lozan Barış Antlaşması’nın siyasi, askerî ve ekonomik bağımsızlığa bakış açılarını karşılaştıran bir sunu hazırlayınız ve hazırladığınız sunuyu sınıf ortamında arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Sevr Antlaşması ile Lozan Barış Antlaşması’nın Maddelerinin Karşılaştırılması		
Maddeler	Sevr Antlaşması	Lozan Barış Antlaşması
Sınırlar	- İstanbul, Osmanlı Devleti’nin başkenti olarak kalacak ancak Osmanlı, antlaşma maddelerine uymaz, azınlık haklarını korumazsa elinden alınabilecek. - Anadolu’nun doğusunda Ermenistan ve Kürdistan devletleri kurulacak. - Mardin, Urfa, Antep ve Suriye Fransa’ya verilecek. - Antalya, Konya ve İç Batı Anadolu Bölgesi İtalya’ya bırakılacak. - Arabistan ile Musul bölgesi İngiltere’ye verilecek. - Doğu Trakya Yunanistan’a verilecek. İzmir ve çevresinin yönetimi beş yıllığına Yunanistan’a bırakılacak. Beş yıl sonra yapılacak halk oylamasıyla İzmir’in geleceğine karar verilecek. - Rodos ve On İki Ada İtalya’ya, Ege Adaları Yunanistan’a bırakılacak. - Ordu, Samsun, Tokat, Amasya, Sinop, Çorum, Kayseri’nin doğusu, Çankırı, Ankara, Eskişehir, Bolu, Zonguldak ve Bilecik Osmanlı Devleti’ne bırakılacak.	- Lozan Antlaşması, TBMM tarafından onaylandıktan 6 hafta sonra işgal kuvvetleri İstanbul’dan ayrılacak. - Doğu sınırı, Lozan’da doğrudan gündeme gelmedi. - Suriye sınırı 20 Ekim 1921’de Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması esas alınarak çizilecek. - Irak sınırı, Musul sorununun çözülmemesi nedeniyle çizilemedi. Sorunun TBMM Hükûmeti ile İngiltere arasında düzenlenecek ikili görüşme ile çözülmesi kararı alındı. - Meriç Nehri Türkiye ile Yunanistan arasında sınır olacak. - Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adası dışındaki Ege Adaları Yunanistan’a verilecek. Türkiye’ye yakın olan Yunan adaları silahlandırılmayacak. - On İki Ada, Rodos ve Meis’in İtalya’ya; Kıbrıs’ın İngiltere’ye ait olduğu Türkiye tarafından kabul edilecek.
Borçlar	Osmanlı Devleti’nin ekonomik kaynaklarını işletmek üzere mali komisyon kurulacak, Osmanlı bütçesi onaylanmadan önce komisyona sunulacak. Osmanlı Devleti iç ve dış borçlanmaya gidemeyecek oluşturulan mali komisyon Osmanlı borçlarının ödenmesini ve taksitlendirilmesini de düzenleyecek ve denetleyecektir.	Osmanlı borçları, Osmanlı Devleti’nden ayrılan devletlerle Türkiye arasında paylaşılacak. Türkiye’nin payına düşen borçlar taksitlere bölünecek. Düyun-u Umumiye İdaresi’nin Osmanlı borçlarını tahsil etme dışındaki yetkileri kaldırılacak.

Kapitülasyonlar	Kapitülasyonlardan tüm İtilaf Devletleri yararlanacak.	İdari, mali ve adli ayrıcalıklar içeren kapitülasyonlar tamamen kaldırılacak.
Savaş tazminatı	Osmanlı Devleti mali bakımdan zor durumda olduğu için savaş tazminatı vermeyecek.	Yunanistan Milli Mücadele Dönemi'nde verdiği zararlara karşılık Karaağaç kasabasını savaş tazminatı olarak Türkiye'ye verecek.
Boğazlar	Boğazlar içinde Osmanlı temsilcisi olmayan bayrağı ve bütçesi olan uluslararası bir komisyon tarafından yönetilecek ve tüm devletlerin gemilerine açık olacak.	Boğazların yönetimi, başkanının Türkiye olduğu bir komisyon tarafından yapılacaktır. Boğazların iki yanı silahsızlandırılacaktır.
Azınlıklar	Azınlıklar istedikleri İtilaf Devleti'nin vatandaşlığına geçebilecek, siyasi ve ekonomik her türlü haktan yararlanıp okula girebilecekler.	- Tüm azınlıklar Türk vatandaşı kabul edilerek hukuk önünde eşit haklara sahip olacak. - Batı Trakya'da yaşayan Türkler ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rumlar hariç, Yunanistan'da yaşayan Türkler ile Türkiye'de yaşayan Rumlar arasında nüfus mübadelesi yapılacaktır. - İstanbul Fener Rum Patrikhanesinin, ekümenik (evrensel) olmadığı ifade edilerek siyasi yetkileri bulunmadığı kabul edilecek.
Askerî güç	- Mecburi askerlik kalkacak. Osmanlı ordusunun asker sayısı 50.700 olacak, ordunun ağır silahları ve uçakları olmayacaktır. - Deniz gücü sınırlı olacak, on üç küçük gemiyi geçmeyecek.	Boğazların silahsızlandırılması dışında Türk ordusunu kısıtlayan bir hüküm yoktur.
Eğitim	Yabancı (misyoner) okulları ile azınlık okulları serbestçe eğitim verebilecek.	Azınlık ve yabancı okulları Türk millî eğitimine bağlı olmak şartıyla eğitim verebilecek.

II. TBMM tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylanarak yürürlüğe giren Lozan Barış Antlaşması ile yeni kurulacak Türk devletinin bağımsızlığı, antlaşmayı imzalayan tüm devletler tarafından resmen tanındı. Misak-ı Milli'de ifade edilen sınırlar içinde kalan yerleşim yerleri Batum, Hatay ve Musul hariç büyük oranda alındı. Kapitülasyonların ve Düyun-u Umumiye İdaresinin kaldırılması, kabotaj hakkının elde edilmesi ile ekonomik bağımsızlık kazanıldı.

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (....) İstanbul Fener Rum Patrikhanesi ve Yunan Kızılhaçı tarafından desteklenen Mavri Mira Cemiyeti, Megali İdea düşüncesiyle Bizans İmparatorluğu’nu yeniden kurmayı hedeflemiştir.
2. (....) İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgalini Mustafa Kemal Paşa’ya ilk duyuran kişi, Manastırlı Hamdi Bey’dir.
3. (....) Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan “Yaban” adlı eser Namık Kemal’e aittir.
4. (....) İstiklal Marşı ilk olarak Sebilürreşat dergisinde yayımlanmıştır.
5. (....) Sevr Antlaşması’nı tanımadığını ilan eden İngiltere, Misak-ı Millî’yi kabul eden ilk Avrupa devletidir.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Hatay	Amasya Genelgesi	Felah-ı Vatan	İzmir	istiklâl	Kâzım Karabekir
Ali Fuat Cebesoy	İtalyanlara	İsmet İnönü	Pozantı	Çerkez Ethem	Kilikyalılar

1. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası başlayan işgallere karşı Anadolu’da ilk direniş, 19 Aralık 1918’de’da başlamıştır.
2. İtilaf Devletleri, I. Dünya Savaşı sırasında imzaladıkları St. Jean de Maurienne Antlaşması’yla İzmir ve çevresini bırakmışlardır.
3. Fransızlar, Adana ve çevresini işgal ederken başta Fransız ordusunda yer alan Ermeniler olmak üzere işgal kuvvetlerinin Türk halkına karşı uyguladığı baskılar üzerine İstanbul merkezli Cemiyeti kuruldu.
4. Güney Cephesi’ndeki millî kuvvetlerin Büyük Millet Meclisine bağlanması kararı alınan Kongresi, Millî Mücadele Dönemi’nde düzenlenen son kongredir.
5. “Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı tehlikededir.” maddesi’nde yer almaktadır.
6. Gediz Muharebeleri’ndeki başarısızlığından sonra Moskova büyükelçiliğine atanan 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşunda yer almıştır.
7. Son Osmanlı Mebusan Meclisinde Mustafa Kemal Paşa’yı başkan seçmeyen mebuslar, Müdâfaa-i Hukuk Grubu yerine Grubu’nu kurdular.
8. Mustafa Kemal Paşa’nın “Gözüm Sakarya’da, Dumlupınar’da; kulağım İnebolu’da.” sözleri, özgürlüğe koşan kağıt katarlarının geçtiği Yolu’nun önemini vurgulamıştır.
9. I. İnönü Savaşı sırasında isyan etmiş aldığı yenilgi sonrası Yunan ordusuna sığınmıştır.
10. Paşa, iyi yetişmiş bir asker, başarılı bir komutandı. “İstiklal Harbimiz” adlı iki ciltlik kitabı, Millî Mücadele Dönemi’ni anlatan önemli eserler arasında yer almaktadır.

C. Aşağıda sağ sütunda verilen savaşları soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutan olarak komuta ettiği ilk savaştır.
b. TBMM'nin kurduğu düzenli ordunun Batı Cephesi'nde yenildiği tek savaştır.
c. 26 Ağustos 1922'de Kocatepe'den başlayan saldırıdır.
ç. TBMM'nin kurduğu düzenli ordunun Batı Cephesi'ndeki ilk başarılı savaşıdır.
d. Aslıhanlar-Dumlupınar Taarruzu'nun yaşandığı savaştır.

1	I. İnönü Muharebesi
2	II. İnönü Muharebesi
3	Kütahya-Eskişehir Muharebeleri
4	Sakarya Meydan Muharebesi
5	Gediz Taarruzu
6	Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilen Misak-ı Milli kararları içinde yer almaz?

- A) İstanbul ve Boğazların durumu
- B) Kapitülasyonların reddedilmesi
- C) Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerine uyulması
- D) Azınlıkların durumu
- E) Referandum istekleri

2. Mudanya Ateşkes Antlaşması;

- I. Osmanlı Devleti'nin fiilen sona ermesi,
- II. İngiltere'de hükûmet değişikliğinin yaşanması,
- III. Sevr Antlaşması'nın maddelerine koşulsuz uyulması

durumlarından hangilerini ortaya çıkarmıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

3. Aşağıdaki devletlerden hangileri TBMM'nin daveti üzerine Lozan'a sadece Boğazlar konusunu görüşmek için katılmıştır?

- A) SSCB-Bulgaristan
- B) ABD- SSCB
- C) Japonya-Bulgaristan
- D) İtalya- Fransa
- E) Romanya- Bulgaristan

- 4. I. TBMM'nin Londra Konferansı'na katılması
- II. İstiklâl Marşı'nın kabulü
- III. Türk-Afgan Dostluk Antlaşması'nın imzalanması

Yukarıdakilerden hangileri, I. İnönü Muharebesi'nin sonrasında ortaya çıkan iç gelişmeler arasında yer alır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

5. BMM Hükûmeti ile Ermeniler arasında 3 Aralık 1920'de imzalanan Gümrü Antlaşması'yla Doğu Cephesi'ndeki askerî mücadele dönemi sona ermiştir. Doğu Cephesi'nde hazır bir düzenli ordu olduğu için Kuvâ-yı Millîye Hareketinin oluşmasına gerek kalmamıştır. Öte yandan Doğu Cephesi'nde görev yapan düzenli ordu, Osmanlı Devleti'nden kalma 15. Kolordu olup BMM tarafından kurulan düzenli bir ordu değildir.

Buna göre

- I. Doğu Cephesi'ndeki başarı bağımsızlık mücadelesine katkı sağlamıştır.
- II. Doğu Cephesi kapanmasında Kuvâ-yı Millîye birliklerinin etkisi büyüktür.
- III. BMM'nin kurduğu düzenli ordu ilk zaferini Doğu Cephesi'nde elde etmiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

6. I. Urfa - Ali Saip

II. Antep - Şahin Bey

III. Maraş - Sütçü İmam

Yukarıda verilen Millî Mücadele şehirleri ile kahramanları eşleştirmelerinden hangileri doğrudur?

A) Yalnız I

B) Yalnız II

C) Yalnız III

D) I ve II

E) I, II ve III

7. Aşağıdakilerden hangisinde verilenler, Batı Cephesi'ndeki savaşlardan sonra Doğu Cephesi ile ilgili olarak imzalanan antlaşmalardır?

A) Gümrü Antlaşması - Kars Antlaşması

B) Moskova Antlaşması - Kars Antlaşması

C) Moskova Antlaşması - Gümrü Antlaşması

D) Gümrü Antlaşması - 1921 Ankara Antlaşması

E) 1921 Ankara Antlaşması - Brest Litovsk Antlaşması

8. Sevr Antlaşması'nda yer alan,

- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak ancak Osmanlı, antlaşma maddelerine uymaz, azınlık haklarını korumazsa elinden alınabilecek.
- Rodos ve On İki Ada İtalya'ya, Ege Adaları Yunanistan'a bırakılacak.
- Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulacak.

hükümlerine göre:

I. Türk halkının egemenlik anlayışı yok sayılmıştır.

II. Osmanlı Devleti'nin sınırları kesin olarak belirlenmiştir.

III. Milli Mücadele Dönemi sona ermiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

A) Yalnız I

B) Yalnız II

C) Yalnız III

D) I ve II

E) I, II ve III

9. 9'uncu Tümen Komutanlığına, 2'nci Tümen Komutanlığına, Sağ Kanat Grup Komutanlığına, 15'inci Kolordu Vekâletine

Kahraman Arkadaşlarım,

(...) Hepiniz biliyorsunuz ki İngiltere ve müttefikleri, memleketimizi kendi idareleri altına alacak ve milletimizi kendilerine esir yapacak bir anlaşma yaptılar ve bu anlaşmada, Doğu Anadolu'dan Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerini de Taşnak Ermenilerine vermek istediler. O Taşnaklar ki kahramanca saldırılarınız önünde kaçmaktan ve silahsız masum halka zulüm yapmaktan başka bir şey bilmezler.

Bu paragraftaki sözler aşağıdaki komutanlardan hangisine aittir?

A) Ali Fuat Paşa

B) Refet Paşa

C) İsmet Paşa

D) Kâzım Karabekir Paşa

E) Nurettin Paşa

10. Lozan Barış Antlaşması;

I. Sevr Antlaşması'nın geçersiz sayılması,

II. Türk bağımsızlığının tanınması,

III. Ekonomik özgürlüğümüzün kazanılması

durumlarından hangilerini ortaya çıkarmıştır?

A) Yalnız I

B) Yalnız II

C) Yalnız III

D) I ve II

E) I, II ve III

11. Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşek, Fransız Parlamentosu Dışişleri Komitesi Başkanı Franklin Bouillon'la birlikte İnebolu'dan Ankara'ya gelmektedir.

“Yollarda köylüler erkek, kadın hatta bazıları çocuklarıyla beraber kağı arabalarıyla cephane taşıyorlardı. Fransız milletvekili ve subayı, arabalarından bunları seyrediyorlardı. Bir köylü oturmuş kaval çalıyor, birkaçı yaktıkları ateşin etrafına toplanmışlar bir şeyler pişiriyorlardı. Bir kadın, bir kenara çekilmiş çocuğunu emziriyordu. Arabamızı durdurarak biraz bunları seyrettik...”

Mösyö Franklin:

- Rica ederim, artık boş konuşmaları bırakalım, ciddi konuşmaya başlayalım. Evvela size şunu haber vereyim. Siz bu savaşta mutlaka başarılı olacaksınız, dedi.
- Neden, dedim.
- Her ne zaman bir millet böyle genci, ihtiyarı, çoluğu çocuğu ile bir işe sarılırsa onu mutlaka başarır. Geçtiğim yerlerde gördüklerim bunu anlatıyor, dedi.

Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü 3 (TTK 1995). (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Zeki Sarıhan'ın “Kurtuluş Savaşı Günlüğü” adlı eserinden alınan yukarıdaki metin aşağıdakilerden hangisiyle doğrudan ilgilidir?

- A) Ulusal egemenlikten taviz verilmeyeceği
- B) Manda ve himaye fikrinin kabul edilmeyeceği
- C) Fransızlar ile İngilizler arasında bakış açısı farklılığı olduğu
- D) İtalyan işgalinin sona erdiği
- E) Ulusal beraberliğin önemli olduğu

İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar; Halil Dikmen, 1933.

12. **SAKARYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRK VE YUNAN KUVVETLERİNİN ASKERİ GÜCÜ**

Kuvvetler	Asker	Süvari (Atlı Asker)	Tüfek	Makineli Tüfek	Top	Uçak
Türk Ordusu	96.326	4.500	54.572	825	196	2
Yunan Ordusu	120.000	1.500	57.900	2.768	386	18

Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Türk-Yunan kuvvetlerinin askerî gücü tablosuna bakılarak aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz?

- A) Türk ordusunun süvari üstünlüğü bulunmaktadır.
- B) Teçhizat noktasında bir denklik bulunmamaktadır.
- C) Türk ordusu hazırlıklarını tamamlamış durumdadır.
- D) Yunan kuvvetleri, hava üstünlüğünü sağlamıştır.
- E) Türk ordusundaki top sayısı yeterli değildir.

13.

Misak-ı Millî sınırlarını gösteren haritaya bakılarak aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz?

- A) Misak-ı Millî sınırları günümüzdeki Türkiye sınırlarından daha geniştir.
- B) Musul ve Kerkük, Misak-ı Millî sınırlarının içindedir.
- C) Misak-ı Millî sınırlarında bugüne değin bir değişiklik olmamıştır.
- D) Misak-ı Millî sınırları içinde Balkanlarda bulunan topraklar da vardır.
- E) On İki Ada ve Rodos, Misak-ı Milli sınırlarının içindedir.

14.

“Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

Meclis sayın üyelerinin genel olarak beliren istek ve dilekleri üzerine başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi, kendi üzerime almaktan doğacak yararların çarçabuk elde edilebilmesi, ordunun maddi ve manevi gücünün en kısa zamanda artırılıp pekiştirilmesi ve yönetimin bir kat daha sağlamlaştırılması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin haiz olduğu yetkilerini fiilen kullanmak koşuluyla üzerime alıyorum. Yaşadığım sürece ulusal egemenliğin en gerçek bir hadimi olduğumu, ulusa bir kez daha göstermek için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süre ile sınırlandırılmasını dilerim.”

(Mustafa Kemal Paşa)

Mustafa Kemal Paşa bu önergeyi aşağıdaki gelişmelerin hangisinden önce vermiştir?

- A) I. İnönü Muharebesi
- B) II. İnönü Muharebesi
- C) Kütahya-Eskişehir Muharebeleri
- D) Sakarya Meydan Muharebesi
- E) Dumlupınar Meydan Muharebesi

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodun okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

3.

Ünite

ATATÜRKÇÜLÜK VE
TÜRK İNKILABI

KONULAR

- A. Atatürk İlkeleri
- B. Türk İnkılabı
- C. Atatürkçü Düşünce Sistemi

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Saltanat
- Halifelik
- Tevhid-i Tedrisat
- Şer'îye ve Evkaf
- Misak-ı İktisadi
- Kabotaj
- Millî kültür
- Çağdaşlaşma

29 Ekim 1931 - ANKARA (Genelkurmay Başkanlığı ve MSB Binalarının Açılışı)

Hazırlık Çalışmaları

1. Atatürk ilkelerinin Türkiye Cumhuriyeti açısından önemini değerlendiriniz.
2. Islahat ve inkılap kavramlarının tanımlarını öğrenerek Atatürk'ün inkılap yolunu seçmesinin nedenlerini araştırınız?
3. Atatürk'ün çocukluk ve gençlik yıllarında yaşadığı ortamın Türk İnkılabının gelişimindeki etkilerini değerlendiriniz.
4. Size göre Atatürk'ün eğitime verdiği önemin nedeni ne olabilir? Bununla ilgili bir sunu hazırlayınız.
5. Misak-ı İktisadi ile oluşturulmak istenen “millî ve bağımsız ekonomi” kavramını araştırarak Türkiye Cumhuriyeti açısından önemini değerlendiriniz.
6. “Millî dil, millî kültür, millî birlik ve beraberlik, vatan ve millet sevgisi” kavramlarının Türkiye Cumhuriyeti açısından önemini değerlendiriniz.
7. “Çağdaş Türk toplumu” kavramı ne demektir? Açıklayınız.

A. ATATÜRK İLKELERİ

Atatürk'ün en büyük amacı her alanda çağdaş bir toplum oluşturmaktır. Atatürk bu amacı gerçekleştirmek amacıyla yayımladığı ilkeler dışında siyasi, hukuki, eğitim, kültür, toplumsal, ekonomi ve sağlık alanında inkılaplar gerçekleştirmiştir. Atatürk'ün siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki görüş ve fikirleri merkezinde ortaya çıkan Atatürkçü düşünce sisteminin temelini oluşturan Atatürk ilkeleri Türk halkının ihtiyaçlarını karşılayıp yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedeflemiştir. 18. yüzyıldan itibaren dünyada yaygınlaşan demokrasi, eşitlik, özgürlük, insan hakları ve milliyetçilik gibi evrensel değerleri Türk millî kültürüyle harmanlamayı amaçlayan Atatürk ilkeleri akıl ve bilimi temel alarak sürekli değişim felsefesini benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaşlaştırmak amacıyla yayımlanan Atatürk ilkeleri bir bütünün parçası olup birbirini tamamlayan altı temel ilkedен oluşmuştur. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık olarak sıralayabileceğimiz altı temel ilke dışında bu ilkeleri tamamlayan bütünüleyici ilkeler de vardır (Tablo 3.1).

Atatürk İlkeleri ile Bütünüleyici İlkeler	
Temel İlkeler	Bütünüleyici İlkeler
Cumhuriyetçilik	Milli Egemenlik
Milliyetçilik	Milli Birlik ve Beraberlik
Halkçılık ve Milliyetçilik	Yurtta Sulh, Cihanda Sulh
Laiklik ve İnkılapçılık	Akılcılık ve Bilimsellik
İnkılapçılık	Çağdaşlaşma ve Batılılaşma
Bütün İlkeler	İnsan ve İnsanlık Sevgisi

Tablo 3.1: Atatürk İlkeleri ile Bütünüleyici İlkeler Tablosu

Video İçeriği

Etkinlik

Atatürk liderliğinde gerçekleştirilen Millî Mücadele hareketi emperyalist devletlere karşı mücadele eden başta Asya ve Afrika'daki Müslüman ülkeler olmak üzere mazlum milletlere işgalci devletlere karşı giriştikleri bağımsızlık mücadelelerinde örnek olmuştur. Millî Mücadele'nin başarı kazanması sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk ilkelerinin ışığında giriştiği inkılaplar ile gerçekleştirdiği çağdaşlaşma hareketi İran, Afganistan, Pakistan, Tunus ve Hindistan gibi ülkelerde yakından takip edilmiştir. Atatürk Dönemi'nde Afganistan Kralı

Amanullah Han ile İran Şahı Rıza Pehlevi Türkiye’deki çağdaşlaşma girişimlerini yakından izlemek amacıyla Türkiye’yi ziyaret etmişlerdir. Muhammed Ali Cinnah Hint Müslümanlarının başlattığı bağımsızlık hareketi ile temelleri atılan Pakistan Devleti’nin kuruluşunda sislerin arkasından ışıldayan ve yepyeni bir kaderin yolunu gösteren parlak yıldız olarak gösterdiği Atatürk’ü örnek aldığını ifade etmiştir. Yine bu dönemde Hindistan lideri Cevahirlal Nehru Atatürk’ün doğuda modern çağın yapımcılarından biri olduğunu açıklamıştır.

1. Cumhuriyetçilik

Arapça topluluk, kalabalık anlamındaki “cumhur” kelimesinden dilimize geçen cumhuriyet milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği temsilciler aracılığıyla kullandığı yönetim biçimidir. Atatürk “Türk milletinin yaratılışına en uygun yönetim cumhuriyettir.” sözüyle yeni kurulan devletin yönetim biçiminin niçin cumhuriyet olduğunu en güzel şekilde ifade etmiştir. Cumhuriyet yönetiminde egemenlik, bir kişi ya da sınıfa değil milletin tamamına aittir.

Etkinlik

Mustafa Kemal Atatürk “Cumhuriyet, erdeme dayanan bir yönetimdir.” sözü ile cumhuriyet yönetiminin hangi özelliğini vurgulamak istemiştir? Açıklayınız.

Millî Mücadele’nin her aşamasında alınan kararları milletin onayına sunan Atatürk, yeni Türk devletinin millî egemenlik ilkesine dayanacağını ipuçlarını ilk kez Amasya Genelgesi’nde “Milletin geleceğine, milletin azim ve kararı yön verecektir.” sözüyle vermiştir. Atatürk Amasya Genelgesi ile başlattığı millî egemenliği gerçekleştirme yürüyüşünü Erzurum ve Sivas kongreleri ile devam ettirip Büyük Millet Meclisini açarak taçlandırmıştır. Millî Mücadele Dönemi’nde 1921 yılında yayımlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun birinci maddesinde yer alan “Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir.” “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.” sözüyle millî egemenliği anayasal güvence altına alan TBMM, 29 Ekim 1923’te cumhuriyeti ilan ederek millî egemenliği gerçekleştirme yürüyüşünü başarıyla tamamlamıştır. Atatürk cumhuriyetin ilanı sonrasında 1926 yılında İzmir’de kendisine yapılan suikast girişimi sonrasında “Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.” sözüyle Türkiye Cumhuriyeti’nin sonsuza kadar yaşayacağına olan inancını ifade etmiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’ni koruma ve yaşatma görevini ise “Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve sürdüreceksiniz.” sözüyle Türk gençliğine bırakmıştır (Görsel 3.1).

Görsel 3.1: Mustafa Kemal Atatürk, Ankara Kız Lisesi’nde öğrenciler ile birlikte

Bilgi Notu

Bugünkü hükümetimiz, devlet örgütümüz doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet örgütü ve hükûmettir ki, onun ismi cumhuriyettir. Artık hükûmet ile millet arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükûmet millettir ve millet hükûmettir. Artık hükûmet ve hükûmet mensupları, kendilerinin millettan ayrı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır.

Mustafa Kemal Atatürk
Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

1982 Anayasası'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerini içeren maddeler sıralanarak bu maddelerin değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği belirtilmiştir. 1982 Anayasası'na göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek maddelerini araştırarak bu maddelerin değiştirilemez kabul edilmesinin nedenlerini sınıf ortamında değerlendiriniz.

2. Milliyetçilik

Millet (ulus) çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur. Milliyetçilik (ulusalcılık) ise maddi ve manevi açılardan milletin ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı olarak kabul edilir. Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik akımı, 19. yy.da tüm dünyada etkili olmuştur. Bu akım, imparatorlukların parçalanışını ve millî devletlerin kuruluşunu hızlandırmıştır. Türklerde milliyetçilik duygusu, Orta Asya Türk devletlerinden itibaren her zaman ön planda olmuş; Türk-İslam devletlerinde de önemini korumuştur. Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki liderliğinde ön plana çıkan Türk milliyetçiliği düşüncesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında da etkili olmuştur. Atatürk'e göre millet; zengin ortak geçmişe sahip olan, beraber yaşama konusunda ortak arzu ve isteği bulunan, ortak mirasın korunmasında beraber hareket eden insanlar topluluğudur. Atatürk milliyetçiliği bu dönemde Avrupa'da gelişmeye başlayan ırkçılık temelli milliyetçilik anlayışına karşı olup barışçı, birleştirici, demokratik ve çağdaş değerlere dayanmıştır. Atatürk'e göre Türk milletini oluşturan öğeler; dil birliği, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarih birliği, sevinç ve keder birliği, ahlak birliği ve siyasi varlıkta birliktir. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene!" sözü ile kendini Türk kabul eden ve hisseden herkesi Türk kabul ederek Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik anlayışını en güzel şekilde ifade etmiştir. (Görsel 3.2).

Görsel 3.2: Mustafa Kemal Atatürk

Bilgi Notu

Yurdumun Toprağı Temizdir

Kral Edvard İstanbul'a geldiği zaman, yatından bir motora binerek Dolmabahçe Sarayına yanaştı. Atatürk rıhtımda onu bekliyordu. Deniz dalgalıydı. Kralın bindiği motor, inip çıkıyordu. İmparator rıhtıma çıkmak istediği bir sırada, eli yere değerek tozlandı.

-O sırada Atatürk elini uzatmış bulunuyordu.

Bunu gören Kral bir mendille elini silmek istediği zaman Atatürk:

-Yurdumun toprağı temizdir, o elinizi kirletmez, diyerek Kralı elinden tutup rıhtıma çıkardı.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

3. Halkçılık

Halk, aynı ülkede yaşayıp aynı kültürel özelliklere sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğudur. Halk kelimesinden türetilen halkçılık kavramı ise devleti oluşturan bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmeme, hiç kimseye ayrıcalık tanınamama düşüncesiyle eşitlik temelinde sınıfsız ve imtiyazsız bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir. Halkçılık ilkesine göre devlet yönetilirken kullanılacak rejim demokratik ilkeler ışığında halkın istekleri doğrultusunda halkın yararına belirlenmelidir. Halkçılık ilkesi ile devletin vatandaşlara karşı hak ve görevleri yanında vatandaşın devlete karşı hak ve görevleri en çağdaş ve insanî şekilde düzenlenir. Millî egemenliği sağlamak amacıyla halkın tamamının eşit şartlarda devlet yönetimine katılması amaçlanır. Bu noktada halkçılık ilkesi, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik ilkelerini bütünlükten bir ilke konumundadır.

Etkinlik

Milliyetçilik ve halkçılık ilkelerinin birbirini tamamladığı ve birbirinden farklılaştığı noktaları araştırarak bir tablo halinde sununuz.

Atatürk'e göre halk; kendi kendini yöneten, ulusal egemenlik esasına göre demokratik bir rejim içinde yaşayan, birbirine hakça eşit davranan ve toplumsal dayanışma içinde bulunan insanlardan oluşan bir bütündür. Atatürk'ün bu tanım üzerinde oluşturduğu halkçılık ilkesi ile halkın huzuru, mutluluğu, refahı yine halkça ve bir bütün olarak sağlanmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin belli bir sınıfa, belli çıkarlara sahip kimselere değil doğrudan halka dayandığını ifade eden Atatürk toplumu oluşturan tüm bireylerin hak ve ödevler bakımından eşit olduğunu vurgulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün halkçılık ilkesiyle vurguladığı eşitlik kavramını gerçekleştirmek amacıyla toplumu oluşturan bireylerin ekonomik, sosyal ve sağlık alanındaki yaşam koşullarını iyileştirmek güçsüz kesimleri koruyup desteklemek amacıyla sosyal devlet düşüncesiyle hareket etmiştir. Atatürk Dönemi'nde sosyal devlet anlayışıyla oluşturulan kurumlardan biri de halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla açılan Sümerbank'tır (Görsel 3.3).

Görsel 3.3: Halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından kurulan Sümerbank

Bilgi Notu

Cumhuriyetin on ikinci yıl dönümü için birçok dövizler hazırlanmıştı: “Atatürk bizim en büyüğümüzdür”, “Atatürk bu milletin en yükseğidir”, “Türk milleti asırlardan beri bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı” gibi (...) Dövizler listesini gözden geçiren Atatürk hepsini çizdi, şunu yazdı: “Atatürk bizden biridir.”

(...) Atatürk der ki: “Millet sevgisi kadar büyük bir sevgi yoktur. İstiklal Savaşı'nda benimde millete yaptığım bazı hizmetlerde olmuştur, sanırım. Fakat bunlardan hiçbirini kendime mal etmedim. Yapılanların hepsi milletin eseridir, dedim. Aranacak olursa doğrusu da budur.

Geçmişte medeniyetler kurmuş bir ırkın çocukları olduğumuzu ispat etmek için yapmamız gereken şeylerin hepsini yaptığımızı ileri süremeyiz. Yarıda bırakılmış daha birçok büyük işlerimiz vardır. Ben arkadaşlara şunu tavsiye ederim. Şahsınız için değil, kendisinden olduğunuz millet için elbirliği çalışınız. Çalışmaların en değerlisi budur.”

Falih Rıfkı Atay, Babanız Atatürk, s.115. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

Halkçılık ilkesinin demokrasinin gelişmesi açısından önemini açıklayınız.

4. Laiklik

Türk Dil Kurumu laik kelimesini, “din işlerini devlet işlerine karıştırmayan, devlet işlerini dinden ayrı tutan” olarak tanımlamaktadır. Laiklik ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devlet yönetiminde aklın egemen olmasıdır. Bu çerçevede laiklik, dinsizlik olmayıp devlet yönetiminde hukuk kurallarının dine değil akla ve bilime dayandırılmasını amaçlar. Laiklik millet egemenliğini sağlamak için olmazsa olmaz bir ilkedir. Laiklik ile vicdan ve ibadet hürriyeti, devlet tarafından güvence altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atılması aşamasında laiklik ilkesinin benimsenmesine büyük önem veren Atatürk laiklik ilkesinin dine karşı olmadığını vurgulayarak din, vicdan işidir herkes vicdanına uyup uymamakta özgürdür demiştir. Atatürk’e göre laiklik, millet ve devlet işlerini din işlerinden ayırmaktan başka bir şey değildir. O’na göre dine saygı; din ve devlet işlerinin ayrılmasıyla, dinin siyasal sömürü aracı olarak kullanılmamasıyla mümkün olabilecektir (Görsel 3.4).

Görsel 3.4: Mustafa Kemal Paşa TBMM’nin açılışı sırasında dua ederken

Bilgi Notu

Bizim dinimiz akla en uygun ve en doğal bir dindir. Ve ancak bundan ötürü son din olmuştur. Bir dinin doğal olması için akla, tekniğe, bilime ve mantığa uygun düşmesi gerekir. Bizim dinimiz bunlarla tam bir uyum halindedir.

Mustafa Kemal Atatürk

Enver Ziya Karal, Atatürk’ten Düşünceler, s. 100. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Devlet yönetiminin akla ve bilime dayandırılmasını hedefleyen laiklik ilkesi, çağdaşlaşmayı ve ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. Birlik ve beraberlik duygusu ile toplumsal barış ve huzurun sağlanması konularında ortak hareket etmeyi sağlayan laiklik ilkesi, toplumu oluşturan tüm dinî grupların aynı hedef altında birleşmesine olanak tanımıştır. Devletin tüm dinlere eşit yaklaşması, halkın devlete bağlılığını artırmıştır. Laiklik ilkesi, kadın-erkek eşitliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Türk kadını, laiklik ilkesi ışığında yapılan inkılaplar sayesinde siyasi, ekonomik ve sosyal alanda erkeklerle eşit haklara sahip oldu. Türk kadını, laiklik ilkesi sayesinde kazandığı haklarla yaşamın her alanında üretici güç olarak yer aldı. Laiklik ilkesiyle sağlanan düşünce özgürlüğü sayesinde bilim, sanat ve kültür alanında yaşanan gelişme, Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaş ülkeler seviyesine çıkmasında büyük rol oynamıştır.

Etkinlik

Atatürk'ün “Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasi bir fikre sahip olmak, seçtiği bir dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hâkim olunamaz.” sözünü insan hakları açısından değerlendiriniz.

Genel ağıdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

5. Devletçilik

Devlet toprak bütünlüğüne sahip ve siyasi açıdan örgütlenmiş milletlerin oluşturduğu hukuksal bir yapıdır. Devletçilik kavramı ise milletin yönetim ve ekonomiyle ilgili istek ve beklentilerinin devlet tarafından oluşturulan bir yönetim ile gerçekleştirilmesi siyasetidir.

Atatürk'e göre devletin temel görevi, devlet ve milletin çıkarlarını korumak olmalıdır. Milletin egemenliği ilkesini benimseyen Türkiye Cumhuriyeti, çağdaş bir ülke yaratabilmek amacıyla geniş anlamda bir devletçilik politikası uygulamıştır. Atatürk, özel sektörün gelişmesine büyük önem vermiştir. Ona göre özel sektör ve devlet ekonomide el ele çalışmalıdır. Devlet, düzenleyici ve denetleyici olarak yer aldığı ekonomide özel sektörün gerçekleştiremeyeceği ağır sanayi ve altyapı yatırımlarını üstlenmelidir. Atatürk'ün “karma ekonomi” olarak isimlendirdiği bu ekonomik sistemde, devlet ve özel sektör birlikte çalışarak ekonomik alanda refaha ulaşmış bir Türkiye Cumhuriyeti oluşturacaktır.

1929 yılında Amerika'da başlayıp zaman içinde tüm dünyayı etkisi altına alan Dünya Ekonomik Bunalımı Türkiye'yi de olumsuz etkiledi. Türkiye Cumhuriyeti'nin özel sektörü desteklemek amacıyla gerçekleştirdiği düzenlemelere rağmen yeterli seviyeye çıkarılamayan özel sektör üretimi krizin etkisiyle büyük bir düşüş yaşayınca ekonomide devletçilik uygulaması hayata geçirilen bir ilke oldu. 1933 yılında planlanıp 1934-1938 yılları arasında uygulanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde ağır sanayi alanında yatırımlar yapıldı. Etibank ile ortak çalışmalarda bulunması amacıyla MTA (Maden Tetkik Arama Kurumu) kuruldu. (Görsel 3.5).

Görsel 3.5: Maden Tetkik Arama Enstitüsü

1930 sonrası, devletin ekonomide üstlendiği rol artarken özel sektörü güçlendirme girişimlerine de devam edildi. Türkiye Cumhuriyeti ekonomik bağımsızlığa verdiği önem doğrultusunda yabancılara ait demir yolları, limanlar ile rejî (tekeli) idaresini devletleştirerek ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeye çalıştı.

Etkinlik

“Ekonomik kalkınma, hür, bağımsız, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiğidir.” sözünden hareketle Atatürk'ün ekonominin gelişmesine verdiği önemi açıklayınız.

Genel ağıdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Atatürk'e göre devletçilik sadece ekonomi alanında geçerli değildir. Geniş anlamda devletçilik modelini benimseyen Atatürk devletin eğitim, sağlık, ulaşım, kültür ve sanat alanında da görev almasını istiyordu. Halkçılık ilkesiyle doğrudan ilişkili olan devletçilik ilkesinde devletin görevi, halkın yaşam seviyesini yükseltmek olmalıydı. Bu amaçla sosyal devlet ilkesi temel alındı. Devlet, imkânları ölçüsünde halkın ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlendi. Eğitim alanında en ücra köye bile eğitim imkânı götürmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti, okuma kampanyalarıyla okuma yazma oranını yükseltip açtığı ilkökul, ortaokul, lise ve üniversiteler aracılığıyla ülkenin ihtiyacı olan eğitilmiş insan eksikliğini kapatmayı amaçladı.

Sağlık alanında koruyucu hekimliğin gerektirdiği tahlil, kontrol, üretim ve araştırma görevlerini yürütmek üzere Hıfzıssıhha Enstitüsü kuruldu (Görsel 3.6).

Görsel 3.6: Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü, Ankara

6. İnkılapçılık

İslahat ve inkılap kavramları birbirine çok yakın kavramlar olup karıştırılabilmektedir. Oysa iki kavram arasında çok önemli farklılıklar vardır. İslahat, devlet düzeninde eskimiş ya da bozulmuş bazı alanlarda kısmi olarak yapılan düzeltmelerdir. İnkılap kavramı ise devletin yapısını ve işleyişini daha iyi duruma getirmek için her alanda yapılan köklü değişiklik, iyileştirme. Osmanlı Devleti Dönemi'nde 17. yüzyıldan itibaren yapılan ıslahatlar, tüm iyi niyete rağmen belli alanlarla sınırlı kaldığı için istenen başarıyı sağlayamamıştı. Atatürk, Osmanlı Devleti'nde yaşanan süreçten ders alarak siyasi, ekonomik, sosyal alanda var olan kurumların yerine yeni kurumlar oluşturma yoluyla inkılapçılık ilkesini benimsedi.

Etkinlik

“Atatürk'ün siyasi, ekonomik ve sosyal alanda var olan kurumları ıslahat yoluyla düzeltmek yerine inkılap yolunu tercih etmesinin nedenleri neler olabilir?” sorusunun cevaplarını araştırarak bu tercihin sonuçlarını sınıf ortamında değerlendiriniz.

İnkılap, toplumsal düzeni ve toplumun yapısını daha iyi bir seviyeye getirmek amacıyla yapılan köklü değişikliklerdir. Atatürk tarafından gerçekleştirilen Türk inkılabı, inkılap kavramının gereği olarak çağdaşlaşma düşüncesi temelinde Türk toplumunun gelişmesini engelleyen kurumları ortadan kaldırıp bu kurumların yerine çağın ihtiyaçlarını karşılayan yeni kurumlar oluşturmayı hedeflemiştir.

Atatürk Türk İnkılabını gerçekleştirirken başta Fransız İhtilali olmak üzere 18. yüzyıldan itibaren dünyada ortaya çıkan evrensel değerleri millî Türk kültürü ile sentezleyerek özgün bir inkılap ortaya koymaya çalışmıştır. Türk inkılabı ile çağdaş, günün koşullarına uygun, uygar bir toplum oluşturmayı amaçlayan Atatürk'e göre inkılapların başarılı ve kalıcı olabilmesi için toplumun ihtiyaçlarının dikkate alınması, yapılacak düzenlemelerin toplumsal kuşaklara kavratılması önemlidir. Atatürk çağın ihtiyaçlarına göre sürekli olarak yenilenecek olan inkılapların toplum tarafından benimsendiği sürece kalıcı olacağını ifade ederek halkın bilincinde yer tutmanın önemini vurgulamıştır.

Bilgi Notu

Atatürk diyor ki:

“(...) Milletimizin hedefi ve ideali; bütün dünyada, tam anlamı ile bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki dünyada her kavmin varlığı, kıymeti, hürriyet ve bağımsızlık hakkı sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle uyumludur. Medeni eser meydana getirmek kabiliyetinden yoksun olan kavimler, hürriyet ve bağımsızlıklarından ayrı tutulmaya mahkûmdurlar. Medeniyet yolunda başarı yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur. Hayata ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenilenmesi zorunludur.”

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C I-III, s. 334. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

“Türkiye Cumhuriyeti günümüzde Atatürk'ün amaçladığı çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmiş midir?” sorusundan hareketle çağdaş uygarlık seviyesine ulaşma konusunda başarılı olduğumuz ve eksik kaldığımız alanları sınıfta tartışınız.

B. TÜRK İNKILABI

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilen Türk inkılabının temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmaktır. Büyük bir modernleşme hareketi olan Türk inkılabını altı ana başlıkta inceleyebiliriz:

- Siyasi alanda yapılan inkılaplar
- Hukuki alanda yapılan inkılaplar
- Eğitim ve kültür alanında yapılan inkılaplar
- Toplumsal alanda yapılan inkılaplar
- Ekonomi alanında yapılan inkılaplar
- Sağlık alanında yapılan inkılaplar

1. Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar

Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirilen işgallere karşı İstanbul Hükûmeti'nin teslimiyetçi bir politika izlemesi üzerine Mustafa Kemal liderliğinde TBMM Hükûmeti'nin kurulması ile ülkede yönetim alanında ikilik oluşmuştu. Millî Mücadele'nin kazanılması sonrasında imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile İstanbul'un TBMM Hükûmeti'ne bırakılması ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermişti. İtilaf Devletleri'nin Lozan Barış Konferansına TBMM Hükûmeti ile birlikte İstanbul Hükûmeti'ni de davet etmesi üzerine TBMM hem “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesini gerçekleştirmek hem de Lozan Barış Konferansı'na tek başına katılabilmek amacıyla saltanatın kaldırılmasına karar verdi. 1 Kasım 1922'de verilen bir kanun teklifiyle saltanat ve halifelik makamı birbirinden ayrılarak saltanat kaldırıldı.

Saltanatın kaldırılması ile Türk milletinin tek temsilcisinin TBMM Hükûmeti olduğu ortaya konarak Lozan Barış Konferansı görüşmelerine TBMM Hükûmeti'nin tek başına katılması sağlandı. Osmanlı Devleti'nin resmen

sona ermesiyle birlikte ülke yönetiminde yaşanan ikiliğe son verildi. BMM tarafından yapılan tek inkılap olan saltanatın kaldırılması ile cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda millî egemenliği gerçekleştirme yolunda önemli bir adım atıldı. Saltanat ve hilafet makamı birbirinden ayrılarak saltanatın kaldırılıp halifelik makamının TBMM'ye bağlanması ile siyasi ve dini yetkinin tek elde toplanması uygulamasına son verildi. Egemenliğin bir hanedanın elinden alınarak millete verilmesiyle cumhuriyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkesi gerçekleştirildi.

Ankara'nın Başkent İlan Edilmesi (13 Ekim 1923)

Saltanatın kaldırılması sonrasında yeni kurulacak Türk devletinin başkentinin neresi olacağı sorusu gündeme gelmişti. Lozan Barış Antlaşması'nın II. TBMM tarafından onaylanması ile Türk ordusu yaklaşık beş yıl süren işgale son vererek 6 Ekim 1923'te İstanbul'u teslim almıştı. İstanbul'un düşman işgalinden kurtarılması sonrasında yeni Türk devletinin başkentinin İstanbul olması konusunda sesler yükselmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre başkentler devletin kimliğinin bir yansıması olmalıydı. Ankara Millî Mücadele Dönemi'nde merkez olarak Millî Mücadele Hareketi ile özdeşleşmişti. Ayrıca TBMM'nin Ankara'da bulunması, askeri açıdan güvenli bir konumda olması, coğrafi konumunun uygun olup demir yolları üzerinde bulunması da Ankara'nın başkent olması açısından önem taşımaktaydı. İsmet Paşa ve on dört milletvekilinin "Türkiye Devleti"nin başkenti Ankara şehridir." şeklindeki tek maddelik yasa önerisi, TBMM tarafından kabul edilerek 13 Ekim 1923 günü Ankara başkent ilan edildi. Ankara'nın başkent ilan edilmesi cumhuriyetçilik ve inkılapçılık ilkeleriyle ilişkilidir.

Cumhuriyet'in İlan Edilmesi (29 Ekim 1923)

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'yi beraber başlattığı yakın arkadaşlarına mücadelenin kazanılması hâlinde yönetim biçiminin değişeceğini; egemenliği hanedana veren saltanat yönetiminden millet egemenliğine dayalı bir yönetim biçimine geçileceğini ifade etmişti. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılması ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası) kabul edilmesiyle millî egemenliğe dayalı olarak kurulacak yeni Türk devletinin temelleri atıldı. Millî Mücadele'yi yürüten "Gazi Meclis" ünvanlı BMM, 1 Nisan 1923'te seçim kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa, "İnkılaplar Meclisi" olarak anılacak TBMM'de planladığı inkılapları yapabilmek için kendisini destekleyecek kişileri aday gösterdi. 11 Ağustos 1923-1 Ekim 1927 arasında görev yapan TBMM'de, seçilen milletvekillerinin çoğu, yapılacak inkılaplar konusunda Mustafa Kemal Paşa'yı destekliyorlardı. 1 Kasım 1922 saltanatın kaldırılması ile birlikte fiili olarak bir rejim ve devlet başkanı sorunu ortaya çıkmıştı. Yeni kurulacak devletin yönetim biçimini ilan ederek bu iki soruna bir an önce son vermek gerekiyordu. 27 Ekim 1923'te Ali Fethi Bey'in liderliğinde İcra Vekilleri Heyeti'nin istifa etmesi ile başlayan hükûmet krizi bu dönemde kullanılan Meclis Hükûmeti Sisteminde her bakanın tek tek seçilmesi nedeniyle çözülemedi. Mustafa Kemal hükûmet kurma sorununu gerekçe göstererek, 28 Ekim gecesi İsmet Paşa ve birkaç kişiyi Çankaya'ya çağırıp "Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz." sözüyle düşüncesini açıkladı. İsmet Paşa liderliğinde TBMM'ye sunulan anayasa değişikliği teklifi, oturuma katılan milletvekillerinin oy birliği ile kabul edilerek 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildi. Türk halkı büyük bir sevinç ile karşıladığı cumhuriyetin ilanını her yıl artan bir coşku ile kutlamaya devam etmiştir. (Görsel 3.7).

Görsel 3.7: Cumhuriyet Bayramı kutlamaları. 1933 - Uşak

1921 Anayasası, cumhuriyetin ilanı ile 29 Ekim 1923'te ilk kez değişikliğe uğramıştır. Söz konusu değişiklikler şunlardır:

- Türkiye Devleti'nin hükümet şekli cumhuriyettir.
- Türkiye Devleti, TBMM tarafından idare edilir.
- Türkiye Devleti, yürütme gücünü Bakanlar Kurulu aracılığıyla kullanır.
- Cumhurbaşkanı milletvekillerince seçilir, cumhurbaşkanının görev süresi dört yıldır. Bir kişi iki kez cumhurbaşkanı seçilebilir.
- Başbakan, cumhurbaşkanı tarafından milletvekilleri arasından seçilir. Bakanlar milletvekilleri arasından başbakan tarafından seçilir ve cumhurbaşkanı tarafından onaylanır.

Etkinlik

Saltanat ve cumhuriyet yönetim biçimlerini karşılaştırarak Mustafa Kemal Paşa'nın *"Türk milletinin karakterine ve âdetlerine en uygun yönetim cumhuriyet yönetimidir."* sözünü değerlendiriniz.

Cumhuriyetin ilanı ile yeni Türk devletinin yönetim sistemi belirlenerek saltanatın kaldırılmasıyla başlayan rejim sorunu çözüldü. BMM Millî Mücadele Dönemi'nde seri karar alabilmek için yasama ve yürütme yetkisini meclise veren Meclis Hükmeti Sistemini kullanmıştı. Cumhuriyetin ilanı ile güçler ayrılığı ilkesine dayanan Kabine Sistemi'ne geçildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa (Görsel 3.8), hükümet kurma görevini İsmet Paşa'ya verdi. Cumhuriyetin ilanı sonrası, ilk meclis başkanlığına Ali Fethi Bey seçildi. Cumhuriyetin ilanı ile cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik ve inkılapçılık ilkeleri gerçekleştirilerek demokrasiyi temel alan ve millet egemenliğine dayalı bir devlet kurulmuştur.

Görsel 3.8: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk

Bilgi Notu

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte hâkimiyet kavramı kökten değişmiştir. Cumhuriyetin ilanına kadar saltanat makamına ait kabul edilen yönetme yetkisi bu düzenleme ile milletin gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisine geçmiştir.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Hiz. Muhammed tarafından Mekke'den Medine'ye hicret sonrasında 622 yılında kurulan İslam Devleti'nin Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında ki siyasi ve dini liderine halife ünvanı verilmiştir. İlk dört halife bir tür seçimle belirlenirken Emeviler Dönemi'nden itibaren halifelik makamı saltanata dönüşerek halifeler hanedan usulüne göre belirlenmiştir.

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde düzenlenen Memlûk seferi sonrası Osmanlı padişahları halife ünvanını da kullanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti özellikle 18. yüzyıldan itibaren halifelik makamını ön plana çıkarak İs-

lam dünyasını bir arada tutmaya çalışmıştır. Ancak 19. yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne bağlı Müslüman toplumları milliyetçilik düşüncesiyle kışkırtmasıyla çıkan ayaklanmaların bastırılması ve Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı'nda Müslüman toplumlardan beklenen desteğin sağlanamaması halifelik makamının etkisi konusunun tartışılmasına neden oldu.

1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılırken halifelik makamına dokunulmamış siyasi yetkilerinden arındırılan halifelik makamı TBMM'ye bağlanmıştı. Son padişah VI. Mehmet Vahdettin'in ülkeden ayrılması üzerine TBMM tarafından halife ilan edilen Abdülmecit Efendi'nin (Görsel 3.9) devlet başkanı gibi davranarak kendisini TBMM'nin üzerinde görmesi tepkileri de beraberinde getirdi. Bu dönemde cumhuriyet idaresine karşı olan bazı siyasilere halife etrafında toplanmaya başlaması ülke içinde yönetim alanında ikilik oluşması tehlikesinin belirmesine neden oldu. Tüm bu gelişmelerin yanında ümmet birliği düşüncesine dayalı olan halifelik makamının milli egemenlik kavramıyla çatışması yanında cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerine de aykırı olması nedeniyle halifeliğin kaldırılması gündeme geldi. 3 Mart 1924'te Urfa milletvekili Şeyh Saffet Efendi liderliğindeki milletvekillerinin verdiği kanun teklifinin TBMM tarafından kabul edilmesiyle halifelik makamı kaldırılarak tüm Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarıldı.

Görsel 3.9: Son Osmanlı Halifesi Abdülmecit Efendi (1868-1944)

Halifeliğin kaldırılması milli egemenliğin sağlanması açısından atılan önemli adımlardan biridir. Cumhuriyetçilik, laiklik ve halkçılık ilkelerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli düzenleme olan halifeliğin kaldırılması ile inkılapların yapılması için uygun ortam yaratılmış; özellikle eğitim, aile, kadın hakları konularında yeni adımların atılması kolaylaştırılmıştır.

3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması ile ilgili verilen kanun teklifi dışında iki kanun teklifi daha TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu kanun tekliflerinden birincisi Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve arkadaşlarının verdiği Şer'iye ve Evkaf Vekaleti ile Erkan-ı Harbiye Vekaleti kaldırılması hakkındaki kanun teklifidir. Bu kanun teklifinin kabul edilmesi ile ilk olarak Osmanlı Devleti'nde alınan kararların İslam dinine uyumu, eğitim, hukuk ve dini yayınlar konuları ile vakıf işlerinin yürütülmesi görevlerini yerine getiren Şer'iye ve Evkaf Vekaleti laiklik ilkesi ışığında kaldırılarak Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Aynı kanun teklifi ile ikinci olarak Osmanlı Devleti'nde savaş işlerinden sorumlu olan Erkan-ı Harbiye Vekaleti kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ordu içinde aktif olarak görev yapan yüksek rütbeli bir subayın aynı zamanda Erkân-ı Harbiye Vekili olarak hükümet içinde görev yapması ordunun askerlerin siyasete karışması tehlikesini beraberinde getiriyordu. Erkân-ı Harbiye Vekâleti'nin cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda kaldırılması sonrasında Başbakana bağlı olarak cumhurbaşkanının onayıyla atanan Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur. TBMM tarafından kabul edilen bu iki düzenleme ile ordu ve din görevlilerinin siyasetle ilgilenmesi önlenmeye çalışılarak devlet yönetiminde laiklik ilkesinin gerçekleştirilmesi ile sivilleşmenin sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. 3 Mart 1924'te TBMM'ye sunulan bir diğer kanun teklifi ise Manisa Milletvekili Vâsıf Bey arkadaşlarının eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile ilgili verdikleri kanun teklifi olup bu teklif doğrultusunda Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.

3 MART 1924'TE YAPILAN İNKILAPLAR

Halifeliğin Kaldırılması	Şer'iyye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması	Erkân-ı Harbiye Vekâletinin Kaldırılması	Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Yayımlanması
--------------------------	--	--	---

1924 Anayasası'nın Kabul Edilmesi (20 Nisan 1924)

23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'nin temel amacı ülkeyi işgallerden kurtararak millî egemenlik ilkesini benimsemiş yeni bir Türk devleti kurmaktır. Atatürk liderliğindeki TBMM, egemenliğin millete ait olduğunu vurgulamak meclisin kurulması sürecinde uygulanacak seçim sistemi ile meclisin görev süresini belirlemek, yasama ve yürütme yetkisinin kullanılması aşamasında kullanılacak hükümet sistemini ilan etmek amacıyla 23 maddelik kısa bir anayasa olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu yayımlamıştı. Millî Mücadele Dönemi'nde yönetim alanında ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla oluşturulan bu anayasada temel hak ve özgürlüklere yer verilmemiş ve eksik alanlarda da Kanun-i Esasi hükümlerinden yararlanılması kararı alınmıştı. TBMM, cumhuriyetin ilanı sonrasında yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanışı ile temel hak ve hürriyetler başta olmak üzere eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda ayrıntılı düzenlemeler içeren bir anayasa hazırlamak için bir komisyon oluşturdu. Komisyon tarafından hazırlanan anayasa taslağı TBMM'ye sunuldu. TBMM tarafından kabul edilen yeni anayasa 20 Nisan 1924'te yürürlüğe girdi.

1924 Anayasası'nın bazı önemli maddeleri;

- Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.
- Türkiye Devleti'nin dini İslamdır, resmî dili Türkçedir, başkenti Ankara'dır.
- Hâkimiyet kayıtsız şartsız millete aittir.
- Yasama TBMM'ye, yürütme cumhurbaşkanı ve hükûmete, yargı ise bağımsız mahkemelere aittir.
- Vatandaşların hak ve özgürlükleri devlet tarafından düzenlenir.

1924 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim şekli ifade edilerek yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanılmasında güçler ayrılığı ilkesinin benimsendiği net bir şekilde ortaya konmuştur. Kamu hakları başlığı altında Türk halkına verilen temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. 1961 yılına kadar yürürlükte kalan 1924 Anayasası'nda zaman içinde bazı değişiklikler yapılmıştır:

- 1928'te anayasanın ikinci maddesinde yer alan "Türkiye Devletinin dini, İslâmdır." düzenlemesi anayasanın çıkarılmıştır.
- Kadınlara 1930'da belediye seçimlerinde, 1933'te muhtarlık seçimlerinde, 1934'te de milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Kadınlara tanınan seçme ve seçilme hakkıyla hem cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda önemli bir düzenleme yapılmış hem de kadın-erkek eşitliği sağlanarak halkçılık ilkesinin gereği yerine getirilmiştir.
- 1937'de yapılan bir anayasa değişikliği ile de Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık ilkeleri anayasaya eklenmiştir.

Etkinlik

1	Yürürlüğe giren ilk Türk anayasasıdır.
2	Egemenliği millete veren ilk Türk anayasasıdır.
3	Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli cumhuriyettir maddesinin yer aldığı anayasadır.
4	Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınan ilk anayasamızdır.
5	İkili meclis sistemi kullanılan Türk anayasasıdır.
6	Meclis hükûmeti sisteminin kullanıldığı anayasamızdır.

Yukarıdaki tabloda verilen Türk anayasalarıyla ilgili bilgileri okuyunuz. Aşağıdaki tabloda verilen anayasalarımızın karşısına doğru olan bilginin veya bilgilerin numarasını yazınız.

Kanun-ı Esasi	
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	
1924 Anayasası	

2. Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar

Hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasalar bütünü olarak kabul edilir. Hukuk kuralları ile bir yandan devleti oluşturan kurumlar arasındaki işleyiş ile bireylerin birbirleri ve devlet ile olan ilişkileri düzenlenirken diğer yandan devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve evrensel kurallar belirlenmiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde güçlü ve halkın desteğini alan hukuk sistemleri kuran devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda da güç kazandığı görülecektir. Hukuk kurallarının kalıcı ve uygulanabilir olabilmesi için kuralların devletin merkezi otoritesini güçlendirmesi, halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi huzur ve güven içinde yaşanmasını sağlanması da önemlidir. Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren oluşturulmaya başlayan modern hukuk sistemlerinde toplumun tüm katmanlarının istek ve beklentileri dikkate alınırken yöneticilerin yetkileri dışında görev ve sorumlulukları da ifade edilerek denetleme mekanizmaları oluşturulmuştur.

En üst hukuk kuralı kabul edilen anayasa, yöneten ve yönetilen herkesi bağlayan kurallar bütünüdür. Anayasaların hazırlanması sırasında toplumun tüm katmanlarının görüşünün alınması, anayasaların demokratikleşmesi açısından büyük değer taşır. Sağlıklı bir demokratik yaşam için yasama, yürütme ve yargı organlarının güçler ayrılığı sistemine göre düzenlenmesi ve tüm kurumların anayasal sınırlar içinde faaliyet göstermesi önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde yönetim ve hukuk alanında dini temellere dayanan şeri hukuk ile gelenek ve göreneklere dayanan örfi hukuk bir arada kullanılmıştır. Ayrıca ülke içinde yaşayan gayrimüslim milletlerin kendi aralarındaki davalarında kendi hukuk sistemlerinin kullanmalarına da izin verilmiştir. Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren

hem hukuk birliğini sağlamak hem de Batı'da yaşanan gelişmelere ayak uydurmak amacıyla hukuk alanında ıslahatlar yapmayı gerekli görmüştür. Bu amaçla Tanzimat Dönemi padişahlarından Abdülmecit zamanında yayımlanan 1839 Tanzimat Fermanı ile hukukun üstünlüğü ilkesi benimsendi (Görsel 3.10). II. Abdülhamit Dönemi'nde yayımlanan Kanun-ı Esasi ile beraber meşrutiyet yönetimine geçen Osmanlı Devleti'nde bütün yetkilerin padişah-ta toplanması, kurulan meclisin sembolik konumda kalması nedeniyle istenilen başarı sağlanamadı (Görsel 3.11).

Görsel 3.10: *Tanzimat Fermanı'nı yayımlayan Abdülmecit*

Görsel 3.11: *Kanun-i Esasi'yi yayımlayan II. Abdülhamit*

Bilgi Notu

Türk devletlerinde kurulduğu andan itibaren belli bir hukuk anlayışı her zaman görülmüş, devlet, bu hukuk anlayışı doğrultusunda, adaletin sağlanmasında en önemli güç olmuştur. İslamiyet'ten önceki Türk devletlerinde yazısız hukuk kuralları olarak bilinen töreler, yani örf-i hukuk etkili olmuş, İslamiyet'ten sonra ise, örf-i hukukun yanında şer-i hukuk da yer almıştır. Bu iki hukuk anlayışı her zaman birbirinin tamamlayıcısı olmuştur. Osmanlı Devleti'nden itibaren, adaletin sağlanmasında kanunnameler etkili olmuş. Bazı padişahlar kendi adına çıkartmış olduğu kanunnamelerle, adaletin en önemli teminatı olmuşlardır. Tanzimat döneminden itibaren ilk defa batı hukuku Osmanlıya girmiş, çıkartılan nizamnamelerle Avrupa'daki adalet sistemi Osmanlıda etkili olmaya başlamıştır. Bu nizamnameler, Osmanlı devletinin birçok kurumunu düzenlediği gibi, devletin anayasal sürece geçişini hızlandırmış, meşrutiyetin ilanı ile birlikte bu anayasal süreç, Osmanlı hukuk anlayışını daha modern bir hale getirmiştir. (...) Tanzimat Dönemi'nde başlayan bu Nizamname hareketi, sonraki dönemde yani, meşrutiyetle Osmanlı devletinin anayasal bir devlete dönüşmesini sağlamış bu dönüşüm ise Cumhuriyet Dönemi'nde laik, çağdaş ve daha modern bir hukuk devletine zemin hazırlamıştır.

*Koray Ergin, Osmanlı Devleti'nde Kanunnamelerden Nizamnamelere Geçiş, s. 1-23.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

Türkiye Cumhuriyeti, temel hedef olarak belirlediği çağdaşlaşma yolunda ilerlemek için hukuk alanında yapılacak düzenlemelere büyük önem vermiştir. Öncelikle Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında yaşanan ikiliklere son verebilmek amacıyla toplumun tüm kesimlerine uygulanabilecek çağdaş bir hukuk sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan hukuk alanındaki inkılaplar günümüze kadar aralıksız şekilde devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde hukuk alanında yapılan inkılapların temelinde, hukukun akla ve bilime dayandırılması kuralı yer almıştır. Bu dönemde çağdaş ülkelerde kullanılan hukuksal düzenlemeler, Türk toplumuna uygun hâle getirilerek uygulamaya konulmuştur. TBMM, öncelikle millî egemenlik ilkesini gerçekleştirmek amacıyla 1921 Anayasası'nı yayımlamıştır. Millî Mücadele sırasında yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanılması konusunda gelen eleştiriler üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adıyla 1921 Anayasası'nın yayımlanması, TBMM'nin demokrasiye verdiği önemin göstergesidir. Millî Mücadele'nin sona ermesi üzerine devlet yönetimi, toplumsal düzenin belirlenmesi, temel hak ve hürriyetler gibi konularda daha kapsamlı bir anayasaya ihtiyaç duyulması nedeniyle 1924 Anayasası yayımlanmıştır. 1924 Anayasası ile yasama, yürütme organlarının kuruluş, işleyiş ve denetlenme yolları düzenlenmiş; temel hak ve hürriyetler ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun Kabul Edilmesi (17 Şubat 1926)

Osmanlı Devleti'nde medeni kanun olarak kabul edilen Mecelle, şeri hukuk kurallarına göre düzenlenmişti. Mecelle'de kadın-erkek eşitliği söz konusu değildi. TBMM, Mecelle'nin günümüz koşullarına uygun hâle getirilmesi için bir komisyon kurulmasına karar verdi. Komisyon hazırladığı raporda, Mecelle'nin günümüze uygun olmadığını, laiklik merkezinde yeniden düzenlenmesinin imkânsız olduğunu ifade edince yeni bir medeni kanun yazılmasına karar verildi. Bu amaçla dünyanın birçok ülkesine ait medeni kanunlar incelendi. Kişisel haklar, borçlar hukuku, aile hukuku, miras ve boşanma konularında yapılan çalışmalar sonunda İsviçre Medeni Kanunu'nun Türk halkının istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenerek kabul edilmesine karar verildi. Türk toplum yapısına göre düzenlenen İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinde laik, akılcı ve pratik çözümler içermesi etkili olmuştur. 17 Şubat 1926'da TBMM tarafından kabul edilen Türk Medeni Kanunu, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir (Görsel 3.12).

Görsel 3.12: Medeni Kanun sayesinde Türk erkeği ile eşit hale gelen Türk kadınları Atatürk ile birlikte

Bilgi Notu

Osmanlı Devleti'nde medeni kanun olarak kullanılan Mecelle'de kadın-erkek eşitliği yoktu. Mecelle'ye göre evlilik dinî nikâh ile gerçekleşirdi. Erkeklerle dört kadınla birden evlenme hakkı verilirken boşanma hakkı da sadece erkeğe tanınmıştı. Çocukların velayeti kocanın izni olması şartıyla anneye verilebilirdi. Mirastan kadın, erkeğin yarısı kadar pay alabilirdi. Mahkemelerde iki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine eş kabul edilirdi.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile tüm vatandaşlar etnik-dinî kökenine bakılmaksızın eşit kabul edildi. Aile, miras ve ekonomide kadın-erkek eşitliği sağlanarak erkeğin ailedeki ayrıcalıkları kaldırıldı. Kadınlara istedikleri her mesleğe girme hakkının verilmesiyle sosyal hayatta daha çok yer almaları imkanı sağlandı. Resmî nikâh uygulamasına geçilerek evlenme akdi devletin işi kabul edildi. Tek eşlilik kural hâline getirildi. Kadına boşanma hakkı tanındı. Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkileri kaldırıldı. Türk Medeni Kanunu ile yapılan düzenlemeler laiklik, halkçılık, milliyetçilik ve inkılapçılık ilkeleriyle ilgilidir.

Bilgi Notu

Türk Medeni Kanunu ile Türk kadınına verilen haklar arasında siyasi haklar yer almamaktadır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Etkinlik

Osmanlı Devleti'nde kullanılan Mecelle ile Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde kabul edilen Türk Medeni Kanunu'nu kadına verilen haklar açısından karşılaştırınız.

Hukuk Alanında Yapılan Diğer Düzenlemeler

- 1924 yılında şeriye mahkemeleri kaldırıldı.
- 1925 yılında Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yüksekokulu olan Ankara Hukuk Mektebi açıldı.
- 1926 yılında Ceza Kanunu İtalya'dan alındı.
- 1926 yılında Borçlar Kanunu İsviçre'den alındı.
- 1926 yılında Ticaret Kanunu Almanya'dan alındı.
- 1929 yılında Ceza Mahkemeleri Kanunu Almanya'dan alındı.
- 1929 yılında Deniz Ticaret Kanunu Almanya'dan alındı.
- 1932 yılında İcra ve İflas Kanunu İsviçre'den alındı.

3. Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar

Millî Mücadele Dönemi'nde düzenlenen Maarif Kongresinde yeni kurulacak Türk devletinin eğitim ve kültür alanında yürüteceği faaliyetler ile öğretmenlik mesleği hakkında önemli kararlar alınmış Türk milletinin geleceğini şekillendirecek millî politikalar geliştirilerek eğitim andı olarak isimlendirilen Misak-ı Maarif'in yol haritası çizilmiştir. 8 Mart 1923'te Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından yayımlanan Misak-ı Maarif isimli genelge tüm okullara gönderilerek; yeni nesillerin millî varlıkla çatışmayan her fikre saygı duyarak ülkenin bağımsızlığını koruyacak şekilde yetiştirilmesi, iktisadi esaret altında kalmayarak hayatta başarılı olacak bilgi ve donanımına sahip olması amaçlanmıştır.

Türk millî eğitim sisteminin amacı; cumhuriyet ve demokrasi ilkeleri çerçevesinde millî değerlerini bilen, kendi kültürüyle çağdaş Batı kültürünü kaynaştırmış, düşünen, üreten, eleştiren gençler yetiştirmektir. Millî eğitim sisteminin bu amaca ulaşabilmesi için Atatürk ilkeleri ile Atatürkçü düşünce sisteminin benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Eğitim programlarını çağın gerekleri ve toplumsal ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti ülke içinde okullaşma ve okur yazar oranını artırmaya yönelik çalışmalara hız vermiş eğitimin her aşamasında kızlar ve erkekler için eşit şartlar oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca tüm vatandaşlarımızın okuma yazma öğrenmesi ile mesleki alanlarda kendilerini geliştirip yapılan inkılapları benimsemeleri için kurumlar oluşturulup düzenlemeler yapılmıştır.

Bilgi Notu

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Millî eğitim sisteminin temel amacının cahillikle mücadele edilmesi olduğunu ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde ilköğretimin zorunlu ve parasız olması, karma eğitime geçilmesi ve öğretim birliğinin sağlanması vb. düzenlemeler ile eğitimde büyük bir seferberlik başlatmış okullaşma oranını ülke genelinde artırmaya çalışmıştır. Bu dönemde öğretim programları millî kimlik korunarak çağın gereklerine uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Eğitimde çağdaşlaşmayı sağlamak amacıyla bir yandan yurt dışından uzmanlar getirilirken diğer yandan yurt dışına öğretmen ve öğrenci gönderilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk eğitimin çağın gerekleri dışında sosyal ve günlük hayatın ihtiyaçlarını da karşılamasına büyük önem vermiştir. Bu amaçla öğrencilere teorik dersler dışında uygulamalı eğitim verilmesi üzerinde durularak öğrencilerin hayata hazır hale getirilmesi hedeflenmiştir.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Bilgi Notu

“(...) Hükûmetin en verimli ve en önemli görevi eğitim ve öğretim işleridir. Bu işlerde başarılı olmak için öyle bir program izlemek zorundayız ki, bu program ulusumuzun bugünkü durumu ile toplumsal ve yaşamsal ihtiyaçları ile çevrenin koşulları ile çağın gerekleri ile tamamiyle orantılı ve uyumlu olsun. Bunun için büyük büyük fakat hayal ürünü, çapraşık düşüncelerden tamamiyle sıyrılarak gerçeğe, ta içine işleyen bir gözle bakmak, el ile dokunmak gerekir. Girişilecek şeyin ne olduğu ancak bu yolda kendiliğinden ortaya çıkar.”

Mustafa Kemal Atatürk

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s.117. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (Öğretim Birliği Yasası) Kabul Edilmesi (3 Mart 1924)

Osmanlı Devleti, kuruluş ve yükseliş sürecinde çağına göre ileri ve modern bir eğitim sistemine sahipti ancak 17. yüzyıldan itibaren her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerileme yaşandı. Avrupa'daki Reform ve Rönesans sürecinin eğitimde getirdiği yenilikler takip edilemeyince Osmanlı eğitim sistemi, çağının gerisinde kaldı. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'yı takip etme düşüncesinin benimsenmesiyle açılan Batı tarzı okullar genel olarak askerî alanda faaliyet gösterdiği için toplumsal alanda istenilen başarıya ulaşılamadı. Azınlık okulları ile yabancı devletler tarafından açılan misyoner okullarında verilen eğitimin devlet tarafından düzenli olarak denetlenememesi, eğitimde birlik ilkesini zedeledi. Azınlık okullarında ve yabancı okullarda yapılan Hristiyanlık ve milliyetçilik propagandası devletin parçalanma sürecinde etkili oldu.

TBMM yeni kurulacak Türk devletinde öğretimi tek merkezden yürütmek azınlık ve yabancı okullarının Hristiyanlık ve milliyetçilik propagandası yapmasını önlemek amacıyla Lozan Barış Antlaşması'nda azınlık ve yabancı okulları Türk millî eğitimine bağlı olmak şartıyla eğitim verebilecek maddesinin yer almasını sağlamıştır. TBMM, başta Lozan Barış Antlaşması'nda alınan karar doğrultusunda azınlık ve yabancı okulları olmak üzere tüm eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanması amacıyla TBMM'ye verilen kanun teklifini kabul ederek 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu (Öğretim Birliği Kanunu) yayımladı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun maddeleri şunlardır:

- Türkiye'deki tüm bilim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.
- Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve okullar, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu okullara ait birikimler, Millî Eğitim Bakanlığı bütçesine devredilecektir.
- Yüksek din uzmanları yetiştirmek için daha sonra İstanbul Üniversitesi adını alacak olan darülfünun (Görsel 3.13) içinde bir ilahiyat fakültesi kurulurken imam ve hatip ihtiyacını gidermek amacıyla ayrıca okullar açılacaktır.
- Millî savunmaya bağlı askerî ortaokul ve liseler ile Sağlık Bakanlığına bağlı darüleytamlar, bütçeleri ve eğitim kadroları ile birlikte Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

1925 ve 1926'da yayımlanan iki genelge ile yabancı okullarda Türkçe, tarih, coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulması kararı alındı. Yabancı okullarda her türlü dinî simgenin bulunması ve dinî propaganda yapılması yasaklandı. Yabancı okulların Türk müfettişler tarafından denetleneceği ifade edildi.

Görsel 3.13: Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, darülfünun da öğrenciler arasında ders dinlerken (15 Aralık 1930)

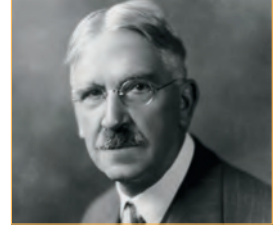
Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülke içindeki tüm eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasıyla öğretimde birlik ilkesi gerçekleştirildi. Azınlık ve yabancı okullarının çalışma koşulları yeniden düzenlenerek Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde faaliyet göstermeleri sağlandı. Vakıflara bağlı medreselerin ödenekleriyle beraber Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanması medreselerin kapatılması sürecini hızlandırdı. Ülkenin çağdaş din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla 1924 yılında Darülfünun içinde ilahiyat fakültesi açılırken ülke genelinde de imam hatip mektepleri açıldı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yapılan düzenlemeler laiklik, milliyetçilik ve inkılapçılık ilkesi doğrultusunda yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, yabancı okullar ile ilgili yapılan düzenlemelerin iptal edilmesi konusunda yapılan tüm dış baskılara millî bağımsızlık ilkesi ışığında karşı çıkmıştır.

TBMM eğitimin toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmasına büyük önem vermiştir. Meclisin kuruluşu sonrasında oluşturulan ilk hükûmette Maarif Nezaretinin (Millî Eğitim Bakanlığı) bulunması bunun en büyük kanıtıdır. 1926 yılında yayımlanan Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile bugünkü eğitim ve öğretim sistemimizin temeli atılarak millî eğitimin temel amaçları ve ilkeleri belirlendi. Öğretimde ulusçuluk, bütünlük, çağdaşlık, bilimsellik, akılcılık ve laiklik ilkeleri benimsendi. Karma eğitime geçildi. Okuma yazma oranını artırmak için çalışmalar yapıldı.

Bilgi Notu

1924 yılında ülkemize gelen Amerikalı eğitim uzmanı John Dewey (Con Di-vey) tarafından hazırlanan “Türk Maarifi Hakkındaki Rapor” doğrultusunda ilköğretim başta olmak üzere eğitim programı çağdaş kurallarla yeniden belirlendi (Görsel 3.14).

Görsel 3.14: John Dewey (1859-1952)

Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Türkler, İslamiyet öncesi dönemde Orta Asya'da Kök Türk (Orhun) ve Uygur alfabelerini kullanmışlardı. Rusların Orta Asya'yı işgali sonrası bölgede yaşayan Türkler, Rus baskısıyla Kiril (Rus) alfabesine geçmişlerdi. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da Arap alfabesini kullanmaya başladılar. Cumhuriyetin ilanı sonrası yapılan bilimsel araştırmalar ise Türk dil yapısına en uygun alfabenin Latin alfabesi olduğunu göstermişti. Mustafa Kemal Paşa, Latin alfabesini inceleyip bu alfabeyle Türk gramerine ve ses yapısına uygun hâle getirmek amacıyla bir komisyon kurulmasını istedi. Komisyonun çalışmaları sonunda ortaya konan yeni Türk alfabesi, TBMM tarafından 1 Kasım 1928 tarihli “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun” ile kabul edildi.

Bilgi Notu

(...) Mustafa Kemal, yeni harfleri tanıtmak için İstanbul'u seçti ve çıkışını yapmak için 9 Ağustos 1928 gecesi Sarayburnu (Gülhane) Parkı'nda verilen baloya gelen halk topluluğunu uygun gördü. Mustafa Kemal, şu nutkuyla hem kamuoyunu aydınlattı, hem de harf inkılabını başlattı. (...) Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, yirmisi, okuma-yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu ayıptır.

Esin Tüylü Turan, Mustafa Kemal Paşa ve Harf İnkılabı, s. 389-390 (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Harf inkılabı ile belirlenen yeni Türk alfabesi, Türk dil bilgisi ve ses yapısına uygun olarak geliştirilmişti. Yeni alfabede orijinal Latin alfabesinde yer alan, x, w, q gibi harflere yer verilmezken alfabeyle Türk dil bilgisine ve ses yapısına uygun olarak orijinal Latin alfabesinde olmayan ç, ğ, i, ş, ö, ü, gibi harfler eklenmişti. Yeni alfabenin okuma yazmayı kolaylaştırması nedeniyle kısa sürede okuma yazma oranı arttı. Ülke genelinde eğitim seferberliği başlatılarak okuma yazma çağında olmayanlar için açılan Millet Mektepleri ile okur yazar sayısı artırılmaya çalışıldı. Latin alfabesinden alınarak oluşturulan yeni alfabe sayesinde Batı'daki bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmelerin takip edilmesi kolaylaştı. Harf inkılabı milliyetçilik, halkçılık ve inkılapçılık ilkeleriyle ilişkilidir.

Millet Mekteplerinin Açılması

Harf inkılabının yapıldığı 1 Kasım 1928'de TBMM'de konuşan Başbakan İsmet Paşa, yeni alfabenin öğretilmesi amacıyla Millet Mekteplerinin açılacağını ilan etti. 11 Kasım 1928'de yönetmeliği yayımlanan Millet Mektepleri, 24 Kasım 1928'de resmen açıldı ve Mustafa Kemal Paşa, Millet Mekteplerinin başöğretmenliğini kabul etti (Görsel 3.15). Okuma yazma çağını geçen Türk halkına okuma yazma öğretmek amacıyla halkçılık ilkesi doğrultusunda açılan Millet Mekteplerinde eğitim süresi 4 ay olup okuma yazma, yurt bilgisi, sağlık bilgisi, basit hesaplamalar ve ölçü birimleri öğretilirdi. Halk Mecmuası adıyla haftalık yayımlanan ücretsiz dergi ile halkın bilgi seviyesi yükseltilmeye çalışıldı.

Görsel 3.15: Başöğretmen Mustafa Kemal, kara tahta önünde halka yeni alfabeyle tanıtıyor

Bilgi Notu

Millet Mektepleri'nin Çalışmaları (1929-1935)

Millet Mektepleri'nin daha ilk yılında, (1928-1929) yaptığı bir yıllık çalışma Başöğretmen Atatürk'ü çok mutlu etmiş, 1 Kasım 1929 yılında TBMM'ni açarken yaptığı konuşmasında bu başarıya değinen Atatürk, "Millet Mektepleri normal tedarikat haricinde kadın ve erkek, yüzbinlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti." demiştir.

Bu halk eğitimi kurumlarının en verimli çalıştıkları dönem, 1929-1935 yılları arasındaki dönemdir. (...) Türkiye genelinde derslere kentlerde, köylerde ve özel öğrenim gören yetişkinlerden katılan sayısı: 1.376.074 erkek ve 729.818 kadın olmak üzere toplam 2.105.892'dir. Bu dersliklerden 778.192 erkek, 307.964 kadın olmak üzere 1.086.159 yetişkin belge almıştır. Genel başarı oranı ise: % 51.5'tir.

Genel Ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

1932 yılında halkın eğitim, bilgi ve kültür düzeyini yükseltmek, inkılapların vatandaşlar tarafından benimsenmesini sağlamak amacıyla halkevleri açıldı. 1950 yılına kadar açık kalan halkevlerinin sayısı zaman içinde 478'e ulaşmış, köylerde de 4322 halk odası açılmıştı.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin (Türk Tarih Kurumu) Kurulması (15 Nisan 1931)

Bilgi Notu

Tarihi yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen gerçek insanlığı şaşırtacak bir nitelik alır.

Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, s. 124. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Mustafa Kemal, tarih bilimine büyük ilgi ve saygı duyardı. Ona göre tarih bilincine sahip olmak devletlerin varlığını güçlendirirdi. Osmanlı Devleti'nde tarihçilere ilk olarak şehnameci daha sonra vakanüvis adı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde vakanüvisler tarafından kaleme alınan eserlerde genel olarak padişaha ve devlet yönetimine övgüler yer alır, objektif değerlendirmelere pek rastlanamazdı. Osmanlı Devleti'nde, okullarda İslam tarihi ve Osmanlı hanedan tarihi dışında tarih dersi okutulmazdı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre millî tarih anlayışı geliştirilerek Türklerin dünya sahnesine çıkışından günümüze kadar geçirdiği süreç incelenmeliydi. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar Türklerin hüküm sürdüğü tüm alanlarda arkeolojik kazılar yapılmalı, Türk kültürünün etkilediği ve etkilenmediği uygarlıklar açığa çıkarılmalıydı. Böylece Türklerin dünya ve İslam tarihine katkıları ortaya çıkarılarak tüm dünyaya anlatılabilirdi. Tüm bu çalışmaların için de bilimsel araştırmalar yapan tarihçilerin yetiştirilmesine önem verilmeliydi.

Mustafa Kemal Paşa öncelikle 1930 yılında Türk tarihini araştırmak amacıyla büyük bir kütüphane kurdurdu. 1930 yılında Atatürk'ün katılımıyla düzenlenen Türk Ocaklarının 6. Kurultayında Atatürk'ün manevi kızı ve ilk kadın tarih profesörü olan Afet (İnan) Hanım (Görsel 3.16) liderliğinde verilen 40 imzalı bir önerge ile Türk tarih ve medeniyetini bilimsel olarak araştırmak amacıyla bir heyet kurulması teklif edildi. Önergenin kabul edilmesiyle kurulan Türk Tarih Tetkik Heyetinin ilk çalışması olan dört ciltlik "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eser liselerde ders kitabı olarak okutuldu. 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını alan heyetin ismi 1935'te önce Türk Tarihi Araştırma Kurumu daha sonra da Türk Tarih Kurumu olarak yeniden düzenlendi. Adını Atatürk'ün koyduğu Belleten dergisi Türk Tarih Kurumu tarafından 1937 yılından itibaren dört ayda bir yayımlanmaya başladı.

Görsel 3.16: Afet İnan, Atatürk ve İsmet İnönü

Türk Tarih Kurumu millî tarih anlayışını benimseyerek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında millî bilincin oluşmasında önemli rol oynadı. Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan eserler ile objektif ve bilimsel tarih anlayışının gelişmesine katkı sağlandı. Bu dönemde kurum tarafından yayımlanan çalışmalar ile Türklerin Orta Asya'dan günümüze gelen zengin ve köklü tarihi incelenerek İslam ve dünya tarihine katkıları ortaya kondu. Milliyetçilik ilkesi doğrultusunda kurulan Türk Tarih Kurumu aracılığıyla Anadolu tarihini araştırmak için yapılan çalışmalar; arkeoloji, müzecilik ve etnografya (kültür bilimi) bilimlerinin gelişmesinde önemli rol oynadı.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumu) Kurulması (12 Temmuz 1932)

Türkler İslamiyet'i seçtikten sonra yaşadıkları coğrafya ve İslam dininin etkisiyle Arapça ve Farsça kelimelerin

Türkçe üzerindeki etkisi arttı. 19. yüzyılda Avrupa devletleriyle ilişkilerin yoğunlaşması sonucu Arapça ve Farsça dışında Türkçeye giren Fransızca ve İngilizce kelimelerin yerine Türkçe kelimeler kullanarak dilde sadeleşme düşüncesi gündeme geldi. Dilde sadeleşmeyi savunan edebiyatçılar Selanik'te bir araya gelerek 1910 yılından itibaren "Genç Kalemler" dergisini yayımladılar. 1910-1912 arasında yayımlanan dergide yazan Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Rasim Haşmet ve Aka Gündüz gibi yazarlar tarafından başlatılan "yeni lisan hareketi" özünde dilde sadeleşmeyi sağlayarak Millî bir edebiyat oluşturmayı hedefliyordu. Balkan Savaşı sırasında kapanan Genç Kalemler, dönemin olumsuz şartları ve yapılan çalışmaların halka ulaştırılamaması nedeniyle istenilen başarıya ulaşamamıştır. Genç Kalemlerin kapanması sonrası İstanbul'a dönen yazarlar başta "Türk Yurdu" olmak üzere değişik dergilerde yazılarına devam etse de I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle dilde sadeleşme girişimleri istenilen noktaya ulaşamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Atatürk liderliğinde dilde sadeleşme hareketini tekrar başlattı. Bu dönemde milliyetçilik ilkesi doğrultusunda girilen dilde sadeleşme düşüncesini gerçekleştirmek amacıyla 26 Eylül-5 Ekim 1923 tarihleri arasında Atatürk'ün katılımıyla I. Türk Dili Kurultayı düzenlendi. "Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri" gündemiyle düzenlenen konferans sonrasında Atatürk'ün talimatıyla 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu (Görsel 3.17). 1934'te düzenlenen II. Türk Dili Kurultayı'nda Türk Dili Araştırma Kurumu adını alan cemiyet 1936'daki III. Türk Dili Kurultayı'nda Türk Dil Kurumu hâline dönüştü.

Görsel 3.17: Türk Dil Kurumu

Türk dilinin kökenlerini ve tarihsel sürecini araştırma konusunda önemli çalışmalar yapan Türk Dil Kurumu bu amaçla bir Türkçe sözlük yayımladı. Hazırladığı Türkçe sözlük aracılığıyla dilimize öz Türkçe kelimeler kazandırmayı amaçlayan Türk Dil Kurumu milliyetçilik ilkesi ışığında Türkçenin zenginliğini ortaya koyarak bu amaçla yapılan bilimsel çalışmaları destekledi.

1930'lu yılların başından itibaren gündeme gelen "Güneş Dil Teorisi" Atatürk tarafından desteklenerek bu alanda çalışmalar yapıldı. "Türk dilinin dünyanın en eski dillerinden biri olduğu ve dünya dillerindeki bazı kelimelerin Türkçeden alındığını" tezini savunan "Güneş Dil Teorisi" III. Türk Dili Kurultayı'nda tartışmaya açıldı.

Üniversite Reformunun Yapılması (1933)

Osmanlı Devleti'nde açılan Darülfünun, üniversite düzeyinde eğitim vermek amacıyla kurulmuştu. Darülfünunun bağlı olarak açılan hukuk, edebiyat, fen ve tıp bölümlerinde üniversite seviyesinde eğitim veriliyordu. Darülfünun dışında, Mülkiye Mektebi, Baytar Mektebi, Orman Mektebi, Harp Akademisi adıyla açılan okullar, devletin eğitilmiş insan ihtiyacını karşılamaya çalışıyordu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre çağdaş uygarlık seviyesine ancak bilimsel çalışmalar ile çıkılabilirdi. Bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için üniversitelerin kurulması zorunluydu. 1925'te Atatürk'ün direktifiyle Türkiye Cumhuriyeti'nde açılan ilk yüksek okul olan Ankara Hukuk Mektebi eğitime başladı. 1926'da Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü açıldı. 1932 yılında üniversite sistemini düzenlemek amacıyla İsviçreli eğitim uzmanı Albert Malche (Albert Malçi) Türkiye'ye davet edildi. Albert Malche'nin raporu doğrultusunda Avrupa düzeyinde bilimsel ve akademik eğitim verilebilmesi için 1933 yılında Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesi kuruldu (Görsel 3.18). Üniversiteler; fakülte, yüksekokul ve enstitü şeklinde yeniden yapılandırıldı.

Görsel 3.18: İstanbul Üniversitesi

1935'te adını bizzat Atatürk'ün verdiği Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Görsel 3.19) açıldı. Osmanlı Devleti'nde Abdülmecit Dönemi'nde açılan Mekteb-i Mülkiye Ankara'ya taşınarak "Siyasal Bilgiler Okulu" adıyla 1936'dan itibaren eğitim vermeye başladı.

Güzel Sanatlar ve Spor Alanında Yapılan Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel açıdan gelişimine büyük önem veren Atatürk güzel sanatlar alanında gelişimi sağlamak amacıyla ülke genelinde uygulamaya dayalı eğitim veren okulların açılmasını destekledi. Atatürk Dönemi'nde güzel sanatlar alanında ilerlemeyi sağlamak amacıyla ayrıca kütüphane, müze, galeri ve sergi salonları kurulmasına da önem verdi. Batı kültürünü yakından tanımak amacıyla bir yandan Batı'dan uzmanlar getirilirken diğer yandan yurt dışına öğretmen ve öğrenci gönderildi. Müzik alanında eğitim vermek amacıyla 1924'te Musiki Muallim Mektebi, 1936'da Ankara Konservatuarı açıldı. 1932'de Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası kuruldu. Güzel sanatlar alanında yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü içinde resim bölümü açıldı. Osmanlı Devleti Döneminde açılan Sanayii Nefise Mektebi 1928'de Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştürüldü. 1934'te İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları kuruldu.

Görsel 3.19: Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Atatürk, tarihsel süreçte Anadolu'da kurulan medeniyetlerin araştırılmasına önem vererek arkeoloji faaliyetlerini destekledi. Bu dönemde arkeoloji çalışmalarının artmasıyla birlikte müzeciliğe büyük önem verildi. İlk olarak Millî Mücadele Dönemi'nde 1921'de Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi kuruldu. Atatürk Dönemi'nde ayrıca 1926'da Konya Mevlâna Müzesi, 1927'de Ankara Etnografya Müzesi, 1937'de ise İstanbul Resim Heykel Müzesi açıldı.

Atatürk Dönemi'nde heykel sanatı alanında önemli eserler yapıldı. Bu dönemde 1926'da İstanbul'da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anıt heykeli olan Atatürk heykeli, 1927'de Yenigün gazetesinin kampanyası ile Ankara Zafer Anıtı, 1928'de Taksim Cumhuriyet Anıtı yapıldı.

Atatürk Dönemi'nde güzel sanatlar alanı dışında spor alanında eğitim veren kurumların açılmasına da büyük önem verildi. Türk millî kültüründe yer alan ata binme, cirit ve güreş gibi sporlar yanında bireysel ve takım olarak yapılan tüm spor alanlarında eğitim verilmesi için çalışmalar yapıldı. 1926'da Avrupa'da eğitim gören Selim Sırrı Tarcan'ın girişimi ve Avrupa'dan gelen uzmanların katkılarıyla beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek amacıyla "Terbiye-i Bedeniye Mektebi" açıldı. Bu dönemde başarılı öğrenciler eğitim almak amacıyla yurt dışına gönderildi. Ankara'da 1926'da eğitime başlayan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü'nde 1932-1933 yılında beden eğitimi bölümü açıldı.

4. Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar

Toplumsal alanda yapılan inkılapların amaçları; çağdaşlaşmak, geçmiş kültürümüzle günümüz dünyasını kaynaştırmak ve devletin yeniden yapılanmasını sağlayıp toplumun gereksinimlerini karşılamak olarak sıralanabilir.

Şapka İnkılabı (25 Kasım 1925) ve Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun (3 Aralık 1934)

Osmanlı Devleti'nde farklı dine ve millete bağlı insanlar farklı giysi ve başlıklar giyerlerdi. Osmanlı padişahı II. Mahmut Dönemi'nde devlet memurlarında kıyafet birliğini sağlamak amacıyla memurlara fes, ceket ve pantolon giyme zorunluluğu getirildi. Türk milletine özgü bir başlık olmayan fes, başlangıçta tepki görse de zaman içinde halk tarafından benimsenmişti. Mustafa Kemal Paşa, Türk millî kimliğine uymayan ve çağ dışı kalmış fes

yerine Batılı bir başlık olan şapkanın giyilmesini istiyordu. Bu yol-
da Türk halkına liderlik yapmak amacıyla 23 Ağustos 1925 tarihli
Kastamonu gezisinde ilk kez şapka kullandı (Görsel 3.20). Türk
halkının büyük kısmı hiçbir yasal düzenleme olmadan kendi iste-
ğiyle fesi çıkararak şapka kullanmaya başladı. 25 Kasım 1925'te
yayımlanan Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun ile yasal düzenleme
yapılarak TBMM milletvekillerine ve tüm devlet memurlarına şap-
ka giyme zorunluluğu getirildi.

3 Aralık 1934'te yayımlanan Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine
Dair Kanun ile her dinin en büyük temsilcisi (Diyanet İşleri Baş-
kanı, Fener Rum patriği, Ermeni patriği, hahambaşı) dışındaki din
adamlarının ibadet yerleri dışında dinî kıyafetle dolaşması yasaklandı. Şapka İnkılabı ile Bazı Kisvelerin Giyile-
meyeceğine Dair Kanun düzenlemesi laiklik ilkesi doğrultusunda yapılmış kıyafet konusunda birlik sağlanarak
halkçılık ilkesinin gereği yerine getirilmiştir. Bu dönemde Türk kadınının kıyafeti konusunda yasal bir düzenleme
yapılmadı.

Görsel 3.20: Mustafa Kemal Paşa İnebolu'da şapkayı halka tanıtırken

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

Tarikatların eğitim kurumu olan tekke ve zaviyeler, Türklerin İslamiyet'i kabulü sürecinde Arapça bilme-
yen Türk halkına İslam'ı anlatmak, Kur'an-ı Kerim öğretmek gibi yararlı çalışmalar yapmışlardı. Zaman içinde
Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesi ve bazı tarikat üyelerinin kendi çıkarları için halkın dinî duygularını kul-
lanmaya başlamaları nedeniyle laiklik ilkesi doğrultusunda tekke ve zaviyelerle ilgili bir düzenleme zorunlu hâle
geldi. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasında Şeyh Sait İsyanı sırasında yaşanan gelişmelerin de etkisi büyük-
tür. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatıldığı 30 Kasım 1925'te şeyh, derviş, dede, seyyit, emir, halife, falcı, büyücü,
muskacı ünvanlarının kullanılması yasaklandı.

Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik Yapılması

Osmanlı Devleti'nde 1840 yılından itibaren aynı anda iki takvimin kullanılması sorunları da beraberinde getir-
mişti. 19. Yüzyıldan itibaren günlük hayat ile dini günlerde ay yılına dayalı hicri takvim kullanılırken devlet işleri
ve mali alanda güneş yılına dayalı Rumi takvim kullanılması ile yaşanan ikilik günlük hayat ve devlet işlerinde so-
runlara neden oluyordu. TBMM hem yaşanan bu ikiliğe son vermek hem de dünya ile uyum sağlamak amacıyla 25
Aralık 1925'te yayımlanan kanun ile 1 Ocak 1926'dan itibaren miladi takvimi resmî takvim olarak kabul etti. 1926
yılından itibaren halk tarafından ezani saat adı verilen ve günü 12 saatlik iki dilime ayıran alaturka saat yerine 24
saat dilimini kabul eden alafranga saat uygulamasına geçildi. 1928'te Harf İnkılabı sonrasında Batı devletleri tara-
findan kullanılan uluslararası rakamlar kabul edildi. 1931'de yayımlanan kanun ile Osmanlı Devleti'nde kullanılan
arşın (68 cm) , endaze (65 cm) , okka (1283 gr) gibi ölçü ve tartı birimleri yerine dünya devletlerinde yaygın olarak
kullanılan metre (100 cm) ve kilogram (1000 gr) kullanılmaya başlandı. 1935'te hafta sonu tatili değiştirilerek cuma
günü yerine pazar günü tatil olarak kabul edildi. Takvim, saat ve ölçülerde yapılan inkılaplar çağdaşlaşma ve inki-
lapçılık amaçlı iken hafta sonu tatilinin pazar kabul edilmesi laiklik ve inkılapçılık ilkesiyle ilgilidir.

Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)

Osmanlı Devleti'nde soyadı uygulaması yoktu. İsimlerin karışmasını önlemek için kişilerin isimlerinin yanına
baba adı ya da lakap eklenirdi. Askerî okullarda ise ayrıca doğum yeri kullanılırdı.

TBMM eğitim, adalet, askerlik, tapu işleri gibi resmi işlemler ile toplumsal ve ticari ilişkilerde yaşanan karı-
şıklıkları ortadan kaldırmak, toplumdaki imtiyaz ve sınıf farklılıkları nedeniyle yaşanan sorunlara engel olmak ve
kişileri küçük düşürücü, ayrıştırıcı ünvan ve lakapları önlemek amacıyla 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu'nu
yayımladı.

Soyadı Kanunu ile her vatandaşın iki yıl içinde “toplumsal ahlaka aykırı iğrenç, gülünç olmamak şartıyla ırk ve millet adları hariç” bir soyadı alması zorunlu hâle getirildi. Mustafa Kemal Paşa’nın soyadını bizzat verdiği kişiler arasında Mehmet Nuri Conker, İsmet İnönü, Hamdullah Suphi Tanrıöver sayılabilir. TBMM, İsmet İnönü’nün yasa teklifiyle 24 Kasım 1934’te Mustafa Kemal Paşa’ya Atatürk soyadını verdi (Görsel 3.21). Atatürk soyadının sadece Mustafa Kemal Paşa tarafından kullanılabileceği bu yasada belirtildi. Mustafa Kemal Paşa’nın kız kardeşi Makbule Hanım, Atadan soyadını aldı. Soyadı Kanunu ile kişiye özgü işlerde kolaylık sağlanarak toplumsal yaşamda ve resmî işlemlerde oluşan karışıklıklar engellendi. Ayrıca kişileri küçük düşüren, imtiyaz ve sınıf farklılığı oluşturan durumlar halkçılık ilkesi doğrultusunda önlendi. Soyadı Kanunu sonrasında yayımlanan 26 Kasım 1934 tarihli Kanun’la “ağa, hacı, hafız, molla, efendi, bey, beyefendi, paşa, hanım, hanımefendi, hazretleri vb.” ünvanların kullanılmasının yasaklanması halkçılık ve laiklik ilkeleriyle ilişkilidir.

Görsel 3.21: Soyadı inkılabı sonrası Mustafa Kemal Atatürk’ün imzası.

Türk Kadınına Siyasi, Sosyal ve Eğitim Alanında Tanınan Haklar

İlk Türk devletlerinden itibaren Türkler kadına büyük değer vermişlerdir. Kağan adı verilen hükümdarın eşi olan katun (hatun) devlet yönetiminde kağana yardımcı olur, devlet işlerinin görüldüğü kurultay denilen meclise katılırdı. İskitlerde Tomris Hatun örneğinde görüldüğü gibi kadın hükümdarlara da rastlanmıştır. Ordu devlet anlayışı benimsenen Türk toplumunda kadınlar gerekirse erkeklerle birlikte savaşa katılırlardı. Kadın-erkek eşitliğinin kabul edildiği Türk toplumunda kadınlarımız sosyal ve ekonomik alanlarda da etkili olmuşlardır. Oguş denilen aile kavramının “og (anne)” kelimesinden türemesi bunun en güzel örneklerinden biridir. 1923 yılında İzmir’de yaptığı konuşmada “...şuna inanmak lazımdır ki dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir.” diyen Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduktan sonra öncelikle kadın-erkek eşitliğini toplumun her alanında yeniden sağlamaya çalıştı. Atatürk Dönemi’nde Türk kadınına siyasi, sosyal ve eğitim alanında tanınan haklar cumhuriyetçilik, halkçılık ve inkılapçılık ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Bilgi Notu

Atatürk, 1925’te Kastamonu’da yaptığı konuşmada şöyle der: “Toplumu kaldırmak istiyorsak izlememiz gereken daha emin ve daha etkili bir yol vardır, o da Türk kadınına çalışmalarımıza ortak etmek, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, kadını bilimsel, toplumsal ve ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmakla olur.”

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmesi için eğitime büyük önem verilmesi gerektiğini düşünen Atatürk, eğitimde kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla 1925 yılında karma eğitimi başlattı. Atatürk; halka örnek olmak, zeki Türk çocuklarının eğitilmesini sağlamak amacıyla İhsan, Ömer, Afife, Abdurrahim, Zehra, Sabiha, Afet, Rukiye, Nebile, Ülkü ve Sığırtmaç Mustafa adlı çocukları manevi evlat edinmiş; bu çocukların eğitim masraflarını üstlenmiştir. Atatürk’ün evlat edindiği on bir çocukta yedisinin kız çocuğu olması tesadüf değildir. Atatürk, kız çocuklarının alacakları eğitimle siyasi, ekonomik ve sosyal alanda yer edinmelerini; çağdaşlaşma yolunda ülkemize katkıda bulunmalarını istiyordu. Sabiha Gökçen dünyanın ilk kadın savaş pilotu, Afet İnan Türkiye’nin ilk kadın tarih profesörü olması, Atatürk’ün Türk kadınına görmek istediği konumun güzel bir yansımasıdır. Atatürk, evlat edindiği kız çocuklarını çağdaş bir eğitimden geçirerek Türk kadınına örnek olarak göstermek istemişti.

Bilgi Notu

Sabiha Gökçen

Sabiha Gökçen, 1913'te Bursa'da dünyaya geldi. Babası Vilayet Başkâtibi Mustafa İzzet Bey annesi ise Hayriye Hanım'dır. Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden ve ağabeyi tarafından büyütülen Sabiha'yı, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, 22 Eylül–8 Ekim 1925 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Bursa Gezisi sırasında manevi evlat edindi. (...) 1934'te Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi üzerine Atatürk kendisine Gökçen soyadını verdi. (...) Sabiha Gökçen, 1935'de Türkkuşu'nun açılış töreninde yapılan planör gösterilerinden etkilenecek havacılığa ilgi duydu. Olay şu şekilde gelişti; Türkkuşunun açılışında Atatürk, "Gökçen, görüyorum çok heyecanlandın sen bu gösterilerde. Nasıl, sen de böyle havalarda süzülebilir, paraşütle atlayabilir misin bakalım?" dedi. Sabiha Gökçen'in, "Onların yerinde olmak isterdim." cevabı üzerine de "cesaretini beğendim." dedi ve Türk Hava Kurumu Genel Başkanı Fuat Bulca'ya "Fuat Bey, Bizim Gökçen de çalışmalarına katılmak istiyor." diyerek kaydını yaptırdı ve ertesi gün 4 Mayıs'ta çalışmalarına başladı. Böylece Gökçen, -ilk kız öğrenci olarak- 1935 yılında Türk Hava Kurumu'nun Türk Kuşu Sivil Havacılık Okuluna girmiş oldu. Burada paraşüt ve planörçülük eğitimi gören Gökçen, A ve B brövelerini aldı. Sonra yedi erkek öğrenciyle birlikte Kırım'a gönderilerek altı aylık yüksek planörçülük eğitimini Koktebel Yüksek Planör Okulunda tamamladı. Motorlu uçakla ilk defa 25 Şubat 1936'da uçtu. (...) Çağdaş Türk kadınının parlak bir örneği olan ilk kadın Türk pilotu ve dünyanın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen'in adı İstanbul Kurtköy'de yapılmakta olan havaalanına verilmişti. Ne yazık ki, çok arzuladığı kendi ismini taşıyan ve inşaatı sürecinde ziyarette bulunduğu havaalanının açılışını görmeye ömrü vefa etmedi.

Görsel 3.22: Sabiha Gökçen ve Atatürk

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Afet İnan

Afet İnan 30 Ekim 1908'de dünyaya gelmiştir. (...) İnan'ın tarihe olan merakı çocukluk dönemine kadar gitmekteydi. (...) Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu 1925 yılında bitirdikten sonra İzmir'deki Redd-i İlhak İlkokulu'na öğretmen olarak atanmıştı. Aradan üç hafta geçtikten sonra 11 Ekim 1925 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'e geleceğini öğrenmişti. Paşa, İnan'ın Okulu tarafından onuruna verilen çay partisine katılmıştı. Afet İnan'ın Mustafa Kemal Paşa ile tanıştığı bu süreçte İnan henüz 17 yaşındaydı. (...) Mustafa Kemal Paşa'nın bu tarihten itibaren İnan'ın hayatında önemli bir etkisi olmuş, öğrenim ve çalışmalarını onun gözetiminde sürdürmüştür. Nitekim Paşa'yla Ankara'ya geldikten hemen sonra bir okula tayin edilse de dil öğrenimi için iki yıllığına İsviçre'nin Lozan şehrine gönderilmiş, 1925-1927 yılları arasında Rochment Yatılı Okulu'nda öğrenimini tamamlamıştır. (...) Yalova'da Atatürk'ün isteğiyle Türk Tarih Tezine temel teşkil edecek olan, orta ve lise dereceli okullar için hazırlanmış "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı kitabın yazarları arasında yer almıştı. (...) 1935 yılında Türk Tarih Kurumunun asbaşkanlığına seçilmiş, kendisine Türk tarihinin araştırılmasında önemli görevler verilmişti. (...) 9 Ocak 1936'da Atatürk'ün huzuru ile açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde "Tarihe Giriş" adlı ilk dersini vermiştir. (...) İnan, çağdaş laik bir Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde, siyasi, sosyal ve kültürel inkılapların gerçekleştirildiği ve yurt içi gezilerinin olduğu zamanlarda hep Atatürk'ün yanındaydı. Atatürk'ün, son günlerini geçirdiği Dolmabahçe Sarayı'nda Afet İnan, her gün gazeteleri okuyor, ülke ve dünyadaki gelişmeleri özetleyerek ona aktarıyordu.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Sanat ve spor alanında da kadına önem veren Atatürk; kadınlar arasından ressam, heykeltıraş, müzisyen, yazar, sporcu çıkması için ülkenin tüm olanaklarını seferber etmiştir. İlk kadın öğretmenlerimizden olan Fatma Refet Angın, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın kimyacısı Remziye Hisar, Atatürk'ün huzurunda söyledikleri Türk sanat müziği eserleriyle ünlenen Safiye Ayla ve Müzeyyen Senar, ilk kadın opera sanatçısı Semiha Berksoy, dünya güzeli seçilen Keriman Halis (Ece) (Görsel 3.23); ilk kadın yönetmen, tiyatro sanatçısı ve oyuncusu Cahide Sonku, 1929'da bir oyuncu eksik kalan Fenerbahçe voleybol takımına katılıp kaptanlığa kadar yükselerek takımının şampiyon olmasında rol oynayan Sabiha Rıfat Gürayman, 1936 olimpiyatlarına katılarak olimpiyatlara katılan ilk Türk kadın sporcusu ünvanını paylaşan Suat Fetgeri (Aşeni) ve Halet Çambel örneklerinde olduğu gibi Türk kadını, yaşamın her aşamasında başarılarla imza atmıştır.

Görsel 3.23: Türkiye ve dünya güzeli Keriman Halis (1913-2012)

Bilgi Notu

Fatma Refet Angın

(Atatürk) Şöyle baktı. “Çocuk, dedi. Sen ne olacaksın bakayım?” Ben cevap vermedim; “Ha dedi. Sen muallim ol”. Atatürk’üm de öğretmem olmamı istiyor, ona söz verdim. “Ben Atatürk’e söz verdim. Muallim olacağım.” “Neticede Atatürk geldi, çiçeğimi verdim. Konuşurken dikkatle inceledi beni. ‘Paşam, size söz vermiştim öğretmen olacağım diye, bakın sözümü tuttum’ dedim. ‘Sen Gelibolu’daki çocuk değil misin’ diye sordu. Hayrete düştüm, beni tanınması onur veriyor, bir yandan da etrafıma bakıyorum. ‘Evet paşam’ dedim. ‘Ne öğretmeni olacaksın?’ dedi. ‘Matematik’ dedim. Yüzü asıldı. ‘Hayır, tarih hocası olacaksın’ dedi. Herkes şaşkınlık içinde, ben de öyle. Nasıl cüret ettim bilmiyorum; ‘Paşam emredin ama neden’ dedim. ‘Sen okuyan, öğrenen bir çocuksun, toplum tarihini bilmeli. Tarih öğretmeni olmanı istiyorum’ dedi. Böylece tarih bölümüne gittim. “Evet kalktım, konuştum sonra da dedim ki; ‘Paşam söz vermiştim, aday olarak karşınızdayım’. “Sen, dedi. Gelibolu’daki çocuk değil misin?” (6 yıl; ilk 5, son 6) “Evet Paşam”. “Söyle bakayım, dedi. Ne olacaksın?” O kadar eminim, o kadar rahatım ki, Atatürk’te “tamam” diyecek; “Riyaziye” dedim. “Hayır” dedi. “Sen tarih hocası olacaksın”. (...) Dedim ki; “Emredin paşam ama neden?” “Ben bacak kadarken seni tanıdım sen konuştun konuşmasını biliyorsun ve de bir birikimin var onun için tarih hocası olacaksın. Tarihini bilmeyen toplumlar yarını bilmezler bunu da kafana yaz. Ama çok iyi bir tarih hocası olacaksın ben seni takip edeceğim.”

*Hale Ogan İmeç, Profesyonel Kimliğe İlişkin Bir Kariyer Öyküsü: Eğitimci Refet Angın, s. 64.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

Türk kadınının siyasette de yer almasını isteyen Atatürk bu amaçla yapılan yasal düzenlemeler dışında kadınların siyasete girmesini teşvik etti. Atatürk Dönemi'nde İlk kadın belediye başkanı Artvin Kılıçkaya'da seçilen Sadiye Hanım oldu (Görsel 3.24). Meliha Hanım'ın (Manço) Yalova Gacık köyüne muhtar olarak atanmasının ardından seçimle gelen ilk kadın muhtarımız olan Gül Hanım (Esin), Aydın Kapuzlu bucağında görev yapmaya başladı. Kadınlarımızın seçme ve seçilme hakkını kullandıkları 1935 seçimlerinde Meclise 18 kadın milletvekili girmeyi başardı. Ankara'dan milletvekili seçilen köylü Satı Hanım bu dönemin önemli simgelerinden biridir.

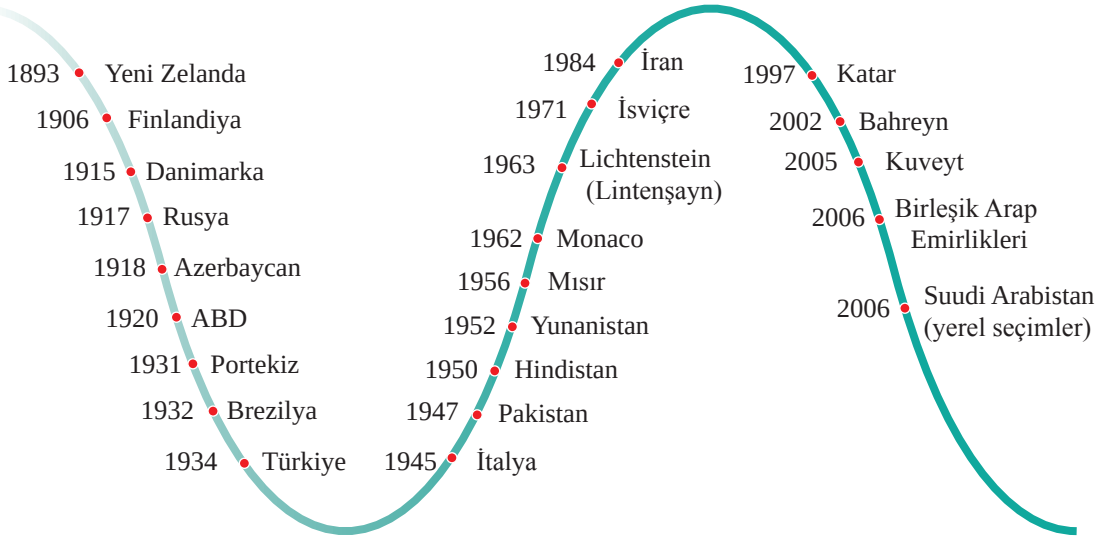

Görsel 3.24: İlk kadın belediye başkanımız Sadiye Hanım (1897-1951)

Bilgi Notu

Bazı Devletlerde Kadına Seçme ve Seçilme Hakkının Tanındığı Yıllar

5. Ekonomi Alanında Yapılan İnkılaplar

Uzun bir askerî mücadele sonunda büyük fedakârlıklarla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi bağımsızlığını koruyabilmesi için ekonomik bağımsızlığa sahip olması gerektiğine inanan Atatürk, öncelikle ekonomiyi sağlıklı bir zemin üzerine oturtmak istiyordu. Osmanlı Devleti'nde sanayi yok denecek seviyeydi. Üretim yerlerinin çoğu küçük çapta işletmelerdi. Çalışan yerli fabrika sayısı parmakla sayılabilecek düzeydeydi. Kumaştan şekere, çimentodan iğneye her şeyi dışarıdan almak zorundaydık. Tarımsal üretim; uzun yıllar süren savaşlar, bakımsızlık, aşırı vergi ve köylünün toprağını bırakıp şehre göç etmesi nedenleriyle durma aşamasına gelmişti. Tarımsal üretimde makineleşmeye geçilememesi verimi azaltıyordu. Bu dönemde dünyada kullanılmaya başlanan modern sulama ve tohumlama sistemleri takip edilememişti. Devletin tarımsal üretimi teşvik edecek düzenlemelerde bulunamaması, sorunların çözülmesini güçleştiriyordu. Eğitimli tarım elemanı sayısı ve onları yetiştirecek okullar yeterli değildi. Öte yandan, üretilen malları bozulmadan satış yerlerine ulaştıracak ulaşım ağı da yetersizdi. Ekonominin temellerinden olan ticaret ise yabancı tüccarlar ile azınlıkların elindeydi. Türk vatandaşları arasında

ticaret yapabilecek sermaye ve bilgi birikimine sahip girişimci sayısı çok azdı. Hizmet sektörü olarak isimlendirebileceğimiz eğitim, ulaşım, haberleşme, sağlık, temizlik ve altyapı hizmetlerinde geri kalınmıştı. Ulaşım ve altyapı hizmetleri yabancı yatırımcılar tarafından karşılanıyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yokları var etmek için en çok ihtiyacı olan şey paraydı. Türk halkı varlığının çoğunu, bağımsızlığını sağlamak için giriştiği Millî Mücadele Dönemi'nde harcamıştı. Özel sektörün ekonomide etkin hâle gelebilmesi için devlet desteği şarttı. Ayrıca eğitilmiş eleman eksikliğinin giderilmesi, sanayi ve tarımsal üretimde makineleşmenin sağlanması, ulaşım ağının güçlendirilmesi konularının da çözülmesi gerekiyordu. Tüm bu olumsuzluk ve eksikliklerin aşılması için “millî ekonomi politikası” uygulanmasının gereğine inanan Atatürk, bu amaçla çalışmalara girişmiş, Türk halkının çalışkanlığını, pratik zekâsını ve azmini bir potada yoğurarak ülkemizi üreten bir toplum hâline getirmeyi amaçlamıştı. Atatürk'e göre ekonomik kalkınmada devlet ve özel sektör birlikte yol almalıydı. Devlet, bir taraftan özel sektörü desteklerken diğer taraftan düzenleyici ve denetleyici olarak ekonomide görev üstlenmeliydi. Özel sektör tarafından yapılamayan ekonomik yatırımlar devlet tarafından gerçekleştirilecekti. Atatürk tarafından uygulanan ekonomik sistem “karma ekonomi sistemi” olarak isimlendirilmiştir.

Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik alanda en çok önem verdiği konu, millî ekonominin kurulmasıydı. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nde yabancılara tanınan kapitülasyonların kaldırılması, Düyun-u Umumiye İdaresiyle Reji İdaresine tanınan yetkilere son verilmesi büyük önem taşıyordu. Lozan Antlaşması'nda kapitülasyonlar konusunda taviz verilmeyeceği ilan edildi. İtilaf Devletleri'nin kapitülasyonlar ve borçlar konusunda TBMM'nin isteklerini reddetmesi üzerine Lozan görüşmelerine ara verildi. Lozan Görüşmelerinin kesildiği süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ve İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in girişimiyle Kâzım Paşa'nın başkanlığında İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'nin düzenlenmesi kararı alındı (Görsel 3.25).

Görsel 3.25: Mustafa Kemal Paşa (solda kürsüde), İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde

Bilgi Notu

İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat 1923 günü Manisa temsilcisi Kazım Karabekir, Asım ve Fevzi Çakmak Paşalar ile Rus Büyükelçisi Aralof ve Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilof'un katılımları ile başlamıştır.

Kongre, yeni Türkiye'nin İktisat Politikasını belirlemek amacıyla toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa açış konuşmasında: “ (...) Yeni Türkiye'mizi layık olduğumuz düzeye erdirmememiz için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü; zamanımız tamamen bir ekonomi devresinden başka bir şey değildir. Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmamışlarsa, meydana gelen zaferler devamlı olamaz. Ekonomi demek, her şey demektir, yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lazımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir.” demiştir.

Genel ağıdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Türkiye'nin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi gruplarından seçilmiş 1135 delegenin katılımı ile toplanan Türkiye İktisat Kongresi sonunda Misak-ı İktisadi yayımlandı. Ekonomik yemin anlamında olan Misak-ı İktisadi yeni Türk devletinin siyasi bağımsızlık yanında ekonomik bağımsızlığa verdiği önemin bir yansıması olup alınan kararlar ile yerli sanayinin geliştirilmesi amaçlandı. Ham maddesi ülkemizde yetişen veya yetiştirilebilen ürünler için sanayi kurulması kararı alındı. Yabancıların kurduğu “Reji” benzeri tekellerin kaldırılması kararlaştırıldı. Sanayi ve ticareti desteklemek için millî bankaların kurulması kararı alındı. Üretici ve ihracatçının korunup teşvik edilmesi kararlaştırıldı. Tarımsal kredilerin düzene sokulması ile aşar vergisinin kaldırılması istendi. Amele yerine işçi kelimesinin kullanılması, günlük çalışma saatinin 8 saate indirilmesi, işçiye sendika hakkı verilmesi kararı alındı. Devletin ekonomik alanda görev üstleneceği ifade edildi. Demir yolu inşasının hükûmetçe bir programa bağlanması kararlaştırıldı. İktisat (ekonomi) eğitiminin yaygınlaştırılması istendi.

Sanayi ve Ticaret Alanında Yapılan Düzenlemeler

1924 yılında İstanbul'da toplanan Millî Türk Ticaret Birliği Kongresi'nde ticari hayatı geliştirmek için yapılması gerekenler tartışıldı. Serbest girişimciye kaynak yaratmak, para-kredi piyasasını canlandırmak amacıyla 1924'te Mustafa Kemal Paşa'nın girişimi ve sermaye katkısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk millî bankası olan “Türkiye İş Bankası” kuruldu (Görsel 3.26). İş Bankasındaki Mustafa Kemal Paşa'ya ait hisselerin yıllık kâr payı getirisi, düzenlenen vasiyet sonunda Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumuna bırakılmıştır.

Görsel 3.26: Türkiye İş Bankasının merkez binası, Ankara

Etkinlik

Atatürk'ün İş Bankasındaki hisselerinin yıllık kâr payını, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumuna bağışlamasının nedenlerini değerlendiriniz.

1925 yılında sanayi işletmelerine finansman sağlanması ve Osmanlı Devleti'nden kalan sanayi işletmelerinin modernleştirilmesi amacıyla Sanayi ve Maden Bankası kuruldu. Özel sektörü destekleyip geliştirmek için 1927-1942 yılları arasında uygulanmak amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu yayımlandı. Teşvik-i Sanayi Kanunu kapsamında millî sanayiye geliştirip korumak amacıyla devlet kurumlarına yerli malı kullanma zorunluluğu getirildi. Yerli üreticilere devlet tarafından bedelsiz arazi verilmesi, satılan ürün üzerinden %10 bedelin üreticiye teşvik olarak ödemesi uygulamaları başlatıldı. Yabancıların Türkiye'de yerli üretim yapılabilen alanlarda sanayi tesisi kurmalarına kısıtlama getirildi. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile yapılan tüm iyi niyetli desteklemelere rağmen 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkisiyle yaşanan ekonomik kriz, özel sektörün gelişmesini engelledi. Teşvik-i Sanayi Kanunu ile istenen başarıya ulaşılamamasında girişimci, sermaye ve kalifiye eleman eksikliği de etkili oldu. Dünya Ekonomik Bunalımı sırasında yerli üreticiyi korumak amacıyla 1929 Serbest Gümrük Tarifesi Kanunu yayımlanarak ithal ürünlere yüksek gümrük vergisi ve kota (belirli bir sınır) getirildi. 1929 yılında Başbakan İsmet Paşa'nın desteğiyle Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kuruldu. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin girişimiyle 1929 yılından itibaren 12-18 Aralık haftası, Yerli Malı ve Tutum Haftası olarak kutlanmaya başlandı. Bu etkinliklerle vatandaşlarımız yerli malı kullanma konusunda bilinçlendirilmeye çalışıldı. 1930 yılında Türk Parasını Koruma Kanunu yayımlanarak Türk lirasının ekonomik kriz karşısında değerinin korunmasına çalışıldı. Yine Türk parasının değerini korumak düşüncesiyle 1931 yılında faaliyete geçen Merkez Bankasına para basma yetkisi verildi.

Dünya Ekonomik Bunalımı sonrası yaşanan ekonomik krize çare üretmek amacıyla 1930 yılında Ankara'da toplanan I. Millî Sanayi Kongresi'nde sanayinin gelişmesine engel olan durumlar ile bunların çözümleri görüşüldü. Özel sektörün üretim konusunda istenilen başarıya ulaşamaması üzerine 1930 yılından itibaren devletin ekonomideki etkisinin güçlendirilmesi kararı alındı. 1933 yılında Türkiye'nin ilk kamu yatırım bankası kabul edilen Sümerbank açıldı. 1935 yılında Maden Tetkik Arama Enstitüsü ve Etibank kurularak madenlerin bulunup çıkarılması konusunda faaliyetler hızlandırıldı. Osmanlı Devleti Dönemi'nde yabancılara verilen maden işletme hakları kaldırılarak maden alanları devletleştirildi. 1933 yılında SSCB'nin teknik desteğiyle hazırlanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı, 1934-1938 yılları arasında başarıyla uygulandı. I. Beş Yıllık Sanayi Planı ile Beykoz'da deri fabrikası, Malatya'da dokuma fabrikası, Kayseri ve Ereğli'de bez fabrikaları, Bursa'da merinos fabrikası (Görsel 3.27), Gemlik'te ipekli dokuma fabrikası, Nazilli'de basma fabrikası, İzmit'te kâğıt fabrikası, İstanbul Paşabahçe'de cam fabrikası açıldı. I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarılı olması üzerine 1938 yılında planlanmasına girilen II. Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine uygulanamadı. Sanayi ve ticaret alanında yapılan düzenlemeler milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik ilkelere doğrultusunda gerçekleştirildi.

Görsel 3.27: Atatürk Bursa merinos fabrikasında

Tarım (Ziraat) Alanında Yapılan Düzenlemeler

Bilgi Notu

Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını hemen birlikte verelim: Türkiye'nin gerçek sahibi, gerçek üreticisi olan köylüdür. O halde herkesten çok refah, mutluluk ve zenginliği hak eden, bunlara en layık olan köylüdür. Bu nedenle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ekonomik siyaseti bu temel amacın elde edilmesine yöneliktir.

Mustafa Kemal ATATÜRK

Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s.144. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde devlete ait arazilerin önemli bir kısmı âyan ve ağaların eline geçmişti. Türkiye Cumhuriyeti tarımsal üretimi artırabilmek amacıyla 1925 yılında kabul ettiği Kanun'la devlete ait tarım arazilerini topraksız köylüye dağıtma kararı aldı. On yıllık bir süreçte, devlete ait 1.077.526 dönüm arazi topraksız köylüye dağıtıldı. Toprak sahibi olan köylünün toprak, tohum, tarım araçları borçlarının 20 yılda ödenmesi sağlandı. Yeni yetiştirilmeye başlanan fidanlık, bağ ve zeytinliklerden belirli bir süre için vergi alınmaması kabul edildi. Köylünün her türlü toprak geliri üzerinden ödediği aşar (öşür) vergisi 1925'te kaldırıldı. Ziraat Bankası aracılığıyla köylüye uzun vadeli ve faizsiz kredi verildi. 1929'da Tarım Kredi Kooperatifleri, 1935'te Tarım Satış Kooperatifleri kurularak köylünün tarımsal üretiminin artırılmasına ve ürünlerini kendisinin pazarlamasına imkân sağlandı. Tarımda modern üretimi gerçekleştirebilmek için Zirai Donatım Kurumu kuruldu. Halka parasız fidan, kaliteli tohum dağıtıldı. Numune çiftlikleri açılarak modern üretim tekniği örnekleri köylüye tanıtıldı. 1925'te Mustafa Kemal Paşa'nın ilgi ve desteğiyle Ankara Gazi (Atatürk) Orman Çiftliği kuruldu (Görsel 3.28). Ayrıca Silifke Tekir, Yalova Baltacı, Tarsus Piloğlu, Dört Yol Karabasamak çiftlikleri kurularak modern tarım teknikleriyle halka örnek olundu. Başta Ankara Atatürk Orman Çiftliği olmak üzere tüm bu çiftlikler, Atatürk tarafından Türk milletine bırakılmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi kurularak Ziraat Bankası aracılığıyla başta buğday olmak üzere köylünün yararına alım satım işleri düzene sokuldu. Ankara, Erzurum, Eskişehir'de hububat; Adana ve Nazilli'de pamuk, Adapazarı'nda patates ve mısır; Bursa, Edirne, Denizli ve Diyarbakır'da ipek böceği; Kayseri'de yonca ıslah istasyonları kurularak tarımsal ürünlerin kalitesi ve verimi artırılmaya çalışıldı. 1937'de Zirai Kombinalar İdaresi kurularak tarım aletlerinin, makinelerinin ve ilaçlarının halka tanıtılması sağlandı.

Görsel 3.28: Atatürk, Orman Çiftliği'nde denetleme yaparken

Tarımda yetişmiş eleman ihtiyacını gidermek amacıyla Ankara'da Ziraat Yüksek Mektebi; İstanbul, İzmir, Adana ve Bursa'da Orta Ziraat Okulları açıldı. 1933 yılında "tarım üniversitesi" olarak isimlendirilen Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü açıldı. Hayvancılık alanında da üretimde kalite ve verimi artırmak amacıyla düzenlemeler yapıldı. 1928 yılında Yüksek Baytar Mektebi kuruldu. 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsüne bağlanan okul, 1948 yılında Ankara Üniversitesinin açılmasıyla Veteriner Fakültesi adıyla üniversiteye bağlandı. 1926 yılında Hayvan İslahı Hakkında Kanun yayımlanarak yurt dışından damızlık hayvan getirildi. Mustafa Kemal Paşa tarafından açılan çiftliklerde tarımsal üretim dışında modern hayvancılık yöntemleri izlenerek halka örnek olundu. Tarım (ziraat) alanında yapılan düzenlemeler milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirildi.

Bayındırlık ve Ulaştırma Alanında Yapılan Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele süresince büyük bir yıkım yaşayan Anadolu'da büyük bir bayındırlık hamlesi başlattı. Ülkenin her yerinde yeni fabrikalar, okullar, hastaneler, demir yolları, kara yolları inşa edildi. Cumhuriyet öncesinde küçük bir Anadolu kasabası konumundaki Ankara, yeni Türk devletinin başkenti olarak bozkırın ortasında bir yıldız gibi parlayacak şekilde yeniden inşa edildi.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nde temel ulaşım yolu olarak demir yollarını düşünüyordu. Osmanlı Devleti Dönemi'nde toplam 8343 km demir yolu inşa edilmişti. Bunların 6778 km'lik kısmı, yabancı devletler tarafından işletiliyordu. I. Dünya Savaşı'yla kaybedilen topraklar sonrası, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan demir yollarının toplam uzunluğu 4112 km idi. Türkiye Cumhuriyeti demir yolu yapımına büyük önem vermişti. 1923-1929 arasında artarak süren demir yolu yapımı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle 1932'ye kadar durma aşamasına geldi. 1933'ten sonra yeniden hızlanan demir yolu yapımı sonrasında, 1923-1938 arasında toplam 2815 kilometre demir yolu inşa edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında maddi sebeplerin de etkisiyle yabancı demir yollarının millileştirilmesine pek sıcak bakmamıştı. 1928 yılında demir yollarını millileştirme çalışmalarına

başlandı. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle ara verilen millileştirme çalışmalarına buhranın sebep olduğu olumsuzlukların çözülmeye başlanmasıyla birlikte 1933 yılından itibaren hız verildi. 1928 ile 1938 yılı arasında yabancı şirketlerin elindeki 3387 km demir yolu satın alındı. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancılara ait demir yollarını ve limanları millileştirmesi, ekonomiye büyük bir yük getirmişti ancak ekonomik bağımsızlık ilkesi gereği millileştirme çabalarından vazgeçilmedi. 1927'de Devlet Demiryolları ve Limanları Genel Müdürlüğü kurularak demir yolları ile birlikte kara yolları, köprü ve liman yapımına önem verildi. Deniz ulaşımına da büyük önem veren Türkiye Cumhuriyeti, 1926 yılında Kabotaj Kanunu ile yabancı devletlerin Türk kara sularında deniz taşımacılığı yapmasını yasakladı. Kabotaj Kanunu sonrası satın alınan yeni gemilerle deniz ticaret filosu güçlendirildi.

Türk armatörlere kredi kolaylıkları sağlanarak gemi yapımı ve işletmeciliği teşvik edildi. Türk kıyıları arasında posta seferleri işletme tekeli, Denizyolları İşletmesi İdaresine verildi. Deniz yollarını ve ticaret filosunu güçlendirmek için 1937'de Denizbank kuruldu. Atatürk Dönemi'nde kara yolu uzunluğu iki kat artırıldı. 1925 tarihli Yol Mükellefiyeti Kanunu ile ana yolları devlet yaparken ana yolları köylere bağlayan yolları yapma yükümlülüğü ise halka verildi. Havacılık alanında 1925'te Eskişehir'de Havacılık Okulu açıldı. 1925'te kurulan Türk Tayyare Cemiyeti, 1935 yılında Türk Hava Kurumuna dönüştürüldü. 1926 yılında Kayseri'de uçak ve motor fabrikası açıldı. 1933'te Türk Hava Yolları kuruldu. 1935 yılında pilot yetiştirmek için Türkkuşu Okulu açıldı (Görsel 3.29). Bayındırlık ve ulaştırma alanında yapılan düzenlemeler milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda yapıldı.

Görsel 3.29: Atatürk, Etimesgut Türkkuşu Tesislerinin açılışında konuşma yaparken, Ankara, 3 Mayıs 1935.

6. Sağlık Alanında Yapılan İnkılaplar

Bilgi Notu

“Kendine, inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı her zaman, üzerinde dikkatle durulacak millî meselemizdir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Mustafa Kemal Atatürk, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 20, s. 3. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1912-1913 Balkan Savaşı sonrasında Balkanlar ve Kafkaslardan Anadolu'ya büyük bir Türk göçü yaşanmıştı. Bu göç dalgası beraberinde büyük bir yokluk ve acı getirmişti. I. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen işgaller Anadolu'yu büyük bir yıkıntıya çevirmişti. Türk halkı bağımsızlığını kazanmak için giriştiği Millî Mücadele Dönemi'nde maddi ve manevi tüm gücünü harcamıştı. Anadolu'da salgın hastalıklar, sağlıklı ortamlarda yetersiz beslenmeden kaynaklanan sağlık sorunları had safhadaydı. TBMM, açıldıktan sonra kurulan ilk hükûmette Sağlık Bakanlığını oluşturarak halkın sağlığına verdiği önemi göstermiştir. İlk sağlık bakanımız Dr. Adnan Adıvar'dır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık politikasının oluşmasında en büyük hizmeti 1921, 1923-1924 ve 1925-1937 yılları arasında üç kez sağlık bakanlığı yapan Atatürk'ün yol arkadaşı Dr. Refik Saydam yapmıştır.

Afet İnan 1931'de kaleme aldığı çalışmasında Sağlık Bakanlığının görevlerini şu şekilde belirtir: “1) Koruma (hıfzısıhha ve mücadele), 2) Kurtarma (tedavi müesseseleri). Buna göre Bakanlık birinci vazifeyi yapmak için memleketin sıhhi şartlarını ıslah, milletin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklarla ve zararlı amillerle mücadele eder. Yeni neslin sıhhatli yetişmesine çalışır.”

Türkiye Cumhuriyeti öncelikle sağlık hizmetini yaygınlaştırmak amacıyla doktor, hemşire, hastane ve dispensar sayısını artırmaya çalışmıştır. Doktorlara zorunlu görev uygulaması getirilerek Anadolu'nun en ücra bölgelerine sağlık hizmeti götürülmüştür. İlk ve orta dereceli okullar ile millet mekteplerinde sağlık dersleri verilerek halkın bilinçlenmesi amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türk Kızılay Cemiyeti; Hilal-i Ahdar Cemiyeti de Yeşilay adıyla çalışmalarına devam etti (Görsel 3.30). 1924'te ileri derece sağlık hizmeti verip örnek olmaları amacıyla Ankara, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas'ta numune hastaneleri açıldı. Bunlara 1936'da Haydarpaşa Numune Hastanesi eklendi. Sıtma, verem, trahom, frengi, kızamık, kolera, veba vb. salgın hastalıkların önlenmesi için koruyucu sağlık hizmetlerine önem verildi. Koruyucu hekimliğin gerektirdiği tahlil, kontrol, üretim ve araştırma görevlerini yürütmek üzere 1928 yılında Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi kuruldu. 1930 yılında Umumi Hıfzıssıhha Kanunu yayımlandı.

Görsel 3.30: Türk Kızılay logosu

C. ATATÜRKÇÜ DÜŞÜNCE SİSTEMİ

Atatürk'ün düşünce sistemini, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından Millî Mücadele Dönemi'ne kadar geçen süreç etkilemiştir. Ülkemizin bu dönemde yaşadığı sıkıntılar, acılar, her alanda içine düşülen geri kalmışlıklar karşısında amaçlanan aydınlık geleceğe ulaşmak için yapılması ve yapılmaması gerekenler, Atatürkçü düşünce sisteminin oluşumunda etkilidir. 19. yy. Osmanlı aydını olan Atatürk; Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü geri kalmışlığın nedenlerini çok iyi özümsemiş, Türk milletinin üzerindeki hasta adam elbisesini yırtması için köklü inkılaplara ihtiyacı olduğuna inanmış, her alanda çağdaşlığı temel felsefe olarak benimsemiştir.

Atatürk İlke ve İnkılaplarının Dayandığı Temel Esaslar

Atatürk; ilke ve inkılaplarının dayandığı ilkeler sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel temeller üzerinde oluşturulmuştur. Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı temel esaslar; akılcılık, milliyetçilik, millî egemenlik, millî birlik ve beraberlik, özgürlük ve bağımsızlık, vatan ve millet sevgisi, millî dil ve millî tarih bilinci ile millî kültürün geliştirilmesi, çağdaşlaşma olarak sıralanabilir.

Atatürkçü düşünce sistemi; demokratik, laik bir hukuk devleti kurmayı hedefler. Bu hedefe ulaşmak için oluşturulan Atatürk ilkeleri, Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürkçü düşünce sisteminin temelini oluşturur. Atatürkçü düşünce sistemine göre çağdaşlaşma amacıyla yapılan inkılaplar toplumun siyasi, sosyal ve ekonomik alanda refah ve huzurunu artırmak amacıyla siyasi, sosyal, ekonomik alanlar başta olmak üzere tüm alanlara yayılacak şekilde yapılmalıdır. Sağlıklı bir çağdaşlaşmanın gerçekleştirilebilmesi için geçmiş kültürle çağın ileri devletlerinin bilim ve teknolojisini kaynaştırmak gerekir.

Atatürkçü düşünce sistemi millî bağımsızlık ve millî ekonomi ilkesini gerçekleştirmek amacıyla uluslararası ilişkilerde eşitlik ilkesini temel alır. Eğitim devletin görevi kabul edilerek halkın bilgi ve kültür seviyesinin yükseltilmesi amaçlanır.

Atatürkçülüğün Tanımı ve Nitelikleri

Millî Mücadele, Türk milletini çağdaşlaştırmak için yapılan devrimler ve kalkınmak için harcanan çabalar belirli bir düşünce sisteminin ürünüdür. Bu düşünce sistemine "Atatürkçülük" denir. Atatürkçülük; Türk milletinin bugün ve gelecekte tam bağımsızlığını koruması, huzur ve refaha sahip olması, devletin millet egemenliği esasına dayandırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin aklın ve bilimin öncülüğünde çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkarılması amaçları ile temelleri Atatürk tarafından belirlenen düşünce ve ilkeler bütünüdür. Atatürkçülüğün başarılı olabilmesi için onu oluşturan düşüncelerin bir bütün içinde benimsenmesi gerekir. Türk milletinin yüzlerce yıllık tarihsel gelişimi ve evrensel değerlerin harmanlanmasıyla oluşan Atatürkçülük, ithal ideolojilere benzemez. Atatürkçülüğün günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin vazgeçilemez değeri olarak varlığını sürdürmesi, Türk milletinin ihtiyaçları doğrultusunda, Türk kültürünün temelleri üzerinde kurulmasından kaynaklanmaktadır.

3. Ünite Sonu Değerlendirme Çalışmaları

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (.....) Mustafa Kemal Paşa, yeni Türk devletinin cumhuriyet ile yönetileceğinin ipuçlarını Millî Mücadele Dönemi’nde ilk kez Amasya Genelgesi’nde “Milletin geleceğine, milletin azim ve kararı yön verecektir.” maddesinde vermiştir.
2. (.....) Atatürk’e göre laiklik, millet ve devlet işlerini din işlerinden ayırmaktan başka bir şey değildir.
3. (.....) TBMM Hükûmeti, Lozan’a tek başına katılabilmek amacıyla 1 Kasım 1922’de saltanatı kaldırmıştır.
4. (.....) Türk Medeni Kanunu ile Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.
5. (.....) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye’deki tüm eğitim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Misak-ı İktisadi	Afet İnan	Ankara Hukuk Mektebi	Refik Saydam	Adnan Adıvar	Türk Tarih Kurumu
Gül Esin	Hıfzıssıhha Müessesesi	Kabotaj Kanunu	Misak-ı Millî	Soyadı Kanunu	Albert Malche

1. 1932 yılında üniversite sistemini düzenlemek amacıyla İsviçreli eğitim uzmanı Türkiye’ye davet edildi.
2. Seçimle gelen ilk kadın muhtarımız olan Aydın Kapuzlu bucağında görev yapmaya başladı.
3. Türkiye İktisat Kongresi’nde ilan edilen kararlarıyla yeni kurulacak Türk devletinin ekonomik bağımsızlığa verdiği önem vurgulandı.
4. 1926 yılında yayımlanarak yabancı devletlerin Türk kara sularında deniz taşımacılığı yapması yasaklandı.
5. Türkiye Cumhuriyeti’nin sağlık politikasının oluşmasında en büyük hizmeti 1921, 1923-1924 ve 1925-1937 yılları arasında üç kez sağlık bakanlığında bulunan Atatürk’ün yol arkadaşı yapmıştır.
6. Koruyucu hekimliğin gerektirdiği tahlil, kontrol, üretim ve araştırma görevlerini yürütmek üzere 1928 yılında kuruldu.
7. 1925 yılında Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yüksekokulu olan açıldı.
8.’ın Türkiye’nin ilk kadın tarih profesörü olması, Atatürk’ün Türk kadınına görmek istediği konunun güzel bir yansımasıdır.
9. ile kişiye özgü işlerde kolaylık sağlanmış, toplumsal yaşam ve resmî işlemlerde oluşan karışıklıklar engellenmiştir.
10. Millî tarih anlayışını benimseyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında millî bilincin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

- C. Aşağıda sağ sütunda verilen kurum ve kanunları soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. 1933 yılında Darülfünunun kapatılması sonrasında açılan okuldur.
b. Kadınlara istedikleri mesleğe girme hakkı verilmesini sağlayan kanundur.
c. Bugünkü eğitim ve öğretim sistemimizin temelini atarak millî eğitimin temel amaç ve ilkelerinin belirlenmesini sağlayan kanundur.
ç. Türkçenin zenginliğini ortaya koyup bilim dili olmasını sağlamak amacıyla kurulan kurumdur.
d. Harf inkılabının sonucunda, yeni alfabenin öğretilmesini sağlayan okullardır.

1	Millet Mektepleri
2	İstanbul Üniversitesi
3	Türk Medeni Kanunu
4	Türk Tarih Kurumu
5	Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun
6	Türk Dil Kurumu

- C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile;

- I. Tüm vatandaşlar, etnik ve dinî kökenine bakılmaksızın eşit kabul edilmiştir.
 II. Aile, miras ve ekonomide kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır.
 III. Resmî nikâh uygulamasına geçilerek evlenme akdi, devletin işi kabul edilmiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

2. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk Dönemi gelişmeleri arasında yer almaz?

- A) Etibankın kurulması B) Ziraat Bankasının kurulması
 C) Hıfzıssıhha Enstitüsünün kurulması D) Maden Tetkik Arama kurumunun kurulması
 E) İş Bankasının kurulması

3. Atatürk Dönemi'nde, millî egemenliği güçlendiren gelişmeler arasında;

- I. Halifeliğin kaldırılması,
 II. 1921 Anayasası'nın ilan edilmesi,
 III. Kabotaj Kanunu'nun ilan edilmesi

çalışmalarından hangilerinin yer aldığı savunulabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

4. Devletçilik ilkesi doğrultusunda;

- I. Yabancı para girişinin hızlandırılması,
 II. Tüm yatırımların devlet tarafından yapılmasının sağlanması,
 III. Halkın temel ihtiyacı olan alanlara yatırım yapılması

politikalarından hangileri üzerinde önemle durulmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

5. “İnsanların geçmişten alabilecekleri önemli dikkat ve uyanıklık dersleri, bence devletlerin, umumiyetle siyasi kuruluşların oluşmalarında, bu kuruluşların niteliklerini değiştirmede ve bunların çözülme ve sonlanmalarında etkili olan sebepler ve etkenlerin incelenmesinden çıkan sonuçlar olmalıdır. Mesela Osmanlı İmparatorluğu’nun doğmasını gerektiren sebep ve etkenlerin incelenmesinden çıkan sonuç, önemli olduğu gibi, bu imparatorluğun batmasının sebep ve etkenlerinin incelenmesinden çıkacak sonuç da o kadar önemlidir. Bu incelemelerde, şüphesiz siyasi kuruluşu kuran milletlerin her görüş noktasından kültürleri, derecesi incelenir; kişilerin olumlu ve olumsuz etkileri göz önüne alınır.”

Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler, s. 264

Aşağıdakilerden hangisi Atatürk’ün bu sözlerini destekler nitelikte yapılan bir çalışmadır?

- A) Türk Hava Kurumunun açılması B) Türk Tarih Kurumunun açılması
C) Türkiye İktisat Kongresi’nin toplanması D) Maarif Kongresi’nin toplanması
E) Türkiye Hukuk Kongresi’nin toplanması

6. “Yeni Türkiye’imizi layık olduğumuz düzeye erdirmememiz için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü; zamanımız tamamen bir ekonomi devresinden başka bir şey değildir. (...) Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmamışlarsa, meydana gelen zaferler devamlı olamaz (...) Ekonomi demek, her şey demektir, yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lazımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir.”

<http://www.izmir.gov.tr/izmir-iktisat-kongresi>

Mustafa Kemal’in parçada verilen konuşması ile açılan toplantı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Türkiye İktisat Kongresi B) Türk Dil Kongresi C) Türk Tarih Kongresi
D) Türk Hukuk Kongresi E) Millî Eğitim Şûrası

7.

Fotoğraflarla Atatürk, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayını

Mustafa Kemal Paşa’nın, Gazi Orman Çiftliğinde 4 Temmuz 1929’da çekilmiş fotoğrafına bakılarak;

- I. Tarımda geleneksel yöntemler kullanılmaktadır.
II. Tarım aletlerine yatırım yapılmıştır.
III. Atatürk tarımsal üretimin artmasına önem vermektedir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III E) I, II ve III

8.

Yıllar	Sağlık Personeli Sayısı						Personel Başına Düşen Nüfus			
	Hekim	Diş ekimi	Eczacı	Hemşire	Ebe	Sağlık Memuru	Hekim	Diş Hekimi	Hemşire	Ebe
1923	550	-	60	-	136	560	20000	-		80000
1930	1200	-	-	200	400	1300	12200	-	700	36000

Mustafa Öztürk, Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Hizmetleri, SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, s.39

Atatürk Dönemi'nde sağlık personel sayısını ve personel başına düşen nüfusu gösteren tabloya göre;

- Toplam hekim sayısı toplam sağlık memuru sayısından fazladır.
- 1930 yılında hekimlere düşen nüfus 1923 yılından daha fazladır.
- 1923 yılından itibaren hekim sayısı artmıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

9.

Atatürk Devrinde eğitim ve öğretimin amaçlarından biri de millî kültürü ihya etmek, sürekliliğini sağlamak ve yeni nesillere aktarmaktır. Bu amaçla Türk tarihi ve dili ile ilgili ilmi araştırmaların sonuçları programlara ve ders kitaplarına yansıtılmıştır. (...) Atatürk vatandaşlık eğitimine büyük önem verdi. İlk Vatandaş İçin Medenî Bilgiler adlı kitabın yazılmasında Afet İnan ve Recep Peker ile birlikte bizzat çalıştı. İlk ve ortaöğretim programları Batı ülkelerinin programları büyük ölçüde aynıydı.. Eğitim felsefesi ve metodolojisi konularında John Dewey'in etkisi çok güçlüydü. Bu dönemde yapılan Harf İnkılabı da beraberinde büyük bir halk eğitimi seferberliği getirmişti.

Genel ağdan alınmıştır: (Metin aslına uygun olarak kullanılmıştır.)

Bu metne göre;

- Ülkedeki tüm eğitim kurumları tek merkezden yönetilmiştir.
- Türk millî eğitim sistemi, Batının eğitim anlayışından etkilenmiştir.
- Eğitim programları çağın gereklerine ve toplumsal ihtiyaçlara uygun hazırlanmaya çalışılmıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) II ve III

10.

Cumhuriyet Dönemi'nde çağdaşlaşma, kalkınma, bağımsızlığı koruma ve Batı kalıpları içinde, ama ulusal bir hukuk sistemi oluşturma isteği hâkimdir. Yeni hukuk sisteminin kurulmasıyla ilgili ilk ciddi adım 1925'te, Ankara'da Hukuk Mektebinin açılmasıdır. Atatürk'ün 5 Kasım 1925 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesini açarken yapmış olduğu konuşma günümüz Türkçesine uyarlanmış hâliyle şöyledir: “ (...) Bugünkü hukuk çalışmalarımızın gerekçelerini böylece açıklamış olduğumu umuyorum. Büsbütün yeni yasalar düzenleyerek eski hukuk ilkelerini temelden kazımaya girişiyoruz. Yeni hukuk ilkeleriyle, alfabesinden okumaya başlayarak bir yeni hukuk kuşağı yetiştirmek için okulu açıyoruz. Bütün bu işlerde dayandığımız, ulusumuzun üstün yeteneği ve kesin isteğidir. Bu girişimlerde arkadaşlarımız, yeni hukuku bizimle birlikte anladığım nitelikte anlamış olan seçkin hukuk bilginlerimizdir. Yeni hukuk ilkeleri genel yaşayışımızda başarılı uygulamalarla etkisini gösterene kadar geçecek zamanı, devrimin yorulmaz ve yıpranmaz gücü kısaltacak ve zararsız kılacaktır (...)” Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, Atatürk hukukta gerçekten bir devrim istemekte eski hukukun dayanakları ve ilkeleri itibarıyla bir kenara bırakılmasını ve yepyeni esaslara dayalı yeni bir hukuk sistemine geçilmesini amaçlamaktadır

Genel ağdan alınmıştır: (Metin aslına uygun olarak kullanılmıştır.)

Bu parçaya göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- Hukuk kurallarının halkın yararına uygulanmasında eğitim kurumlarının önemi büyüktür.
- Türk inkılabı ile yapılan düzenlemeler hukuk kurallarının yerleşmesinde etkili olacaktır.
- Eski hukukun dayanakları yeni hukuk kurallarına kaynaklık edecektir.
- Batı hukuk sisteminden yararlanılarak ulusal bir hukuk anlayışı oluşturulmaktadır.
- Ankara Hukuk Fakültesi, Cumhuriyet Dönemi'nde hukukun çağdaşlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodun okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

4.

Ünite

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ
DÖNEMDE TÜRKİYE VE
DÜNYA

KONULAR

- A. Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin İç Politikasında Yaşanan Önemli Gelişmeler
- B. Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikasında Yaşanan Önemli Gelişmeler
- C. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Dünyada Meydana Gelen Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler

ANAHTAR KAVRAMLAR

• Kurucu Meclis	• Faşizm	• Sosyalizm
• Mübadele	• Nazizm	• Liberalizm
• Patrikhane	• Komünizm	• Kapitalizm

İran Şahı Rıza Pehlevi (solda) 10 Haziran-6 Temmuz 1934 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etti.

Hazırlık Çalışmaları

1. Birinci TBMM'ye "Gazi Meclis" denilmesinin nedenini araştırınız.
2. Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını araştırarak bu iki kavram arasındaki farkları değerlendiriniz.
3. Atatürk'ün dış politikada benimsediği "Yurtta barış, dünyada barış!" ilkesini açıklayınız.
4. Türkiye Cumhuriyeti'nin I. Dünya Savaşı sonrası, dünya barışını korumak için yaptığı faaliyetleri inceleyiniz.
5. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ülke ekonomisine olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla aldığı tedbirleri inceleyerek bu tedbirlerin alınmasında ekonomik bağımsızlık düşüncesinin rolünü değerlendiriniz.
6. Faşizm, Nazizm, komünizm, sosyalizm, kapitalizm ve liberalizm kavramlarını araştırarak benzerlik ve farklılıklarını bir tablo ile belirtiniz.

A. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İÇ POLİTİKASINDA YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER

1. I ve II. TBMM'nin Kurulma Süreci ve İşleyişleri

Mustafa Kemal Paşa millî egemenliğin sağlanmasına büyük önem veriyordu. İtilaf Devletleri Misak-ı Milli'nin ilanı sonrası, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal edip tutukladıkları mebusları Malta Adası'na sürgüne gönderince Mebusan Meclisi, çalışmalarını askıya aldığı ilan etti. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920'de işgal altındaki İstanbul'da Meclis'in özgür iradesiyle çalışmayacağını ifade ederek yeni Meclis'in Ankara'da toplanacağını belirtti. Bu amaçla her livadan (sancak) 5 temsilci seçilmesini istedi. İtilaf Devletleri'nin engellemeleri nedeniyle milletvekili seçimleri çok zor şartlar altında yapılabilirdi. Birçok ilde seçimlerin yapılması imkânsız olduğu için seçimler, Vilayet İdare Meclisleri ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri üyeleri tarafından gerçekleştirildi. İstanbul'dan kaçabilen mebuslardan Ankara'ya gelebilenler Meclis'in doğal üyesi kabul edildiler.

23 Nisan 1920 Cuma günü dualar eşliğinde açılan TBMM'de Mustafa Kemal Paşa ilk meclis başkanı seçildi.

Bilgi Notu

Birinci ve İkinci TBMM Dönemi'nde Kullanılan Meclis Binaları

I. TBMM binasının tarihi 1915 yılına dayanmaktadır. Binanın projesi Mimar Salim Bey tarafından gerçekleştirilmiş, projeyi yürütme görevi İttihat ve Terakki Fırkası Ankara temsilcisi Memduh Şevket (Esental) Bey'e; projenin yapım işi ise Kolordunun Askeri Mimarı Hasip Bey'e verilmiştir. Hasip Bey Kurtuluş Savaşı sırasında şehit düşmüştür. Savaş nedeniyle yarım kalan bina Necati Bey tarafından tamamlanmıştır (Görsel 4.1). Türk mimari stilinde olan iki katlı binanın en belirgin özelliği duvarlarında Ankara taşı (andezit) kullanılmış olmasıdır. Bina, birinci Milli Mimarlık Döneminin Ankara'daki ilk örneklerindendir. (...) I. TBMM binası, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasından, 15 Ekim 1924 tarihine kadar hizmet vermiştir. 1961'de müze haline dönüştürülen bina, 23 Nisan 1981'de ise "Kurtuluş Savaşı Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır.

Görsel 4.1: I. TBMM binası (Kurtuluş Savaşı Müzesi)

(...) I. TBMM binasının günün ihtiyaçlarını karşılayamaması üzerine TBMM, iki yüz metre yakınında bulunan ve 1923 yılında Mimar Vedat Tek tarafından Cumhuriyet Halk Fırkası mahfeli (Genel Merkezi ve Hukuk Mektebi) olarak tasarlanan binaya taşınmıştır. II. TBMM binası, 18 Ekim 1924'ten 1960 yılına kadar hizmet vermiştir (Görsel 4.2). Bina, bodrum üzerine iki kat olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Pencerelerde görülen kemerler, cephelerdeki çini panolar, geniş saçaklar, Osmanlı ve Selçuklu motiflerinin kullanıldığı kalemşi süslemeli ahşap tavanlar Cumhuriyet dönemi mimarisini yansıtmaktadır. Bina 30 Ekim 1981'de "Cumhuriyet Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır.

Görsel 4.2: II. TBMM binası (Cumhuriyet Müzesi)

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

I. TBMM'ye katılan milletvekillerinin eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Milletvekillerinin yarısından çoğu yüksekokul mezunu olup 162'si birden fazla dil bilmektedir. Milletvekillerin 162'si serbest meslek sahibi, 133'ü devlet memuru, 54'ü asker, 32'si din adamı, 30'u aşiret reisi, 16'sı sağlık görevlisi, 7'si teknik elemandır. Meclis, toplumun her kesimini temsil eder durumdadır. 23 Nisan 1920 ile 1 Nisan 1923 tarihleri arasında görev yapan I. TBMM'ye, Millî Mücadele'nin kazanılması aşamalarında birçok milletvekilinin şehit ya da gazi olması nedeniyle "Gazi Meclis" ünvanı verilmiştir. I. TBMM, hazırladığı meclis iç tüzüğü ile çalışma koşullarını belirlemiş 1921 Anayasası'nı kabul ederek kurucu meclis ünvanını almıştır. I. TBMM, Millî Mücadele Dönemi'nde işgalci devletlerle savaşmanın dışında İstanbul Hükûmeti'yle ve iç isyanlarla da uğraşmıştır. İçeride otoritesini sağlamak amacıyla Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile Firariler Kanunu'nu yayımlayıp İstiklal Mahkemesini kurarken dışarıda dünya devletlerine varlığını kabul ettirme politikasına yönelmiştir. Londra Konferansı'yla varlığını İtilaf Devletleri'ne kabul ettiren I. TBMM, Lozan görüşmelerini yürüterek yeni Türk devletinin bağımsızlığının kabul edilmesi yolunda önemli bir başarı kazanmıştır.

I. TBMM üyeleri seçim usulü ile halk tarafından belirlenmiştir. I. TBMM'de kuvvetler birliği esasına dayanan "meclis hükûmeti sistemi" geçerli olmuştur. Bu sistemde bakanlar meclis içinden tek tek oylama yapılarak seçilmektedir. Meclis başkanı aynı zamanda hükûmetin de başkanıdır. I. TBMM içindeki hükûmetin ismi İcra Vekilleri Heyetidir. Bu heyet 11 vekilden (bakanlık) oluşmaktadır. Bakanlıklar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünden TBMM sorumludur.

Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük rol oynayan I. TBMM, mecliste I. ve II. Grup adıyla oluşan taraflar arasında yaşanan tartışmaların artması ve yeni Türk devletinin temelini oluşturacak inkılapların yapılabilmesi için kendisini yenileme amacıyla 1 Nisan 1923'te seçim kararı aldı. Mustafa Kemal Paşa, II. TBMM'nin devletin temelini oluşturacak inkılapları gerçekleştirecek meclis olması düşüncesindeydi. Bu nedenle kendisiyle aynı fikirde olan arkadaşlarının meclise girmesine büyük önem veriyordu. I. TBMM ile II. TBMM arasındaki en önemli farklardan biri, I. TBMM'de siyasi parti olmaması; II. TBMM'de ise siyasi partilerin yer almasıdır. I. TBMM'de I. Grup adıyla faaliyette bulunan Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Grubu üyeleri, II. TBMM'nin açılmasıyla 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Halk Fırkasını oluşturdular.

11 Ağustos 1923'te toplanan II. TBMM, 1 Ekim 1927 tarihine kadar görev yaptı. II. TBMM ilk olarak Lozan Antlaşması'nın maddelerini görüşerek onayladı. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin temel inkılaplarını gerçekleştiren II. TBMM, “*İnkılaplar Meclisi*” olarak isimlendirilmiştir. II. TBMM tarafından gerçekleştirilen inkılaplar arasında cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, Şer'iyye ve Evkâf Vekâletinin kaldırılması, Erkân-ı Harbiye Vekâletinin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yayımlanması; tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması; şapka inkılabının yapılması, Medeni Kanun'un ilanı sayılabilir. Mustafa Kemal Paşa, çok partili hayata geçilmesine büyük önem vermiştir. Bu amaçla II. TBMM'nin açılması sonrasında muhaliflerin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmasına izin verilmiştir.

Türkiye, II. TBMM Dönemi'nde cumhuriyetin ilanı ile meclis hükûmeti sisteminden kabine sistemine geçmiştir. Bu gelişme, kuvvetler ayrılığına doğru atılan önemli bir adım olmuştur. Yine II. TBMM Dönemi'nde başbakan, halkın oyu ve cumhurbaşkanının onayı ile hükûmeti kurmaya başlamıştır. Başbakan, bakanlar kurulundaki bakanları, uyumlu çalışabileceği kişiler arasından seçerek cumhurbaşkanının onayına sunmuş; daha sonra da hükûmet TBMM'den güvenoyu alarak görevine başlamıştır.

2. Çok Partili Hayata Geçiş

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin her aşamasında millî egemenliğe verdiği önemin üzerinde durmuştur. Millî egemenliği gerçekleştirmek için kurulan TBMM'de çok sesliliği önemsemiş, eleştirileri dinlemiş, karar verirken farklı görüşleri de dikkate almıştır. Millî egemenliği sağlamak amacıyla saltanatı kaldıran Mustafa Kemal Paşa, cumhuriyeti ilan ederek halka yöneticileri doğrudan seçme hakkı tanımıştır. Cumhuriyetin tam anlamıyla işleyebilmesi için demokrasinin tüm ilke ve kurullarıyla gerçekleştirilmesinin önemi büyüktür. Demokrasinin olmazsa olmazı siyasi partiler, farklı siyasi düşüncelere ait toplulukların yönetime katılması için önemli bir araçtır. Mustafa Kemal Paşa, cumhuriyeti demokratik hâle getirebilmek için çok partili hayata geçmeye büyük önem vermiştir. Bu amaçla ilk olarak kendisi bir siyasi parti kurmuş, ardından muhaliflerin siyasi parti kurmasına olanak sağlamıştır.

a. Halk Fırkası (9 Eylül 1923)

I. TBMM'de siyasi parti yoktu. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde hareket eden I. Grup ve muhalif milletvekillerinin bir araya geldiği II. Grup vardı. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini yaptığı I. Grup, Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Grubu adıyla hareket ediyordu. II. TBMM'nin kurulması sonrası Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Grubu üyeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde 9 Eylül 1923'te Halk Fırkasını kurdular. Halk Fırkası 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935'te ise CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) adını almıştır. 1927 yılında cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve halkçılık; 1931'de ise laiklik, devletçilik ve inkılapçılık ilkeleri Cumhuriyet Halk Fırkası tüzüğüne dâhil edilmiştir. II. TBMM Dönemi'nde kurulan ilk siyasi parti olan Cumhuriyet Halk Fırkası, cumhuriyetin ilan edildiği 1923'ten 1950'ye kadar iktidarda kalmıştır. Bu döneme “Tek Parti Dönemi” denir.

Halk Fırkasının 9 ilke üzerine oluşturulan tüzüğünde; millî egemenlik ilkesi vurgulanarak TBMM üzerinde herhangi bir gücün olmadığı, Osmanlı Devleti'nden kalma yasaların halkın yararına yeniden düzenleneceği, tarım, ticaret ve sanayide ekonomik kalkınmanın sağlanacağı, ulaşım da demir yolu yapımına ağırlık verileceği, eğitim hizmetinin yaygınlaştırılacağı ifade edildi.

Bilgi Notu

Nutuk, Mustafa Kemal Paşa'nın 1927 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının ikinci kurultayında, Millî Mücadele Dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini anlattığı konuşmanın kitaplaştırılmış hâlidir. Mustafa Kemal Paşa, bu tarihî konuşmasında; 1919'da Samsun'a çıkmasından başlayarak Millî Mücadele Dönemi'ni, cumhuriyetin kuruluşu sürecini ve 1927 yılına kadarki gelişmeler ile yapılan inkılapları belgelere dayanarak anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 15-20 Ekim tarihleri arasında 36 saat, 33 dakika süren konuşmasını "Gençliğe Hitabe" ile sona erdirerek Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk gençliğine emanet etmesi, Türk gencine güveninin kanıtıdır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

b. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924-5 Haziran 1925)

Mustafa Kemal Paşa, demokrasiye inanmış bir liderdir. Ona göre demokrasinin tam olarak gerçekleşmesi için muhalefet partilerinin kurulması zorunluydu. Bu amaçla cumhuriyet ilan edildikten sonra en yakınındaki arkadaşlarının bir siyasi parti kurmasını olağan karşılamış, bunu önleme yoluna gitmemiştir.

Bilgi Notu

Times'ın İstanbul yazarının yazılı sorularına verilen cevap.

-Bizde yürürlükte olan siyasî partiler sistemi karşısında ve Türkiye'yle karşılaştırarak Gazi'nin durumu nedir?
-Millî egemenlik temeline dayanan ve özellikle Cumhuriyet yönetimine sahip bulunan ülkelerde, siyasî partilerin varlığı doğaldır. Türkiye Cumhuriyeti'nde de, bir diğerini denetleyici partiler kurulacağına kuşku yoktur. Bu doğal olan durum karşısında Gazi Paşa'nın da durumu doğal olmaktan başka bir şey olmayacaktır..

Genel ağıdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (İlerici Cumhuriyet Fırkası) (Görsel 4.3). 17 Kasım 1924'te, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşları ve Millî Mücadele'nin önde gelen liderleri olan Kâzım (Karabekir), Rauf (Orbay), Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele) ve Adnan (Adıvar) tarafından kurulmuştur (Görsel 4.4 ve 4.5).

Görsel 4.3: Mustafa Kemal Paşa Dönemi'nde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının amblemi

Görsel 4.4: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının başkanı Kâzım Karabekir

Görsel 4.5: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından Refet Bele (1881-1963)

Kâzım Karabekir'in liderliğinde kurulan ve TBMM'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası tüzüğünde; millî iradeye saygılı olduğunu, demokrasi ve özgürlükleri desteklediğini, tek dereceli seçim sistemini savunduğunu, cumhurbaşkanı olan kişinin milletvekilliğinin düşmesini, ülke yönetiminde yerinden yönetim ilkesinin güçlendirilmesini, liberal ekonomi ilkelerinin uygulanmasını, toplumsal ve siyasal inkılapların zamana yayılarak yapılmasını savunmuş dinî düşüncelere ve inançlara saygılı olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının, cumhuriyete bağlılığını ifade etmesini memnuniyetle karşıladı. Ancak yeni kurulan partinin devletçi ekonomi ve dinî değerlere saygı konularında hükûmete karşı yaptığı eleştiriler ile inkılapların zamana yayılmasını istemesi, cumhuriyet karşıtlarının Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası çatısı altında birleşmelerine neden oldu. Özellikle halkın dinî duygularının propaganda amaçlı kullanılması, ülke içinde olumsuzluklara yol açtı. Bu süreçte yabancı devletlerin desteğiyle Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak amacıyla başlatılan Şeyh Said İsyanı güçlükle bastırılabilirdi. Bazı parti üyelerinin Şeyh Said İsyanı'nda yer alması üzerine Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Said İsyanı sırasında yayımlanan ve hükûmete geniş yetkiler verene Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayandırılarak 3 Haziran 1925'te kapatıldı. İstiklal Mahkemesinde yargılanan parti kurucularının suçsuz olduğu anlaşılsa da partiye sonradan katılan cumhuriyet karşıtları cezalandırıldı. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları, cumhuriyet ve demokrasiye inanmış kişilerdi. Buna rağmen partiye zamanla üye olan yönetim karşıtlarının özellikle dinî değerleri kullanarak halkımızı isyana teşvik etmeleri, ülkenin çok partili hayata geçiş için yeterli demokratik olgunluğa ulaşamadığını göstermiştir.

c. Mustafa Kemal Paşa'ya Suikast Girişimi

Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı çağdaşlaşma hareketine karşı olanlar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile Şeyh Said İsyanı'nın bastırılması sonrası, cumhuriyet rejimini yıkmak için tek yolunun Mustafa Kemal Paşa'yı ortadan kaldırmak olduğunu düşünerek bir suikast planladılar. Suikast girişimi, 14 Haziran 1926'da İzmir'in Kemeraltı semtinde gerçekleştirilecekti. Suikastçılar olay sonrası kendilerini Yunanistan'ın Sakız Adası'na kaçırmak için Şevki adındaki sandalcı ile anlaştılar. Ancak Mustafa Kemal Paşa, Bursa gezisinin uzaması nedeniyle İzmir'e gelişini bir gün erteledi. Bu arada paniğe kapılan sandalcı Şevki, korku ve pişmanlık içinde hain planı İzmir valisine ihbar etti. Güvenlik kuvvetleri ihbar doğrultusunda suikastı planlayanları silahlarıyla birlikte yakaladılar. İzmir ve Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemeleriyle suikastçılar ve bu suikast planını destekleyenler yargılanarak cezalandırıldılar. Mustafa Kemal Paşa'ya suikast girişimi ülkenin her yerinde şiddetle protesto edildi. Halkımızın Mustafa Kemal Paşa'ya ve onun kurduğu cumhuriyete bağlılığı Mustafa Kemal Paşa'yı çok etkilemiştir.

Bilgi Notu

Atatürk'ün İzmir Suikast Teşebbüsü Hakkında Anadolu Ajansına Verdiği Demeç

Benim naçiz vücudum birgün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetini zâmin prensiplerle medeniyet yolunda, tereddütsüz yürümeye devam edecektir.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt: I-III, s. 479. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

ç. Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930)

Türkiye Cumhuriyeti, Takrir-i Sükun Kanunu ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından itibaren 1925-1929 arasında tek parti dönemini yaşamıştı. Mustafa Kemal Paşa iki nedenle bir muhalefet partisinin kurulmasını istiyordu. Birincisi, çok partili hayata ve demokrasiye geçmenin gerekli olduğunu düşünmesi; ikincisi ise 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkilerini azaltmak amacıyla liberal ekonomi felsefesini benimsemiş bir partinin kurulmasının yararlı olacağına inanmasıydı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre kurulacak muhalefet partisi hükümet politikalarını denetleyip farklı politikalar üretebilir, kökeninde liberal bir kriz olan Dünya Ekonomi Buhranı hakkında Cumhuriyet Halk Fırkasına yapıcı eleştiri ve önerilerde bulunabilirdi. Bu amaçla yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar'dan bir siyasi parti kurmasını istedi. Ali Fethi Okyar, Mustafa Kemal Paşa'nın istek ve desteğiyle 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu (Görsel 4.6).

Görsel 4.6: Ali Fethi Okyar (1880-1943)

Bilgi Notu

Mustafa Kemal Paşa, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulma aşamasında Ali Fethi Okyar'a şöyle der: *“Memlekette muhalif bir parti oluşturmak gereklidir. Böyle bir parti kurulursa Mecliste tartışma daha serbest olur. Örneğin siz, böyle bir partinin başına geçerseniz bildiklerinizi serbestçe Mecliste söylersiniz; bu yolla uygulamada görülen birçok hatanın önü alınmış olur.”*

Ali Fethi Okyar, Serbest Cumhuriyet Fırkası Hatıraları, s. 12. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Serbest Cumhuriyet Fırkası tüzüğünde; cumhuriyet, demokrasi ve milliyetçilik esaslarına bağlı olduğunu, liberal ekonominin uygulanmasını savunarak bu ekonomik politika doğrultusunda vatandaşların yapacağı ekonomik faaliyetler ile yabancı sermaye tarafından ülkemize yapılacak yatırımların devlet tarafından desteklenmesi gerektiğini, tek dereceli seçim sisteminin uygulanarak kadınlara siyasal hakların verilmesini savunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, ülkede demokrasinin yerleşmesi için muhalefet partilerinin güçlü olmasını istiyordu. Halkın muhalefet partisine desteğini sağlamak için kız kardeşi Makbule (Atadan) Hanım ile yakın arkadaşı Nuri Conker'in Serbest Cumhuriyet Fırkasına üye olmasını destekledi. Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa sürede ülke çapında örgütlenerek büyük bir ilgiyle karşılandı. Bir süre sonra cumhuriyet yönetimine karşı grupların partiye sızmasıyla partinin cumhuriyetçi, liberal ve laik çizgisinden ayrılmaya başlaması üzerine Ali Fethi Okyar, Mustafa Kemal Paşa'ya partiyi feshetmek istediğini ifade etti. Mustafa Kemal Paşa; sabretmesini, cumhuriyet ve demokrasiye partiyi kapatarak değil açık tutarak daha çok hizmet edeceğini söylemişse de Ali Fethi Okyar, partinin temel amaçlarından uzaklaştığını ve bu şekilde verdiği söz doğrultusunda ülkeye hizmet edemeyeceğini belirtti. Ali Fethi Okyar tarafından 17 Kasım 1930'da feshedilen Serbest Cumhuriyet Fırkası 18 Aralık 1930'da resmen kapatıldı.

B. ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN ÖNEMLİ GELİŞMELER

1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını oluştururken Osmanlı Devleti'nin 19 ve 20. yüzyılda siyasi, ekonomik ve askerî olarak yaşadığı sıkıntılardan, I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan işgallerden, Millî Mücadele Dönemi'nde yaşanan gelişmelerden dersler çıkarmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında Atatürk Dönemi dış politikası “Yurtta barış, dünyada barış” (Görsel 4.7) felsefesi ışığında tam bağımsızlık düşüncesi üzerine oturtulmuştur.

Atatürk Dönemi dış politikası bir bütündür. Atatürk Dönemi dış politikasının üç dönemde incelenmesi daha doğru olacaktır. Türkiye ve dünyada yaşanan gelişmelerden dolayı bu dönemlerin kendine özgü şartları ve hedefleri söz konusudur. İlk dönem Millî Mücadele Dönemi'dir. Bu dönemde temel amaç, ülkeyi düşman işgalinden kurtararak bağımsızlığımızı sağlamaktır. İkinci dönem genel olarak Lozan'dan kalan sorunların çözülmeye çalışıldığı 1923-1932 arası dönemdir. Son dönem ise İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış güvenliğinin sağlanıp dünya barışını koruma konusundaki uluslararası girişimlerin desteklendiği dönemdir.

Görsel 4.7: Atatürk dış politikada “Yurtta barış, dünyada barış!” düşüncesiyle hareket etti

2. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasında Gelişmeler (1923-1938)

1923-1938 Arası Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Türkiye-Yunanistan ilişkileri 1923-1930 yılları arasında mübadele sorunu ve bu sorun ile birlikte gündeme gelen etabli (yerleşik) sorunu nedeniyle gergin geçti. Bu dönemde 17 Aralık 1924'te patik seçilen VI. Konstantinos'un 30 Ocak 1925'te Türkiye tarafından mübadele kapsamında ülkeden çıkarılması ve Yunanistan'ın buna karşı çıkması iki ülkeyi neredeyse savaş aşamasına getirdi.

Amiral Bristol Raporu'na göre “Yunan işgali din düşmanlığı şeklinde gerçekleşmiş, bölgede yaşayan Müslümanlara karşı büyük bir baskı, taciz ve katliama girişilmişti.” TBMM Hükûmeti, Lozan görüşmeleri sırasında ülkemizde yaşayan Hristiyan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türklerin mübadelesini (karşılıklı değiş tokuş) istedi. Lozan Barış Antlaşması'nda varılan uzlaşma ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler hariç, Anadolu'da yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türklerin mübadele edilmesi konusunda anlaşıldı. Lozan Barış Görüşmeleri sırasında kurulan komisyonun çalışmaları sonucunda 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan protokol ile “İstanbul için 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş Rumlar ve Batı Trakya için 1913 Bükreş Antlaşması'nın çizdiği sınırın doğusunda yerleşmiş Türkler dışında kalanlar, mübadele edilecektir.” kararı üzerinde uzlaşıldı (Görsel 4.8).

Görsel 4.8: Türk-Yunan mübadelesinden bir görüntü

Mübadelelerin uygulanması sırasında Yunanistan, İstanbul'da daha çok Rum bırakabilmek amacıyla Mondros öncesi geçici olarak İstanbul'a yerleşenlerin de mübadele dışı sayılmasını isteyince etabli (yerleşik) sorunu başladı. Türk Hükûmeti, yerleşik kavramının Türk kanunlarına göre düzenleneceğini ifade ederek Mondros Ateşkes Antlaşması öncesi İstanbul'a gelenlerin İstanbul'un yerleşik vatandaşı sayılmasına karşı çıktı. Yunanistan diğer taraftan da Batı Trakya'da yaşayan Türklerin Balkan Savaşları sırasında bölgeye göç ettiğini iddia ederek Batı

Trakya Türklerini Anadolu'ya göndermeye kalkınca ilişkiler gerildi. Milletler Cemiyetine götürülen konuda uzlaşma sağlanamayınca Yunanistan, Türk hükûmetini zor duruma sokmak amacıyla Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mallarına el koydu. Türk hükûmeti de İstanbul'da yaşayan Rumların mallarına el koyunca iki taraf arasındaki ilişkiler gerginleşti. Avrupa devletlerinin ara buluculuk çalışmaları sonucunda, 1 Aralık 1926'da Türkiye ile Yunanistan arasında Atina Antlaşması imzalandı. 1926 Atina Antlaşması'nın uygulanması sürecinde Yunanistan, İstanbul'da yaşayan Rumların yerleşik sayılması konusundaki ısrarını sürdürünce ilişkiler yeniden gerildi. 1928'te Yunanistan Başbakanı olan Venizelos dış politikada radikal bir değişikliğe giderek Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. İki devlet arasında yapılan görüşmeler sonunda 10 Haziran 1930'da imzalanan Ankara Sözleşmesi ile mübadele sorunu kesin olarak çözüldü. İki devlet arasındaki ilişkiler Venizelos'un 29 Ekim 1930 Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılmak için geldiği Türkiye ziyareti sırasında 30 Ekim 1930'da imzalanan Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması ile Başbakan İsmet İnönü'nün 1931'de Yunanistan'ı ziyaret etmesi sonrasında olumlu bir döneme girdi. İspanya ile birlikte 1932 yılında Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişinde önemli rol oynayan Yunanistan, Başbakanı Venizelos aracılığıyla 1934'te Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterdi. Bu dönemde İtalya ve Almanya'nın Balkanlar üzerine yayılmacı bir politikaya yönelmeleri üzerine Türkiye'nin ve Yunanistan'ın girişimleriyle 1934'te Balkan Antantı imzalandı.

1923-1938 Arası Türkiye-İngiltere İlişkileri ve Musul Sorunu

Türkiye İngiltere'nin Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası antlaşmanın 7. maddesine dayandığını iddia ederek ateşkes hükümlerine aykırı bir şekilde işgal ettiği Musul'u geri alabilmek için Lozan Barış Görüşmelerinde büyük bir gayret gösterdiyse de sorun görüşmelerde çözülemedi. Lozan Barış Antlaşması'nda iki taraf da görüşlerinden taviz vermeyince antlaşmanın imzalanma sürecini sekteye uğratmamak için bir yol haritası çizildi. Buna göre Türkiye ile İngiltere arasında 9 ay sürecek ikili görüşmeler yapılması ve uzlaşma olmazsa konunun Milletler Cemiyetine götürülmesi konusunda anlaşıldı. Türkiye ile İngiltere arasında Haliç Konferansı adı altında 19 Mayıs 1924'te başlayan ikili görüşmelerde Ali Fethi Okyar başkanlığındaki Türk heyeti Musul'un Misak-ı Millî sınırları içinde olduğunu ve İngiltere tarafından ateşkes hükümlerine aykırı şekilde işgal edildiğini savundu. İngiltere'nin bu görüşü reddedip konferans gündemine nüfus çoğunluğu Nasturi olduğu gerekçesiyle Hakkâri konusunu dâhil etmek istemesi üzerine konferans 5 Haziran 1924'te karar alamadan sona erdi. İngiltere'nin 6 Ağustos 1924'te konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıdı. 20 Eylül 1924'te başlayan görüşmelerde Türkiye bölgenin kaderinin halk oylaması (plebisit) yoluyla bölge halkı tarafından verilmesini teklif etse de İngiltere bölge halkının eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle bu konuda karar alamayacağını gerekçe göstererek bu teklifi kabul etmedi.

Bilgi Notu

Musul Sorununda Türkiye ve İngiltere'nin Tezleri

Türkiye'nin Musul'un kendisine ait olduğuna dair tezleri;

- Musul'un İngiltere tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası ateşkes hükümlerine aykırı olarak işgal edilmesi,
- Musul'un Misak-ı Millî sınırları içinde yer alması
- Coğrafi olarak Güneydoğu Anadolu'nun devamında yer alan Musul'un nüfus çoğunluğunun Türk olması
- 11. yüzyıldan itibaren Türk hâkimiyetine giren Musul'da sırasıyla Selçuklu, Zengiler, Erbil Atabeyliği, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi ve Osmanlı devletlerinin egemenlik kurması

İngiltere'nin Musul'un kendisine ait olduğuna dair tezleri;

- Musul'un Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine göre işgal edilmesi
- Lozan Görüşmelerinin yapıldığı süreçte TBMM'de Musul mebuslarının bulunmamasına rağmen Bağdat'ta kurulan mecliste Musul mebuslarının bulunması nedeniyle bölgenin Misak-ı Millî sınırları içinde olmadığını savunulması
- Hakkari'de nüfus çoğunluğunun Nasturi olması nedeniyle bölgenin Irak'a verilmesi gerektiği

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Musul bölgesinde olası bir çatışma ihtimalinin artması üzerine Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan bir komisyon “Brüksel Hattı” adıyla geçici bir Türk-Irak sınırı oluşturup Musul’un geleceği ile ilgili bir rapor hazırlamak için çalışmalara başladı. Milletler Cemiyeti, 16 Aralık 1925’te komisyon tarafından oluşturulan raporu kabul ederek Musul’un İngiltere’ye bağlı Irak Krallığı’na verilmesini karara bağladı. Türkiye karara itiraz etse de Musul sorunu sürecinde çıkan Şeyh Sait İsyanı’nın ülke içinde neden olduğu olumsuzluklar nedeniyle İngiltere ile askeri bir mücadeleye girişmek yerine anlaşma yolunu tercih etti.

Türkiye ile İngiltere arasında yapılan görüşmeler sonunda imzalanan 5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması ile;

- Musul, İngiltere’ye bağlı Irak Krallığı’na bırakıldı.
- Türkiye, 25 yıl süre ile Irak petrol gelirlerinin %10’unu almayı kabul etti. İngiltere’nin 500.000 sterlin karşılığında bu haktan vazgeçilmesi teklifi, Türkiye tarafından reddedildi.

Etkinlik

Musul’un Türkiye ve İngiltere açısından önemini araştırarak elde ettiğiniz verileri karşılaştırmalı bir tablo şeklinde hazırlayınız.

İngiltere, I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyetinin en etkin ülkelerinden biri olarak dünya üzerinde önemli bir güce ve etkinliğe kavuşmuştu. Ancak önce İtalya’nın ardından Almanya’nın yayılmacı politikaya yönelmeleri İngiltere’nin bölgedeki etkinliğini tehdit eder hâle geldi. İngiltere bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti’ni kendi yanına çekme politikasına yöneldi. 1936 yılında İngiliz Kralı Edward’ın (Edvird) Türkiye’ye yaptığı ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesinde büyük rol oynadı (Görsel 4.9). Türkiye’nin Milletler Cemiyetine davet edilmesi, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nde Türkiye’nin taleplerinin desteklenmesi, Hatay sorunu konusunda İngiltere’nin ara bulucu devlet rolünü üstlenmesi, bu dönemdeki İngiliz dış politikasının Türkiye ile ilişkiler konusuna bakış açısını ortaya koymaktadır.

Görsel 4.9: İngiliz Kralı Edward, Türkiye gezisinde Atatürk ile birlikte

1923-1938 Arası Türkiye-Fransa İlişkileri

Atatürk Döneminde Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkiler; Türkiye-Suriye sınırının tespiti, Türkiye’deki yabancı okulların statüsü, Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi gibi Lozan Barış Antlaşması’nın uygulanması sürecinde yaşanan sorunlar yanında Bozkurt-Lotus Olayı ile Adana-Mersin demir yollarının Türkiye tarafından millileştirilmesi sürecine Fransa’nın karşı çıkması ve 1936’da gündeme gelen Hatay’ın statüsü konusu nedeniyle olumsuz bir süreç geçirdi.

Atatürk Dönemi’nde Türkiye ile Fransa arasında yaşanan sorunlardan ilki Türkiye-Suriye sınırının tespiti konusu oldu. Lozan Barış Antlaşması’nda belirlenmiş Türkiye-Suriye sınırının ana hatları ile belirlenerek ayrıntıların kurulacak bir komisyon tarafından saptanması kararı alındı. Lozan Barış Antlaşması’nda kurulma kararı alınan komisyon ancak Eylül 1925’te kurulabildi. Fransa’nın olumsuz tavrı nedeniyle uzayan görüşmeler sonunda 30 Mayıs 1926’da imzalanan Türkiye-Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması ile sorun çözüldü.

Osmanlı Devleti'nde kurulan yabancı okullar, misyonerlik adı altında Hristiyanlık propagandası yaparak devletin parçalanma sürecinde etkili olmuştu. TBMM Hükûmeti, Lozan Barış Antlaşması'nda yabancı okulların Türk kanunlarına göre eğitim yapacağı maddesiyle bu okulları devlet denetimi altına aldı. Yabancı okulların Türk kanunlarına göre nasıl eğitim yapacağı 3 Mart 1924'te yayımlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile düzenlendi. Fransa'nın kanun ile getirilen kurallara itiraz edip konuyu uluslararası alana taşımak istemesine karşılık Türkiye Cumhuriyeti, konunun iç meselesi olduğunu belirterek Kanun'un uygulamasında taviz verilmeyeceğini açıkladı.

Lozan Barış Antlaşması'nda, Osmanlı borçlarının Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletler tarafından ödenmesi konusunda anlaşılmıştı. Osmanlı Devleti'nin en fazla borçlu olduğu ülke Fransa olduğu için konunun çözümü Türkiye-Fransa ilişkileri açısından büyük önem taşıyordu. Borçların hangi para birimiyle ve ne kadar sürede ödeneceği ile ilgili yapılan görüşmeler sonunda 13 Haziran 1928'te yapılan anlaşma ile sorun çözülerek Osmanlı borçlarından Türkiye Cumhuriyeti'ne düşen payın, Fransız frangı olarak taksitle ödenmesi konusunda anlaşıldı. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle Türkiye'nin borçları ödemesi konusunda sıkıntı yaşaması yüzünden ödeme şartlarının düzenlenmesi konusunda görüşmeler yeniden başladı. Görüşmeler sonunda, 1933'te Osmanlı borçlarının ödenmesi konusunda yapılan anlaşma ile borçların miktarının azaltılması ve ödeme konusunda Türkiye'ye ek süre verilmesi kararlaştırıldı. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı borçlarının son taksitini 1954 yılında ödedi.

Bilgi Notu

Osmanlı Borçlarının Devletler Arasındaki Dağılımı

Türkiye	84.597.495
Suriye-Lübnan	11.108.858
Yunanistan	11.054.534
Irak	6.772.142
Yugoslavya	5.435.597
Filistin	3.284.429
Bulgaristan	1.776.354
Arnavutluk	1.633.233
Hicaz	1.499.518
Yemen	1.182.104
Ürdün	733.610
İtalya	243.200
Necit	129.150
Maan	128.728
Asir	26.138
Toplam:	129.605.090

Tablo 4.1: Osmanlı borçlarının devletler arasındaki dağılımı

Nedim Dikmen, "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", s. 152.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Yukarıdaki tabloda bulunan Yunanistan, Suudi Arabistan (Hicaz, Necit, Asir), Arnavutluk ve Yemen hiçbir borç ödemesinde bulunmamıştır.

2 Ağustos 1926'da Fransız bandıralı Lotus adlı geminin Ege Denizi açıklarında Türk bandıralı Bozkurt adlı gemiye çarpması sonucu, Bozkurt gemisinin batması ve 8 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti, Fransız gemisinin kaptanını yargılayıp tutukladı. Fransa, olayın uluslararası sularda gerçekleştiğini gerekçe gösterip Türkiye'nin müdahalesinin yasalara aykırı olduğu iddiasıyla itiraz edince konu, La Haye'de (Lahey) bulunan Uluslararası Daimi Adalet Divanına götürüldü. Uluslararası Daimi Adalet Divanının, 7 Eylül 1927'de Türkiye'yi haklı bulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk alanındaki ilk büyük başarısı kabul edilir. Mustafa Kemal Paşa, dönemin adalet bakanı Mahmut Esat'a, Bozkurt-Lotus Olayı'nın çözülmesindeki başarısından dolayı "Bozkurt" soyadını verdi.

Osmanlı Devleti Dönemi'nde verilen ticari imtiyaz ile Adana-Mersin demir yolu Fransız bir şirket tarafından işletiliyordu. Türkiye Cumhuriyeti ekonomik bağımsızlık anlayışıyla Adana-Mersin demir yolunu millileştirme kararı aldı. Fransa'nın tüm itirazlarına rağmen 1929 yılında demir yolu millileştirilerek sorun çözüldü.

Türkiye-Fransa ilişkileri İtalya ve Almanya'nın Avrupa'da yayılmacı politikaya yönelmesi sonrası olumlu bir sürece girdi. Bu dönemde İngiltere gibi Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan Fransa Türkiye'nin isteği üzerine düzenlenen 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde Türkiye'yi destekledi.

Türkiye-Fransa ilişkileri Fransa'nın 1936'da mandater devlet olduğu Suriye'ye bağımsızlık vereceğini ilan etmesi ile başlayan Hatay'ın statüsünün belirlenmesi sürecinde tekrar gerginleşse de sorun 1939'da Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasıyla çözüldü.

1923-1938 Arası Türkiye-SSCB İlişkileri

SSCB, Millî Mücadele Dönemi'nde 16 Mart 1921'de imzaladığı Moskova Antlaşması ile TBMM'yi resmen tanıyarak Misak-ı Millî'yi kabul ettiğini, kapitülasyonları kaldırdığını ilan ederek Millî Mücadele Hareketi'ne destek vermişti. Lozan Barış Görüşmelerinde Boğazlar konusunun görüşülmesi aşamasında Türkiye'nin talebiyle konferansa katılan SSCB, Boğazlar konusunda Türkiye'nin tezini destekleyerek Türkiye'nin yanında yer almıştı. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması sonrasında da iki devlet arasında olumlu şekilde devam eden ilişkiler Musul sorununun ön plana çıktığı dönemde 17 Aralık 1925'te imzalanan Türkiye-SSCB Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması ile yeni bir sürece girdi. Türkiye Cumhuriyeti, 1934-1938 yılları arasında uygulanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı Dönemi'nde SSCB'den teknik ve mali destek aldı.

Avrupa'da İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikaya yönelmesi ile Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak isteyen İngiltere'nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi görüşmelerinde Türkiye'yi desteklemesi ve İngiltere Kralı Edward'ın Türkiye'yi ziyaret etmesi ile başlayan Türkiye-İngiltere yakınlaşması nedeniyle Türkiye-SSCB ilişkilerin yavaşlama sürecine girdi.

Milletler Cemiyetine Giriş (18 Temmuz 1932)

Türkiye Cumhuriyeti, I. Dünya Savaşı sonrası, dünya barışını sağlamak amacıyla kurulan Milletler Cemiyetine girmeye iki nedenle sıcak bakmamıştır: Birincisi, cemiyetin kuruluş sürecinde sadece galip devletleri üye olarak kabul etmesi nedeniyle alınan kararlarda İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarının korunduğu eleştirisi; ikincisi ise Musul sorununda Milletler Cemiyetinin Türkiye'nin bölgede halk oylaması yapılması teklifini göz ardı ederek Musul'u İngiltere'ye ait Irak Krallığı'na bırakmasına duyulan tepkidir. İtalya'nın yayılmacı bir politikaya yönelmesi, Milletler Cemiyeti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin birbirlerine yaklaşımlarının köklü şekilde değişmesine sebep oldu.

Milletler Cemiyetine üye olabilmek için üye olmak isteyen devletin adaylık başvurusunda bulunması ve başvurunun cemiyet üyelerinin üçte ikisi tarafından kabul edilmesi gerekirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olması konusu gündeme geldiğinde Atatürk'ün "Başvurmayı düşünmüyoruz fakat davet ederlerse katılırız." sözü üzerine cemiyet üye olabilmek için başvuruda bulunma zorunluluğunu tarihinde ilk kez uygulamayarak Türkiye'ye üye olması konusunda davette bulunma kararı aldı. Yunanistan ve İspanya başta olmak üzere üye 43 devletin oy birliği ile yaptığı teklifi kabul eden Türkiye Cumhuriyeti 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyetine üye oldu.

Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

İtalya ve Almanya'nın yayılmacı politikalarına karşı, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın öncülüğünde başlatılan görüşmelere sonradan Yugoslavya ve Romanya'nın da katılması üzerine 1934 yılında Balkan Antantı imzalandı (Görsel 4.10). Balkan Antantı ile anlaşmayı imzalayan devletler, karşılıklı olarak var olan sınırlara bağlı kalınacağı ve antanta dahil olmayan Balkan ülkeleri ile yapılacak siyasi görüşmelerde antant devletlerinin görüşünün alınılacağı konusunda uzlaştılar. Bulgaristan, II. Balkan Savaşı nedeniyle Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'dan toprak talep ettiği Arnavutluk ise İtalya'nın baskısı altında olduğu için antanta katılmadı. Türkiye'nin bütün çabalarına rağmen Balkan Antantı istenilen başarıya ulaşamadı. Yugoslavya'nın Almanya ve İtalya ile yakınlaşarak Balkan Antantı'na katılmayan Bulgaristan ile bir antlaşma imzalaması, antlaşmanın uygulanmasını imkânsız hâle getirdi. II. Dünya Savaşı başladıktan sonra İtalya ve Almanya'nın Balkanları işgal etmeye başlaması üzerine Balkan Antantı dağıldı. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye hariç, Balkan Antantı'nı imzalayan devletler işgal edildi.

Görsel 4.10: Balkan Antantı'na katılan devletler

Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

TBMM Hükûmeti, Lozan Barış Antlaşması'nda "Boğazlar Türkiye'nin başında bulunduğu bir komisyon tarafından yönetilecek." ve "Boğazlar silahsızlandırılacak." maddeleri nedeniyle Boğazlar üzerinde mutlak hâkimiyet kuramamıştı. Dünyada 1930'ların başından itibaren gelişen yeni süreçte yayılmacı devletler, komşu ülkelerinin topraklarını herhangi bir geçerli neden göstermeden işgale başladılar. Asya'da yayılmacı politikaya yönelen Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi, Faşist İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi, Nazizm'i benimseyen Almanya'nın Versay Antlaşması'na göre silahsız hâle getirilen Ren bölgesine asker sevk etmesi, Türkiye'yi Boğazların güvenliği konusunda endişeye sürükledi. Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere ve SSCB ile yapılan diplomatik görüşmelerle bu iki devletin desteğini aldıktan sonra Lozan Antlaşması'nı imzalayan devletlerle Boğazların yönetimi ve korunması konusunda görüşme yapılmasını talep etti.

Boğazların yönetiminin tamamen Türklere devredilmesi gündemiyle başlayan görüşmeler sonunda, 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle Türkiye Boğazlar üzerinde tam hâkimiyet kurdu (Görsel 4.11).

1936 Montrö Sözleşmesi kararları şöyledir:

- Lozan Antlaşması ile oluşturulan Boğazlar Komisyonu kaldırılacak, Boğazların yönetimi Türkiye'ye devredilecek.
- Boğazların askersiz bölgesinde Türkiye asker bulundurabilecek.
- Boğazlar tüm ticaret gemilerine açık olacak, yabancı savaş gemilerine sınırlı geçiş hakkı verilecek.
- Türkiye savaş zamanında ya da bir tehlike hâlinde Boğazları trafiğe kapatabilecek.

20 yıl süreli Montrö Boğazlar Sözleşmesi, taraf olan devletlerin aksi bir talebi olmadığı gerekçesiyle günümüze kadar geçerliliğini sürdürmüştür.

Görsel 4.11: Dönemin gazetelerinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi

Etkinlik

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin maddelerini değerlendirerek bu sözleşmenin Türkiye Cumhuriyeti açısından önemini açıklayınız.

Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937)

İran Şahı Rıza Pehlevi, Atatürk'e ve onun gerçekleştirdiği çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük saygı duyuyordu. Ülkesinde Atatürk'ün yaptığı gibi inkılaplar gerçekleştirmek ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni yakından tanımak için 1934 yılında ülkemizi ziyaret eden Şah Rıza Pehlevi gördüklerinden çok etkilenmişti (Görsel 4.12). Bu geziyle Türkiye ile İran ilişkileri büyük bir gelişme göstermiş, bölgede gerçekleşebilecek askerî gelişmelere karşı iki ülkenin ortak hareket etmesi kararı alınmıştı. 1935 yılında Türkiye ve İran arasında yaşanan yakınlaşmaya, Irak da katılarak 1935'te Cenevre'de yapılan toplantıda bir savunma ve iş birliği paktı kurulması için çalışma kararı alındı. 1936'da İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi Ortadoğu'da askerî kaygıları artırdı. 1937'de Afganistan'ın da bu üç devlete katılmasıyla 8 Temmuz 1937 tarihinde Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paktı imzalandı. Sadabat Paktı ile anlaşmayı imzalayan devletlerin birbirlerinin sınırlarına saygı duyacakları, birbirlerinin iç işlerine karışmayacakları konusunda uzlaşmaları ile Türkiye doğu sınırını güvence altına aldı. Suriye, Türkiye ile yaşanan Hatay sorunu nedeniyle Sadabat Paktı'na katılmayı reddetmiştir.

Görsel 4.12: İran Şahı Rıza Pehlevi, 1934 yılında Türkiye gezisi sırasında Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte

Bilgi Notu

Özsoy Operası

Ulu Önder Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen “Türk İnkılâbı” bir bağımsızlık ve çağdaşlaşma hareketinin adıdır. Atatürk; “Dünya'nın her türlü biliminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanılmalı.” diyerek tüm dünyayı bir bütün olarak görmüştür. Ulu Önder'in teşvikleriyle Özsoy Destanı Operası 19 Haziran 1934'te Ankara Halkevi'nde, İran Şahı Rıza Pehlevi huzurunda temsil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yüzünü hem doğuya hem de Batı'ya döndüğünü gösterecek bir mihenk taşı olan operayı tamamen Türk bir kadro ile besteleyerek ve sahneleyerek hem “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesine bağlılığını göstermiş hem de tarihî bir gerçeği vurgulamaktan geri kalmamıştır. Operada varılmak istenen ana fikir yüzyıllar boyunca Türkiye ve İran'ın samimi ve iyi ilişkilere sahip olduğunun vurgulanmasıdır.

İlknur Tunçdemir, Cumhuriyet'in Kurulmasından Sonra Bestelenen İlk Türk Operası: Özsoy Destanı, s.737.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Hatay'ın Ana Vatana Katılması (30 Haziran 1939)

1921 ile 1936 yılları arasında Suriye’de manda yönetimi kuran Fransa, 1936 yılında iktidara gelen sosyalist parti döneminde Suriye’den çekileceğini ilan etti. 9 Eylül 1936’da Paris’te yapılan bir antlaşmayla üç yıl içinde Suriye’nin bağımsız olması ve iki tarafın 25 yıl boyunca ittifak içinde hareket edeceği konusunda anlaşıldı. Anlaşma metninde Hatay ile ilgili açıklayıcı bir madde olmadığı için bölge Türkleri endişeye kapıldılar. Türkiye Cumhuriyeti, Paris Antlaşması’yla oluşan süreci kabul etmediğini ilan ederek Fransa’dan Suriye’ye ve Lübnan’a tanıdığı bağımsız olma hakkını Hatay’a da tanımasını istedi. Fransa isteğe olumlu yanıt vermedi, yeni kurulan Suriye hükûmeti de Hatay’ın kendisine ait olduğunu ilan etti.

Bilgi Notu

ATATÜRK’ÜN İSKENDERUN VE HAVALİSİNİN İSMİNİ DEĞİŞTİRMESİ, ADINA HATAY DEMESİ

(...) 1936 senesinin Meclis açılış nutkunda aziz Atatürk “Bundan böyle Fransızlarla aramızda senelerdir sürüp giden davanın neticelenmesinin zamanı gelmiştir” buyurdular. Ferdası günü aziz Atatürk, Başyaver Celâl Bey aracılığıyla beni emretmişlerdi. Gittim. “Bizleri ihya ettiniz ulu önder” dediğimde “Sökmen bugünden itibaren davaya resmen el kondu. Antakya-İskenderun ve havalisinin ismi bundan böyle Hatay’dır, cemiyetinizin adını “Hatay Egemenlik Cemiyeti” olarak değiştirin ve faaliyetinizi bu isim altında yürütün (...)

Tayfur Sökmen, Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, s. 44. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Atatürk, Fransız büyükelçisi ile yaptığı bir sohbet: “(...) Barış bozma alışkanlığım yoktur. Ancak, Antlaşmaya dayanan hakkımın isteyicisiyim. Onu almazsam edemem. Büyük Millet Meclisi kürsüsünden millette söz verdim, Hatay’ı alacağım. Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getirmezsem, onun huzuruna çıkamam. Yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilmem. Yenilirim bir dakika yaşayamam. Bunu bilerek ve sözümü mutlaka yerine getireceğimi düşünerek benim dostluğumu lütfen bildiriniz ve doğrulayınız.” diyordu.

Tayfur Sökmen, Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, s. 44. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Fransa ile uzlaşamayacağını gören Türkiye Cumhuriyeti, Milletler Cemiyetine başvurarak Hatay’ın geleceğiyle ilgili kararın bölge halkı tarafından halk oylamasıyla verilmesini istedi. Milletler Cemiyeti adına görevlendirilen İsveçli Sandler (Sendlr) tarafından yayımlanan raporda Hatay nüfusunun çoğunluğunun Türk olduğu belirtilerek bölgenin Suriye’ye bağlanma kararının yanlış olacağı vurgulanmış bölgede bağımsız bir devlet kurulması önerilmiştir. Milletler Cemiyeti Sandler Raporu doğrultusunda Hatay Sancağı’nın anayasasını hazırlayıp statüsünü oluşturmak için bir komite kurdu. Milletler Cemiyeti tarafından 29 Mayıs 1937’de hazırlanan anayasada Hatay Devleti için belirlenen statü Türkiye tarafından genel anlamda olumlu bulunurken Fransa ve Suriye tarafından kabul edilmedi. Suriye ve Fransa’nın bölgede yaşayan Türkler üzerinde uyguladıkları baskının artması üzerine Atatürk, hasta olmasına rağmen Mayıs 1938’de Mersin ve Adana illerine gezi düzenleyerek bölgedeki askerî birlikleri denetleyip askerî geçit törenleri yaptırarak Hatay konusuna verdiği önemi açıkça ifade etti.

Fransa, Hitler liderliğindeki Almanya'nın yayılmacı bir politikaya yönelmesi değişen Avrupa dengeleri karşısında Türkiye ile Hatay sorunu nedeniyle yaşanan gerginliği yumuşatma politikasına yöneldi. Türkiye ile Fransa arasında Temmuz 1938'de imzalanan antlaşma sonucu Türk ordusu 5 Temmuz 1938'de Hatay'a girdi. Milletler Cemiyetinin aldığı karar doğrultusunda Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde, 40 mebusluktan 22'sini Türkler kazanırken tüm mebuslar Türkçe yemin etti. Hatay parlamentosu bağımsızlığını ilan ederek Eylül 1938'de Hatay Devleti'nin kurulduğunu açıkladı (Görsel 4.13). Hatay Devleti'nin devlet başkanlığına Tayfur Sökmen seçildi. Abdurrahman Melek, başbakanlığa getirildi. 23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında imzalanan antlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması konusunda anlaşıldı. Hatay Meclisi bu karar sonrasında 29 Haziran 1939'da toplanarak Türkiye'ye katılma kararı aldı.

Görsel 4.13: Türk ordusunun Hatay'a girişi

5. Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

Atatürk, hayatının her aşamasında millet ve devlet adına mücadele etmiş bir vatanseverdir. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar hayatı cephelerde geçen Atatürk, Türk ulusunun bağımsızlık mücadelesi için büyük bir savaş yürütmüştür. Cumhuriyetin ilanı sonrasında da büyük bir devlet adamı olarak gerçekleştirdiği inkılaplarla Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmaya çalışmıştır.

Hayatı mücadelelerle geçen Atatürk'ün rahatsızlığı ilk kez 1936 yılında ortaya çıktı. Teşhis konulması sırasında yaşanan sıkıntılar ve dinlenmesi yolunda yapılan uyarıları dikkate almaması nedeniyle hastalığı 1937 yılında ilerledi. Özellikle Hatay meselesini halletmeyi çok isteyen Atatürk, bu sırada Avrupa basınında "Mustafa Kemal çok hasta." şeklinde yayımlanmaya başlayan yazıların Türkiye Cumhuriyeti'ni Hatay konusunda olumsuz etkilemesini engellemek için doktorların bütün uyarılarına rağmen Mersin ve Adana bölgesine bir gezi yapmaya karar verdi. Bu gezi Atatürk'ün sağlığını olumsuz etkiledi fakat bu gezinin yarattığı etkiyle hayatının son günlerinde Hatay'ın bağımsızlık ilanını öğrenmesi onu çok mutlu etmişti.

Hastalığının son dönemlerini, doktorların deniz havası tedaviye iyi gelebilir, demesi üzerine kendisi için devlet tarafından satın alınan Savarona yatında geçiren Atatürk'ün yatın gelişine çok sevindiği, manevi kızı Ülkü (Adatepe) ile yatta geçirdiği günlerde yüzünün son kez güldüğü görülmüştür (Görsel 4.14).

Hastalığının artması üzerine kendi isteğiyle vasiyetini hazırlayan Atatürk, İş Bankasındaki hisselerinin yıllık getirisini Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına bırakarak Türk diline ve tarihine verdiği önemi göstermiştir.

Görsel 4.14: Savarona Yati

Bilgi Notu

Bu sıralarda Atatürk çok hastaydı ama her şeye rağmen Hatay meselesini halletmeye de kararlıydı, azimliydi. Atatürk'ün kendisine, milletine, ordusuna ve kahraman Hataylılara güveni son derece yüksekti. Atatürk dünyanın o dönemdeki durumunu çok iyi değerlendirmekte idi. İskenderun Sancağı için Fransızların bir savaşı göze alamayacaklarına kani idi.

Fransa ile giriştiğimiz teşebbüsler fayda vermedi. Milletler Cemiyetinden çekildik. Atatürk hasta yatağından kalktı, bu kalkmak değil âdeta fırlamaktı. Mersin'e ve Adana'ya gitti. Milletinin ve ordusunun nabzını bir kez daha yokladı, hepsi de hazırды. Gücü ve güveni arttı.

Bekir Tünay, Atatürk ve Hatay, s. 460-461. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Hastalığı kötüleşen Atatürk, Savarona yatından alınarak Dolmabahçe Sarayı'nda kendisine ayrılan bir odaya yerleştirildi. Atatürk'ün son dönemde en büyük isteği, cumhuriyetin 15. yılı nedeniyle yapılacak etkinliklere katılmaktı. Çok istemesine rağmen, törenlere katılamayan Atatürk'ün kaleme aldığı konuşma, Başbakan Celal Bayar tarafından Ankara Hipodromu'ndaki törende Türk halkına okundu.

Bilgi Notu

Atatürk'ün cumhuriyetin 15. yılını kutlamak için yazdığı konuşma metni, Ankara Hipodromunda yapılan geçit resminden önce Başbakan Celâl Bayar tarafından okunmuştur. Metin şöyledir;

Zaferleri ve geçmişi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber uygarlık nurlarını taşıyan kahraman Türk ordusu!

Memleketini en buhranlı ve zor anlarda eziyetten, felâketlerden, belâlardan ve düşman işgalinden nasıl korumuş ve kurtarmış isen cumhuriyetin bugünkü verimli devrinde de askerlik tekniğinin bütün modern silâh ve araçları ile donatılmış olduğun halde görevini aynı bağlılıkla yapacağına hiç şüphem yoktur.

Bugün, cumhuriyetin on beşinci yılını devamlı artan büyük bir rahatlık ve kudret içinde kavrayan büyük Türk milletinin karşısında kahraman ordu, sana kalpten teşekkürlerimi sunar ve bildirirken büyük ulusumuzun övünme duygularını da dile getiriyorum.

Türk vatanının ve Türklük toplumunun şan ve şerefini, iç ve dış her türlü tehlikelere karşı korumaktan oluşan görevini her an yerine getirmeye hazır olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inanç ve güvenimiz vardır. Büyük ulusumuzun orduya verdiği en son sistem fabrikalar ve silâhlar ile bir kat daha kuvvetlenerek büyük bir kendini fedâ etme ve yaşamayı değersiz görmekle her türlü görevi yerine getirmeye hazır olduğunuza eminim. Bu inançla kara, deniz, hava ordularımızın kahraman ve deneyimli komutanları ile subay ve erlerini selâmlar ve övgülerimi bütün ulus karşısında bildiririm.

Cumhuriyet Bayramı'nın on beşinci yıldönümü hakkınızda kutlu olsun.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Sağlık durumu doktorların tüm gayretlerine karşın kötüye giden Atatürk, 10 Kasım 1938 günü, saat dokuzu beş geçte hayata gözlerini yumdu. Atalarıyla ilgili güzel haberler bekleyen Türk halkı, acı haberi Dolmabahçe Sarayı'nın önündeki bayrağın yarıya indirilmesi sonucu öğrendi. Tüm ülkede resmî kurumların bayrakları yarıya indirildi. Önde gelen tüm haber ajansları yayın akışlarını keserek Atatürk'ün ölüm haberini dünyaya bildirdi.

Bilgi Notu

Atatürk'ün vefatı üzerine Türk hükûmeti şu resmî bildiriği yayımladı: “Atatürk'ün vefatıyla Türkiye büyük kurucusunu, insanlık da büyük bir evladını kaybetmiştir. Halkımıza büyük kayıpları için derin taziyelerimizi iletiyoruz. En büyük tesellimiz onun büyük çalışmalarına bağlılıkla olacaktır. TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, cumhurbaşkanı seçilinceye kadar geçici cumhurbaşkanı oldu. Atatürk, her zaman Türk halkına güvenmiştir. Onun büyük çalışmaları için teşekkür ediyoruz. O, bu çalışmalarının devam ettirilmesini vasiyet etmiştir. Türk gençliği, her zaman cumhuriyeti koruyacak ve Atatürk'ün izinden gidecektir; böylece Mustafa Kemal Atatürk sonsuza kadar yaşayacaktır.”

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Atatürk'ün naaşı, Türk halkının ona sevgi ve bağlılıklarını gösterip saygı duruşunda bulunabilmeleri amacıyla Dolmabahçe Sarayı'ndaki katafalka kondu. Üç gün boyunca on binlerce vatandaşımız gece gündüz Atatürk'ün huzurunda saygı duruşunda bulunarak ona son görevlerini yerine getirdiler. Büyük önderimizin cenaze namazı, 19 Kasım'da Ord. Prof. Dr. Şerafettin Yaltkaya tarafından kıldırıldı. Atatürk'ün naaşı on iki generalin omuzlarında top arabasına yerleştirilerek Sarayburnu'na getirildi ve Türk halkının gözyaşları içinde Yavuz zırhlısına nakledildi.

Yavuz zırhlısıyla İzmit'e getirilen Atatürk'ün naaşı, İzmit halkının yoğun katılımıyla düzenlenen bir törenle Ankara'ya götürülmek üzere özel olarak hazırlanan bir trene nakledildi. 20 Kasım 1938'de Ankara'ya ulaşan Atatürk'ün naaşı, Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, Başbakan Celal Bayar liderliğindeki heyet ve Ata'sına son görevini yapmak için Ankara Garı'na koşan Türk halkı tarafından karşılanarak TBMM'ye nakledildi (Görsel 4.15). 21 Kasım 1938'de, TBMM önünde büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Başta Türkiye Cumhuriyeti'ni sonsuza kadar yaşatma sözüyle tören alanını dolduran on binlerce Türk vatandaşı olmak üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Celal Bayar liderliğindeki hükûmet üyeleri ve yabancı devletlerin temsilcileri Atatürk'e saygı duruşunda bulundular. Atatürk'ün naaşı, TBMM'de düzenlenen tören sonrası, Türk halkının gözyaşları eşliğinde Etnografya Müzesi'nde hazırlanan geçici kabrine nakledildi.

Görsel 4.15: Ankara'ya Meclis'e götürülmek üzere özel bir tren üzerinde bulunan top arabasına konulan Atatürk'ün naaşı

Bilgi Notu

Cenaze töreni sonrası Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından, Türk Milleti adına Atatürk'e veda denilebilecek bir beyanname yayınlanmıştır:

Büyük Türk milletine;

Bütün ömrünü hizmetine vakfettiği sevgili milletinin ihtiram kolları üstünde Ulu Atatürk'ün fanî vücudu istirahat yerine tevdi edilmiştir. Hakikatte yattığı yer, Türk milletinin onun için aşk ve iftiharla dolu olan kahraman ve vefalı göğsüdür. Atatürk, tarihte uğradığımız en zalim ve haksız itham gününde meydana atılmış, Türk milletinin masum ve haklı olduğunu iddia ve ilân etmiştir.

Cengiz Akseki, Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939) s. 210.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Asıl istirahatgâhı Türk halkının gönlü olan Atatürk'ün ebedî olarak istirahat edeceği yer için çalışmalara başlandı. Uzun araştırmalar sonunda ebedî istirahatgâhının yapılacağı alan olarak Ankara Rasattepe Mevkii seçildi. Anıtkabir adı verilecek proje için 1 Mart 1941'de uluslararası bir mimari proje yarışması açıldı. Yarışmaya katılan toplam 49 proje içinden Prof. Dr. Emin Onat ve Doç. Dr. Orhan Arda'nın hazırladığı proje uygun bulunarak Anıtkabir'in inşasına başlandı. Atatürk'ün naaşı; 10 Kasım 1953'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü, kızkardeşi Makbule Atadan ve büyük bir sevgi, minnet ve saygıyla Ata'sının huzuruna gelen Türk halkının katılımıyla yapılan görkemli bir törenle Etnografya Müzesi'nden alınarak ebedî istirahatgâhı Anıtkabir'e nakledildi. Atatürk'ün naaşı, şeref holünde yer alan tek parça mermerden yapılan mozolenin altında bulunan sekizgen bir odanın içinde kazılan mezara defnedildi (Görsel 4.16).

Görsel 4.16: Atatürk'ün ebedî istirahatgâhı, Anıtkabir

Bilgi Notu

Atatürk'ün naaşı, Mezar Odası'ndaki mezara, tamamen İslami ölçülere uygun olarak, dualarla “vatan toprağı”na defnedilmiştir. İzmir Suikastı üzerine kendisine geçmiş olsun dileklerini ileten Türk Milletine âdeta vasiyet gibi şu sözlerle teşekkür etmişti: “Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidâr kalacaktır!” Bir bakıma bu vasiyeti yerine getirilmiş oldu. Bütün vilayetler (toplam 105 yerden) ile Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinden, Kore'deki Türk şehitliğinden, Suriye'deki Süleyman Şah'ın Türbesinden ve Kıbrıs'tan getirilen ve harmanlanan vatan toprağı Büyük Atasını kucakladı. Yine aynı gün, Kore'de Türk Şehitliği'nde yapılan bir törenle, “Ata'nın kabrinden alınan toprak, Türk Sancağı'nın altına konuldu.”

Ata'nın defin işleminin yapıldığı Mezar Odası, Mozole'nin birinci katında olan Şeref Holü'ndeki sembolik, yekpare mermerden lahit taşının tam altında bulunmaktadır. Oda, Selçuklu ve Osmanlı türbe mimarisi stilinde sekizgen planlı olup, pramidal külahlı tavanı geometrik motifli mozaiklerle süslenmiştir. Zemin ve duvarlar; siyah, beyaz ve kırmızı mermerlerle kaplanmıştır. Mezar Odası'nın ortasında batı-doğu yönünde kırmızı mermerden bir sanduka yer almaktadır. Mermer sandukanın çevresine, karıştırılarak Ata'nın naaşının defnedildiği vatan topraklarının örnekleri pirinç vazolar içine yerleştirilerek dizilmiştir.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Dünya Liderlerinin Atatürk İle İlgili Sözleri

Atatürk'ün ölümü sonrasında dünyanın önde gelen birçok siyasi lideri önemli açıklamalar yapmıştır. Siyasi liderler dışında bilim, edebiyat, sanat alanında önemli çalışmalar yapan düşünce adamları da onun büyüklüğünü ifade eden sözler söylemişlerdir. Bu sözlerin bazıları şöyledir:

1922'de, Türk ordularının zaferi neticesi Anadolu'daki emelleri gerçekleşmeyen İngiltere'nin Türk düşmanı olarak bilinen Başbakanı Lloyd George, Parlamentoda kendisine yöneltilen suçlamaları ve tenkitleri şöyle cevaplamıştır: “Arkadaşlar, yüzyıllar nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki o büyük dâhi çağımızda Türk milletine nasip oldu. Mustafa Kemal'in dehasına karşı elden ne gelirdi?”

Lloyd George, İngiltere Başbakanı Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

“SSCB Hariciye Nazırı Litvinof ile görüşürken kendisine onun fikrince bütün Avrupa’nın en kıymetli ve en ziyade dikkate değer devlet adamının kim olduğunu sordum. Bana Avrupa’nın en kıymetli devlet adamının Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal olduğunu söyledi.”

Franklin Roosevelt, ABD Başkanı

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

“Atatürk’ün ölümünün 25. yıl dönümünü anma törenine katılabilmekten şeref duymaktayım. Atatürk; bu yüzyılın büyük insanlarından birinin tarihî başarılarını, Türk halkına ilham veren liderliğini, modern dünyanın ileri görüşlü anlayışını ve bir askeri lider olarak kudret ve yüksek cesaretini hatırlatmaktadır. Çöküntü hâlinde bulunan bir imparatorluktan özgür Türkiye’nin doğması, yeni Türkiye’nin özgürlük ve bağımsızlığını şerefli bir şekilde ilan etmesi, o zamandan beri koruması, Atatürk’ün ve Türk halkının işidir. Şüphesiz ki Türkiye’de giriştiği derin ve geniş inkılaplar kadar bir kitlenin kendisine olan güvenini daha başarı ile gösteren bir örnek yoktur.”

John F. Kennedy, ABD Başkanı

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Fransız Başbakanı Eduard Daladier (Eduard Daladi), yeni Türk Devleti ile Ankara Antlaşması’nın imzalanması nedeniyle Fransız Meclisinde “Bizi arkadan vurdu, dağ başındaki haydutlarla, Mustafa Kemallerle anlaştı.” diye eleştiride bulunanlara verdiği cevapta şöyle demiştir: “Dağ başındaki haydutlar diye isimlendirdiğiniz kahraman Mustafa Kemal ve onun tüm askerleri burada olsalardı teker teker hepsinin heykellerini dikedik. Böylesine bir kahraman ile antlaşma imzalamaktan gurur duyuyorum.”

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

“İzdirap çeken dünyada barış ve esenliği yeniden kurmak ve insanlığın yalnız maddi değil, manevi gelişmesini sağlamak isteyenler Atatürk’ün iman verici ve yön göstericiliğinden örnek ve kuvvet alsınlar.”

Profesör Herbert Melzig, Alman tarihçi

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

İngiliz basınında dergi ve gazetelerin önemli bir kısmında Atatürk’ün özgeçmişinden bahsedilmiş, The Times 11 Kasım’da ölüm haberine tam sayfa yer ayırarak askeri dehası, yöneticiliği ve Türkiye için yaptığı tüm yeniliklerden övgüyle söz etmiştir. Bir başka yazıda Cumhuriyeti kurduktan sonra sivil bir tutum takınmasına vurgu yapılarak, Atatürk’ün yeni Türk insanının bir diktatöre ihtiyaç duymayacağını ve Türk erkek ve kadınlarının kendi kendilerine demokratik bir yönetime kavuşacaklarını söylediği belirtilmiştir. “Türkiye’nin Kurtarıcısı”, “Modern Türkiye’nin Kurucusu” şeklinde atılan diğer başlıklarla yeni Türkiye’nin onun eseri olduğu vurgulanmıştır.

Yasemin Doğaner, Millet Liderini Uğurluyor, s. 49. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

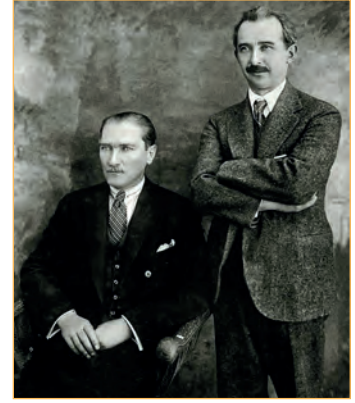

Etkinlik

Türk Bağımsızlık Savaşı’nın Asyalı milletlere etkisi ile ilgili bir sunu hazırlayarak sınıf ortamında arkadaşlarınızla paylaşınız.

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

Atatürk, cumhuriyeti ve demokrasiyi tam anlamıyla benimsemiş bir liderdi. Ölümünden önce, hastalığının ilerlediği süreçte maddi varlıklarına yönelik bir miras düzenlemesine rağmen siyasi bir vasiyette bulunmadı. Kendisinden sonraki cumhurbaşkanı ve başbakanı belirleme gibi bir istekte bulunmayan Atatürk, vefatı sonrasında bu konunun demokrasi içinde, cumhuriyet değerlerine uygun bir şekilde çözümlenmesini istedi. Atatürk'ün hastalığının ilerlediği süreçte dönemin başbakanı Celal Bayar başta olmak üzere hükümet üyeleri, Atatürk'ün vefatı hâlinde izlenecek yol konusunda toplantılar düzenlemişlerdi. Atatürk'ün vefatı üzerine Anayasa'ya göre TBMM Başkanı M. Abdülhalik Renda geçici cumhurbaşkanı ilan edildi. Abdülhalik Renda, Celal Bayar ve hükümet üyelerinin katıldığı toplantı sonrası, Celal Bayar'ın önerisiyle 11 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı sonrası görev yapacak cumhurbaşkanının seçilmesi kararı alındı (Görsel 4.17).

Görsel 4.17: Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atatürk ile birlikte

Bilgi Notu

“Reisicumhur Atatürk'ün milleti mateme boğan vefatı dolayısıyla Teşkilâtesasiye Kanunu'nun 34'üncü maddesi mucibince yeni reisicumhur intihap edilmek üzere teşrinisaninin (Kasım'ın) 11'inci cuma günü saat 11'de Büyük Millet Meclisini toplantıya davet ederim.”

*Reisicumhur Vekili ve Büyük Millet Meclisi Başkanı M. A. Renda/ (Anadolu Ajansı Ankara)
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

11 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı üzerine cumhurbaşkanını seçmek için toplanan TBMM, oy birliği ile İsmet İnönü'yü ikinci cumhurbaşkanı seçti. İsmet İnönü, 1938-1950 yılları arasında yürüttüğü cumhurbaşkanlığı sırasında, özellikle II. Dünya Savaşı'nda izlediği politikayla Türkiye Cumhuriyeti'ni savaş dışında tutmayı başarak Türk halkına büyük bir hizmette bulunmuştur.

C. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA MEYDANA GELEN SİYASİ VE EKONOMİK GELİŞMELER

1. I. Dünya Savaşı Sonrası Kalıcı Barışı Sağlama Çabaları

I. Dünya Savaşı büyük bir yıkımı da beraberinde getirmişti. 20. yüzyıla kadar genel olarak savaş meydanlarında ve iki ordu arasında yapılan savaşlar, I. Dünya Savaşı'yla ilk kez yoğun olarak şehirlere sıçramış, sivil halk savaştan büyük bir zarar görmüştü. Şehirler yakılıp yıkılmış, tarımından sanayisine kadar ekonomik olarak her alanda büyük kayıplar yaşanmıştı. I. Dünya Savaşı sonunda barışı sağlamak, olası bir II. Dünya Savaşı'nı önlemek için çalışmalar başlatıldı.

Milletler Cemiyetinin Kurulması (10 Ocak 1920)

I. Dünya Savaşı sonrası barışı kalıcı kılmak amacıyla ilk girişim, ABD Başkanı Wilson'nın ilk kez ortaya attığı Milletler Cemiyetinin kurulması fikridir. Bütün devletlerin katılımıyla oluşacak Milletler Cemiyeti, uluslararası sorunların ikili ilişkilerle çözümünü sağlayarak bu şekilde galip devletlerin mağlup devletler üzerinde baskı kurmasını engelleyip kalıcı barışı gerçekleştirme amacıyla gündeme geldi. Paris Barış Konferansı'nda kurulma kararı alınan Milletler Cemiyeti, 10 Ocak 1920'de Cenevre Konferansı'nda kuruldu. Milletler Cemiyetinin fikir babası olan ABD'nin cemiyete üye olmaması üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya'nın alınan kararlarda etkin hâle gelmesi, yenilen devletlerin kuruluş aşamasında cemiyete üye yapılmaması, cemiyetin amaçlarından uzaklaşmasına sebep

oldu. Milletler Cemiyeti'nin I. ve II. Dünya Savaşı arası dönemde Japonya'nın Mançurya'ya saldırması, İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi ve Almanya'nın önce Versay Antlaşmasına aykırı olarak askersiz alan kabul edilen Ren bölgesine asker sevk edip ardından Avusturya'yı ilhak etmesi olaylarında etkisiz kalıp II. Dünya Savaşı'nın başlamasına engel olamaması eleştirilerin artmasına sebep oldu. Milletler Cemiyeti tüm bu başarısızlıklara rağmen 1946'ya kadar faaliyetlerini sürdürdü.

Locarno (Lokarno) Antlaşması (1 Aralık 1925)

İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Polonya, Çekoslovakya ve Almanya arasında 1925 yılında imzalanan Locarno Antlaşması'yla bölge sınırları güvence altına alınarak Almanya'nın yayılmacı politikası önlenmeye çalışılmıştır. Fransa'nın, Almanya'nın yayılma tehlikesine karşı sınırlarını netleştirmek, Almanya'nın ise bozulan ekonomisini düzeltmek için Fransa ile iyi ilişkiler kurmak istemesi, antlaşmanın imzalanma sürecini hızlandırmıştır. Locarno Antlaşması sonrası Almanya, uluslararası sisteme katılıp 1926'da Milletler Cemiyetine üye olmuştur.

Briand-Kellog (Bıriyand-Kellog, Paris) Paktı (27 Ağustos 1928)

Fransa Dışişleri Bakanı Briand ve ABD Dışişleri Bakanı Kellog liderliğinde ABD, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya'nın imzaladığı pakta, Türkiye ve SSCB 1929'da katılmıştır. Briand-Kellog Paktı ile savunmaya dayanmayan savaş, kanun dışı sayılmış; devletler arası ilişkilerde barışçı yollara başvurulması esas alınmıştır.

Etkinlik

Milletler Cemiyeti'nin fikir babası olan ABD'nin 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti'ne üye olmama nedenlerini araştırarak bu gelişmenin dünya siyasetine etkilerini değerlendiriniz.

2. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı

Dünya Ekonomik Buhranı'nın nedenleri:

- Sanayileşme sonucu oluşan üretim fazlalığı
- ABD'de yatırımcıların kısa vadeli, yüksek faizle yatırımlara girişmesi
- ABD'de borsa ve bankacılık sistemindeki yetersiz yasalar
- ABD'nin Avrupa'ya verdiği kredileri geri alamaması
- Tarıma dayalı ülkelerde tarım ürünlerinin fiyatının düşmesiyle yaşanan ekonomik sıkıntı
- Almanya'nın karşılıksız para basmasıyla oluşan yüksek enflasyon

I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan refah yükselmesi nedeniyle ABD'de tüketicilerin talebi artınca yatırımcılar kısa vadeli, yüksek faizle yeni yatırımlara giriştiler. Birleşen küçük şirketler, holdingleşerek tekel hâline geldi. ABD'de bankacılık ve borsa sistemindeki yetersiz yasalar nedeniyle denetim konusunda yaşanan sorunların etkisiyle borsa yapay bir şekilde yükselmeye başlayınca ABD halkı borsaya yatırım yaparak para kazanma eğilimine girdi. Borsadaki yapay yükselme 3 Ekim 1929'da yavaşlamaya başlayıp 24 Ekim Perşembe günü (Kara Perşembe) durunca borsa dibe vurdu. Kriz sonrası birçok banka battı. Dünyadaki toplam üretim %42, ticaret %65 azaldı; yaklaşık 50 milyon insan işsiz kaldı. Krizden en büyük zararı gören Almanya'nın savaş tazminatlarını ödemek için karşılıksız para basması yüksek enflasyona sebep oldu. İşsizlik, Avrupa ülkelerinde %30'lara çıkarken Almanya'da %44'e ulaştı. Alman halkı, kendisini ekonomik çıkmazdan kurtaracağını vadeden Adolf Hitler (Adolf Hitler)

liderliğindeki Nazi Partisini (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) iktidara taşıdı.

ABD Başkanı Roosevelt, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkilerini azaltmak, ekonomiyi tekrar bir düzene sokabilmek amacıyla liberal ekonomiyi devlet eliyle kontrol ve düzenleme içine almaya dayalı "New Deal (Yeni Düzen)" anlayışı ile krizden kurtulmaya çalıştı. Yapılan düzenlemelerle devletin ekonomik ve sosyal alanda etkili olması sağlanarak sınırsız liberalizmin ekonomide yarattığı olumsuz etki azaltılmaya çalışıldı. Planlı ekonomiye geçilme kararı alındı. Çalışma yaşamının çalışanlar lehine düzenlenmesi esas alındı. ABD Başkanı Roosevelt'in başlattığı New Deal ekonomi politikasıyla ABD, kısa sürede ekonomisini toparlayarak süper güç olma yolunda emin adımlarla ilerlemeye başladı.

Türkiye Cumhuriyeti, 1929'daki ekonomik krizin Türkiye'ye etkilerini azaltmak amacıyla bir dizi tedbir aldı. Halk hem tasarrufa hem de yerli malı kullanmaya özendirildi. 1929'da Yerli Malı Haftası uygulaması başlatıldı. Serbest gümrük tarifesine geçilerek ithalata miktar kısıtlaması ve yüksek gümrük vergisi getirildi. 1930'da Türk lirasının değerini korumak için Merkez Bankası kuruldu. "Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu" yayımlandı. 1934-1938 arası I. Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanarak korumacı ve devletçi ekonomi politikaları benimsendi.

3. İki Savaş Arası Dönemde Ön Plana Çıkan İdeolojiler

İdeoloji; siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü olarak kabul edilir. I. Dünya Savaşı ile birlikte özellikle de savaşın sona ermesi sürecinde dünyada yeni ideolojiler ön plana çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki süreçte güçlenen ideolojiler arasında yer alan komünizm, faşizm ve Nazizm'in ortak yönü, totaliter bir yapıda olmaları; bu ideolojiyi savunan iktidardaki parti dışındaki partileri yasaklamalarıdır. Dolayısıyla bu ideolojiler antidemokratik yapıdadır. Faşizm; ilk kez İtalya'da Mussolini'nin (Musolini) önderliği altında 1919'da başlayan, adını 1922-1943 yılları arasında iktidarda bulunan partiden alan, sendikalara ve meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmek amacını güden, tüm yetkilerin tek partinin ve tek kişinin elinde toplandığı düzendir. Mussolini'ye göre devlet kişiden önemlidir. Mussolini'nin "*Sürekli barış ne mümkün ne de faydalıdır. Sadece savaş, insan enerjisini en yüksek gerilimde tutar. Savaş dışındaki diğer bütün sınavlar insanı önemli kararlar almak zorunda bırakmaz. Yalnızca savaş, yaşama ya da yok olma kararlarının alındığı bir durumdur.*" sözü faşizmin insana ve dünyaya bakış açısını net bir şekilde ifade eder. Almanya'da ortaya çıkan Nazizm (nasyonel sosyalizm) ise 1920 yılında kurulan Alman İşçi Partisinin 1921 yılında Adolf Hitler'in parti liderliğine gelmesiyle Nasyonel Sosyalist İşçi Partisi adını alarak oluşturduğu ideolojik sistemdir (Görsel 4.18). 1921-1945 yılları arasında liderlik yapan Adolf Hitler ile özdeşleşen Nazizm, etnik milliyetçilik ile sosyalizmi birleştiren, ırkçı, antikapitalist, antisemitik ve anti Marksist bir dünya görüşüdür. 1933 seçimlerinde %43.9 oyla meclis çoğunluğunu ele geçiren Hitler, 1934'te cumhurbaşkanlığını üstlenmiştir. Bir süre sonra tüm partileri kapatan Hitler, ülkeyi bir diktatör olarak tek başına yönetti. "Alman halkının hayat sahası" sloganıyla yayılmacı bir politika izlemeye başlayan Hitler, çevre ülkeler içinde Alman halkının yaşadığı Avusturya'yı ilhak edip Çekoslovakya'yı işgal etti. "Almanya Almanlarıdır!" sloganıyla Alman ırkının üstünlüğünü savunarak, saf ve ari Alman ırkını yaratmaya çalışıp, Yahudileri, Polonyalıları ve Romenleri toplama kamplarında çalıştırıp ardından katletti. Bu dönemde İspanya'da Franco (Frenko), Portekiz'de Salazar faşist yönetimler oluşturdular.

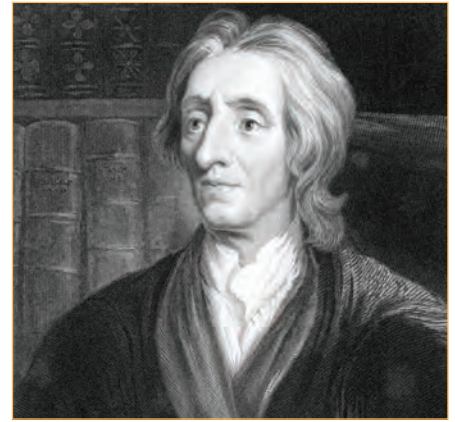
Görsel 4.18: Adolf Hitler (1889-1945)

1917 Bolşevik İhtilali ile Lenin liderliğinde kurulan SSCB, sosyalizmi benimsemişti. Sosyalizm, sosyal ve ekonomik alanda toplumsal refahı devlet kararlarının getireceğini ve üretim araçlarının hâkimiyetinin topluma ait olduğunu savunan, ekonomik etkinliklerin kâr yerine insanların gereksinimleri için planlanması gerektiğini öne süren, emeği temel değer alan siyasal bir öğretilerdir. Kapitalizmi reddeden sosyalizmde bireycilik değil toplumculuk anlayışı ön plana çıkar. Karl Marx’a (Karl Marks) göre sosyalizmin üst aşaması kabul edilen komünizm ise özel mülkiyetin olmadığı bütün malların ve üretim araçlarının topluma ait bulunduğu, bunları herkesin ortaklaşa kullandığı toplum düzenidir. SSCB’de Josef Stalin (Yosef Stalin) döneminde uygulanan “kolektifleştirme politikası” ile tarım devrimi yapmak amacıyla köylülerin topraklarına el konulmuş, ülke içinde büyük bir baskı yaratılarak sosyalizmin eşitlik ilkesinden uzaklaştırılmıştır (Görsel 4.19).

Görsel 4.19: SSCB İkinci Başkanı Josef Stalin (1878-1953)

Kapitalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kâr amacıyla işletilmesine dayanan ekonomik sistemdir. Liberalizm ise siyasi olarak John Locke (Con lok), ekonomik olarak Adam Smith (Edim Smit) tarafından temelleri atılan bir ideolojidir (Görsel 4.20). Genel olarak “Laissez faire (Bırakınız yapınlar.)” prensibini savunan liberalizmde devlet, ekonomik sisteme karışmaz ve piyasa kendi kendini düzenler. Liberalizm, sanayi inkılabının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşen devletlerde güçlenen özel sektör; daha çok üretmek, daha çok kâr elde etmek amacıyla devletin denetleme ve planlamasından kurtularak serbestçe yatırım yapıp ürettiği malı pazarlamak istemiştir. Devletin sadece güvenlik ve adalet işlerini yürütmesi ilkesinin benimsendiği bu sistemin doğal sonucu sömürgeciliktir.

Görsel 4.20: John Locke (1632-1704)

I. Dünya Savaşı bir kapitalist sömürgecilik savaşıydı ve savaşa katılan tüm devletlerin asıl amacı yeni zenginliklere sahip olmaktı. İtilaf Devletleri blokunda yer alan Çarlık Rusya’sını yıkarak kurulan SSCB’nin sosyalist bir sistemi benimsemesi, 1990’lara kadar sürecek sosyalizm-liberalizm mücadelesinin başlamasını da beraberinde getirdi.

Etkinlik

4. Ünite Sonu Değerlendirme Çalışmaları

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (.....) Mebusan Meclisi, Misak-ı Milli’yi ilan ederek çok önemli bir görev üstlenmiştir.
2. (.....) I. TBMM, otoritesini sağlamak amacıyla Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile Firariler Kanunu’nu yayımlayıp İstiklal Mahkemeleri’ni kurmuştur.
3. (.....) Atatürk Dönemi’nde çok partili hayata geçilmiştir.
4. (.....) Nutuk, Mustafa Kemal Paşa’nın 1919’da Samsun’a çıkmasından başlayarak 1927 yılına kadar gelişen olayları Mustafa Kemal’in ağzından, belgelere dayanarak anlatmaktadır.
5. (.....) I. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya barışının korunması için Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Karaağaç	1929 Dünya Ekonomik Buhranı	Kazım Karabekir	Sadabat Paktı	Montrö Boğazlar Sözleşmesi	Lloyd George
İzmir Suikastı	Venizelos	Fethi Okyar	SSCB	Balkan Antantı	Musul

1. II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanmıştır.
2. Mustafa Kemal Paşa, “Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza dek yaşayacaktır. Türk milleti güven ve mutluluğun kefil olan ilkelerle uygarlık yolunda teredütsüz yürümeye devam edecektir.” sözünü sonrası söylemiştir.
3. Mustafa Kemal Paşa,’nın ülkemize etkilerini azaltmak amacıyla liberal ekonomi felsefesini benimsemiş bir partinin kurulmasının yararlı olacağı inancındaydı.
4. Mustafa Kemal Paşa’nın istek ve desteğiyle 12 Ağustos 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu.
5. Türkiye, 1936 yılında Boğazlar üzerindeki denetimini ile sağlamıştır.
6., kapitülasyon hakkından vazgeçen ilk devlettir.
7. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Millî Mücadele’nin askerî kısmı sona erdi. İngiltere’de savaş yanlısı ... Hükûmeti’nin istifası, TBMM’nin dış politika alanında kazandığı büyük bir zaferdir.
8. Yunanistan’ın Anadolu’da yaptığı yıkıma karşılık, maddi tazminat olarak alınmıştır.
9. Yunanistan Başbakanı, Atatürk’ü 1934 Nobel Barış Ödülü’ne aday göstermiştir.
10. 1926 yılında Milletler Cemiyeti tarafından İngiltere’ye bağlı Irak Krallığı’na verilince Türkiye-İngiltere ilişkilerinde gergin bir süreç başlamıştır.

- C. Aşağıda sağ sütunda verilen devletleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. 1926 yılında Bozkurt-Lotus Olayı ve 1929 yılında Türkiye'nin Adana-Mersin demir yollarını devletleştirme isteğine karşı geldiği için sorun yaşadığımız devlettir.	
b. TBMM Hükûmeti'nin Lozan Görüşmelerinde Boğazlar konusu gündeme geldiğinde, İtilaf Devletleri'ne karşı desteklerini alabilmek için görüşmelere çağırdığı devletlerden biridir.	
c. Lozan Barış Antlaşması sonrası Nüfus Mübadelesi sorununu yaşadığımız devlettir.	
ç. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Musul sorunu sebebiyle ilişkilerimizin bozulduğu devlettir.	
d. Lozan Antlaşması'nın 15. maddesi ile Rodos'u, 12 Ada'yı ve Meis'i bırakmak zorunda kaldığımız devlettir.	

1	Yunanistan
2	Fransa
3	İngiltere
4	ABD
5	İtalya
6	SSCB

- C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalayan devletlerden biri değildir?

A) Fransa B) Almanya C) Bulgaristan D) Japonya E) Romanya

2. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye ile Fransa arasında;

I. Musul,
II. Mübadele,
III. Dış borçlar

sorunlarından hangileri yaşanmıştır?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III E) I, II ve III

3. Sadabat Paketi'nin imzalanmasında;

I. İtalya'nın yayımlacı politikalarının dünya barışını tehdit etmesi,
II. Bölge ülkelerle iş birliğinin artırılmasının amaçlanması,
III. NATO'ya üye olunmak istenmesi

durumlarından hangilerinin etkili olduğu savunulabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

4. Türkiye'nin dünya devletleri arasındaki saygınlığını;

I. 1926 Ankara Antlaşması,
II. 1939 Hatay Referandumu,
III. 1934 Balkan Antantı

gibi gelişmelerden hangilerinin arttırdığı savunulabilir?

A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) II ve III

5. I. Dünya Savaşı sonrası Almanya’da Hitler liderliğinde savunulan ideoloji hangisidir?

- A) Faşizm B) Komünizm C) Nazizm D) Liberalizm E) Sosyalizm

6.

İngiltere Kralı VIII. Edward’ın karşılanması, Dolmabahçe Sarayı, İstanbul, 4 Eylül 1936.

Ürdün Kralı Abdullah ile, İstanbul, 31 Mayıs 1937. Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayını 2019, Fotoğraflarla Atatürk

Atatürk Dönemi Dış Politikasını yansıtan yukarıdaki fotoğraflara göre;

- I. Atatürk Dönemi’nde bir çok devlet başkanı Türkiye’yi ziyaret etmiştir.
- II. Türkler, bütün uygarlıkların dostudur.
- III. Araplar ile diplomasi faaliyetleri yürütülmektedir.

Yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III E) I, II ve III

7. Mustafa Kemal’in 25 Aralık 1922’de Le Journal (Le Jurnal) Gazetesi’ne verdiği demeçten:

“Musul ilinin millî sınırlarımız içindeki bölgelerden olduğunu defalarca duyurduk. Lozan’da bugün karşımızda yer alanlar bunu çok iyi bilirler. Yurdumuzun sınırlarını belirlediğimiz zaman büyük sıkıntılara katlandık. Çıkarlarımıza aykırı olmakla birlikte barışseverce davrandık. Artık millî topraklarımızın en küçük bir parçasını bizden koparmaya çalışmak çok haksız bir davranış olur. Bunu kesinlikle kabul edemeyiz. İngilizlerin bu gerçekleri tanımakta tereddüt etmelerine şaşıyorum.”

Bu metinden hareketle aşağıdaki yorumlardan hangisine ulaşamaz?

- A) İngilizler, Musul meselesi ile ilgili demokratik yöntemleri tercih etmektedirler.
- B) Misak-ı Millî hedeflerine ulaşmak kolay olmamıştır.
- C) Türkiye’nin sınırlarını koruma kararlılığı bulunmaktadır.
- D) Türkiye, Musul’u Misak-ı Millî sınırları içinde değerlendirmektedir.
- E) Musul meselesinde kamuoyunun gücü kullanılmaya çalışılmaktadır.

8. Montrö Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Madde 2 - 5 (Ticaret Gemileri): Barış zamanında ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebileceklerdir. Savaş zamanında Türkiye tarafsız ise ticaret gemilerine barış zamanı şartları içinde serbest geçiş hakkı tanınacaktır. Türkiye savaşta ise Türkiye ile savaşmayan bir ülkenin gemileri, düşmana hiçbir suretle yardım etmemek şartıyla Boğazlardan serbestçe geçebileceklerdir.

Madde 11, 13 (Savaş Gemileri): Savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi için Türk hükûmetine diplomatik bir ön bildirimde bulunulması gerekecektir.

Madde 19: Savaş zamanında, Türkiye tarafsız ise savaş gemileri, Boğazlarda tam bir geçiş özgürlüğünden yararlanacaklardır. Bununla birlikte, savaşan herhangi bir devletin savaş gemilerinin (Milletler Cemiyetinin kararı doğrultusunda) Boğazlardan geçmesi yasak olacaktır.

Madde 20: Savaş zamanında, Türkiye savaşan ise savaş gemilerinin geçişi konusunda Türk hükûmeti tümüyle dilediği gibi davranabilecektir.

Madde 21: Türkiye kendini savaş tehlikesiyle karşı karşıya sayarsa Türkiye'nin, sözleşmenin 20. Maddesi hükümlerini uygulamaya hakkı olacaktır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin bu maddelerine göre aşağıdaki değerlendirmelerden hangisine ulaşamaz?

- A) Türkiye, Boğazlar üzerindeki egemenliğini kuvvetlendirmiştir.
- B) II. Dünya Savaşı öncesi barış yanlısı politika takip edilmiştir.
- C) Sovyet Rusya, bu sözleşmeden kazançlı çıkmıştır.
- D) Ticari noktada, "Boğazların açıklığı ilkesi" uygulanmıştır.
- E) II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'nin stratejik önemi artmıştır.

9. Tablo: 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın Amerikan Ekonomisine Etkileri

		1929	1930	1931	1932
Borsa İndeksi (1935-1939=100)		(Eylül) 238	(Haziran) 175	-	(Haziran) 36
Toptan Fiyat İndeksi (1929=100)		(Nisan) 111 (Kasım) 96	-	(Şubat) 78	(Şubat) 62 (Nisan) 54
İflas Sayısı	Banka Kurumları	642	1345	2298	-
	Ticari ve Sanayi Şirketleri	22.909	26.355	28.285	31.822
İşsizlik Sayısı (milyon)		1,5	4,5	7,7	11,9
Ticaret (milyon dolar)	İhracat	5241	3843	2424	1611
	İthalat	4399	3061	2091	1323
Millî Gelir (milyar dolar)		87,4	75	59	41,7

Georges Langlois'e (Corc Langlo) ait "20. Yüzyıl Tarihi" adlı kitaptan alınan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sırasında ABD'ye ait tablodan hareketle yorumlardan hangisine ulaşamaz?

- A) İşsiz sayısında çok büyük bir artış olmuştur.
- B) Krizin etkileri dünya üzerinde ciddi sonuçlar doğurmuştur.
- C) İhracat rakamlarında büyük düşüşler meydana gelmiştir.
- D) Millî gelir yarından daha fazla düşmüştür.
- E) 1929 ile 1931 arasındaki dönemde iflas eden banka sayısı artmıştır.

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

5.

Ünite

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR

- A. II. Dünya Savaşı'nın Başlaması
- B. II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye
- C. II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Emperyalizm
- Müttefik
- Batı Bloku
- Mihver
- Doğu Bloku

Pearl Harbor (Pörl Harbur) Hava
Saldırısı, 7 Aralık 1941, ABD

Hazırlık Çalışmaları

1. “II. Dünya Savaşı’nın nedenlerinden biri de I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmalardır.” sözünü örnekler vererek açıklayınız.
2. II. Dünya Savaşı süresince Türkiye’nin aldığı ekonomik tedbirleri araştırarak bu tedbirlerin sosyal hayata etkilerini değerlendiriniz.
3. Barbarossa Harekâtı’nın II. Dünya Savaşı’ndaki rolünü araştırınız.
4. Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombalarının yarattığı tahribatı görsel örneklerle değerlendiriniz.
5. Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulma amaçlarını araştırarak günümüzde bu amaçları gerçekleştirmede ulaştığı aşamayı değerlendiriniz.

A. II. DÜNYA SAVAŞI’NIN BAŞLAMASI

1. II. Dünya Savaşı’nın Sebepleri

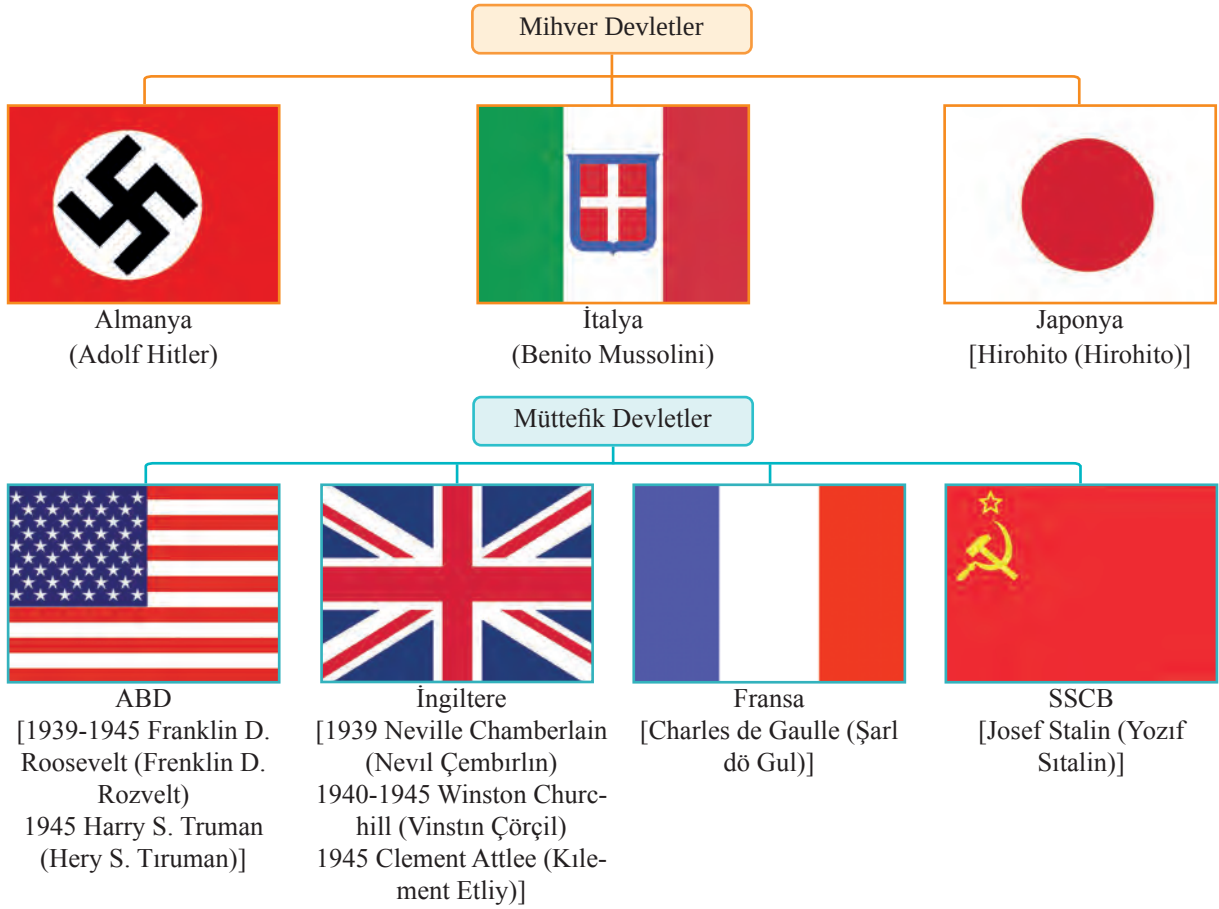
I. Dünya Savaşı sonunda Wilson İlkeleri’ne uyulmayarak yenilen devletlere ağır hükümler içeren antlaşmalar imzalatılması ve bu antlaşmalarla Wilson İlkeleri’ne aykırı olarak yenilen devletlerin topraklarının işgal edilip “savaş tamaratı” adı altında tazminat uygulamasına gidilmesi II. Dünya Savaşı’nın tohumlarını attı. I. Dünya Savaşı sonrası çizilen haritalarda ulusal kimliklere önem verilmemesi bölgesel çatışmaların artmasına neden oldu. Olası bir II. Dünya Savaşı’nı önlemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyetinin büyük devletlerin çıkarlarını koruyan bir politika izlemesi nedeniyle amacından uzaklaşması ve bu dönemde revizyonist devletlerin izlediği yayılcı politikalara gereken tepkinin verilmemesi savaşın çıkışında önemli rol oynadı. I. Dünya Savaşı başlamadan İttifak Devletleri içinde yer alan İtalya savaş sırasında önce tarafsızlığını ilan edip ardından İtilaf Devletleri’nin kendisine sunduğu vaatler karşılığında taraf değiştirmişti. Savaş sonrasında kendisine teklif edilen kazanımlara ulaşamayan İtalya’da büyük bir ekonomik kriz başladı. Bu dönemde yaşanan siyasi belirsizlik sürecinde iktidara gelen Benito Mussolini’nin faşizmi benimseyerek yayılcı bir politikaya yönelmesi savaşın çıkmasında etkili oldu. Uzak Doğu’da büyük bir askeri güç haline gelen Japonya’nın ekonomik kalkınmasına kaynak yaratmak amacıyla yayılcı politikaya yönelmesi bölgedeki dengeleri alt üst etti. Amerika’da gerçekleşip hızla tüm dünyayı etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın sebep olduğu ekonomik krizin siyasi ve sosyal yansımaları toplumsal tepkileri beraberinde getirdi. Bu dönemde yaşanan ekonomik krizler artan toplumsal olaylar beraberinde iktidar değişikliklerini de getirdi. Almanya başta olmak üzere bu dönemde iktidara gelen yöneticiler zenginlik ve güç vaat eden popülist politikalara yönelerek güç kazandılar. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın bir diğer yansıması ise devletler arası ekonomik ilişkilerde gerginliklerin artması oldu. I. Dünya Savaşı ve sonrası süreçte ortaya çıkarak etkinliğini artıran faşizm, Nazizm, komünizm gibi totaliter rejimlerin sorunların çözümünde demokrasi dışı yöntemleri tercih etmeleri devletler arası siyaseti olumsuz etkiledi.

Etkinlik

II. Dünya Savaşı’nın ekonomik nedenlerini inceleyerek bu nedenlerin sebep olduğu siyasi ve sosyal sorunları bir tablo haline getirerek değerlendiriniz.

II. Dünya Savaşı, Mihver Devletler ile Müttefik Devletler arasında yaşanmıştır. Mihver ve Müttefik devletler ile bu devletlerin o dönemdeki liderlerini şöyle sıralayabiliriz:

2. II. Dünya Savaşı Öncesi Gelişmeler

I. Dünya Savaşı sonrasında ABD, 1920 yılında başkan seçilen Warren G. Harding (Vorın G. Hardin) ile Monroe (Munro) Doktrini'ne geri dönünce İngiltere ve Fransa'nın dünya siyasetinde etkisi arttı.

Bilgi Notu

Monroe Doktrini

2 Aralık 1823'te Kongreye sunulan ve sonradan Monroe Doktrini olarak adlandırılacak brifing, uzun yıllar Amerikan siyasi yaşamına yön veren, değişmez bir anlayış olarak var oldu. Bu anlayışla, sömürgeci devletlerin Amerika kıtasına yönelik sömürgecilik faaliyetlerine karşı konulacağı, aynı zamanda ABD'nin de Avrupa devletlerinin kolonilerine ve çıkar bölgelerine yönelik müdahalelerde bulunmayacağı kararı benimsendi.

ABD'nin hem anti-emperyalist politika izlemeye çalışması, hem emperyalist güçlerle mücadele etmesi, hem de devamlı olarak genişlemeye çalışması büyük bir tezat gibiydi. Monroe Doktrini çerçevesinde bir bakıma Avrupa'ya sırtını dönen ABD, Latin Amerikan ülkelerinin yanında yer almış gözükmekteydi. Fakat bu durum, yanıltıcı bir siyasi adımdan başka bir şey değildi. Aslında ABD, Monroe Doktrini ile Latin Amerika'yı "arka bahçe" yapmayı hedeflemişti.

*Halil Akman; Murat Toman, Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu, s. 302.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

Milletler Cemiyeti aracılığıyla çıkarları doğrultusunda dünyayı yeniden şekillendiren İngiltere ve Fransa, kapitalist düşüncelerinin ışığında, yenilen devletlere imzalattıkları ağır antlaşmalarla büyük bir siyasi ve ekonomik güce ulaştı. Bu yeni dünya düzenine karşı olan Almanya, İtalya ve Japonya hızla silahlanarak dünya siyasetinde söz sahibi olmak ve ekonomi pastasından pay kapmak amacıyla Mihver Devletleri kurarak bir araya geldi. ABD, I. Dünya Savaşı sonrası oluşan ittifaklarda başlangıçta tarafsız kalmakla birlikte, yayılcı politika izleyen Mihver Devletlerin savaşı kazanmasından duyduğu endişeyle İngiltere ve Fransa'ya gizlice silah satarak destek oldu. SSCB başlangıçta hiç beklenmeyecek şekilde Almanya ile birlikte hareket etti ve Polonya, Letonya, Litvanya, Estonya bölgesinin paylaşımı konusunda Almanya ile anlaştı. Ancak Hitler'in Barbarossa Harekâtı'yla Rusya'ya saldırması, Japonya'nın da Pearl Harbor (Pörl Harbur) Baskını'yla ABD'ye savaş ilan etmesi, II. Dünya Savaşı'nın ilerleyen kısımlarında ABD ve SSCB'nin Müttefik Devletlere dâhil olmasına yol açtı.

II. Dünya Savaşı'nın çıkışında en önemli rolü oynayan ve Mihver Devletleri oluşturan İtalya, Almanya ve Japonya'da I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler, II. Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olduğu için önemlidir. Bu gelişmeler şöyle özetlenebilir:

İtalya

İtalya, I. Dünya Savaşı'nda savaşı kazanan İtilaf Devletleri arasında olmasına rağmen savaş sonrası yapılan paylaşım antlaşmalarında kendisine vadedilen toprakları alamadı. I. Dünya Savaşı sonrası İtalya'da ortaya çıkan siyasi ve ekonomik karışıklıklar, 1922 yılında Ulusal Faşist Parti lideri Mussolini'ye iktidar yolunu açtı. 1926 yılında faşist bir anayasa ilan eden Mussolini, "Mare Nostrum" düşüncesiyle "Roma İmparatorluğu"nu yeniden kurma" amacı doğrultusunda yayılcı bir politikaya yöneldi. 1936'da Habeşistan'ı işgal eden İtalya, 1936'da Almanya ile Berlin-Roma Mihveri'ni kurarak Almanya ile birlikte yayılma politikasına hız verdi. İttifak, 1937'de Japonya'nın katılımıyla Berlin-Roma-Tokyo Mihveri hâline dönüştürüldü. Faşizm rejimi iki savaş arası dönemde İtalya dışında Antonio de Oliveira Salazar (Antonyo de Oliviera Salazar) liderliğinde Portekiz'de Francisco Franco (Fıransisko Fıranko) liderliğinde ise İspanya'da uygulanarak etki alanını genişletti.

Bilgi Notu

Mare Nostrum

İtalya 1926'dan itibaren dış politikasını sertleştirmeye başlamıştır. (...) Mussolini o yıl Libya'ya yaptığı bir gezide Akdeniz'e verdiği önemden bahsetmiş ve Akdeniz için "Mare Nostrum" (Bizim Deniz) kelimelerini kullanmıştır. Dünyada liberal olmayan rejimlerin artması Mussolini'ye cesaret vermiş olmalıdır. 1926'nın Nisan ayındaki sert beyanatları özellikle Fransa'ya ve Türkiye'ye yöneltilmiş, gizli bir tehdittir.

Pınar Bulut, 1923-1933 Yılları Arasında Türk-İtalyan İlişkileri, s. 51. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

Mussolini'nin "Mare Nostrum" politikasını Türk-İtalyan ilişkileri açısından değerlendiriniz.

Almanya

Almanya, I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versay Antlaşması'na göre Alsas Loren bölgesini Fransa'ya kaptırmış, Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak 175 milyar mark savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilerek denizasırlı sömürgelerinin tamamını kaybetmişti. Ekonomik olarak uçuruma sürüklenen Almanya'da, Versay Antlaşması'na göre zorunlu askerliğin kaldırılarak ordunun 100.000 kişi ile sınırlandırılması işsizliğin artmasında etkili olmuştu. Wilson İlkeleri'ne aykırı olarak düzenlenen Versay Antlaşması, içerdiği ağır maddeler nedeniyle Alman halkının

tepkisini çekmiş, bu dönemde Almanya’da yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılar II. Dünya Savaşı’nın başlamasında önemli rol oynamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, en çok Almanya’yı etkilemişti. Artan ekonomik krizde Nazi Partisinin lideri Hitler, dış politika alanındaki iki vaadiyle ön plana çıkmaya başladı. Bunlardan birincisi Versay Antlaşması’nın maddelerinden kurtulmak, ikincisi ise Almanya’nın “Hayat Sahası” siyaseti çerçevesinde, Versay Antlaşması ile Almanya’nın elinden alınan ve içinde Almanların yaşadığı komşu ülkelerin topraklarını ele geçirerek sınırlarını genişletmek idi.

Bilgi Notu

Almanya’nın Hayat Sahası

Hayat Sahası görüşünü geliştiren kişi Haushofer’dir (Haushofer). Haushofer, bir devletin vatandaşlarına gereken kaynak ve alanı sağlayabilmesi için bir hayat sahasına ihtiyaç duyacağını belirtmiştir. Devletin bu hayat sahasını sağlayabilmek amacıyla öncelikle kendi kendisine yeterli hâle gelmesi gerektiğini ifade eden Haushofer, bu amaçla devletin benzer kültürlere sahip bölgelere genişlemesi gerektiğini savunmuştur. Devleti canlı bir organizmaya benzeten Haushofer, nüfusu artan devletin büyüdüğünü ve büyüyen devletin de gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Hayat Sahası teorisine özel ilgi gösteren Almanya, bu düşüncüyü dış politika unsuru olarak kullanmıştır. Bu politika özellikle Adolf Hitler’i etkilemiş ve Almanya için hayat sahası oluşturulması çabası, İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesine neden olmuştur.

Emre Kurt, Kara Hâkimiyeti ve Hayat Sahası Teorileri Çerçevesinde 2. Wilhelm’in Osmanlı İmparatorluğu Politikası, s. 6. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

“Güçlü ve zengin Almanya” vaadiyle 1933 yılında başbakan olan Hitler, yayılma politikasına yöneldi (Görsel 5.1). Almanya ilk olarak Milletler Cemiyetinden ayrıldı. 1935’de Versay Antlaşması’nı ihlal ederek zorunlu askerliği getirip orduyu güçlendiren Hitler, Almanya’nın Hayat Sahası politikası ile 1936’da Versay Antlaşması’na göre askersiz bölge ilan edilen Ren bölgesine asker sevk etti. 1938’de Avusturya ile birleştiklerini ilan edip bölgeyi ilhak etti. Ardından Çekoslovakya’nın Südet bölgesini, bölgede 3.5 milyon Alman yaşadığı gerekçesiyle işgal etti.

Görsel 5.1: Hitler Dönemi Alman Ordusu

Japonya

I. Dünya Savaşı sonrası askerî olarak büyük bir güce ulaşan Japonya’nın Asya’da yayılmacı bir politikaya yönelmesi ABD ve Avrupa devletlerini rahatsız ediyordu. Japonya’da 1926’da iktidara gelen İmparator Hirohito, “yeni düzen” ilan ederek “Asya, Asyalılarındır.” sloganıyla Avrupalıların Asya’yı terk etmelerini istedi (Görsel 5.2). Asya’da popülerliğini artıran Hirohito ile birlikte Japonya tekrar büyük bir askerî güç hâline geldi. 1989 yılına kadar 63 yıl iktidarda kalan Hirohito, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile ABD ve Avrupa devletlerinin kendi iç sorunlarına yönelmesinden yararlanarak tekrar yayılmacı politikaya yöneldi. Japonya 1931’de Mançurya’yı işgal etti. 1933’te Milletler Cemiyetinden çıktı. 1934’te Washington Deniz Silahsızlanması Sözleşmesi’nden çekildi.

Görsel 5.2: Japon İmparatoru Hirohito (1901-1989)

1937 yılından itibaren Çin'in orta ve doğu bölgelerini işgal etti. Almanya ve İtalya ile yakınlaşma politikasına yönelerek Mihver Devletlere katıldı.

Bilgi Notu

Hirohito

1926 yılında Japonya'da imparator olan Hirohito, 1989 yılına kadar iktidarda kalarak Japonya'nın en uzun süreli imparatoru olarak tarihe geçmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Japonya'nın başında bulunan Hirohito, ABD'nin Hawaii (Havai) Adası'ndaki deniz ve hava üssü olan Pearl Harbor'a 1941 yılında saldırı emrini vermiştir. Bu olay sonrası ABD, Japonya'ya savaş ilan ederek II. Dünya Savaşı'na girmiştir. ABD, Pearl Harbor Baskını'nın intikamını insanlık dışı bir kararla Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atarak alınca Japonya, İmparator Hirohito'ya dokunulmaması şartıyla 1945 yılında teslim olmuştur. Japonya'nın savaştan çekilmesiyle II. Dünya Savaşı resmen sona ermiştir. Hirohito 1989 yılında öldüğünde geride bıraktığı Japonya, dünyanın en güçlü ekonomileri arasında yer almıştır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Bilgi Notu

Yatıştırma Politikası

Bu politika İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain'in Almanya'nın yayılmacı politikasına karşı geliştirdiği politikadır (Görsel 5.3). Yatıştırma politikası, Almanya'nın saldırgan bir şekilde uyguladığı toprak kazanma politikasının belli bir aşamadan sonra topraklarını koruma politikasına dönüşeceği ana fikrine dayanıyordu. Chamberlain'e göre Almanya topraklarını koruma politikasına geçtiği zaman SSCB'ye karşı İngiltere'yle yakınlaşacaktı. Bu amaçla Münih Konferansı'nda verilen tavizlerin Hitler'i yatıştıracağına inanılıyordu ancak Hitler'in Çekoslovakya'yı işgali üzerine başarısızlığı kabul edilen bu politika terk edildi.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 5.3: Neville Chamberlain
(1869-1940)

Almanya-SSCB Dostluk ve Saldırmazlık Pakti

Hitler'in temel amacı, kapitalist İngiltere ve Fransa üzerine saldırarak onların yarattığı kapitalist dünya düzenini sona erdirmektir. Hitler bu amaçla SSCB ile iyi ilişkiler kurma düşüncesindeydi. Hitler liderliğindeki Almanya, II. Dünya Savaşı'nın çıkış yılı olan 1939'da savaş başlamadan hemen önce Stalin liderliğindeki SSCB ile bir Dostluk ve Saldırmazlık Pakti imzaladı. Almanya ve SSCB bu pakt ile Doğu Avrupa'yı aralarında paylaşma konusunda

anlaştılar. SSCB; Litvanya, Letonya ve Estonya'yı işgal edecekti. Bunun karşılığında Almanya'nın Polonya'yı işgaline izin verecekti. İşgalin tamamlanmasından sonra Polonya'nın doğu kısmı SSCB'ye bırakılacaktı.

3. II. Dünya Savaşı Başlıyor

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesi üzerine İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etti ve II. Dünya Savaşı başladı. II. Dünya Savaşı; Avrupa, Pasifik ve Kuzey Afrika olmak üzere üç cephede devam etmiştir.

a. Avrupa'da Savaş

Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan II. Dünya Savaşı'nda, Hitler yönetimindeki Almanya 1940 yılı içinde Belçika, Hollanda ve Fransa'yı işgal etti. Fransa'nın güneyinde Mareşal Petain (Petan) liderliğinde Alman yanlısı Vichy (Vişi) Hükûmeti kuruldu. İşgal altındaki Kuzey Fransa'dan İngiltere'ye geçen General Charles de Gaulle (Şarl de Gol), Fransa'nın bağımsızlığı için İngiltere'de direniş mücadelesi başlattı (Görsel 5.4).

Görsel 5.4: General Charles de Gaulle (1890-1970)

Bilgi Notu

Maginot Hattı

Fransa'nın olası bir Alman işgali tehlikesine karşı 1930'lu yıllarda inşasına başladığı Maginot (Majino) Hattı, Fransa-Almanya sınırını kuzeyden güneye kesecek şekilde inşa edilmişti. Fransızlar, 50 savunma kulesinden meydana gelen, içinden tankların geçebileceği bir tünel şeklinde olan Maginot Hattı'nı dünyanın en güçlü ve aşılabilir savunma hattı ilan etmişlerdi. Maginot Hattı'nın iki kritik noktası vardı: Birincisi, nispeten zayıf olan Belçika sınır hattı ki hattın savunma yoğunluğu bu bölgeye verilmişti. İkincisi ise sık ağaç örtüsü ve bataklıklarla kaplı Ardennes Ormanı'ydı. Fransızlar, Ardennes Ormanı üzerinden yapılacak bir saldırının imkânsızlığı nedeniyle bu bölgede daha zayıf bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Hitler, Fransızların beklemediği şekilde Ardennes Ormanı üzerinden saldırıya geçip aşılabilir denilen savunma hattını kısa sürede aşarak Kuzey Fransa'yı işgal etti.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Almanya, Fransa'nın işgalini kısa sürede tamamladıktan sonra İngiltere üzerine yönelerek "Deniz Aslanı" ve "Kartal Hücumu" adlarını verdiği deniz ve hava harekâtlarını düzenlese de başarı sağlayamadı. Yönünü doğuya çeviren Almanya dünyanın en büyük askerî kara hareketlerinden biri kabul edilen Barbarossa Harekâtı'yla SSCB'ye saldırdı. SSCB'yi 6 ay içinde ele geçirmeyi planlayan Almanya Kırım ve Kafkasya'daki zengin petrol ve kömür kaynaklarını ele geçirse de Stalingrad'da aylar süren mücadelede Rus savunmasını aşamadı. Almanya'nın durdurulduğu ilk savaş olarak bilinen Stalingrad Savaşı, II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktalarından biri oldu. Rus ordusunun büyük direnişi ile zor duruma düşen Almanya geri çekilme sürecine girdi.

Bilgi Notu

Stalingrad Savaşı

Genel olarak, Sovyet zırhlı ve yoğun piyade birliklerinin Don kıyılarındaki hafif donmuş ve ince kar tabakasıyla örtülü steplerde 3ncü Romen Ordusu'nu çiğneyip geçtikleri o meşhur 19 Kasım 1942 tarihi Stalingrad Meydan Muharebesi'nin başlangıcı sayılmaktadır. Bu muharebe, haklı ya da haksız olarak, uzun zamandır Alman ve Sovyet literatüründe ve tarih yazar kurumlarında efsanevî bir mahiyet kazanarak önemli ve müstesna bir yer işgal etti. Stalingrad Savaşı İkinci Dünya Savaşı'nda bir dönüm noktası addedilmekte, dolayısıyla da zihinlerde bu savaşın tüm öyküsüyle ilgili sorular belirmektedir.

Rudolf Hofmann-Walter Görnitz, İkinci Dünya Savaşının Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Stalingrad Muharebeleri, Çeviren: Em. Top. Kur. Kd. Alb. İbrahim Ulus, s. 56. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 5.5: Stalingrad Savaşı'ndan bir görüntü

1939-1942 yılları arasında, II. Dünya Savaşı'nın her cephesinde Mihver Devletlerin üstünlüğü söz konusuydu. Ancak Almanya'nın SSCB'ye, Japonya'nın ABD'ye saldırmasıyla bu iki devletin Müttefik Devletler tarafında savaşa girmesi savaşın gidişatını tersine çevirdi. Bu dönemde Mihver Devletlerin asker, silah, ham madde ve üretim açısından Müttefik Devletlere göre sıkıntı yaşamaya başlaması da savaşın seyrini değiştiren önemli bir etkidir. İlk olarak SSCB'nin 1942 Kasım'ında Almanya üzerine taarruz harekâtına girişmesi, yine aynı dönemde Kuzey Afrika Cephesi'nde İngiltere'nin İtalya üzerine taarruz saldırıları düzenlemeye başlaması, II. Dünya Savaşı'nda Mihver Devletler için sonun başlangıcının sinyalleri olmuştur.

Kuzey Afrika Cephesi'nin kapanması sonrası Temmuz 1943'te Sicilya'ya asker çıkaran Müttefik Devletler Mussolini'yi iktidardan indirip hapsetti. İtalya'yı savaş dışı bırakan Müttefik Devletler, tüm güçleriyle Almanya üzerine yönelerek 6 Haziran 1944'te Kuzey Fransa'nın Normandiya sahiline tarihin en büyük kara çıkarma harekâtını başlattı. Normandiya Çıkartması ile bölgedeki Alman direnişini kıran Müttefik Devletler ilerleyerek Fransa, Belçika ve Hollanda'yı Alman işgalinden kurtardı.

Bilgi Notu

Normandiya Çıkartması

(...) ABD ve İngiliz birliklerinin Normandiya'ya ayak basmaları, tarihteki en büyük çıkarma harekâtı niteliğindeydi. Fransa'nın Normandiya sahilleri, Amiral Bertram Ramsay (Börtrım Ramsi) tarafından komuta edilen donanma tarafından işgal edildi. Çıkarmaya aynı zamanda Havacı Mareşal Trafford Leigh-Mallory (Tırafırd Li Meliri) tarafından komuta edilen 12 bin uçak katıldı. Overlord (Ovırlord) Operasyonu adını taşıyan harekât ve ardından Normandiya'nın tamamını ele geçirmek için yapılan savaş, 6 Haziran'dan 1 Ağustos'a kadar devam etti. Müttefik Devletler arasında sıkı bir güç ve duruş birliğine tanıklık eden bu harekâtın ilk safhasına Normandiya Çıkartması veya Neptün Operasyonu adı verildi. Müttefikler, her biri farklı isimlerle kodlanan Normandiya'nın beş ayrı plajına şafak vakti binlerce asker çıkardı. İngilizler Sword (Sord) ve Gold, Kanadalılar Juno, ABD askerleri ise Omaha ve Utah (Yutah) plajlarındaydılar. Çıkarma, 6 Haziran'da gün boyunca devam etti ve harekât, Almanlar batıda yenilinceye kadar uzatıldı.

Erhan Kanyılmaz, Bir Amerikan Komandosunun Kanlı Omaha Sahili Taarruzunda Yaşadıkları, s. 89-90. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 5.6: Normandiya Çıkartması

Almanya'nın doğusundan ve batısından saldırıya geçen Müttefik ordularının Berlin'de bulunan başkanlık binasına yaklaşması üzerine Hitler 30 Nisan 1945'te intihar ederek hayatına son verdi. Almanya'nın 7 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslimiyet antlaşmasını imzalamasıyla II. Dünya Savaşı'nın Avrupa Cephesi kapandı.

b. Kuzey Afrika'da Savaş

İtalya, İngiliz sömürge yollarının kalbi konumundaki Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek için Mihver Devletlerin desteğiyle Kuzey Afrika'ya saldırdı. Almanya, Kafkaslar ve İran, Japonya ise Hindistan üzerinden Mısır'a girdi. 1940-42 yılları arasında zor bir dönem yaşayan İngiltere, 1942 yılında ABD'nin desteğiyle saldırıya geçerek 1943'te Kuzey Afrika'nın tamamını ele geçirdi. 13 Mayıs 1943'te Kuzey Afrika'daki son Mihver askerlerinin Tunus'ta Müttefik kuvvetlerine teslim olmasıyla bu cephede savaş sona erdi. II. Dünya Savaşı'nda ilk kapanan cephe, Kuzey Afrika Cephesi'dir.

c. Asya ve Pasifik'te Savaş

Japonya; 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle ABD, İngiltere ve Fransa'nın iç meselelerine yoğunlaşmasını fırsat bilerek Uzak Doğu'da yayılma politikasına yöneldi. ABD, Japonya'nın yayılma politikasına engel olmak amacıyla Japonya'ya petrol ambargosu uygulayarak Japon ekonomisini yıpratmaya çalıştı. Petrol ambargosundan olumsuz etkilenen Japonya, hem ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki gücünü hem de petrol ambargosunu engellemek amacıyla Amiral Isoroku Yamamoto (İsoroku Yamamoto) komutasında Pearl Harbor askerî üssüne ani bir hava saldırısı düzenledi. Pearl Harbor hava saldırısı üzerine ABD, II. Dünya Savaşı'na girdi.

Bilgi Notu

Pearl Harbor Hava Saldırısı

II. Dünya Savaşı'nda bir dönüm noktası kabul edilebilecek olan ABD'nin savaşa katılması, 7 Aralık 1941 sabahında Japon uçaklarının Hawaii'de bulunan Pearl Harbor'daki Amerikan üssüne düzenlediği ani bir baskının sonucunda gerçekleşmişti. ABD'nin Pasifik donanmasını büyük zarara uğratan baskının hemen ardından İngiliz kolonileri olan Hong Kong, Singapur, Burma ve Filipinler Japonlar tarafından ele geçirildi. Amerika'ya saldırarak ABD'yi savaşın içine çeken Japonya, 1942 yılı sonuna kadar cephede üstünlük sağlamıştır.

*Konur Alp Koçak, Soğuk Savaş Sonrasında Japon Dış Politikasında Yaşanan Değişimi Anlamaya Yönelik Bir Analiz, s. 49.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

Görsel 5.7: Pearl Harbor Hava Saldırısı'nı gösteren bir fotoğraf

ABD, Almanya'yı yenilgiye uğratmak amacıyla Ocak 1942'de İngiltere'nin, SSCB'nin ve 22 devletin katılımıyla Birleşmiş Milletler İttifakını kurdu. 1943 başlarına kadar üstün durumda olan Japonya, ABD'nin Isoroku Yamamoto'nun uçağını düşürmesiyle bölgedeki üstünlüğünü kaybetti. ABD'nin Japonların direnişini kırmak amacıyla 6 Ağustos 1945'te Hiroşima ve 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye atom bombası atması sonucu Japonya, bölgede büyük kayıplar yaşadı. SSCB'nin Potsdam Konferansı kararı doğrultusunda 8 Ağustos 1945'te Japonya'ya savaş ilan edip Mançurya'yı işgal etmesi üzerine Japonya savaştan çekilmek zorunda kaldı. Japonya'nın 14 Ağustos 1945'te ateşkes isteyip 2 Eylül 1945'te anlaşmayı imzalamasıyla II. Dünya Savaşı resmen sona erdi.

Etkinlik

Aşağıda verilen cephe adlarıyla bilgileri eşleştiriniz.

Kuzey Afrika Cephesi	1	II. Dünya Savaşı'nda ilk açılan cephe.
	2	II. Dünya Savaşı'nda ilk kapanan cephe.
Avrupa Cephesi	3	II. Dünya Savaşı'nda en son kapanan cephe.
	4	Normandiya Çıkartması'nın yapıldığı cephe.
Asya-Pasifik Cephesi	5	Bu cephenin açılmasının temel amacı, İngiliz sömürge yollarını ele geçirmektir.
	6	Pearl Harbor saldırısıyla ABD'nin savaşa girdiği cephe.

Bilgi Notu

Hiroşima ve Nagazaki'ye Atom Bombası Atılması

(...) zamanın Büyük Bilim Adamları Amerika Birleşik Devletlerinde toplanarak ilk atom bombası projesine imza attılar. [Manhattan (Menhetin) Projesi] (...) Yapılan ilk atom bombası Uranyum Elementinden elde edildi. (...) Bu bomba ilk olarak 1945'te Japonya'nın Hiroşima şehrine atılarak, 70000 insanın ölümüne ve bu kadar da bir insanın yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep oldu. (...) Yapılan ikinci Atom Bombası Plutonium bombasıdır. (...) ve Japonya'nın Nagazaki şehrine atıldı. (...) İki bomba da patladıkları andan itibaren ölüm ışınları yaymaya başladı. Etraftaki hava milyonlarca dereceye kadar çıktı ve büyük bir tazyik dalgası meydana geldi. Yani bombanın patladığı andan itibaren çok büyük bir yakma ve yıkma tesiri görüldü. Gamma Işınları da insanları birkaç hafta sonra öldürdü. Etrafa yayılan Plutonium zerreciklerinden dolayı zehirlenmeler aylarca devam etti. Japonya'ya atılan bombadan dolayı ölenlerin sayısı kesin olarak tespit edilemedi. 27'si Amerikan ve 49'u Japon olan 966 kişinin 15 yıllık çalışması ile Hiroşima'da 144000, Nagazaki'de ise 51570 kişinin öldüğü rapor edildi.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Görsel 5.8: Atom bombası sonrası Hiroşima

Etkinlik

Birleşmiş Milletler Teşkilatının Kuruluşu

I. Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük yıkım sonrasında dünya barışını korumak ve olası bir II. Dünya Savaşı'nı önlemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti büyük devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket edip iki savaş arası dönemde yaşanan sorunların çözümünde yetersiz kaldı. Milletler Cemiyeti'nin kurulma amacını gerçekleştiremeyip II. Dünya Savaşı'nın başlamasını önleyememesi üzerine ABD ve İngiltere 14 Ağustos 1941'de Atlantik Bildirisi'ni yayınladı. ABD'nin savaşa girmesi sonrası ABD'nin liderliğinde Almanya'ya savaş ilan eden 26 devlet Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni yayınlarak Atlantik Bildirisi maddelerini kabul ettiklerini ilan etti. 1944'te düzenlenen Dumbarton Oaks (Dumbarton Oaks) Konferansı'nda ABD, SSCB ve İngiltere tarafından Birleşmiş Milletler Antlaşması taslağı hazırlandı. Şubat 1945'te düzenlenen Yalta Konferansı ile Birleşmiş Milletlere girebilmek için Almanya'ya savaş ilan etme şartı getirilip ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin'e Birleşmiş Milletler kararlarını veto etme yetkisi verildi. 25 Nisan 1945'te düzenlenen San Francisco Konferansı ile aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 50 ülke tarafından UN (United Nations) BM (Birleşmiş Milletler) (Görsel 5.9) kuruldu. Birleşmiş Milletler, 19 Nisan 1946'da Milletler Cemiyeti'nin yetkilerini devraldı.

Görsel 5.9: Birleşmiş Milletler Teşkilatı

B. II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE

1. II. Dünya Savaşı Öncesi Türk Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı öncesi, Lozan Antlaşması ile oluşturulan durumun devamını savunan bir dış politika izlemiş, bu politikaya tehdit olarak gördüğü yayılmacı politika izleyen devletlerden endişe duymuştu. Türkiye bu konuda en çok İtalya'nın dış politikasından rahatsızdı. Olası bir İtalya tehlikesini önlemek için 1928 yılında İtalya ile Tarafsızlık ve Uzlaştırma Antlaşması imzalandı. Buna rağmen İtalya'nın Türk kara sularına yakın adaları silahlandırması, 1939 yılından itibaren Balkanlarda yayılmacı politika izlemesi, Cumhurbaşkanı İnönü liderliğindeki Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmasına neden oldu. Bu dönemde SSCB ve Almanya arasında, 23 Ağustos 1939'da Saldırmazlık ve Dostluk Antlaşması imzalanması Avrupa'daki dengeleri altüst etti. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında imzalanacak bir saldırımsızlık antlaşmasına SSCB'nin de dâhil edilmesine çalışıldı. SSCB, Türkiye'nin Müttefik Devletler ile yakınlaşmasına sıcak bakmayarak bu ittifaka katılma konusunda istekli davranmadı.

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı boyunca izlediği tarafsızlık politikasında olayların dışında kalmamış; olayların içinde etkin bir şekilde yer alarak Müttefik Devletler ile Mihver Devletler arasında denge oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle Avrupa ile Orta Doğu arasındaki köprü konumundaydı. Bu durum, her iki taraf için de Türkiye'nin önemini artırıyordu. Bunlara bir de silah yapımında önemli olan zengin krom ve bor madenlerine sahip olması eklenince gerek Müttefik Devletler gerekse Mihver Devletler, Türkiye'nin kendi taraflarında savaşa katılmasını istiyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri ise bu dönemde maceracı bir dış politikadan uzak durarak Türkiye'nin sınır güvenliğini ve bağımsızlığını öncelikli hedef olarak belirledikleri bir dış politikaya yöneldiler. Yine de bu aşamada askerî olarak yaşanabilecek saldırılara karşı seferberlik ilan edildi, silahlanmaya önem verilerek sınırların güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Bu amaçla olası bir Mihver Devlet saldırısına karşı Türkiye'yi güvence altına almak amacıyla 19 Ekim 1939'da İngiltere ve Fransa ile "Karşılıklı Yardım Antlaşması" imzalandı (Görsel 5.10). Türkiye'nin bu antlaşma ile amacı tarafsızlığını korumak ve savaş döneminde zaman kazanmaktı.

Görsel 5.10: Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 1939 Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması sırasında başbakan olan Dr. Refik Saydam (1881-1942)

Etkinlik

Türkiye Cumhuriyeti'nin II. Dünya Savaşı öncesinde ve II. Dünya Savaşı süresince uyguladığı tarafsızlık politikasını Atatürk'ün “*Yurtta barış, dünyada barış!*” sözü çerçevesinde değerlendiriniz.

Bilgi Notu

II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası

(...) Lozan Antlaşması'ndan sonra, Türkiye'nin gerek komşu devletler gerekse Balkan ve Orta Doğu devletleri ile kurmaya çalıştığı yakın ilişkiler statükonun kabulünün sürdürülmesini amaçlıyordu. Bu anlamda Lozan sonrası Türk dış politikasının temel hedefi, bir yandan Türkiye'ye yönelebilecek olası bir askeri müdahaleye karşı Türkiye'nin etrafında ortak bir güvenlik sistemi oluşturmak, diğer yandan da, uluslararası ilişkilerde mevcut sorunları barışçı yollardan çözmek olmuştur.

(...) Hitler Almanya'sının sınır değişikliklerinden bahsetmeye başlaması, İtalya ile işbirliğini artırması ve Boğazlar konusundaki olumsuz tavrı Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Fakat bu dönemde Türkiye, Almanya ile iktisadi işbirliğinden de vazgeçmeyecektir. Bu dönemde dış ticaret politikasını siyasi, askeri ve ekonomik amaçlarına uygun düzenleyen Almanya ise Türkiye üzerinde önce iktisadi sonra siyasi nüfuz kurarak Türkiye'yi Batılılardan ayırıp Berlin-Roma Mihverine çekmek istemiştir.

(...) Musul Meselesi'nden sonra kötüleşen Türk-İngiliz ilişkilerinde 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi bir dönüm noktası olmuştu. Boğazlar konusunda Türkiye'yi destekleyen İngiltere ile ilişkiler hızla düzelirken Sovyetlerle olan ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile münasebetlerinin dostane bir şekilde devam etmesi yönündeki çabalarına rağmen, 1939 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikası bütünüyle değişmiştir.

(...) II. Dünya Savaşı ile Türkiye kendini bir ateş çemberi içinde bulmuştur. Türkiye'nin bu dönem içindeki siyaseti ne pahasına olursa olsun, bu savaşın dışında kalmaktı. Türkiye Birinci Dünya Savaşı'nda da tanık olduğu üzere Akdeniz ile Karadeniz arasındaki deniz ulaşımına ve Orta Doğu coğrafyasına hâkim pozisyondaydı. Bundan dolayı savaşın seyrini değiştirebilecek konumda bulunduğu için İkinci Dünya Savaşı'na katılan devletler, tarafsızlığını kendi savaş stratejilerinin gereği doğrultusunda kullanması için Türkiye'ye inanılmaz bir baskı uyguladılar. Stratejik konumunun hassasiyetinden dolayı Müttefik ve Mihver bloğunun her ikisi de Türkiye'nin dostluğuna mecbur oldukları için Ankara, bu baskılara karşı koyabildi ve savaşın son anlarına kadar tarafsız kaldı.

Mücahit Özçelik, İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 254-255.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

2. II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikası

İtalya'nın 10 Haziran 1940'ta Fransa'ya savaş ilan etmesi, İngiltere ve Fransa'nın Karşılıklı Yardım Antlaşması'na göre Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskılarını artırmalarına neden oldu. Türkiye, antlaşmadaki askerî ve maddi yardım yapılması maddelerini öne sürerek II. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruyabildi. 1940 yılında İtalya ve Almanya'nın Balkanlarda işgalleri hızlandırması, SSCB'yi Türkiye ile yakınlaşmaya itti. Öte yandan Almanya'nın Balkanları hızla işgal etmesi, Türkiye'nin endişelerini artırıyordu. Nisan 1941'de Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya dâhil tüm Balkanları işgal eden Almanya, Türkiye sınırlarına dayanmıştı. Türkiye bir yol ayrımına gelmişti. Bir tarafta İngiltere ile anlaşarak Almanya'ya savaş ilan edilmesi, diğer tarafta Almanya ile bir anlaşma yapılması söz konusuydu. Türkiye, sınırları üzerindeki Alman tehdidini uzaklaştırabilmek için 18 Haziran 1941'de Almanya ile "Saldırmazlık Antlaşması" imzalayarak etkin tarafsızlık politikasını devam ettirme yoluna gitti. Almanya'nın 22 Haziran 1941'de SSCB üzerine Barbarossa Harekâtına girişmesi, Avrupa'da dengeleri bozdu. Türkiye, tüm bu gelişmeler ışığında tarafsızlık politikasını sürdürme kararını devam ettirdi.

Bilgi Notu

II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Balkanlarla Sınırı

İkinci Dünya Savaşı'nda savaş dışı bir politika izleyen Türkiye savaşa girmezken Yunanistan önce İtalya, sonra Almanya ve Bulgaristan'ın saldırısına uğramış, ülke 1944 sonlarına kadar işgal altında kalmıştır. İtalya'nın Yunanistan'a saldırması üzerine Türkiye, Bulgaristan Yunanistan'a saldırdığı ya da İtalya Selanik'i aldığı takdirde tehdit edilmiş olacağını varsayarak savaşa katılacağını hem İngiltere'ye hem de Yunanistan'a bildirmiştir. Bu uyarı hem Bulgaristan'ı hareketsizliğe yöneltmiş hem de İnönü'nün Almanya'nın saldırısı durumunda Sovyetler'in Romanya ve Kafkaslardaki birliklerinin de Türkiye'ye gireceğini ileri sürmesi Almanları durdurmuştur. 28 Ekim 1940'ta Saraçoğlu Yunan Büyükelçisi'ne Bulgaristan saldırdığı anda Türkiye'nin Yunanistan'a tüm desteğini söz verdiğini bildirmiştir. Böylelikle Türkiye Trakya sınırındaki Yunan birliklerinin cepheye gönderilmesini sağlamıştır. Türkiye'nin bu tutumu Bulgar ordusunu Trakya'ya mahkûm etmiş, Yunan ordusuna da Arnavutluk'tan gelen İtalyan saldırılarına karşı gücünün tümünü kullanma olanağı sağlamıştır.

İşgal altında bulunduğu süre içinde Türkiye Yunanistan'a özellikle insani yardımlarda bulunmuş ve Yunan halkının işgal ortamında çektiği sıkıntıların hafifletilmesi için savaş şartlarında yapabilecekleri yardımı yapmaya çalışmıştır. Yunanistan'ın işgal altına girmesi karşısında onun zayıf durumundan faydalanma yoluna gitmeyen Türkiye savaş sonunda On iki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi konusunda olumsuz tavır takınmamıştır. Yunanistan iç savaşı sırasında da bölgede yaşanan kaosu istismar edip Batı Trakya ile ilgili hiçbir girişimde bulunmamış, komşusu Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne saygı göstermiştir.

Ceren Utkugün, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan İnsani Yardım Faaliyetleri, s. 201-202. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Stalingrad'da ilk kez durdurulan Almanya, Kasım 1942'den itibaren geri çekilmeye başlamıştı. İtalya'nın savaştan çekilmesi ve Isoroku Yamamoto'nun öldürülmesi sonrası Japonya'nın Pasifik'teki üstünlüğünün sona ermesi ile 1943 yılında savaşın yönü tersine döndü. Müttefik Devletler açık şekilde savaşta üstün hâle geldiler. Müttefik Devletler, Mihver Devletlere karşı kesin zafere ulaşma yolunda, Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki baskılarını arttırmaya başladılar. İlk olarak 30-31 Ocak 1943'te İsmet İnönü ile İngiliz Başbakanı Churchill, Adana Konferansı'nda bir araya geldiler (Görsel 5.11).

Görsel 5.11: Churchill ve İsmet İnönü

Churchill, Casablanca (Kazablanka) Konferansı'nda alınan kararlar çerçevesinde Türkiye'den, Müttefik Devletler yanında savaşa girmesini istedi. İsmet İnönü bu isteğe iki çekinceyle yaklaştı. Birincisi Türkiye'nin savaşa girmek için yeterli askerî güce sahip olmaması, ikincisi ise SSCB'nin savaş sonrasına yönelik emellerinden duyulan endişe idi. Churchill, Türkiye'nin SSCB ile ilgili endişelerinin yersiz olduğunu ifade edip askerî malzeme eksikliğinin giderilebileceğini belirtse de Müttefik Devletler, görüşmeden istedikleri sonucu alamadı.

Müttefik Devletler, Türkiye üzerinden Mihver Devletlere açılacak bir cephenin bir taraftan yenilme sürecine giren Almanya'nın teslim olma sürecini hızlandıracaklarını, diğer taraftan ise SSCB'nin üzerindeki yükü hafifleteceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki baskılarını sürdürdüler. Ekim 1943'te toplanan Moskova Konferansı'nda SSCB'nin ısrarıyla Türkiye'ye savaşa girmesi konusunda baskı yapılması kararı alındı. Moskova Konferansı kararları doğrultusunda Türkiye'nin savaşa girmesi amacıyla Müttefik Devletler ile Türkiye arasında I ve II. Kahire konferansları yapıldı. Birincisi 22-26 Kasım 1943, ikincisi ise 4-6 Aralık 1943'te düzenlenen Kahire Konferanslarında, Türkiye'nin savaşa girmesi konusu tekrar gündeme geldi. I. Kahire Konferansı'na Türkiye adına Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu katıldı. İngiltere Dışişleri Bakanı aracılığıyla açıklanan Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki istek, Türkiye tarafından reddedildi. Bu gelişme üzerine, Müttefik Devletler, 1943 yılının Kasım ayının sonlarında Tahran'da bir araya gelerek yaptıkları değerlendirmede, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunu tekrar gündeme getirdiler. Roosevelt ve Churchill, Tahran Konferansı kararları doğrultusunda İsmet İnönü'yü Kahire'ye davet ettiler. İsmet İnönü, Türkiye'nin ihtiyacı olan silah ve teçhizat desteğinde bulunulması, düzenlenecek askerî harekâtlarda Türkiye'nin onayı alınarak ortak askerî plan düzenlenmesi ve bölgenin geleceğinin belirlenmesi konusunda Türkiye'ye bilgi verilmesi şartlarıyla savaşa girebileceğimizi ifade etti.

II. Kahire Konferansı'nda Türkiye'nin ilke olarak savaşa girme kararı alması, Müttefik Devletleri arasında hoşnutlukla karşılandı. Buna karşın Türkiye'nin savaşa girme konusundaki isteksizliği ve savaşa girme konusunda sunduğu maddelerle çıkardığı zorluklar, Müttefik Devletleri rahatsız etmişti. Müttefik Devletlerin Türkiye'ye yapacağı askerî yardımı belirlemek amacıyla Ocak 1944'te Ankara'da başlayan görüşmeler, Şubat 1944'te anlaşmazlık ile sonuçlandı. ABD ve İngiltere, Türkiye'ye yaptıkları askerî yardımları durdurma kararı alınca ilişkiler gerildi. Karşılıklı girişimler ile tekrar başlayan görüşmeler sonunda Türkiye, Müttefik Devletlerin isteği doğrultusunda ilk olarak 21 Nisan 1944'te Almanya'ya krom satışını durdurduğunu açıklayıp ardından 2 Ağustos 1944'te Almanya ile siyasi ve ekonomik tüm ilişkilerini sonlandırdığını ilan etti. 8 Ocak 1945'te de Japonya ile tüm siyasi ve ekonomik ilişkiler kesildi. Yalta Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edildi. Türkiye 25 Nisan 1945'te düzenlenen San Fransisco Konferansı'na katılarak Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurucu üyelerinden biri oldu.

Etkinlik

Aşağıdaki tablonun ilk sütununda II. Dünya Savaşı sırasında düzenlenen konferanslar, ikinci sütununda ise bu konferanslarla ilgili bilgiler verilmiştir. Bilgilerin başındaki numarayı ilgili konferansın yanındaki kutuya yazınız.

Adana Konferansı	1	Türkiye’yi, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu’nun temsil ettiği görüşmelerde Müttefik Devletlerin Türkiye’nin savaşa girmesi isteği reddedildi.
I. Kahire Konferansı	2	İsmet İnönü ile İngiliz Başbakanı Churchill, Türkiye’nin savaşa girmesi konusunu konuştular.
Tahran Konferansı	3	İsmet İnönü, savaş masraflarımızın karşılanması, ortak harekât planı uygulanması şartlarıyla II. Dünya Savaşı’na girebileceğimizi ifade etti.
II. Kahire Konferansı	4	ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill, Türkiye’nin savaşa girmesi konusunu görüşmek için İsmet İnönü’nün katılımıyla bir konferans düzenleme kararı aldılar.

3. II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Meydana Gelen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı’na katılmamakla birlikte, savaşa girme ihtimali ile oluşan savaş ekonomisi nedeniyle siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda olumsuzluklar yaşamıştı. Savaş ihtimali üzerine ilan edilen seferberlik nedeniyle üretken yaştaki genç nüfusun askere alınması, tarım ve sanayi alanında üretim kaybını ortaya çıkardı. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye nüfusunun yaklaşık %85’i kırsal kesimde yaşamaktaydı. Makineleşmiş tarım hamlesinin gerçekleştirilemediği bu dönemde, genç erkek nüfusun askere alınması, tarımsal üretime büyük darbe indirdi. Savaş döneminde üretimde yaşanan azalma nedeniyle tarımsal üretim, ihtiyacı karşılayamaz hâle geldi.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın yarattığı ekonomik krizi tam olarak atlatabilmeyen genç Türk devleti, II. Dünya Savaşı’nda ithalatın yarı yarıya azalmasıyla sanayisi için gereken ham maddeleri ve makineleri ithal edemeyince sanayi alanında büyük bir daralma yaşadı. 1934-1938 arasında başarıyla uygulanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı’nın sanayi üretiminde yarattığı olumlu etkiyi sürdürmek amacıyla hazırlanan II. Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine uygulanamadı. II. Dünya Savaşı boyunca silahlanmaya harcanan paranın artması nedeniyle gerileyen Türk ekonomisinde eğitim, sağlık, ulaşım vb hizmetlere bütçede ayrılan para azaldı (Tablo 5.1).

Yıllar	Savunma	Toplum Hizmetleri	Eğitim	Sağlık	Bayındırlık	Toplam İktisadi ve Sosyal Hizmetler
1938	39	11	5	4	14	27
1939	50	9	5	3	12	24
1940	61	7	4	2	10	18
1941	64	7	3	2	8	16
1942	66	7	4	2	6	15
1943	63	7	6	2	8	18
1944	59	8	7	2	7	19
1945	51	8	8	3	10	25

Tablo 5.1: 1939-1945 Arası Gerçekleşen Merkezî Bütçe Harcamaları (% olarak) (TÜİK)

II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik sıkıntıların en önemli göstergelerinden biri, bu dönemde nüfus artış hızının düşmesidir. 1935-1950 yılları arası dönemdeki nüfus artış hızı ile toplam nüfustaki genç nüfus oranındaki azalma dikkat çekicidir (Tablo 5.2).

Sayım Yılı	Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı
1927	13.648.270	-
1935	16.158.018	21.10
1940	17.820.950	17.03
1945	18.790.174	10.59
1950	20.947.188	21.73
1955	24.064.763	27.75

Tablo 5.2: 1927-1955 Yılları Arası Türkiye’de Nüfus Artışı İstatistikleri (TÜİK)

II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yiyecek, içecek, giyecek başta olmak üzere her ürün için büyük bir talep patlaması yaşandı. İnsanlar, yarının ne olacağı belli olmadığı düşüncesiyle ihtiyaçlarını gerekli gereksiz stoklama yoluna gittiler. Tarım ve sanayi üretiminde düşüş yaşanan bir dönemde ürünlere talebin artması; önce yokluğu, sonra karaborsayı (piyasada bulunmayan bir malın gizlice, el altından çok yüksek fiyatla alınıp satılması) ve en sonunda da fiyat artışını beraberinde getirdi. Ülkede hayat pahalılığı büyük bir ekonomik sorun hâline geldi. Türkiye Cumhuriyeti, azalan üretim ve ithalat nedeniyle artan talebi karşılamada zorlanınca bazı tedbirler almak zorunda kaldı. Tüm çabalara rağmen üretimde artış sağlanamayınca öncelikle sıkı fiyat denetimine geçildi. 18 Ocak 1940’ta yayımlanan Millî Korunma Kanunu ile devlete, üretim ve tüketimde kontrol imkânı sağlandı. Tarım, sanayi ve ticaret alanında hükûmete geniş yetkiler tanıyan Millî Korunma Kanunu ile hükûmete; her türlü malın fiyatını, kalitesini belirleme yetkisi dışında, üretimi aksatan özel şirket işletmelerine el koyma hakkı verildi. Ürünlerin fiyatının ani olarak yükseltilmesi, ürünlerin stoklanması, ürünlerin miktarı ve fiyatı konusunda spekülasyon (kurgusal olarak yaratılan gerçek olmayan) yapılması yasaklanarak bu suçları işleyenler sert şekilde cezalandırıldı. Hükûmete, millî savunma (ordu) ya da halkın ihtiyacını karşılama amacıyla ihtiyaç duyulan maddelere değerini ödeyerek el koyma hakkının tanınmasıyla fiyat artışı ve karaborsa önlenmeye çalışıldı. 1941 yılında Millî Korunma Kanunu çerçevesinde Petrol Ofisi kuruldu. Daha sonraki süreçte 1952 yılında da Et ve Balık Kurumu oluşturuldu. Ticaret üzerinde denetimi artırmak amacıyla Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı kuruldu. Narh sistemi (tüketiciyi korumak amacıyla tüketim maddeleri için devletçe saptanan fiyat) ve ürün fiyatlarının devlet tarafından denetimi yoluyla karaborsa ve fiyat artışı önlenmeye çalışıldı. Büyük kentlerde halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla karne uygulamasına geçildi.

Yıllar	Çay	Yumurta (Adet)	Süt	Ekmek	Kesme Şeker
1939	4.61	0.02	0.15	0.09	0.30
1940	5.91	0.02	0.16	0.11	0.38
1941	7.62	0.02	0.21	0.13	0.47
1942	14.25	0.05	0.38	0.25	1.65
1943	16.23	0.08	0.51	0.39	3.43
1944	16.00	0.08	0.60	0.30	2.19
1945	16.00	0.08	0.60	0.33	2.09

Tablo 5.3: 1939-1945 Arası Seçilmiş Gıda Maddelerinin Ortalama Perakende Fiyatları (TL/kg olarak) (İstanbul) (TÜİK)

Tüm bu girişimler, istenilen sonuca ulaşılması için yeterli olamadı. Temel tüketim ürünleri fiyatları tabloda (Tablo 5.3) görüldüğü gibi yüksek miktarlarda arttı. Tablo 5.3'te görüldüğü üzere ürünlerde yaşanan %100, %200 hatta %300 oranındaki fiyat artışları ile oluşan yüksek enflasyon, dar ve sabit gelirli kesimi çok olumsuz etkiledi. Fiyat artışı ve karaborsa, 1942 yılında doruk noktasına ulaştı. Hükûmet, ülkenin içine düştüğü ekonomik darboğazı aşabilmek için 11 Kasım 1942'de Varlık Vergisi Kanunu'nu yayımladı (Görsel 5.12). Varlık Vergisi Kanunu'na göre II. Dünya Savaşı koşullarında haksız gelir elde eden kişi ve işletmelerden, servetleri ve bu dönemde oluşan olağanüstü kazançları üzerinden bir kereye mahsus olmak üzere vergi alınması kabul edildi. Bu vergiyi bir ay içinde ödemeyenler, Kanun'a göre çalışma kamplarına gönderildiler. Yurt içi ve yurt dışında eleştirilere sebep olan Varlık Vergisi 1944'te kaldırıldı. Varlık Vergisi dışında tutulan tarımsal kazançlara ise 4 Haziran 1943'te kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi ile ek vergi uygulaması getirildi. Hububat ve baklagillere %8, diğer ürünlere ise %12 olarak belirlenen ek verginin uygulanması aşamasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle 26 Nisan 1944'te yapılan düzenlemeyle Toprak Mahsulleri Vergisi, tüm ürünlerde ek olarak %10 vergi şeklinde alınmaya başlandı. 1946 yılına kadar devam eden Toprak Mahsulleri Vergisi'ni ödemek zorunda kalan köylüler, ekonomik olarak çok zorlandı.

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tüm olumsuzluklara rağmen eğitime büyük önem vermiştir. Okuma yazma ve okullaşma oranlarında yaşanan artışlar, tüm alanlara göre oldukça yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Atatürk'ün belirlediği muasır medeniyetler seviyesine ulaşma ülküsü, eğitim alanında taviz verilmeden sürdürülmüştür (Tablo 5.4, 5.5, 5.6).

Görsel 5.12: Varlık Vergisi'nin uygulanması ile ilgili gazete haberi

Yıl	Oran (%)
1935	18.7
1945	28.5
1950	31.8
1955	38.7

Tablo 5.4: 1935-1955 Yılları Arası Yetişkin Nüfusun Okuryazar Oranı (15 ve yukarı yaştaki nüfus) (TÜİK)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1938-1939	7862	17.120	813.636
1939-1940	9148	19.063	905.139
1940-1941	10.596	20.564	955.957
1941-1942	10.948	22.042	939.829
1942-1943	11.404	21.613	940.411
1943-1944	12.182	22.387	995.999
1944-1945	12.903	25.687	1.246.818

Tablo 5.5: 1938-1945 Yılları Arası İlkokullarda Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı (TÜİK)

Bu dönemde ortaokul, lise ve üniversite eğitime de büyük önem verildi. 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi eğitime başladı. Bu dönemde okullaşma alanında en yüksek artış ise mesleki eğitimde gerçekleştirildi.

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1938-1939	81	982	12.352
1939-1940	86	1011	14.310
1940-1941	103	1355	20.264
1941-1942	114	1508	24.641
1942-1943	151	1835	29.971
1943-1944	186	2434	36.971
1944-1945	208	3113	44.639

Tablo 5.6: 1938-1945 Yılları Arası Mesleki Okullarda Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı (TÜİK)

Etkinlik

II. Dünya Savaşı yıllarında okullaşma alanında en yüksek artışın mesleki eğitim veren okullarda yaşanmasının nedenleri ne olabilir? Araştırınız.

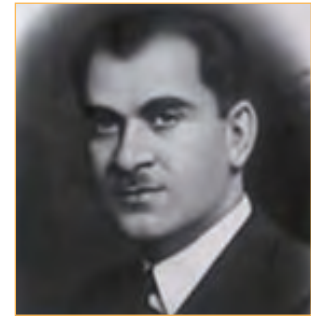
1938-1946 yılları arasında millî eğitim bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel'in liderliğinde eğitim alanında iki büyük girişimde bulunuldu. Bunlardan birincisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanında attığı en önemli adımlardan biri kabul edilen Köy Enstitülerinin açılmasıdır. 1940 yılında açılan Köy Enstitülerinin temel amacı köylerden seçilen öğrencileri köy okullarına öğretmen olarak yetiştirmek ve köylülere yeni tarım tekniklerinin öğretilmesidir. Köy Enstitülerinde yetişen öğretmenlerin köylerde görevlendirilerek köyden başlayan bir kalkınma hamlesi planlanmıştır. İkinci büyük girişim ise 1940 yılında Batı ve Doğu kültürünün önde gelen eserlerinin "klasikler" adıyla Türkçeye çevrilerek yayımlanmasıdır. Bu dönemde halkevlerinin sayısı da artırılmıştır. "e ulaşma" ülküsü, eğitim konusunda taviz verilmeden sürdürülmüştür.

Bilgi Notu

Hasan Ali Yücel

Atatürk'ün ölümünden sonra, 1938-1946 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan-Âli Yücel, Cumhuriyet Döneminin, çok yönlü kişiliğe sahip seçkin bir eğitim, kültür ve siyaset adamı olarak kabul edilir. Bu kabulün gerisinde, kuşkusuz kısa sayılabilecek hayatına sığdırdığı programları ve ürettiği eserleri yatar. O, bu nedenle, anılmayı çok çok hak etmiş Cumhuriyet büyükleri arasında yer alır.

(...) Hasan-Âli, öğretimini bitirir bitirmez öğretmen olarak tayin edilemez, bu yüzden özel bir okulda bir süre ücretli ders vermek zorunda kalır. (...) Kısa bir süre sonra, İzmir Erkek Muallim Mektebi'ne Türkçe ve Edebiyat Öğretmeni

Görsel 5.13: Hasan Ali Yücel (1897-1961)

olarak atanır. Kent, Yunan işgali ve zulmünün izleriyle doludur. Kötü koşullarda, 19 Aralık 1922’de öğretmenliğe başlar. (...) Bir grup meslektaşıyla Muallimler Birliği ve Türk Ocağını kurar.

(...) Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk ölmüş, Na’a’sını Büyük Millet Meclisi adına taşıyacak grup kur’a çekilerek oluşturulacaktır. Hasan-Âli Yücel, seçilen 12 Milletvekili arasındadır. Sevgiyle bağlı olduğu Atatürk’e karşı son görevini yerine getirir.

(...) Hasan-Âli Yücel, 41 yaşında, (...) Celal Bayar kabinesinde Maarif Vekili olur. Özellikle Cumhurbaşkanlığı İnönü’nün desteğiyle, yakın çalışma ve dost grubunun katılımıyla büyük bir reform hareketi başlatır ve gerçekleştirir. (...) 17 Nisan 1940’ta Köy Enstitüleri yasası çıkarılarak Köy Enstitüleri kurulmaya başlanır. 1942-43 öğretim yılında, bu okullara öğretmen, yönetici, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi ve kesim müfettişi yetiştirmek için, Hasanoğlu Köy Enstitüsü bünyesinde Yüksek Köy Enstitüsü kurulur.

Genel ağıdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

Köy Enstitüsü

İsmail Hakkı Tonguç Bey, Köy Enstitüsü sisteminin hem kuramcısı hem de kurucusudur. Onu Atatürk’ün eski kurmaylarından Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan göreve getirmiş, sonraki bakan Hasan Ali Yücel de onun bu girişimlerine sahip çıkmıştır. İsmail Hakkı Tonguç Bey’in köy sorununa ve köylünün kurtuluşuna bakış açısını şöyle özetlemek mümkündür: “*Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi kendiliğinden gelişecek köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı, öylesine canlandırılmalı ve bilinçlendirilmelidir ki onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Ona esir ve uşak muamelesi yapamasın. Onlar da her vatandaş gibi her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir: Köylüyü, köyden başlayarak TBMM’ye varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu suretle devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek, köylü vatandaşlarda cumhuriyet vatandaşlığı bilincini uyandırmak lazımdır.*”

Necdet Aysal, Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, s. 112. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

II. Dünya Savaşı’nda ekonomi alanında yaşanan sıkıntılar, edebiyat ve sanatta da etkili oldu. Edebiyat alanında savaşın yarattığı yıkımın etkisiyle toplumsal gerçekçilik akımı ön plana çıktı. Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz bu dönemde yazdıkları eserlerle bu akımın önde gelen temsilcileri oldular. Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil ve Sait Faik Abasıyanık dönemin önde gelen diğer yazarlarındandır. Şiirde serbest nazmı savunan, yaşanan olumsuz ortamdan birazcık da olsa uzaklaşabilmek için şiire mizahi bir yaklaşım getiren “Garip Akımı”; Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat Horozcu ve Melih Cevdet Anday liderliğinde gelişti.

II. Dünya Savaşı süresince basın yayın organları üzerinde sıkı bir denetim oluşturulmuştu. Gazete ve dergiler ile devlet tarafından yayın yapan radyoda iç politika haberleri fazla yer tutmazken daha çok savaş sırasında dünyada gelişen olaylara yer verilirdi. Radyoda yayımlanan “Yurttan Sesler” programı, savaşın yarattığı karamsarlık ortamında yayımladığı halk müziği eserleriyle toplum tarafından büyük bir ilgiyle dinlendi. Çocuklar için yayın yapan Radyo Çocuk Kulübü ile tiyatro eserlerinin radyo üzerinden halka iletildiği Radyo Tiyatrosu bu dönemde popüler oldu.

C.II. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinde üç gelişmenin büyük rolü olmuştur. Bu gelişmelerden birincisi 14 Ağustos 1941'de ABD ve İngiltere tarafından yayınlanan Atlantik Bildirisi'dir. ABD, II. Dünya Savaşı'nın başında tarafsız kalmıştı. Zamanla Mihver Devletlerin savaşta üstün hâle gelmesini dış politikasına aykırı bulan ABD, Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'nı ilan ederek isteyen devletlere Mihver Devletlere savaş ilan etme şartıyla bedeli savaş sonunda ödenmek üzere mal sattı. ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill liderliğinde hazırlanan 1941 Atlantik Bildirisi (Görsel 5.14) ile Almanya'nın yenilmesinden sonra kurulacak dünya sistemi ilan edildi. Savaşın sona ermesinde rol oynayan gelişmelerden ikincisi 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında düzenlenen Yalta Konferansı'dır (Görsel 5.15). Stalin, Roosevelt ve Churchill'in katıldığı Yalta Konferansı'nda Avrupa'da savaş sonunda kurulacak yeni düzenin ilkeleri görüşüldü. Konferansta; Almanya ve Berlin'in üçe bölünerek işgal edilmesi, Alman işgalinden kurtarılan ülkelerde demokratik rejimler kurulması, II. Dünya Savaşı sonrası kurulması kararlaştırılan Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olabilmek için 1

Mart 1945'e kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etme şartı getirilmesi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde oluşturulacak Güvenlik Konseyi üyelerine veto yetkisi tanınması kararları alındı. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinde rol oynayan gelişmelerden üçüncüsü ise 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında ABD, İngiltere ve SSCB liderlerinin katılımıyla düzenlenen Potsdam Konferansı'dır. Almanya'nın teslim olması üzerine Avrupa'nın geleceğine karar vermek amacıyla toplanan konferansta, Almanya'nın dört işgal bölgesine ayrılarak ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa'nın yönetimine bırakılması konusunda anlaşıldı. Almanya'nın silahsızlandırılması, Alman ekonomisinin Müttefik Devletlerin kontrolüne geçmesi, Almanya'nın savaş tazminatı ödemesi, Almanya'da Nazi varlığına son verilip savaş suçlularının cezalandırılması kararlaştırıldı. İtalya'nın 1943 sonrası yaptığı iş birliği nedeniyle İtalya ile nispeten ağır olmayan bir antlaşma imzalanmasına karar verildi. SSCB'nin Japonya'ya savaş ilan etmesi kararı alındı. 1939-1945 yılları arasında süren II. Dünya Savaşı; siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda çok önemli sonuçlar meydana getirmiştir.

Görsel 5.14: Atlantik Bildirisi'ni yayımlayan Churchill ve Roosevelt bir arada

Görsel 5.15: Yalta Konferansı'nda Stalin, Roosevelt ve Churchill bir arada

1. II. Dünya Savaşı'nın Siyasi Sonuçları

II. Dünya Savaşı'na kadar uluslararası siyaset sahnesine hâkim olan Avrupa bu süreçte güç kaybetti. Savaşa geç giren ve bu nedenle daha az yıpranan, atom bombasına sahip olmanın verdiği güçle savaşta üstünlüğünü açıkça ilan eden ABD, Monroe Doktrini'ni terk ederek dünyanın iki süper devletinden biri hâline geldi. SSCB, Almanya'yı durduran ilk devlet olarak Müttefik Devletlerin de desteğiyle Doğu Avrupa ve Balkanları Alman işgalinden kurtararak bölgede büyük bir prestij ve güç kazandı. Kısa zamanda

Görsel 5.16: II. Dünya Savaşı sonunda Soğuk Savaş Dönemi'ni başlatan SSCB ve ABD'nin bayrakları

Doğu Avrupa'yı ele geçiren SSCB, iki kutuplu yeni dünya düzeninin diğer süper devleti konumuna yükselince ABD ve SSCB liderliğinde "Soğuk Savaş" süreci başladı (Görsel 5.16). Bir tarafta ABD liderliğinde liberal devletlerin oluşturduğu Batı Bloku kuruldu. Diğer tarafta ise komünist devletler SSCB liderliğinde Doğu Bloku'nu oluşturdu. Bu süreçte Batı Bloku'nu oluşturan devletler NATO (North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) adıyla askerî bir teşkilatı, Doğu Bloku ülkeleri de Varşova Paktı'nı (Warsaw Pact-Varşova Dostluk, İş Birliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması) kurdular.

İngiltere ve Fransa savaşı kazanmalarına rağmen, II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir güç kaybına uğradı. 1941 Atlantik Bildirisi'nde yer alan "halkların kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi" maddesi Ortadoğu, Asya ve Afrika'da ortaya çıkan millî kurtuluş hareketlerine ilham kaynağı olmuştu. Milliyetçi isyanlar sonunda sömürgelerini kaybeden İngiltere ve Fransa ekonomik krize girdi. II. Dünya Savaşı'nı başlatan faşizm ve Nazizm, İtalya ve Almanya'da tasfiye edildi. Almanya dört işgal bölgesine ayrılarak ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa tarafından işgal edildi. Japonya, savaştan sonra ABD ordularının işgaline uğradı.

19 ve 20. yüzyılda ele geçirdiği tüm toprakları kaybeden Japonya'da, ABD'nin baskısıyla, ordu kurulmasını ve savaşa girilmesini yasaklayan düzenlemeler yapıldı. Demokratik bir anayasa yürürlüğe sokuldu. İtalya, savaş sonunda Almanya'ya nispeten daha hafif bir antlaşma imzalamıştı. Sömürgelerini ve Avrupa topraklarının bir kısmını kaybeden İtalya'da 1946 halk oylamasıyla cumhuriyet ilan edildi.

Etkinlik

"Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulma aşamalarından olan Yalta Konferansı'nda ilk kez Güvenlik Konseyi üyelerine veto yetkisi verilmesi maddesi gündeme geldi. San Francisco Konferansı'nda da Birleşmiş Milletler Kuruluş Sözleşmesi'ne eklenen bir maddeyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesine veto yetkisi tanındı."

Birleşmiş Milletler Güvenlik Teşkilatının daimi üyelerini öğreniniz. Bu üyelere verilen veto yetkisinin Birleşmiş Milletler Teşkilatının işleyişi açısından ortaya çıkaracağı durumları değerlendiriniz.

2. II. Dünya Savaşı'nın Ekonomik Sonuçları

II. Dünya Savaşı'nda yıkım gücü yüksek silahların kullanılması, devletleri barış yapmaya zorlamak için şehirlere hava saldırısı düzenlenmesi büyük bir yıkımı beraberinde getirdi. Tarım ve sanayi üretimi bu saldırılar sonucu yok olma aşamasına geldi. Sivil hedeflerin vurulması, çok büyük can ve mal kaybının yaşanmasına yol açtı. Savaş sırasında özellikle genç nüfusta yaşanan kayıplar, savaş sonunda da üretimin canlandırılması konusunda ciddi sıkıntılar yarattı. Erkek iş gücünde yaşanan azalma nedeniyle kadınların ekonomik faaliyetlerde rolü arttı. Ekonomik olarak güçlenen kadınlar, siyasi ve toplumsal alanda daha etkili oldular.

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ekonomisinin dünya ekonomisindeki payı son yüzyılın en düşük seviyesine indi. Hiperenflasyon nedeniyle yaşanan yüksek fiyat artışları özellikle orta ve dar gelirli halkın yaşam kalitesini olumsuz etkiledi. Paranın yüksek oranda değer kaybetmesi nedeniyle bazı ülkelerde ticaret, para yerine mal değiş tokuşu şeklinde yapılar hâle geldi. Birçok ülkede temel tüketim malları karneye bağlandı. Et ve tahıl ürünleri fiyatları aşırı şekilde yükseldi.

Kamu borçları İngiltere'de 3, Fransa'da 4, ABD'de 6, Almanya'da 10 kat arttı. ABD'nin girişimiyle Temmuz 1944'te düzenlenen Bretton Woods (Biretın Vuds) Konferansı ile yeni bir iktisadi sistem oluşturulmaya çalışıldı (Görsel 5.17). 44 ülkenin katılımıyla toplanan konferansta, para ve finans sistemini tekrar canlandırmak amacıyla IMF (International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu) ve WB'nin (The World Bank-Dünya Bankası) kurulması kararı alındı. Devletlerin altın para ile rezervlerini garanti altına alması kabul edilerek uluslararası para birimi olarak doların kullanılması kararlaştırıldı. Bu dönemde Birleşmiş Milletler Teşkilatının merkezinin New York, IMF ile DB'nin merkezinin Washington olması, siyasi ve ekonomik alanda ABD'nin etkisinin artmasının açık kanıtıdır.

Görsel 5.17: Bretton Woods Konferansı'ndan bir görüntü

3. II. Dünya Savaşı'nda Toplumsal Sonuçlar

19. yüzyıla kadar savaşlar, kale kuşatmaları şeklinde ya da savaş meydanlarında yapıldığı için savaş sırasında sivil kaybı oldukça azdı. 20. yy.da ise askeri alanda yaşanan teknolojik gelişmeler ile uçak, füze, kimyasal silah, tank, denizaltı vb. silahların kullanılması sonucu savaşların yıkıcılığı ve savaşlarda can kaybı artmıştı. Savaşta en büyük yıkımlardan birini SSCB yaşadı. 12 milyonu sivil olmak üzere 20 milyon insan kaybeden SSCB'de ülke nüfusunun %13'ü savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. II. Dünya Savaşı'nda ülke nüfusuna göre en çok insan kaybeden devlet Polonya'da ise toplam nüfusun %16'sını oluşturan 6 milyon insan savaş sırasında ölmüştür (Görsel 5.18).

Görsel 5.18: II. Dünya Savaşı'nda Alman işgali altındaki Polonya'dan bir görüntü

Almanya’da nüfusun %10’unu oluşturan 10 milyon, Çin’de 13 milyon olmak üzere toplamda 55-60 milyon arası insanın öldüğü savaşta sivil insan kaybı %67 civarındadır.

Savaş ile yaşanan yıkımdan kaçmaya çalışan insanların oluşturduğu büyük göç dalgaları nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntılar yanında açlık ve salgın hastalık durumlarının ortaya çıkması, beraberinde büyük dramlar getirdi. Savaş sırasında Almanya, Japonya, SSCB başta olmak üzere oluşturulan toplama kamplarında yapılan insanlık dışı uygulamalar büyük tepki topladı (Görsel 5.19)

II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan insan hakları ihlallerinin önüne geçmek için ilk girişim, Avrupa devletlerinin 13 Ocak 1942’de yayımladığı bildirge ile savaş sırasında işlenen suçların emrini verenlerin ve savaşı hazırlayanların cezalandırılması kararının alınmasıdır. Temmuz-Ağustos 1945 tarihleri arasında düzenlenen Potsdam Konferansı’nda savaş suçlularının cezalandırılması kararı tekrarlandı. 8 Ağustos 1945’te imzalanan Londra Antlaşması ile barışa karşı işlenen suçlara, savaş suçlarına, insan haklarına aykırı olarak işlenen suçlara bakmak üzere Nürnberg (Nürnberg) Mahkemesinin kurulması kararlaştırıldı. Nürnberg Mahkemesinde savaş suçlusu Nazi liderleri, Tokyo’da kurulan bir başka mahkemede ise savaş suçlusu Japon yöneticileri yargıldılar. Mahkemelerde savaş suçlularına müebbet hapis ve idam cezasına kadar varan ağır cezalar verildi.

Görsel 5.19: Alman toplama kamplarından bir görüntü

Bilgi Notu

Nürnberg Mahkemesi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu konuda ilk somut adım atılmış ve savaştan sonra Alman savaş suçlularını yargılamak amacıyla Nürnberg’de uluslararası ceza mahkemesi kurulmuş ve böylece tarihte ilk defa kişiler işledikleri uluslararası suçlardan ötürü cezaî işleme tabi tutulmuşlardır. (...) İkinci Dünya Savaşı bütün yıkıcılığıyla devam ederken müttefik devletleri savaş sonrasında kurulacak uluslararası siyasi düzene karar vermek için çeşitli konferanslar düzenlemiştir. Bu durum hukuk alanında da geçerlidir ve öncelikli olarak Alman savaş suçlularının yargılanması değerlendirilmiştir. Gerçekten de Naziler gerek kendi ülkelerinde gerekse de işgal ettikleri yerlerde halk üzerinde insanlık dışı eylemlerde bulunmuş hatta başta Auschwitz olmak üzere çeşitli toplama kampları kurarak Musevi nüfusu toplu imha yoluna gitmiştir. Bu durum müttefik devletlerin kamuoyunda söz konusu fiilleri işleyen veya bunların işlenmesine göz yuman kişiler hakkında cezaî işlem uygulanması yönünde bir görüş oluşmasını sağlamıştır. Bunun yanında müttefik devletler, bu gibi suçların işlenmesine katılan veya göz yuman ulusal liderlerin de gelecekte aynı sorunların tekrar edilmemesi için yargılanması yönünde kamuoyu baskısı ile karşılaşmıştır.

Mehmet Şahin, Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme, s. 50-51. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Savaş döneminde uygulanan soykırım suçlarını cezalandırmak amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından 9 Aralık 1948’de “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme” yayımlandı. Türkiye Cumhuriyeti, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme’yi 23 Mart 1950’de onayladı. Sözleşme, Birleşmiş Milletlere üye devletlerin imza ve onayının ardından 12 Ocak 1951’de yürürlüğe girdi.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme’yi 23 Mart 1950’de onayladı. Sözleşme, Birleşmiş Milletlere üye devletlerin imza ve onayının ardından 12 Ocak 1951’de yürürlüğe girdi.

10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından 27 Mayıs 1949’da onaylandı.

1990’ların başına kadar devam eden Soğuk Savaş Dönemi’nde ortaya çıkan yeni bir dünya savaşı tehlikesi tüm dünya devletlerini endişeye sürüklemiştir.

4. II. Dünya Savaşı Sonrası Orta Doğu’nun Yeniden Şekillenmesi

I. Dünya Savaşı’na kadar Osmanlı Devleti’nin egemenliğinde olan Orta Doğu, savaş sırasında İngiltere ve Fransa tarafından ele geçirilerek bölgede mandater devletler kuruldu. İngiltere 1917’de yayınladığı Balfour Deklarasyonu ile nüfus çoğunluğunu Filistinlilerin oluşturduğu Kudüs’te Yahudiler için bir yurt oluşturulmasına izin vereceğini vaat etti. Yahudiler tarafından kurulan “Haganah” örgütü Filistin’de Yahudi nüfusunu artırmak amacıyla çalışırken “İrgun” adlı terör örgütü ise bölgeye Yahudi göçünü organize etme dışında Filistinlilere karşı terör faaliyetlerine girişti. İngiltere’nin 1947’de Filistin’den çekileceğini ilan etmesiyle birlikte Yahudilerin Filistin halkına saldırıları hızlandı. İngiltere Kudüs’te artan çatışmaları gerekçe göstererek Araplar ile Yahudiler arasındaki sorunlara çözüm bulmak amacıyla Birleşmiş Milletlere başvurdu.

Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Filistin Komisyonu üyeleri oy birliğiyle Filistin’e bağımsızlık verilmesini teklif etti. Filistin’in bağımsızlığı konusunda komisyon üyeleri arasında iki görüş ön plana çıktı. Yahudilerin desteklediği birinci görüşe göre Filistin ikiye bölünerek Arap ve Yahudi devletleri kurulacak Kudüs’e ise uluslararası statü verilecekti. Arapların desteklediği ikinci görüşe göre ise Filistin’de Yahudi ve Araplardan oluşan federal bir devlet kurulmalıydı. ABD, SSCB, Fransa başta olmak üzere çoğunluk Yahudilerin desteklediği iki ayrı devlet teklifi yönünde Türkiye ve Arap ülkeleri Filistin’in savunduğu federal devlet yönünde oy kullanırken İngiltere çekimser kaldı. Birleşmiş Milletler tarafından Filistin’in ikiye bölünmesi kararının alınması Arap ülkelerinin tepkisini çekti.

İngiltere Birleşmiş Milletlerin aldığı karar sonrasında 15 Mayıs 1948’e kadar Filistin’deki tüm askerlerini çekeceğini ilan etti. Bu gelişme üzerine devlet kurma çalışmalarına hızlandıran Yahudiler, Yahudi Milli Konseyi’ni toplayarak 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etti. İsrail Devleti’ni ilk tanıyan ülke ABD olurken ardından SSCB tanıdı.

Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan ve Suriye devletleri İsrail’in bağımsızlık ilanını tanımayarak 15 Mayıs 1948’te İsrail’e savaş açtılar. 1948-1949 yılları arasında süren savaş Arap devletlerinin yenilgisiyle sonuçlandı. Birleşmiş Milletlerin arabuluculuğu ile imzalanan ateşkes sonrası Filistin topraklarının dörtte üçü ile Kudüs’ün yarısı İsrail’in eline geçti. İsrail, 1967’de yapılan Altı Gün Savaşı’nda Ürdün’den Kudüs’ün diğer yarısını da aldı.

1948-1949 Arap-İsrail Savaşı’nın sonunda bölgede yaşayan bir milyon kadar Filistinlinin göçe zorlanmasıyla “Filistin Mülteciler Sorunu” başladı. Mısır’da Cemal Abdülnasır liderliğinde gerçekleştirilen darbe ile monarşi yönetimine son verilerek “sosyalist-cumhuriyetçi” bir yönetim kuruldu. İsrail karşısında alınan yenilgi Araplar arasında İsrail’e duyulan öfkeyi artırırken Arap milliyetçiliği düşüncesinin gelişmesine neden oldu. Cemal Abdülnasır bütün Arapları birleştirerek Büyük Arap Devleti kurma politikasını başlattı.

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (....) II. Dünya Savaşı, Mihver Devletler ile Müttefik Devletler arasında yaşanmıştır.
2. (....) Hitler, “Mare Nostrum” düşüncesiyle “Roma İmparatorluğu’nu yeniden kurma” amacı doğrultusunda yayılmacı bir politikaya yönelmiştir.
3. (....) II. Dünya Savaşı’nda Hayat Sahası görüşünü savunan devlet Almanya’dır.
4. (....) II. Dünya Savaşı sırasında Japonya’nın başında İmparator Hirohito bulunmaktadır.
5. (....) Maginot Hattı, olası bir Alman işgali tehlikesine karşı SSCB’nin 1930’lu yıllarda inşasına başladığı savunma hattıdır.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Birleşmiş Milletler	Fransa	Pearl Harbor	SSCB	Stalingrad Muharebeleri	Yatıştırma Politikası
Kuzey Afrika	Celal Bayar	İngiltere	Barbarossa Harekâtı	San Francisco	İsmet İnönü

1. İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain’in Almanya’nın yayılmacı politikasına karşı geliştirilmiştir.
2. II. Dünya Savaşı’nın çıkış yılı olan 1939’da savaş başlamadan hemen önce Almanya ile bir Dostluk ve Saldırmazlık Paktı imzalamıştır.
3. II. Dünya Savaşı’nda İtalya’nın Mısır’a saldırmasıyla cephesinde savaş başlamıştır.
4. Almanya ile SSCB’yi 6 ay içinde ele geçirmeyi planlamıştır.
5. ABD ve İngiliz birliklerinin Normandiya’ya ayak basmaları, tarihteki en büyük çıkarma niteliğindedir. Bu çıkarma ile Alman işgalinden kurtarılmıştır.
6. Müttefik Devletler Nisan 1945’te Konferansı’nda bir araya gelmiştir. 1 Mart 1945 itibarıyla Mihver Devletlere savaş ilan eden 51 devletin katılımıyla toplanan konferansta, Milletler Cemiyetinin yerine Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulması kararı alınmıştır.
7. 20. yüzyılın ilk yarısında, yaşanan savaşların ve barışa yönelik tehditlerin tekrarı önlemek, uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulmuştur.
8. Japonya, hem ABD’nin Pasifik Okyanusu’ndaki gücünü hem de petrol ambargosunu engellemek amacıyla Amiral Isoroku Yamamoto komutasında askerî üssüne ani bir hava saldırısı düzenlemiştir.
9. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür.
10. sonucu Almanya, Kasım 1942’den itibaren geri çekilmeye başlamıştır.

- C. Aşağıda sağ sütunda verilen isimleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a.	Japonya'ya atom bombasının atılması emrini veren ABD'li siyasetçidir.
b.	Fransa'nın güneyinde Alman yanlısı Vichy Hükûmeti'nin kurulmasını sağlayan generaldır.
c.	Atatürk'ün ölümünden sonra 1938-1946 yılları arasında millî eğitim bakanlığı yapan siyasetçidir.
ç.	Köy Enstitüsü sisteminin kuramcısıdır.
d.	Garip akımının önemli temsilcilerindendir.

1	Petain
2	Truman
3	İsmail Hakkı Tonguç
4	Orhan Veli Kanık
5	Hasan Ali Yücel
6	Rıfat Ilgaz

- Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. II. Dünya Savaşı'nın sebepleri şunlardır;

- I. Dünya Savaşı sonunda Wilson İlkeleri'ne uyulmayarak yenilen devletlere ağır hükümler içeren antlaşmalar imzalatırılması
- I. Dünya Savaşı sonunda beklediği kazanımlara ulaşamayan İtalya'nın Mussolini'nin iktidara gelmesi sonrası faşizmi benimseyerek yayılcı bir politikaya yönelmesi
- Japonya'nın ekonomik kalkınmasına kaynak yaratmak amacıyla Uzak Doğu'da yayılcı politikaya yönelmesi
- Olası bir II. Dünya Savaşı'nı önlemek amacıyla kurulan Milletler Cemiyetinin büyük devletlerin çıkarlarını koruyan bir politika izlemesi nedeniyle amacından uzaklaşması

Bu bilgilere göre;

- I. Siyasi ideolojiler yeni bir savaşın çıkmasına neden olmuştur.
- II. Dünya barışını korumak amacıyla kurulan teşkilatlar görevlerini yerine getirememiştir.
- III. Wilson İlkeleri'nin şartları olası bir savaşı engelleyememiştir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

2. II. Dünya Savaşı sırasında,

- I. Savaştan sonra toprak kazanılmayacak.
- II. Temel ham maddelerden eşit biçimde faydalanılacak.
- III. Mihver Devletleri silahtan arındırılacak.

kararlarından hangileri Atlantik Bildirisi'nde yer almaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

3. II. Dünya Savaşı'na giden dönemde Yatıştırma Politikası, aşağıdaki devletlerin hangisinin Almanya tarafından işgale uğramasıyla sona ermiştir?

- A) Çekoslovakya B) Fransa C) Yunanistan D) Danimarka E) Hollanda

4. Birleşmiş Milletlerde;

- I. Rusya,
- II. Çin,
- III. Almanya

devletlerinden hangilerinin daimi veto hakkı vardır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

5. I. Millî Korunma Kanunu'nun çıkarılması
II. Varlık Vergisi'nin toplanması
III. Köy Enstitülerinin kurulması

Yukarıdakilerden hangileri II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de ortaya çıkan gelişmeler arasında yer alır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) II ve III E) I, II ve III

6. Atatürk, Avrupa'nın durumu hakkında kendisine ne düşündüğünü soran Amerikalı General MacArthur'a (Mak Artur) şu cevabı vermiştir:

Versailles Antlaşması, I. Dünya Harbi'nin sebeplerinden hiçbirini bertaraf edemediği gibi taraflar arasındaki uçurumu büsbütün derinleştirmiştir. Zira galip devletler, mağluplara sulh şartlarını zorla kabul ettirirlerken bu memleketlerin etnik, jeopolitik ve iktisadi özelliklerini dikkate almamışlardır. Bugün içinde yaşadığımız sulh devresi, sadece mütarekeden ibaret kalmıştır. Eğer siz Amerikalılar, Avrupa işleriyle alakadar olmaktan vazgeçmeyerek Wilson'un programını tatbikte ısrar etseydiniz bu mütareke (...) devamlı bir sulha dönüşebilirdi.

Bence, Avrupa'nın mukadderatı Almanya'nın alacağı vaziyete bağlı bulunacaktır. Bu 70 milyonluk çalışkan ve disiplinli millet, üstelik millî ihtiraslarını kamçılatabilecek siyasi bir cereyana kendisini kaptırdı mı er geç Versailles Antlaşması'nın tasfiyesine girecektir...

İtalya, Mussolini idaresi altında şüphesiz büyük bir kalkınma ve gelişmeye neden olmuştur. Eğer Mussolini, doğabilecek bir harpte İtalya'nın mevcut gücünü, harp dışında kalmak suretiyle, layıkıyla kullanabilirse sulh masasında başlıca rollerden birini oynayabilir fakat korkarım ki İtalya'nın bugünkü şefi, Sezar rolünü oynamak hevesinden kendisini kurtaramayacak ve İtalya'nın askerî bir kuvvet yaratmaktan henüz çok uzak olduğunu derhâl gösterecektir.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Mustafa Kemal Atatürk'e ait yukarıdaki metin aşağıdaki hangi tarihî olayın arka planı ile ilgilidir?

- A) I. Dünya Savaşı B) Kore Savaşı C) II. Dünya Savaşı
D) Japon - Rus Savaşı E) Türk İstiklal Savaşı

7.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve geniş bir alana yayılmasına neden olan iki devletin bayrakları yukarıda verilmiştir.

Bu devletler hangileridir?

- A) SSCB - ABD B) Almanya - Japonya C) Japonya - İtalya
D) SSCB - Almanya E) Almanya - İtalya

8. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı'nın ekonomik sonuçlarından biri değildir?

- A) Tarım ve sanayi üretiminin düşmesi
- B) Nürnberg Mahkemesi'nin kurulması
- C) Ürünlerin karaborsada satılması
- D) Halkın yaşam koşullarının zorlaşması
- E) Ürünlerde fiyat artışlarının yaşanması

9. Eda Öğretmen, II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Dış Politikası konusunu işlerken “Türkiye, sınırları üzerindeki Alman tehdidini uzaklaştırabilmek için 18 Haziran 1941’de Almanya ile Saldırmazlık Antlaşması imzalayarak etkin tarafsızlık politikasını devam ettirme yoluna gitti. Almanya’nın 22 Haziran 1941’de SSCB üzerine Barbarossa Harekâtına girişmesi, Avrupa’da dengeleri bozdu. Türkiye, tüm bu gelişmeler ışığında tarafsızlık politikasını devam ettirdi.” bilgisini öğrencilerine vermiştir. Öğrencilerine de “Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sırasında tarafsızlık politikasını izlemesinin sebepleri nelerdir?” sorusunu sormuştur.

Öğrencilerden bazıları aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

- I. Türkiye’nin Yurtta barış, dünyada barış politikasına göre hareket etmesi,
- II. Maceracı bir dış politikadan uzak durulmak istenmesi,
- III. SSCB’nin Almanya’yı yeneceği düşüncesi

Öğrencilerin verdiği bu cevaplardan hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız III
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

10. “Petrol, imparatorluğun ulusal gücü ve savaş gücündeki zayıf noktadır... Şimdi stoklanan olan petrolü azar azar tüketiyoruz... En fazla iki yıl daha kendi kendimize yeteriz. Büyük ölçekli askerî harekâtlar yaparsak bu süre daha da kısılacak... İmparatorluğumuz askerî açıdan güçsüzleşecek... Bu arada Birleşik Devletlerin deniz ve hava kuvvetleri gün geçtikçe gelişecek...

Birleşik Devletler donanması, gelecek sonbaharda imparatorluğumuzun deniz kuvvetlerinden üstün hâle gelecek... Bu mevsimde güneydeki harekâtları çabuk sonuçlandırabilmek ve kuzeydeki (yani SSCB’ye karşı) askerî faaliyet özgürlüğümüzü kazanmak için mümkün olan en kısa zamanda savaşa hazırlanmak gerekiyor.”

Bu metindeki ifadeler aşağıdaki devletlerden hangisinin yöneticisine ait olabilir?

- A) Fransa
- B) Brezilya
- C) Japonya
- D) Hindistan
- E) İtalya

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodun okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

6.

Ünite

II. DÜNYA SAVAŞI
SONRASINDA TÜRKİYE
VE DÜNYA

KONULAR

- A. 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler
- B. II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası İlişkilerin Gelişmesi
- C. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Çok Partili Hayat
- Soğuk Savaş
- Demokrasi
- Garip Akımı
- Demirperde
- Cunta

Avrupa Parlamentosu binası,
Strasbourg (Sitrzburg), Fransa

Hazırlık Çalışmaları

1. II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri nelerdir? Araştırınız.
2. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin çok partili hayata geçmesinde etkili olan faktörler nelerdir? Araştırınız.
3. Soğuk Savaş nedir? Araştırınız.
4. SSCB'nin etkisiyle kurulan Doğu Bloku'ndaki ülkeler hangileridir? Araştırınız.
5. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılmasının sebepleri nelerdir? Araştırınız.
6. Türkiye'nin NATO'ya üye olmasının nedenlerini araştırarak bu üyeliğin günümüz Türkiye'si açısından önemini değerlendiriniz.

A. 1945-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye Cumhuriyeti'nde, II. Dünya Savaşı süresince Refik Saydam (1939-1942) ve Şükrü Saraçoğlu (1942-1946) başbakanlık yapmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Recep Peker (1946-1947), Hasan Saka (1947-1949) ve Şemsettin Günaltay (1949-1950) başbakanlık görevini yürütmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş Dönemi'nde yönünü ABD liderliğindeki Batı Bloku'na çeviren Türkiye'nin bu kararı sadece bir tercih değildi; aynı zamanda bir zorunluluktan kaynaklanıyordu. SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye karşı izlediği saldırgan politika, Türkiye'yi bu tercihe zorlamıştı. SSCB, II. Dünya Savaşı'nda yaşadığı kayıplardan Türkiye'yi sorumlu tutuyordu. Türkiye'nin Müttefik Devletler yanında savaşa girmemesini, Boğazları Mihver Devletlerin kullanımına açmasını, Mihver Devletlere savaş boyunca krom ve bor madeni satmasını savaş sırasında yaşadığı kayıpların en önemli nedeni olarak gören SSCB, bu kayıplarının karşılığı olarak Türkiye'den Boğazlarda üs ile Kars ve Ardahan'ı istiyordu.

Bilgi Notu

(...) Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ilişkilerini yenilemek isteyen Türkiye, böylece yeni bir anlaşma yapmanın koşullarını öğrenmek için Moskova Büyükelçisi Selim Sarper aracılığıyla deneyimli Sovyet politikacısı Molotov'a yaklaştı. Bu doğrultuda, Sarper'in Moskova'ya geri dönmesinin ardından Molotov-Sarper görüşmesi 7 Haziran 1945'te yeniden gerçekleşmiştir. Sarper'i Dışişleri Bakanlığına davet eden Molotov iki ülke arasındaki antlaşmanın yenilenmesi için bu kez Sovyet taleplerinin ne olduğunu ortaya koydu.

- Türkiye'nin doğu sınırlarında değişiklik yapılması, yani Kars ve Ardahan bölgelerinin Sovyetlere terki,
- Boğazlar'da ortak savunmayı sağlamak üzere Sovyetlere üs verilmesi,
- Montreux Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesidir.

Mehtap Başarır, Sovyet Rusya'nın 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın Feshine Yönelik Türkiye'ye Verdiği Notaların Türk Basınına Yansıması, s. 1427. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

Türkiye, içinde bulunduğu coğrafyanın stratejik konumu nedeniyle II. Dünya Savaşı sonrasında tamamen bağımsız bir dış politika izleyemezdi. Bu nedenle II. Dünya Savaşı boyunca izlenen “aktif tarafsızlık” politikası terk edilerek ABD ve Avrupa ile iyi ilişkiler kurma üzerine şekillenmiş bir politika izlenmeye başlandı. Türkiye’nin bu tercihinde II. Dünya Savaşı’nın ekonomisinde yarattığı yıkımın etkisini azaltmak için Batı Bloku’nun kendisine sunacağı ekonomik yardımlardan yararlanma düşüncesi de etkiliydi. Bu dönemde Başkan Harry S. Truman (Heri S. Truman) (Görsel 6.1) liderliğinde “çevreleme politikası” ile Doğu Bloku ülkelerini kuşatmaya yönelik bir dış politika izleyen ABD, bu politikanın başarılı olabilmesi için Türkiye’yi kendi yanında görmek istiyordu.

Görsel 6.1: ABD Başkanı Harry S. Truman ve Genel Sekreter Joseph Short (Cozif Şort)

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen Soğuk Savaş ortamında iki tarafı birbirine yakınlaştırdı. Soğuk Savaş sürecinde yönünü ABD liderliğindeki Batı Bloku’na çeviren Türkiye, bu doğrultuda Batı Bloku’nun evrensel değeri kabul edilen çok partili demokrasiye geçiş çalışmalarını hızlandırdı. ABD ve Avrupa’dan ihtiyacı olan maddi yardımı alabilmek amacıyla da ekonomide devletçilik ilkesini yumuşatarak serbest piyasa ekonomisine yöneldi.

Etkinlik

“Türkiye sahip olduğu krom ve bor madenleri ile içinde bulunduğu coğrafyanın stratejik konumu nedeniyle II. Dünya Savaşı boyunca aktif tarafsızlık politikası izlemiştir.”

Yukarıdaki paragrafa göre Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrası aktif tarafsızlık politikasını terk edip Batı Bloku’na dâhil olmak istemesinin temel nedenini açıklayınız.

1. Çok Partili Hayata Geçiş

Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk Dönemi’nde çok partili hayata geçmeyi önemli bir amaç olarak kabul etmişti. 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının, 1930 yılında ise Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması ile iki kez yapılan çok partili hayata geçiş denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Atatürk Dönemi’ndeki bu iki deneme, cumhuriyet yönetimi karşıtları tarafından suistimal edildiği için istenilen başarı sağlanamamıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan demokratikleşme süreci, Türkiye’ye de olumlu olarak yansdı. Bu dönemde cumhuriyet yönetiminin kökleşmesi, rejim karşıtı görüşlerin olumsuz etkisini de yok denecek seviyeye indirmişti.

Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili hayata geçmesinde hem dış hem de iç faktörler etkilidir. II. Dünya Savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatının totaliter rejimler olan faşizm ve Nazizm’i reddedip demokrasi yönetimini savunması dış faktörlerden biridir. Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Teşkilatına üye olabilmek için çok partili demokrasiye geçiş düşüncesini hızlandırmıştır. Dış faktör olarak ikinci etken ise Soğuk Savaş sürecinde, çok partili demokrasiyi ilke edinen Batı Bloku’nda yer alma düşüncesinin benimsenmesidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin çok partili demokrasiye geçişinde iç faktör olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün en büyük hayallerinden biri olan çok partili hayata geçerek cumhuriyetimizi gerçek anlamda demokratik bir düzeye ulaştırma isteği etkilidir.

Millî Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi vb. uygulamalar iktidarı yıpratmıştı. Muhalefet partilerinin ekonomik ve toplumsal sorunların çözümü için ortaya koyacağı farklı bakış açıları, sorunların çözümünde yarar sağlayabilirdi. Türkiye’de çok partili hayata geçiş sürecinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945’te Gençlik ve Spor Bayramı törenlerinde yaptığı konuşmada söylediği “Bundan böyle siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensipleri daha geniş bir ölçüde hüküm sürecektir.” sözü önemlidir.

1945 yılının ocak ayında gündeme gelen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile topraksız köylüye dağıtılmak amacıyla büyük toprak sahiplerinin arazilerinin kamulaştırılması düşüncesi TBMM’de tartışmalara neden oldu. Büyük toprak sahibi olan CHP milletvekilleri yasa’yı eleştirerek karşı çıktılar. Aydın milletvekili Adnan Menderes (Görsel 6.2) bu tartışmalarda ön plana çıkarak ileride üstleneceği muhalefet liderliğinin ilk örneğini gösterdi. 14 Mayıs’ta mecliste görüşmeleri başlayan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uzun görüşme ve tartışmalarla dolu bir süreç sonunda 11 Haziran 1945’te kabul edilerek yayımlandı.

Görsel 6.2: Adnan Menderes (1899-1961)

Bilgi Notu

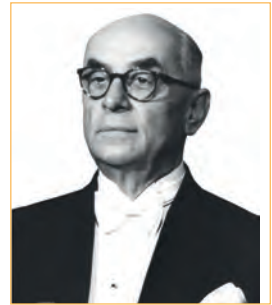
Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Bu Kanun’un güttüğü başlıca maksatlar şunlardır:

- Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak;
 - Kendilerine arazi verilenlerle yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek;
 - Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak
- (...) Bu kanun hükümlerine göre dağıtılacak arazi şunlardır:
- Devletin hüküm ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında bulunup kamu işlerinde kullanılmayan arazi,
 - Bir veya birkaç köy, kasaba veya şehrin orta malı olan arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığınca belirtilen parçası;
 - Sahibi bulunamayan arazi;
 - Devletçe kurutulan sahipsiz bataklıklardan kazanılacak arazi;
 - Göllerin kuruması ve nehirlerin doldurmasıyla elde edilecek arazi;
 - Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırılacak arazi.

T.C. Resmi Gazete, 15 Haziran 1945 Cuma, Sayı: 6032. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarısının mecliste görüşüldüğü süreçte güçlenen parti içi muhalefetin amacı yeni bir parti kurmak olmayıp parti içi demokratikleşme hareketini hızlandırmaktı. Celal Bayar (Görsel 6.3), Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından meclis grup başkanlığına Dörtlü Takrir olarak isimlendirilen önerge verildi. Dörtlü Takrir ile sunulan; millî egemenliğin kullanıldığı yer olan meclisin denetimin anayasanın şekil ve ruhuna uygun olarak yapılabilmesi için tedbirler alınması, yurttaşların siyasi hak ve özgürlüklerini anayasanın tanıdığı genişlikte kullanmasına olanak sağlanması, CHP içindeki parti çalışmalarının bu iki esas doğrultusunda yeniden düzenlenmesi istekleri parti grubu tarafından reddedildi.

Görsel 6.3 Celal Bayar (1883-1986)

Bilgi Notu

Dörtlü Takrir

II. Dünya Savaşının sona ermesinin ardından tek partili yönetim sistemleri değer kaybetmiştir. Hızla çok partili demokratik sistemler kurulmaya başlamıştır. Oluşan bu yenedünya düzeninde demokrasi ve hürriyet kavramları ön plana çıkmıştır. Türkiye’de bundan tam yetmiş yıl önce 7 Haziran 1945’te dört milletvekili meclis grubu başkanlığına bir önerge verdiler. Önergede demokratik usullerin daha geniş bir şekilde uygulanması isteniyordu. Önergenin altında dört milletvekilinin imzası olduğu için tarihe “Dörtlü Takrir” olarak geçmiştir. Takrir parti grup başkanlığında 12 Haziran 1945’te reddedilmiştir. Ancak takrir sahipleri fikirlerini basın aracılığıyla kamuoyuna duyurmaya başlamışlardır. Özellikle Fuat Köprülü ve Adnan Menderes’in Vatan Gazetesinde çıkan yazıları bu süreçte çok önemli bir yer tutmaktadır. Parti divanı milletvekillerinin basında çıkan yazılarının parti ve hükûmet programına aykırı olduğu gerekçesiyle partiden ihraç edilmesine karar vermiştir. Ardından partiden istifa ve ihraç haberleri art arda gelmeye başlamıştır. Dörtlü takrir Türk siyasi tarihimizde önemli dönüm noktalarından biridir. Türkiye’nin çok partili siyasal yaşama geçmesinde adeta bir meşale görevi görmüştür. Çünkü 6 Ocak 1946’da kurulan DP’nin (Demokrat Parti) kurucularını dörtlü takrir bir araya getirmiştir.

Işıl Tuna, Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir, s. 203.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Demir yolu yapımında kullanılan ray üretimi için gösterdiği gayretler nedeniyle Atatürk’ün “Demirağ” soyadını verdiği Nuri Bey, Beşiktaş’ta uçak fabrikası, Yeşilköy’de pilot yetiştirmek üzere havacılık okulu açan girişimci iş adamıydı. Nuri Demirağ tarafından kurulan MKP (Millî Kalkınma Partisi), Atatürk sonrası kurulan ilk parti olarak çok partili demokrasiye geçişte önemli bir rol oynadı.

Bilgi Notu

Millî Kalkınma Partisi Cumhuriyet döneminde iki başarısız denemeden sonra ve çok partili hayata geçişte kurulan ilk siyasi partidir. 24 Temmuz 1945’te İstanbul’da kurulmuştur. (...) Olay, iç ve dış basında ilgi görmüş, London Times olaya sütunlarında yer vermiştir. Merak edilen konu, başvurunun hükûmet tarafından nasıl karşılanacağı olmuştur. (...) Nuri Demirağ “Bu parti, başka milletlerinkinden adapte edilmiş prensipler taşımayacaktır. Hükûmeti devirmek, iktidar mevkiine geçmek hırsı ile kurulmak istenen bir teşekkül de değildir. Biz bu günkü devletçilikle bir nevi mukabili muvazene temin edecek olan liberalizmin memlekette gelişmesine çalışacağız.” demiştir. (...) Hükûmet tarafından resmi izin ise partinin ünvanındaki “Millî” kelimesinin cemiyetler kanununa göre ancak Bakanlar Kurulu kararı ile kullanılabilmesi nedeniyle 22 Eylülde verilmiştir. Böylece uzun bir aradan sonra Türkiye’de CHP’den başka bir siyasi parti, faaliyette bulunma olanağına kavuşmuştur. (...) Ancak başta kurucusu olmak üzere parti ileri gelenlerinin siyasette yeterli deneyime sahip olmamaları, kendi partilerini bırakarak başka partilerden milletvekili olmaları nedeniyle parti iki yıl içinde bölünmüş ve bir daha da varlık gösterememiştir. Parti, 1958 yılında kendiliğinde kapanmıştır.

Orhan Özacun, Siyaset Tarihimizde Millî Kalkınma Partisi, s.206-233. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Dörtlü Tavrın reddedilmesi üzerine eleştirilerini sürdüren Adnan Menderes ve Refik Koraltan, 21 Eylül 1945'te CHP Disiplin Kurulu tarafından partiden ihraç edildiler. Bu kararı basın yoluyla eleştiren Fuat Köprülü de kısa bir süre sonra partiden ihraç edilince kararları eleştiren Celal Bayar, CHP'den ve milletvekilliğinden istifa etti.

CHP ile yolları ayrılan Dörtlü Tavrirciler, bir siyasi parti kurmak için çalışmalarına başladılar. 7 Ocak 1946'da DP'nin kuruluşu sırasında yayımladığı program, partinin görüşlerini ifade etmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Görsel 6.4: Dörtlü Tavrircilerden Fuat Köprülü (1890-1966)

Bilgi Notu

DP ideolojisi için Bayar ise şöyle bir açıklamada bulunmuştur. “Batılılaşma artık devletten millete doğru değil, millettten devlete doğru gerçekleşmektedir”. Bayar’ın bu açıklaması esasen DP’nin üzerinde yükseldiği toplumsal zeminin sosyolojik mahiyetinin bir yansımasıydı.

Makbule Evrim Gülsünler-Hülya Anakız Ertürk, Demokrat Partinin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri, s. 91. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

Celal Bayar’ın DP’nin kurulma sürecinde söylediği “*Batılılaşma artık devletten millete doğru değil millettten devlete doğru gerçekleşecektir.*” sözünü değerlendiriniz.

Bilgi Notu

Çok partili hayata geçiş sürecinde 1945 yılında MKP’nin, 1946 Ocak ayında da DP’nin kurulmasıyla ülke içinde bir demokrasi dalgası oluştu. 1946 yılında ayrıca Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslam Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi adıyla partiler kuruldu.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

DP, ülkede büyük bir ilgiyle karşılandı. Parti kısa sürede ülke içinde hızla örgütlenmeye başlamıştı. CHP yönetimi, 1947 yılında yapılması gereken seçimleri 21 Temmuz 1946 tarihine alınca ülkenin tamamında örgütlenmeyi sağlayamayan DP, toplam 465 milletvekilinin belirlendiği erken seçimlerde 46 vilayette 273 aday gösterebildi. Fevzi Çakmak, DP listesinden bağımsız aday olarak seçimlere katılıp milletvekili seçildi. Demokrat Parti, örgütlenmesini tamamlayamadan, kurulmasından sadece 7 ay sonra yapılan bir seçimde, 273 milletvekili adayı gösterip 61 milletvekili çıkardı. Ayrıca DP’nin desteklediği bağımsız adaylardan dördü de meclise girmeye hak kazandı.

1946 seçimleri sonrası kurulan TBMM’de CHP ile DP arasında yaşanan gerginliğin 1947’de doruk noktasına

ulaşması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 12 Temmuz 1947’de yayımladığı beyanname ile ara buluculuk çalışmalarına başladı. Bu görüşmeler sonrasında 10 Eylül 1947’de kurulan Hasan Saka Hükûmeti döneminde iki parti Meclis içinde ortak çalışmalar yaparak ortak kararlara imza attılar.

Bilgi Notu

12 Temmuz Beyannamesi

12 Temmuz Beyannamesi Türk demokrasi tarihi için önemli bir dönemeçtir. Çünkü bu bildirgeyle İnönü iki partiye de eşit uzaklıkta bulunduğunu belirterek partiler üstü konuma geçmede önemli bir adım atmış oluyordu. Ayrıca iki parti de demokratik yolların dışında başka bir yola başvurmamayı taahhüt ediyordu.

Mustafa Çufalı, Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950), I. Cilt: Döneme Genel Bakış, Yasama Faaliyetleri ve Parlamento Kararları s. 10. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

12 Temmuz Beyannamesi sonrası CHP ve DP arasında yaşanan yumuşama ortamını eleştiren bazı DP milletvekilleri Fevzi Çakmak liderliğinde partiden istifa ederek 1948 yılında MP’yi (Millet Partisi) kurdular.

Bilgi Notu

Millet Partisi

Demokrat Parti’den istifa eden ya da ihraç edilenler, bu partiden ümidini kesmeye başlayınca yeni bir parti kurmaya karar verdiler. Sonunda da 19 Temmuz 1948’de Millet Partisi kuruldu. (...) Programa bakıldığında partinin cumhuriyetçilik, liberallik, adalet ve milliyetçilik esaslarına bağlı olduğu, amacının milli iradeye ve insan haklarına uygun bir hükûmetin kurulmasına çalışmak olduğu, dini kurumlara ve millî geleneklere hürmet edileceği belirtiliyor; halk tarafından seçilen bir Âyan Meclisi’nin kurulacağı, seçimlerin adli denetim altında yapılacağı, asgari kazanç ve gelirlerden vergi alınmayacağı vaat ediliyordu.

Mustafa Çufalı, Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950), Döneme Genel Bakış, Yasama Faaliyetleri ve Parlamento Kararları, Cilt I, s.15. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

MP iktidarı eleştirmenin yanı sıra DP’yi eleştiren bir siyaset güderek oy toplamaya çalıştı. 1950 seçimlerinde istediği oyu alamayan parti giderek artan bir şekilde dinî bir söylem kullanmaya başlaması üzerine Ankara Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi kararı ile kapatıldı. Kapatılan Millet Partisi üyeleri, aynı yıl içinde Osman Bölükbaşı liderliğinde CMP’yi (Cumhuriyetçi Millet Partisi) kurdular.

1946-1950 yılları arasında muhalefette kalan DP, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde “Yeter! Söz Milletindir!” (Görsel 6.5) sloganıyla büyük bir başarıya imza atarak CHP’nin 27 yıllık tek parti iktidarına son verdi. 1950 seçimleri sonrası Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilirken Adnan Menderes başbakan oldu.

Görsel 6.5: 1950 seçimlerinde DP tarafından kullanılan “Yeter! Söz Milletindir!” sözünün afişi

2. 1946 ve 1950 Seçimlerinin Genel Özellikleri

1945’e gelindiğinde 11 Kasım 1938’de cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü başkanlığında CHP’nin tek parti iktidarı devam ediyordu. Savaş şartlarında çok partili demokrasiye geçmek pek mümkün olmadığı için bu süreçte parti içinde “Müstakil Grup” adıyla bir muhalefet grubu kurup parti içi denetimi sağlamak istedi. Ancak Müstakil Grup’un denetleme görevini yaptıktan sonra yapılan oylamalarda hükûmet aleyhine bir oy kullanmaması nedeniyle istenilen başarıya ulaşamadı.

Türkiye’de Atatürk sonrası 1945’te MKP’nin kurulmasıyla başlayan çok partili demokrasiye geçiş sürecinde CHP, MKP ve DP dışında kurulan siyasi partilerle birlikte parti sayısı 15’e ulaştı. CHP Hükûmeti’nin normal şartlarda 1947 yılında yapılması gereken genel seçimleri 21 Temmuz 1946 tarihine çekmesiyle Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk çok partili genel seçimler 1946 yılında gerçekleştirildi. 1946 seçimleri, Türkiye Cumhuriyeti’nde çok partili hayata geçişi sağlaması ve tek dereceli seçim sisteminin uygulanmaya başlanması açısından önemlidir. Tek dereceli seçim sistemi, halkın milletvekillerini doğrudan seçmesi esasına dayandığı için bu sistemin kullanılmaya başlanması, Türk demokrasi tarihi açısından olumlu bir adımdır.

Çok partili hayatı başlatan 1946 seçimleri, seçimlerde uygulanan antidemokratik yasa ve yöntemler nedeniyle çok eleştirilmiştir. 1946 seçimlerinde uygulanan seçim kanununda en çok eleştirilen noktalardan biri “çoğunluk sistemi” uygulamasıydı. Muhalefet, “nispi temsil sistemi” ile her partinin aldığı oy oranında meclise girebilmesini savunuyordu. Oysa çoğunluk sisteminde bir seçim bölgesinde en çok oyu alan parti tüm milletvekilliklerini kazanıyordu. Çoğunluk sistemi, küçük partilerin meclise girmesini imkânsız hâle getiriyordu. 1946 seçimlerinde en çok eleştirilen konulardan biri de “açık oy, gizli sayım” kuralının uygulanmasıydı. Seçmenlerin oy verdiği sandıklarda genel olarak devlet memurlarının görev yapması, memurların bazılarının iktidar yanlısı bir tutumla oy sayımında hile yaptığı iddiaları, 1946 seçimlerinin güvenilirliğini zedeledi. 46 ilde seçime giren DP, 37 ilde seçim sonuçlarına itiraz ettiyse de sonuçların aynen kabul edilmesi eleştirileri artırdı (Tablo 6.1).

Siyasi Parti	Oy Oranı (% olarak)	Milletvekili Sayısı
CHP	85.4	397
DP	13.1	61
Bağımsızlar (DP listesinde yer alarak seçilenler)	0.9	4
Bağımsızlar (bağımsız aday olarak seçilenler)	0.6	3

Tablo 6.1: 1946 Genel Seçim Sonuçları

TBMM içinde iktidar ve muhalefet partilerinin iş birliği sonucu kabul edilen Seçim Kanunu ile 1950 seçimleri, 1946 seçimlerine nazaran çok daha demokratik sayılabilecek bir ortamda yapıldı.

CHP ve DP, 1950 seçimleri öncesi yürüttükleri görüşmeler sonunda, dönemine göre oldukça demokratik sayılabilecek bir Seçim Kanunu oluşturdular.

Bilgi Notu

Çoğunluk Seçim Sistemi

Çoğunluk seçim sistemi, uygulanması oldukça basit bir sistemdir. Bu sistemde, bir seçim bölgesinde oyların çoğunluğunu alan parti, tüm milletvekillerini çıkarma hakkına sahip olurken diğer partiler hiç milletvekili çıkaramamaktadır. Bu sistemin uygulanma amacı, seçim sonucunda Mecliste milletvekili sayısı bakımından güçlü bir iktidarın oluşmasını sağlamaktır.

Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi

Bu sistemde amaç, tüm siyasal partilerin aldıkları oy oranında parlamentoda temsil edilmelerini sağlamaktır. Dolayısıyla nispi (orantılı) temsil sistemi, seçim sisteminin işlevlerinden adil (demokratik) temsile öncelik vermektedir.

Türkiye’de 1960 yılına kadar çoğunluk seçim sistemi uygulanırken 1961 Anayasası’yla birlikte nispi temsil sistemine dayanan çevre barajlı D’Hondt (Dihont) sistemi uygulanmaya başlanmıştır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Etkinlik

16 Şubat 1950’de CHP ve DP tarafından oy birliğiyle kabul edilen 1950 Seçim Kanunu’na göre 1950 seçimlerinde 1946’da olduğu gibi tek dereceli seçim sistemi kullanıldı. Oyların milletvekili dağılımına dönüştürülmesinde çoğunluk sisteminin kullanılmasına karar verilerek 1946 seçimlerindeki uygulama devam ettirildi. 1950 seçimlerinde yapılan en önemli değişikliklerden biri; gizli oy, açık sayım ilkesine geçilmesidir. Seçim sonuçlarının adil ve güvenli şekilde belirlenmesi için önemli olan bu düzenleme yanında, yine ilk kez Yüksek Seçim Kurulu oluşturularak seçimlere adli kontrol sistemi getirildi. 1946 seçimlerinin en çok eleştirilen noktalarından biri olan partilerin eşit şartlarla propaganda yapamamaları konusunda da düzenlemelere gidildi. Seçime katılan tüm partilere radyoda onar dakika propaganda hakkı verildi. Seçimlerin adil ve güvenli bir ortamda yapılması için İçişleri Bakanlığının ve kolluk kuvvetlerinin görevleri düzenlemeye tabi tutuldu. Adnan Menderes, 1950 Seçim Kanunu’nu “Demokrasinin Sakarya Zaferi” diye nitelendirdi.

1950 seçimleri sonucunda iktidardaki CHP büyük bir şok yaşarken DP “Yeter! Söz Milletindir!” sloganıyla hiç ummadığı bir oy farkıyla kazandı (Tablo 6.2). 1950 Seçim Kanunu’yla iktidara gelen DP, 1950-1960 yılları arasında iktidarda kaldı.

Siyasi Parti	Oy Oranı (% olarak)
DP	55.2
CHP	39.6
Bağımsızlar	0.6
MP	4.6

Tablo 6.2: 1950 Genel Seçim Sonuçları

3. 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşanan Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti; II. Dünya Savaşı’na fiilen katılmasa da sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla seferberlik ilan edilmesinin yarattığı mali yük, seferberlik nedeniyle tarım ve sanayi üretiminde yaşanan kayıplar, devletin savunma harcamalarının artması vb. nedenlerle zor bir dönem geçirmişti. Savaş sırasında yaşanan yüksek fiyat artışları halkın yaşam seviyesini olumsuz etkilemişti. Sanayi ve tarımsal üretimde makineleşmenin gerçekleştirilememesi nedeniyle üretimde yaşanan yetersizlikler, ekonomik sorunların çözülmesini zorlaştırıyordu. Çok partili hayata geçişle kurulan MK ile DP genel olarak devletin ekonomideki payının azaltılmasını ve özel

sektörün desteklenmesini savunuyorlardı. Öte yandan II. Dünya Savaşı'nı kazanan Müttefik Devletlerin yönetim sistemi olan demokrasi, savaş sonrası dünyada nasıl popüler hâle gelip Türkiye'yi etkilediyse aynı şekilde, Müttefik Devletlerin ekonomi sistemi olan liberalizmin de dünyada ve Türkiye'de etkisi artmaya başlamıştı. Ekonomide liberalleşme çabaları ile devletin ekonomiden çekilmeye başlaması, sonuçlarının 1950'lerden sonra yoğun olarak hissedileceği yeni bir dönemin ilk sinyallerini verdi.

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrası, SSCB tehdidi nedeniyle ABD liderliğindeki Batılı devletlere yakınlaşma politikasına yönelmişti. Siyasi olarak başlayan bu yakınlaşma, beraberinde ekonomik iş birliğini de getirdi. 1946 seçimleri sonrası kurulan Recep Peker Hükûmeti, ekonomide devletçilik uygulamasını yumuşatarak liberal ekonomiye dayalı düzenlemelere girişti. Bu düzenlemelerde ABD'den ekonomik destek alma düşüncesi de etkili olmuştur. 1947 yılında yayımlanan "Türkiye İktisadi Kalkınma Planı" ile serbest pazar ekonomisine geçişin önü açılmaya çalışıldı. Türk lirasının değeri %50 düşürülerek devalüasyon yapıldı. İthalatın önündeki kısıtlayıcı engeller kaldırılarak ithalat kolaylaştırıldı. 1947'de DB ve İMF'ye üye olan Türkiye 1947 Truman Doktrini ve 1948 Marshall Planı çerçevesinde ekonomisini güçlendirmeye çalışarak liberal ekonomiyi geliştirme amacıyla düzenlemeler yaptı. Ekonomide liberalleşme çabaları ile devletin ekonomiden çekilmeye başlaması, sonuçlarının 1950'lerden sonra yoğun olarak hissedileceği yeni bir dönemin ilk sinyallerini verdi. 1950 seçimlerinde liberal ekonomiyi savunan DP'nin iktidara gelmesiyle ekonomide liberalleşme süreci hızlanarak devam etti.

1945-1950 arasında siyasi alanda yaşanan demokratikleşme girişimleri, ülkenin sosyal ve toplumsal yapısında da önemli değişiklikler yaratmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte oluşan demokrasi denemeleri halkın demokrasi bilincinin gelişmesinde etkili olurken diğer taraftan 1945-1950 arasında CHP-DP ile MP-DP arasındaki sert tartışmalar, halk arasında siyasi kutuplaşmaları beraberinde getirmiştir.

1945-1950 arasında savaş ortamının sona ermesi ile doğum oranının artması ve sosyal devlet anlayışıyla yapılan düzenlemelerle hayat koşulları ve sağlık hizmetlerinde yaşanan iyileşme sonucunda nüfus artış hızı yükseldi. Bu dönemde 1940-1945 arası nüfus artış hızının iki katından fazla artış yaşandı. II. Dünya Savaşı sonrası ülke genelinde görülen önemli bir diğer gelişme ise köyden kente göçün artmasıdır. Köylerde miras yolu ile bölünen toprakların aileleri geçindirememesi, tarımda makineleşme ile köyde iş imkânlarının azalması ve kentlerdeki yaşam koşullarının daha cazip olması nedeniyle yaşanan göçler ekonomik ve sosyal sorunları da beraberinde getirdi.

II. Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçiş ile birlikte gazete, dergi ve kitap satışlarını olumlu etkiledi. Bu dönemde baskı teknolojisi alanında dünyadaki gelişmelerin yakından takip edilmesi hem yayınlanan gazete, dergi ve kitap sayısının artmasını hem de fiyatların düşmesini sağladı. Çok partili hayata geçişle birlikte demokrasi anlayışının gelişmesi, halkın siyasete olan ilgisinin artması ve siyasi partilerin yayın yoluyla halka ulaşmak amacıyla gazete, dergi ve kitap basımını teşvik etmesi nedeniyle sosyal bir değişim yaşandı. Edebiyat alanında Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet Anday tarafından oluşturulan Garip Akımı günlük konuşma dili ile şiir yazımını savunarak var olan kalıp ve kurallara karşı çıktı. Bu dönemde edebiyat alanında ayrıca toplumcu ve gerçekçi bir yazım dili ile Anadolu ve Anadolu insanını anlatma düşüncesi gelişti. 1949'da Devlet Tiyatroları kurularak tiyatro ve opera alanında dünya klasikleri yanında yerli sanatçıların eserleri sergilendi.

B. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ

1. 1945-1960 Yılları Arasında Dünyada Yaşanan Gelişmeler

1945 yılından itibaren dünyanın güçler dengesi tamamen değişti. II. Dünya Savaşı öncesinde dünya politikasının merkezi Avrupa iken II. Dünya Savaşı sonrası ABD ve SSCB liderliğinde iki kutuplu bir dünya oluştu. Temelde farklı iki siyasi ve ekonomik görüşü savunan ABD ve SSCB'nin merkezde olduğu "Doğu Bloku" ve "Batı Bloku" olarak iki kutba ayrılan dünyada "Soğuk Savaş" denilen süreç başladı. İngiliz Başbakanı Churchill'in "Demir Perde Devletleri" dediği Doğu Bloku ülkeleri komünist bir sistemi benimserken Batı Bloku ülkeleri liberalizm ve demokrasi ilkelerini benimsediler. İki blok arasında askerî bir mücadele aşamasının belirmesi üzerine, iki bloklu dünyaya ve bu iki blok arasındaki savaşa karşı olan devletler "Bağlantısızlar Bloku" adıyla üçüncü bir grup oluşturdu.

a. SSCB'nin Yayılma Politikasına Yönelmesi ve Doğu Bloku'nun Kurulması

SSCB, Stalin liderliğinde, Almanya'yı yenen ilk devlet olarak Alman işgalindeki toprakları kurtarma adı altında komünist propagandaya dayalı yayılcı bir politikaya yöneldi. İşgal ettiği Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Polonya ve Romanya'da komünist yönetimler kurdu. II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgalinden kendi mücadeleleriyle kurtulan Yugoslavya ve Arnavutluk'ta ise SSCB'den bağımsız olarak komünist partiler iktidara geçti. Doğu Avrupa'nın büyük kısmı ile Türkiye ve Yunanistan hariç Balkanların tamamında komünist yönetimlerin kurulması, II. Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı kararları ile ikiye bölünen Kore'de Kuzey Kore'nin SSCB işgaliyle komünizme yönelmesi, SSCB işgalindeki Doğu Almanya'nın komünist bir yönetimi benimsemesi ABD'nin tepkisini çekiyordu. Öte yandan SSCB'nin desteğiyle 1949 yılında Çin'de Mao Zedong liderliğinde, 1959'da Küba'da Fidel Castro (Fidel Kastro) liderliğinde komünist yönetimlerin kurulması da komünizm tehlikesi konusunda endişeleri artırıyordu.

SSCB, 1919 yılında oluşturduğu Comintern (The Communist International-Komünist Enternasyonal) aracılığıyla uluslararası burjuvaziyi yıkarak Uluslararası Sovyet Cumhuriyeti'ni kurmayı temel amaç kabul etmişti. Bu amacı gerçekleştirmek için silahlı mücadele dâhil her türlü mücadele yasal kabul edilmişti. SSCB, Avrupa üzerinde siyasi hâkimiyetini güçlendirmek amacıyla Eylül 1947'de kurduğu COMİNFÖRM (Communist International Bureau-Komünist Enternasyonal Bürosu) aracılığıyla Avrupa komünist partileri arasında iş birliğini sağlamayı hedefledi. Doğu Bloku içinde yer alan SSCB, Yugoslavya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan ve Polonya komünist partileri ile İtalyan ve Fransız komünist partilerinin katılımıyla kurulan COMİNFÖRM, komünist ülkelere ekonomik yardım yapıp komünist ekonomiyi güçlendirmek için ABD'nin Truman Doktrini'ne karşı 1947'de Molotof Planı'nı yayımladı.

1949'da komünist devletler arasında ekonomik iş birliğini sağlamak amacıyla SSCB, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya ve Polonya tarafından COMECON (Council for Mutual Economic Assistance-Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) (Görsel 6.6) kuruldu. COMECON'a sonradan Arnavutluk, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Küba ve Vietnam katıldı. Batı Bloku tarafından kurulan askeri örgütlenme olan NATO'ya karşı 1955 yılında SSCB, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya'nın katılımıyla Varşova Pakti kuruldu.

Görsel 6.6: COMECON

NATO'nun etkisini azaltmak amacıyla kurulmuş askeri yardım ve savunma örgütü olan Varşova Pakti, Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrası, 1991 yılında üye devletlerin kararıyla fes edildi. Rusya hariç, üye devletler zaman içinde NATO'ya üye oldu.

b. Batı Bloku'nun Kurulması

SSCB liderliğinde komünizm ideolojisinin dünya üzerinde yayılması, Doğu Avrupa, Asya hatta ABD'nin arka bahçesi olarak gördüğü Küba'da bile komünist yönetimlerin kurulmaya başlanması ABD liderliğindeki Batılı devletleri tedirgin ediyordu. ABD Başkanı Truman, 1946 yılında Doğu Bloku'nu kuşatma amaçlı çevreleme politikasını gündeme getirdi. Bu politikaya göre komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla SSCB'ye komşu devletler desteklenecek, ABD desteğindeki devletler tarafından bu devletlerin dört bir tarafı çevrilecek ve komünizmin yayılması engellenecekti. Truman, çevreleme politikasını uygulayabilmek için komünizme karşı mücadele eden devletlere ekonomik destek sağlamaya dayalı bir politikaya yöneldi. Bu amaçla 1947'de Truman Doktrini'ni ve 1948'de Marshall Planı'nı yayımladı. Daha sonraki süreçte yine bu politikanın doğrultusunda 1957'de, dönemin ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower (Dıvayt D. Ayzınhavır), tarafından Eisenhower Doktrini yayımlandı.

ABD Başkanı Truman, komünizmin büyük bir tehlike olduğunu ve komünizmle dünya çapında mücadele edilmesi gerektiğini vurgulayarak dünyanın iki bloka ayrıldığını, ABD-SSCB mücadelesinin başladığını ilan etti.

Truman, SSCB'nin yayılmasını engellemek, komünizme karşı mücadele etmek, ABD'nin ekonomik ve siyasal hâkimiyet alanını genişletmek, SSCB tehdidi altında bulunan Türkiye'ye ve Yunanistan'a ekonomik ve askerî yardım yapmak amacıyla Amerikan Kongresine bir tasarı sundu. Kongre tarafından kabul edilen tasarı sonunda yayımlanan 1947 Truman Doktrini ile Yunanistan'a 300, Türkiye'ye ise 100 milyon dolar yardım yapıldı. Bu dönemde özellikle Yunanistan'da beliren komünizm tehlikesi bu yardım ile engellenmeye çalışıldı.

Bilgi Notu

Truman Doktrini

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım edebilmesi için Kongre'yi ikna etmesi gereken Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'de bu konuyla ilgili bir konuşma yaptı. (...) Başkan Truman, 12 Mart 1947'deki konuşmasında Kongre'den 3 istekte bulundu. Bu istekler;

1. Türkiye ve Yunanistan'a yardım amacıyla 30 Haziran 1948'e kadar geçerli olmak şartıyla 400 milyon \$ bütçe,
2. Yunanistan ve Türkiye'ye sivil ve askeri Amerikan personelinin gönderilmesi,
3. Seçilecek Türk ve Yunan personelin Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitilmesi.

Başkan Truman'ın 12 Mart 1947 tarihli konuşması, Türk basınında geniş yer almıştır. 14 Mart 1947 tarihli Ulus Gazetesi, Truman'ın Türkiye ve Yunanistan hakkında söylediklerini kısaca özetledikten sonra, Türkiye'nin iç durumunun Yunanistan'dan daha iyi olduğunu, güçlü bir hükûmeti olduğunu ve sağlam bir rejimle yönetildiğini belirtmiştir. Ulus Gazetesi, bu duruma karşın Türkiye'nin iki yıldır ağır bir dış baskı altında olduğunu, boğazlarda üs ve doğuda toprak tehdidinin bulunduğunu yazmıştır.

Bariş Ertem, Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı, s.387. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Truman Doktrini'nin özellikle Yunanistan'daki başarısı üzerine Avrupa'da ABD'nin bölgeye ekonomik yardım yapması fikri ortaya atıldı. Başkan Truman, II. Dünya Savaşı'nda büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla uygulanması düşünülen plandan önce, Avrupa ülkeleri arasında birliğin sağlanması gerektiğini ifade etti. Avrupa devletleri arasında oluşturulacak ekonomik iş birliği sonrasında ortaya çıkabilecek ekonomik açığın kapatılması için ABD'nin devreye girebileceğini ifade etti. Bu gelişmeler sonrasında ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın (Corç Marşıl) önerisiyle savaşta zarar gören ya da komünizm tehlikesi içinde bulunan devletlere destek olunması amacıyla 1948 yılında Marshall Planı yayımlandı. Plan ile Türkiye dâhil 16 Avrupa devletine, 12 milyar dolar verilmiştir (Tablo 6.3). Marshall Planı'na Doğu Bloku ülkelerinden Yugoslavya da başvurmuştur. Yugoslavya bu başvuru sonrası COMINFÖRM'dan çıkarılmıştır.

Ülke Adı	Aldığı Yardım	Ülke Adı	Aldığı Yardım
İngiltere	3.297.000	Norveç	372.000
Fransa	2.296.000	İsveç	347.000
Almanya	1.448.000	İsviçre	250.000
Hollanda	1.128.000	Türkiye	137.000
Belçika ve Lüksemburg	777.000	İrlanda	133.000
Avusturya	488.000	Portekiz	70.000
Danimarka	385.000	İzlanda	43.000
Yunanistan	366.000		

Tablo 6.3: Marshall Planı Çerçevesinde Avrupa Ülkelerinin Aldığı Yardım Miktarı (dolar olarak)

Bilgi Notu

Marshall Planı

Amerikalılara göre de, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkım Avrupa'da kaos yaratmış, bu nedenle komünist partiler ve dolayısıyla Sovyetler Birliği yükselişe geçmişti. Sovyet yayılması karşısında Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi. Avrupa, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Amerika Birleşik Devletleri bu noktada İngiltere, Almanya ve Fransa'yı ve sonra tüm Avrupa'yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik iş birliği içine sokmak, böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istiyordu. Alım gücü sıfırlanan Avrupa, ABD üretimini ve ekonomisini de olumsuz etkiliyordu. Amerikan mallarının alıcı bulabilmesi için, öncelikle Avrupa'nın ekonomik olarak kalkındırılması gerekmekteydi. Savaş sonrasında Amerikalı devlet adamları, Avrupa'nın tamirinin sınırlı iki taraflı kredilerle, IMF yoluyla uygulanacak istikrar programlarıyla ve BM ile Dünya Bankası'nca finanse edilecek Yeniden İmar Planı ile yapılabileceğini düşünmekteydiler. Ancak, giderek artan ekonomik istikrarsızlıklar bunlardan daha kapsamlı bir plan geliştirilmesi ihtiyacını doğurdu. Bunlarla birlikte, Avrupa'nın yeniden imarından en çok çıkarı olacak ülke de Amerika Birleşik Devletleri'di. ABD üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim ve ekonomiler arasında çok büyük bir bağ vardı. Amerika'nın kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerekmekteydi. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmeden, ABD için uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamazdı. Amerika acilen Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıydı. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir söylevde, daha sonra kendi adıyla anılacak olan Avrupa'ya yardım planının ilk işaretlerini verdi.

*Barış Ertem, Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı, s. 390-391.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

1948 yılında, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 18 Avrupa ülkesi tarafından, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkıntılar içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla OEEC (The Organisation for European Economic Co-operation-Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü) kuruldu. Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü, 1960 Paris Sözleşmesi sonrası, OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development-Avrupa Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) adını almıştır (Görsel 6.7).

II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin izlediği yayılma politikası Avrupa devletlerini endişelendiriyordu. 4 Nisan 1949'da ABD liderliğindeki 12 devlet tarafından askerî bir örgütlenme olan NATO kuruldu.

SSCB'nin II. Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'yı işgal edip komünist yönetimler kurması üzerine, 1948 yılının Ocak ayında, İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin (Örnist Bevin), BM Antlaşması çerçevesinde savunma amaçlı bir ittifak kurulması gerektiğini dile getirdi. Bunun üzerine Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere 1948 Mart'ında Brüksel Antlaşması'nı imzalayarak Batı Birliğini oluşturdular. Ortak bir savunma sistemi sağlamak ve imzacılar arasındaki bağları güçlendirmek için tasarlanan Brüksel Antlaşması ile temeli atılan askerî ittifak 4 Nisan 1949'da ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, Norveç, İzlanda ve Kanada tarafından imzalanan Washington Antlaşması ile NATO (Görsel 6.8) adını aldı.

Görsel 6.7: OECD

Görsel 6.8: NATO

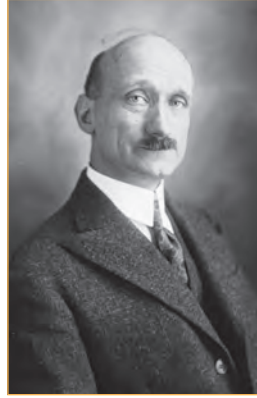
Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nın çıkmasında büyük rol oynayan faşizm, Nazizm ve komünizm gibi totaliter rejimlerin iktidara gelmesine engel olmak demokrasi ve çok partili hayatı güçlendirmek düşüncesiyle 1949’da İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Danimarka, Hollanda, İrlanda, İsveç, Lüksemburg ve Norveç tarafından kurulan Avrupa Konseyi; insan haklarını, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla oluşturulan hükûmetler arası bir kuruluştur (Görsel 6.9). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyine bağlı olarak çalışmaktadır.

Görsel 6.9: Avrupa Konseyi çalışmalarından bir görüntü

Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ın (Rober Şuman) (Görsel 6.10) önerisi ile Avrupa’daki çelik ve kömür üretiminin tek çatı altında birleştirilmesi için 1951’de Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından kurulan ECSC (European Coal And Steel Community-Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu), 1992 Maastricht (Maastirist) Antlaşması’yla AB (European Union-Avrupa Birliği) adını aldı.

ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower (Görsel 6.11), 1957’de bölgedeki olası SSCB etkinliğini önlemek Orta Doğu ülkelerine istekleri dâhilinde ekonomik ya da askerî yardım yapmak amacıyla Eisenhower Doktrini’ni yayımladı. Eisenhower Doktrini’ne Türkiye, Yunanistan, Lübnan, Pakistan, Irak, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail onay verirken Mısır, Suriye ve Ürdün tepki gösterdi.

Görsel 6.10: Robert Schuman (1886-1963)

Görsel 6.11: ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower (1890-1969)

Etkinlik

Aşağıdaki tabloda sağ sütunda bilgisi verilen kavramı belirleyerek ilk satırda verilen örnekteki gibi sol sütuna yazınız.

Çevreleme Politikası	Komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla Başkan Truman tarafından, Doğu Bloku’nu kuşatma amacıyla geliştirilmiştir.
.....	Orta Doğu devletlerine komünizme karşı mücadele etmeleri için maddi ve askerî yardım sağlamayı amaçlamıştır.
.....	Türkiye’ye ve Yunanistan’a komünizme karşı mücadele etmeleri için yapılan maddi yardımdır.
.....	Avrupa devletlerine, II. Dünya Savaşı’nın yaralarını sarmaları ve komünizme karşı mücadele etmeleri için yapılan maddi yardımdır.

1955 yılında 29 Asya ve Afrika ülkesi, Soğuk Savaş'ın kaçınılmazlığını reddederek "barış içinde bir arada yaşama" ilkesiyle Endonezya lideri Achmed Sukarno'nun (Ahmet Şükrani) (Görsel 6.12) çağrısı ile Bandung Konferansı'nda bir araya gelerek Bağılantısızlar Hareketi'nin temelini oluşturdu. 1961 yılında Endonezya lideri Sukarno, Yugoslavya lideri Tito, Mısır lideri Cemal Abdünnâsır ve Hindistan lideri Nehru öncülüğünde 25 devlet, 1961 Belgrad Konferansı'nda bir araya gelerek Bağılantısızlar Hareketi'ni kurdu.

c. 1945-1960 Yılları Arasında Ortadoğu, Asya ve Afrika'da Yaşanan Gelişmeler

I. Dünya Savaşı sonrası Filistin'i işgal eden İngiltere, 1917 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour (Artur Ceyms Balfur) tarafından yayımlanan Balfour (Balfur) Deklarasyonu ile Filistin'den çekilme sürecinde bölgede bir Yahudi devleti kurulmasını destekleyeceğini ilan etti (Görsel 6.13).

İngiltere, 14 Mayıs 1948'de Filistin'deki manda rejimini kaldırınca Yahudiler aynı gün İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ettiler. İngiltere, ABD ve SSCB, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan ettiler. İsrail Devleti'nin kurulması üzerine 1978 yılına kadar devam edecek Arap-İsrail Savaşları başladı.

Görsel 6.12: Achmed Sukarno (1901-1970)

Görsel 6.13: James Balfour (1848-1930)

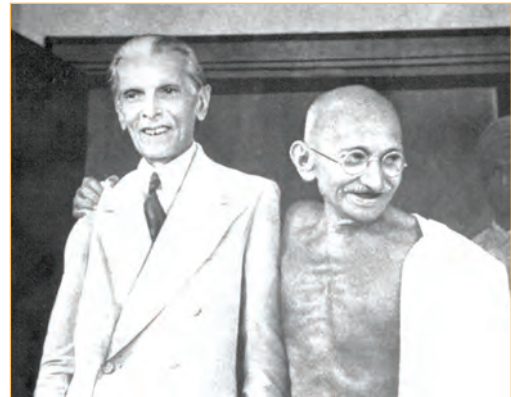
Etkinlik

Balfour Deklarasyonu'nun yayımlanma amaçlarını araştırarak deklarasyonun yayımlanmasının Arap-İsrail mücadelesinin başlamasındaki yerini değerlendiriniz.

1949 yılında SSCB desteğiyle Mao liderliğinde kurulan Çin Halk Cumhuriyeti, zamanla bölgede büyük bir güç hâline dönüştü. 1960'lardan itibaren bölge liderliği için SSCB ile mücadeleye giren Çin, 1966-1976 yılları arasında gerçekleşen Kültür Devrimi sürecinde ABD ile yakınlaşıp BM'ye üye oldu.

II. Dünya Savaşı sonrası ikiye bölünen Kore'de kurulan SSCB destekli Kuzey Kore Halk Cumhuriyeti ile ABD destekli Güney Kore Cumhuriyeti arasında 1950 yılında başlayan askerî mücadeleye ABD liderliğinde BM kuvvetinin dâhil olmasıyla başlayan Kore Savaşı 1953'te kesin sonuç alınamadan sona erdi.

Hindistan'da Mahatma Gandhi liderliğinde 1917'de başlayan milliyetçi hareket, "aktif ama şiddet içermeyen direniş" felsefiyle otuz yıl süren mücadele sonunda 1947'de Hindistan'ın bağımsızlığını ilan etti. Hindistan'da yaşayan Müslümanlar, 1947'de Muhammed Ali Cinnah liderliğinde Pakistan Devleti'ni kurarak Hindistan'dan ayrıldılar (Görsel 6.14).

Görsel 6.14: Muhammed Ali Cinnah ve Mahatma Gandhi bir arada

2. 1945-1960 Yılları Arasında Türk Dış Politikası

1945-1947 yılları arası, SSCB'nin yayılmacı politikasına karşı kendini güvence altına almak isteyen Türkiye ilk olarak BM'ye üye olma politikasına öncelik verip ardından Soğuk Savaş Dönemi'nde kurulan Batı Bloku ile yakınlaşma politikasına yöneldi. Bu dönemde ABD Başkanı Truman'ın SSCB'ye karşı mücadele etmeleri için Yunanistan'a ve Türkiye'ye maddi yardımda bulunmak amacıyla yayımladığı Truman Doktrini CHP hükûmeti ve DP tarafından olumlu karşılandı. Türk dış politikasında köklü bir değişime neden olan Truman Doktrini sonrası SSCB'ye karşı ABD liderliğindeki Batı Bloku ile iyi ilişkiler kuran Türkiye aktif tarafsızlık politikasını terk ederek ABD ve Avrupa devletleriyle iş birliğine dayalı bir dış politika benimsedi. NATO'ya katılmak amacıyla Birleşmiş Milletler Barış Gücü Komutanlığı bünyesinde Kore'ye asker gönderen Türkiye bu olay sonrası Batı devletleri ile işbirliğini artırdı.

1948 yılında yayımlanan Marshall Planı'nın Türkiye'ye asıl etkileri 1950'lerin sonu ile 1960'ların başında görüldü. Avrupa'nın ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak, II. Dünya Savaşı'nın açtığı yaraları sarmak amacıyla 1948'de kurulan Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütüne üye olan Türkiye, Batı Bloku'ndaki konumunu netleştirdi. Batı Bloku üyesi olan devletler tarafından demokrasiyi ve insan haklarını geliştirmek, hukukun üstünlüğü ilkesini yerleştirmek amacıyla 1949'da kurulan Avrupa Konseyinin kurucu üyesi olan Türkiye Avrupa Konseyine bağlı olarak kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını kabul etti.

Türkiye'de 1950 seçimleriyle 27 yıllık tek parti iktidarı sona erdi. Celal Bayar ve Adnan Menderes liderliğinde kurulan DP, liberal bir ekonomi sisteminden yanaydı. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildikten sonra Adnan Menderes liderliğinde kurulan DP Hükûmeti, ABD ve Avrupa destekli ekonomi politikasını devam ettirirken Stalin'in II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'den Boğazlarda üs ve Kars ile Ardahan bölgesini istemesi nedeniyle NATO'ya girmeye dayalı bir dış politikaya yöneldi. ABD, Türkiye'ye ve Yunanistan'a NATO'ya girmek istiyorlarsa Kore'ye asker göndermeleri gerektiğini ilettiler.

DP hükûmeti, gittikçe artan SSCB tehlikesi karşısında Kore'ye asker gönderme kararı aldı. Türkiye, Kore Savaşı ile ilk kez Misak-ı Milli sınırları dışına asker göndermiştir (Görsel 6.15). Türkiye'nin Kore Savaşı'nda gösterdiği başarı bazı Batı Bloku üyelerinin Türkiye'nin NATO'ya üye olma konusundaki itirazlarının azalmasına neden oldu. Bu dönemde Türkiye'nin NATO'ya kabul edilme sürecini olumlu olarak etkileyen bir diğer

Görsel 6.15: Türk askerleri Kore Savaşı'nda

gelişme ise SSCB'nin atom bombasına sahip olduğunu resmen açıklaması üzerine ABD'nin olası bir SSCB nükleer saldırısına karşı Türkiye'de askerî üs kurma düşüncesiyle Türkiye'nin NATO üyeliğinde destek vermesidir. Kanada Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak davet edilmesine oy birliğiyle karar verdi. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılımı ile ilgili olarak hazırlanan protokolün TBMM tarafından 18 Şubat 1952'de onaylanması ile Türkiye resmen NATO'ya üye oldu.

Kore Savaşı ve Türkiye

1910 yılında Japonya tarafından işgal edilen Kore II. Dünya Savaşı sonrası Japonya'dan alınarak 38. enlem sınır olmak üzere Kuzey Kore ve Güney Kore olarak ikiye ayrıldı. 1948'de ABD destekli Güney Kore'de Güney Kore Cumhuriyeti ile SSCB destekli Kuzey Kore'de ise Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu. 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'nin sınırlarını ihlal ettiği gerekçesiyle Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan Kore Savaşı'nda ABD Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyelerine Kore'ye asker gönderme çağrısında bulundu. Amerikalı General Mac Arthur (Mak Artur) komutasında kurulan Birleşmiş Milletler Kuvveti'ne ABD'den sonra asker gönderen ikinci ülke olan Türkiye bu hamle ile NATO'ya girme sürecini hızlandırmak istedi. Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasındaki 6000'den fazla Türk askerinin mücadele ettiği Kore Savaşı'nda özellikle Kunuri Muharebesinde kazanılan başarı ile Birleşmiş Milletler kuvvetleri büyük bir hezimetten kurtarıldı. Seul savunması ile Güney Kore başkentinin işgal edilmesine engel olan Türk ordusu Vegas Muharebesi'nde de büyük bir direniş gösterdi. Türkiye Kore Savaşı'nda 721'i şehit, 1745'i yaralı, 175'i kayıp ve 234'i esir olmak üzere önemli bir kayıp verdi. 1950-1953 yılları arasında süren Kore Savaşı Panmunjom Ateşkes Antlaşması ile sona erdi. Üç yıl süren savaş sonunda taraflar savaş öncesi sınırlarına çekildi.

Türkiye, 1950-1960 yılları arasında SSCB'nin yayılcı politikasına karşı sınır güvenliğini sağlamak amaçlı girişimlerine hız verdi. Türkiye'nin NATO'ya üye olması, SSCB tarafından hoş karşılanmamış; SSCB'nin Türkiye üzerindeki tehditleri artmıştı. Türkiye, bu ortamda Balkan sınırını güvence altına almak amacıyla SSCB'nin yayılcı politikasına karşı, Yunanistan ve Yugoslavya ile 28 Şubat 1953'te "Dostluk ve İş Birliği Antlaşması"nı imzalayarak Balkan Pakti'nı oluşturdu. ABD, çevreleme politikası çerçevesinde Balkan Pakti'nı destekledi.

Türkiye'nin NATO üyeliği, Orta Doğu'da dengelerin tamamen değişmesine neden oldu. Başlangıçta Türkiye'nin NATO üyeliğine sıcak bakmayan İngiltere, Orta Doğu'da SSCB'nin yayılmasına karşı Türkiye'nin desteklenmesi konusunda ABD ile aynı fikirdeydi. Bu süreçte ilk olarak Türkiye ile Irak arasında başlayan görüşmeler sonradan İngiltere, İran ve Pakistan katıldı. 24 Şubat 1955'te imzalanan Bağdat Pakti'na Mısır ve Suriye gibi Arap devletleri, kurmak istedikleri Arap birliğini engellediği düşüncesiyle karşı çıkarken SSCB, Bağdat Pakti'nı şiddetle eleştirmiştir. 1958 yılında Irak yönetimini darbe ile ele geçiren General Kâsım, Bağdat Pakti'ndan çekilince Bağdat Pakti, 18 Ağustos 1959'da CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Teşkilatı) adıyla Ankara merkez olmak üzere çalışmalarına devam etti.

C. 1950-1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN GELİŞMELER

1. 1950'ler Türkiye'sinde Yaşanan Siyasi Gelişmeler

1950 yılı Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde 27 yıllık tek parti iktidarı sona ererek 1960 yılına kadar sürecek Adnan Menderes liderliğinde DP Hükûmeti kuruldu. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçildi. DP Hükûmeti dış politikada bir yandan ABD ve Avrupa devletleri ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye çalışırken diğer yandan askerî olarak da NATO'ya girmeye dayalı bir politika izledi. İç politikada toplumun tüm kesimlerinin desteğini almak isteyen hükûmet tüccar ve sanayiciyi desteklemek yanında işçi, köylü ve memur sınıfının yaşam koşullarını yükseltmeyi amaçladı. Genel af ilan ederek toplumsal barışı sağlamaya çalıştı.

1950-1960 yılları arasında DP Hükûmeti döneminde siyasi olaylar açısından da çok önemli gelişmeler yaşandı. Arapça ezan okunması uygulamasına geri dönen DP, okullarda din dersini zorunlu hâle getirdi. Paralara sadece Atatürk'ün resminin basılması kararı alındı. Devlet dairelerinde sadece Atatürk'ün resminin asılması uygulaması başlatıldı. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun yayımlandı. Atatürk'ün naaşı, 1953 yılında tamamlanan Anıtkabir'e nakledildi. 1948 yılında DP'den ayrılanlar tarafından kurulan Millet Partisi, 1954 yılında kapatıldı. 1954 yılından itibaren Yunanistan ile Kıbrıs sorunu ön plana çıktı. 1955'te Kıbrıs'ı Yunanistan ile birleştirmek amacıyla kurulan Yunan terör örgütü EOKA'nın Kıbrıs Türklerine karşı giriştiği eylemler ülke içinde

teпкиyle karşılandı. 1955 yılında “Atatürk’ün Selanik’teki evi bombalandı.” şeklindeki yalan bir haberle galeyana gelen bir kesimin İstanbul ve İzmir’de gayrimüslim vatandaşlarımızın mallarını yağmalaması ile ortaya çıkan 6-7 Eylül Olayları, ülke içinde ve dışında tepkiyle karşılandı. 1957 seçimlerinde 10 puan oy kaybetmesine rağmen iktidarını sürdüren DP ile oy oranını yükselten muhalefet partileri arasında yaşanan mücadele artarak devam etti. Artan işsizlik, yüksek enflasyon, temel tüketim mallarının bulunmasında yaşanan sıkıntılar, köyden kente göçün yarattığı sosyal sorunlar nedeniyle ülke içinde işçi ve gençlik olayları arttı. DP 1958’de Vatan Cephesi’ni oluşturdu. Basına sansür uygulandı. 1960 yılında muhalefet partileri ve basını soruşturmak amacıyla Tahkikat Komisyonunun kurulması ülke içindeki gerginliği had safhaya çıkardı. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından oluşturulan Millî Birlik Komitesi, ülke içinde yaşanan sorunları gerekçe göstererek 27 Mayıs 1960’ta gerçekleştirilen anti demokratik bir askerî darbe ile yönetime el koydu.

2. 1950’ler Türkiye’inde Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

Liberal ekonomi anlayışını benimseyen DP Hükûmeti ABD ve Avrupa devletleri ile ticari ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Devletin ekonomideki etkisi azaltılarak özel sektörün güçlendirilmesini hedefleyen hükûmet uygulanan sosyal politikalarla işçilere ücretli hafta sonu tatili başta olmak üzere yeni haklar tanıdı. Tarımsal üretimi arttırmak amacıyla yeni tarım arazileri oluşturulmasına önem verilerek meralar tarımsal arazi hâline getirildi. Tarımda makineleşmeye önem verildi. Marshall Planı sayesinde, 1946 yılında ülke çapında yaklaşık 1.000 civarında olan traktör sayısı, 1955 yılında 40.000’lerin üzerine çıktı (Görsel 6.16). Toprak Mahsulleri Ofisi

Görsel 6.16: Marshall Planı çerçevesinde ABD’nin Türkiye’ye göndereceği traktörler

aracılığıyla ürünleri dünya fiyatının üstünde satın alınarak köylünün ekonomik olarak güçlenmesi sağlandı. Bu dönemde tarımsal üretimi artırmak için yapılan düzenlemelerin olumsuz yansımaları da oldu. Bunlardan birincisi Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla tarımsal ürünlerin yüksek fiyatla satın alınmasının beraberinde getirdiği yükün devlet tarafından karşılanmasının ülke ekonomisini olumsuz etkilemesi, ikincisi tarımsal üretimi artırmak amacıyla meraların tarımsal araziye çevrilmesi ile hayvancılığın gerilemesi üçüncüsü ise tarımda makineleşme ile köylerde işsizliğin artması ile köyden kente göçün hızlanması oldu. Köyden kente gelen kişiler kalifiye eleman olmadıkları için şehirlerde artan işsizlik, sosyal sorunları beraberinde getirdi.

DP Hükûmeti döneminde ABD ve Avrupa devletleri ile kurulan ticari ilişkilerin etkisiyle kara yoluna verilen önem artarken demir yolu yapımının neredeyse durması, ulaşım ağında büyük bir değişim yaşanmasına neden oldu. 1950-1960 döneminde madencilğe önem verilerek Marshall Planı yoluyla sağlanan destekle yeni maden sahaları açılmaya çalışıldı. DP Hükûmeti sanayide özel sektörün üretim payını artırmaya büyük önem veriyordu. Marshall Planı ve dış borçlanma ile özel sektörün madencilik ve sanayi alanında yatırım yapması teşvik edildi. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası aracılığıyla sanayi ve ticaret alanında yatırım yapmak isteyenlere devlet tarafından kredi sağlandı. Yabancı sermayenin Türkiye’de yatırım yapması için yasalar hazırlanarak teşvik uygulamalarına gidildi. Varlıklı ailelerin banka kurmasının teşvik edilmesi ile yirmiye yakın yeni banka kurularak bankacılık sektörü yeniden şekillendirilmeye çalışıldı. 1950-1954 yılları arasında, işlerin bir süreliğine oldukça iyi gitmesine rağmen istenilen özel sektör yatırımları gerçekleşemedi. Yabancı sermayenin ülkeye yatırım yapması konusunda

başarı sağlanamazken yerli sermaye de sanayi yatırımı alanında istenilen seviyeye ulaşamadı. Sanayi yatırımlarının %50'si yine devlet tarafından yapıldı. Ülkede oluşan döviz darboğazını önlemek için ithalatta serbestliğe son verildi. İthal ürünlere yüksek gümrük vergisi getirilerek yerli sanayi güçlendirilmeye çalışıldı. Millî Korunma Kanunu yeniden uygulamaya sokuldu. Kamu İktisadi Teşekküllerine (KİT) yatırım yapma izni verilerek temel tüketim mallarının devlet tarafından üretilmesi yoluna gidildi. Ancak tüm bu çalışmalar sorunların çözümünde yeterli olmadı. 1958 yılında dış ödemeler dengesi aşırı bozuldu, işsizlik yükseldi, yüksek enflasyon halkın yaşam standartlarını olumsuz etkilemeye başladı. 1950'lerin başında %13'lere kadar çıkan büyüme oranı, %4'e kadar düştü. Ülkede karaborsa, zam ve temel tüketim mallarını satın alabilmek için oluşan uzun kuyruklar yaşamın bir parçası hâline geldi. Ekonomik bir çıkmaz içine giren hükûmet 1958 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez IMF'den borç almak zorunda kaldı. Bu dönemde oluşan ekonomik kriz sonunda, 1 dolar 2.80 liradan 9.02 liraya yükseldi. Yaşanan ekonomik kriz, siyasi ve toplumsal sorunların artmasına sebep oldu (Tablo 6.4-5).

Yıllar	Ekmek	Pirinç	Toz Şeker	Koyun Eti	Zeytinyağı
1950	0.36	1.24	1.56	1.95	2.25
1952	0.33	1.23	1.40	2.35	2.30
1954	0.33	1.18	1.41	2.74	3.08
1956	0.34	2.07	1.74	3.40	4.49
1958	0.52	2.10	2.38	4.71	4.49
1960	0.70	3.07	3.25	5.53	6.43

Tablo 6.4: 1950-1960 Yılları Arasında Gıda Maddelerinin Ortalama Perakende Fiyatları (Ankara) (TL/kg) (TÜİK)

Yıl	İthalat (*)	İhracat (*)	Hizmetler (**)	Tarım (**)	Sanayi (**)
1946	118.889	214.580	2.724	3.127	1.007
1950	265.664	263.424	4.232	4.044	1.419
1955	497.637	313.346	8.608	7.455	3.055
1960	468.186	320.731	20.951	17.668	8.046

Tablo 6.5: 1946-1960 Yılları Arasına Ait Ekonomik Veriler (*Bin dolar **Milyon TL) (TÜİK)

3. 1950'ler Türkiye'sinde Yaşanan Sosyal ve Kültürel Gelişmeler

DP Hükûmeti döneminde siyasi ve ekonomik tercihlerin değişmesi, halkın günlük yaşamında köklü değişimleri beraberinde getirdi. Marshall Planı ile kara yolu yapımına önem verilmesi, ülkenin ulaşım sisteminin tamamen değişmesine neden oldu. Ülkenin her yerine yapılmaya başlanan kara yolları ile köylerle kentler arasındaki ulaşım hızlandırıldı. Ülke çapında elektrik kullanımı artırılmaya çalışıldı. Köylere elektrik götürülmeye başlanmasıyla elektrik kullanımı arttı. Bu dönemin sosyal hayattaki en büyük olaylarından biri köyden kente göçün artmasıydı. Tarımda makineleşmeyle ve hayvancılığın azalmasıyla köyden göç etmek zorunda kalan halkımız sanayileşmesini gerçekleştiremeyen şehirlerimizde işsiz kalınca büyük sosyal sorunlar ortaya çıktı. Şehirler, gecekondu denilen ve yasa dışı yapılan evlerle çevrenmeye başladı. Artan işsizlik, güvenlik sorunlarını gündeme getirdi.

Sinema, tiyatro, müzik, edebiyat alanında dönemin ekonomik ve sosyal olaylarını yansıtan eserler ön plana çıktı. 1950-1960 yılları arasında ülkemizde "Yeşilçam Sinema Dönemi" olarak isimlendirilen bir süreç başladı. Sinema kültürü şehirlerden kasabalara kadar yayıldı. Açık hava sinemaları yaygınlaştı. Yılda iki yüzden fazla filmin üretilmesiyle sinema kültürü bu döneme açıkça imzasını atmıştı. Komedi, aşk, dram filmlerinin yanında Amerikan Western (kovboy) filmlerinin çekilmesi Marshall Planı ile birlikte ABD'nin ülkemizde yarattığı

sosyokültürel değişimin açık bir örneğidir. 1950-1960 arasında müzik alanında da ABD etkisi yoğun olarak hissedildi. Özellikle radyo kullanımının artması, kültürel dokunun değişmesinde önemli bir etki yaptı. Rock and Roll (Rakınrol) müziği, dünyada olduğu gibi ülkemizde de ilgi gördü. Diğer yandan Zeki Müren, Müzeyyen Senar klasik Türk sanat müziği; Neşet Ertaş (Görsel 6.17) ise Türk halk müziği alanındaki eserleriyle radyo aracılığıyla ünlendiler. Edebiyat alanında 1940'larda Orhan Veli liderliğinde etkili olan Garip akımına karşı 1950'lerde İkinci Yeni grubu ön plana çıktı. Garip akımının tersine şiirde duyguya, hayale, güce ve betimlemelere önem veren bu akım içinde Edip Cansever, Cemal Süreya ve Turgut Uyar ön plana çıktı. Bu dönemde ünlünen bir diğer şair ise toplumsal sorunları şiirlerine yansıtarak ünlünen Nazım Hikmet oldu. Yaşar Kemal ünlü "İnce Memed" eserini bu dönemde yazdı. Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz, toplumsal konuları işledikleri mizah eserleriyle ünlendiler.

Görsel 6.17: Neşet Ertaş
(1938-2012)

DP Hükûmeti Dönemi'nde üniversite eğitime önem verilerek 1955'te Ege Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1956'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi ve 1957'de Erzurum Atatürk Üniversitesi kuruldu. 1951 yılında halkevlerinin kapatılması ile 1954 yılında Köy Enstitülerinin kapatılarak öğretmen okullarına dönüştürülmesi muhalefetin tepkisine neden oldu.

Etkinlik

1950-1960 yılları arasında iktidarda kalan Demokrat Partinin bu süreçte uyguladığı politikaları değerlendirerek "Demokrat Parti iktidarı döneminin Türk siyaset tarihindeki yeri" konulu bir sunu hazırlayarak sınıf ortamında arkadaşlarınız ile paylaşınız.

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (.....) Türkiye, Yalta Konferansı kararları doğrultusunda Mihver Devletlere savaş ilan ederek Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi olmuştur.
2. (.....) Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü Dörtlü Takrirciler olarak bilinir.
3. (.....) Çok partili demokrasiye geçişte ilk kurulan parti MKP’dir.
4. (.....) “Millî Şef” ünvanını alan siyasetçi, Fevzi Çakmak’tır.
5. (.....) NATO, 1945 San Francisco Konferansı ile kurulmuştur.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

SSCB	çoğunluk sistemi	Varşova Paktı	Millet Partisi	Truman Doktrini	Marshall Planı
Celal Bayar	Kore	Çiftçiye Topraklandırma Kanunu	İsmet İnönü	Demokrat Parti	Soğuk Savaş

1. arazisi olmayan veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak amacı ile çıkarılmıştır.
2. 1950 seçimleri sonrası cumhurbaşkanı seçilmiştir.
3.; Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı ve Yusuf Hikmet Bayur tarafından 1948 yılında kurulmuştur.
4. 1946 seçimlerinde uygulanan seçim kanununda en çok eleştirilen noktalardan biri’dir.
5., Türkiye’den II. Dünya Savaşı’nda uğradığı zararların karşılığı olarak Boğazlarda üs bulundurma hakkı, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin yeniden gözden geçirilmesi ile Kars ve Ardahan’ı talep etmiştir.
6. II. Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD ve SSCB merkezli “Doğu Bloku” ve “Batı Bloku” olarak iki kutba ayrılan dünyada denilen süreç başlamıştır.
7. II. Dünya Savaşı sonrası Yalta Konferansı kararları ile ikiye bölünmüştür.
8. 1950 seçimlerinin kazanan, 1923-1950 arasında devam eden tek parti dönemine son vermiştir.
9. NATO’ya karşı 1955 yılında kurulmuştur.
10. 1948 yılında Türkiye’nin de içinde bulunduğu 18 Avrupa ülkesi tarafından, II. Dünya Savaşı’nın yarattığı yıkıntılar içindeki Avrupa’nın çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla OEEC kurulmuştur.

- C. Aşağıda sağ sütunda verilen isimleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. MKP'nin kurulmasını sağlayan siyasetçidir.	1	Refik Saydam
b. 12 Temmuz Beyannamesi'ni yayımlayan siyasetçidir.	2	Robert Schuman
c. Türkiye Cumhuriyeti'nde II. Dünya Savaşı süresince 1939-1942 yılları arasında başbakanlık yapan siyasetçidir.	3	Celal Bayar
ç. Demir Perde Devletleri ifadesini ilk kullanan siyasetçidir.	4	Nuri Demirağ
d. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulma fikrini ilk kez gündeme getiren ve günümüzdeki Avrupa Birliği'nin fikir babası kabul edilen siyasetçidir.	5	İsmet İnönü
	6	Churchill

- Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Dış politikasını, ekonomik olarak ABD destekli liberal ekonomiyi güçlendirme, askerî olarak da NATO'ya girmeye dayalı iki temel eksene dayandıran DP, özellikle Marshall Planı başta olmak üzere aldığı yardım ve borçlarla 1950-1954 yılları arasında %11-13 oranlarında yüksek bir büyüme oranı yakalayarak ekonomiyi canlandırmıştır.

Bu metne göre;

- I. Serbest piyasa ekonomisi desteklenmiştir.
 II. Dış yardımlar büyümeye kaynaklık etmiştir.
 III. Uluslararası kuruluşlara girme düşüncesi politik hedefler arasına yer almıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

2. 1955'te kurulan Varşova Paktı'nın üyeleri arasında;

- I. Bulgaristan,
 II. Çin,
 III. SSCB

devletlerinden hangileri yer almaz?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

3. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ile; arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri ya da çiftçilik yapmak isteyenleri aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak, kendilerine arazi verilenlerle yeterli arazisi bulunup üretme araçları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamak amaçlanmıştır.

Bu kanunla ilgili olarak;

- I. Üretimde sürekliliğin sağlanması hedeflenmiştir.
 II. İsteyen tüm vatandaşlar kanunun getirdiği haklardan yararlanmıştır.
 III. Köylünün tarımsal üretimde ihtiyacı olan araç gerecin karşılanması amaçlanmıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

4. II. Dünya Savaşı sırasında en son toplanan konferans aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Adana Konferansı
- B) Yalta Konferansı
- C) Tahran Konferansı
- D) Moskova Konferansı
- E) Potsdam Konferansı

5. Türkiye'nin ilk kez Misak-ı Milli sınırları dışında asker gönderdiği ülke aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kore
- B) Kosova
- C) Somali
- D) Katar
- E) Afganistan

6.

1923	■ Çok partili hayata geçişin öncülüğünü yapan Mustafa Kemal Atatürk, Halk Fırkası'nı kurdu. ■ Onun açtığı yolda Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu ancak iki partinin çeşitli sorunlar sebebiyle kısa sürede kapanmasıyla Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde çok partili hayata tam olarak geçilemedi.
1945	■ Türkiye'de tam olarak çok partili hayata geçiş, 18 Temmuz'da, Nuri Demirağ'ın başkanlığında MKP'nin kurulmasıyla gerçekleşti.
1946	■ Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından DP kuruldu. ■ Temmuz seçimlerine kadar 13 parti daha kurulurken DP bu süreçte kurulan en önemli parti oldu. ■ Türkiye'de ilk çok partili seçim yapıldı. Seçimlerde CHP 397, DP 61 ve bağımsızlar 7 milletvekilliği kazandı.
1950	■ Çok partili hayata geçişin tam anlamıyla sağlanması ise DP'nin "Yeter söz millettir!" sloganıyla iş başına geldiği seçimle gerçekleşti. ■ 14 Mayıs'ta yapılan seçimlerde DP 487 milletvekilliğinin 416'sını kazandı. ■ DP 1954 ve 1957 seçimlerini de kazanarak 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile iktidardan indirilene dek 10 yıl boyunca ülkeyi yönetti.

Türkiye'de 1923-1950 arası gerçekleştirilen demokrasi girişimlerini gösteren bu tabloya göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Cumhuriyet Dönemi'nde ilk çok partili seçim 1946 senesinde yapılmıştır.
- B) DP 10 yıl iktidarda kalmıştır.
- C) MKP'yi Nuri Demirağ kurmuştur.
- D) Türk tarihinde ilk defa 1946'da çok partili yaşama geçilmiştir.
- E) Cumhuriyetin ilanından sonra demokratikleşme çabaları sürmüştür.

7. ■ 1961’de oluşturuldu.
 ■ Soğuk Savaş Dönemi’nde Doğu ve Batı arasındaki bölünmelere taraf olmamak amacıyla kuruldu.
 ■ ABD ve Sovyetler Birliği’ne karşı üçüncü bir blok olarak tanımlandı.
 ■ Tito’nun 1980’de vefat etmesi sonrasında etki alanı azalmıştır.
 ■ 2019 zirvesi Azerbaycan’ın başkenti Bakü’de gerçekleşti.

Bu bilgilerden yola çıkarak Bağlantısızlar Hareketi ile ilgili aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılamaz?

- A) 1980’de Tito’nun ölümü sonrasında etki alanında değişim yaşanmıştır.
 B) Azerbaycan Bağlantısızlar Hareketi zirvesine ev sahipliği yapmıştır.
 C) Türkiye, hareketin oluşumunda aktif rol almıştır.
 D) 20. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur.
 E) Doğu ve Batı Bloklarının içinde yer almayan devletler tarafından oluşturulmuştur.

8.

“Binlerce Birleşmiş Milletler askerinin muhakkak bir çemberden kurtuluşlarını Türk askerinin kahramanlığına borçluyuz. Bu başarı; Türk milletinin kahramanlık anane ve menkıbelerine, yeni ve unutulmaz bir şeref sayfası daha ilave etmiştir.”

Emenuel Shinwell (Emenuel Şinvel) - İngiltere Millî Savunma Bakanı

Bu sözler aşağıdaki hangi gelişmeyle ilgilidir?

- A) Vietnam Savaşı B) II. Dünya Savaşı C) Körfez Savaşı
 D) Rus - Japon Savaşı E) Kore Savaşı

9. I. Truman Doktrini

II. Varşova Paktı

III. Marshall Planı

Yukarıdakilerden hangileri “Soğuk Savaş Dönemi”nde ABD’nin öncülüğünde kurulmuştur?

- A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III D) II ve III E) I, II ve III

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

7.

Ünite

TOPLUMSAL DEVRİM
ÇAĞINDA DÜNYA VE
TÜRKİYE

KONULAR

- A. 1960 Sonrasında Dünya Siyasetinde Meydana Gelen Gelişmeler
B. 1960 Sonrasında Türk Dış Politikasında Meydana Gelen Gelişmeler
C. 1960 Sonrasında Türkiye’de Meydana Gelen Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel Gelişmeler

ANAHTAR KAVRAMLAR

• Bağılantısızlar Bloku	• Kıta Sahanelığı	• İhtilal	• KDV uygulaması
• ENOSİS	• Diaspora	• İnkılap	• Beyin göçü
• Megalo İdea	• Soykırım	• Ara rejim	
• EOKA	• Darbe	• Enflasyon	

12 Eylül 1980 askerî darbesi

Hazırlık Çalışmaları

1. Arap-İsrail savaşlarını inceleyerek bu savaşlarda ABD ve SSCB'nin izlediği politikaları nedenleriyle birlikte değerlendiriniz.
2. Türkiye'nin Kıbrıs'a Barış Harekâtı düzenlemesinin nedenlerini araştırarak bir sunu hazırlayınız.
3. 1961 Anayasası ile oluşturulan Devlet Planlama Teşkilatının kurulma nedenlerini inceleyerek teşkilatın Türk ekonomisinin gelişimindeki rolünü değerlendiriniz.
4. 1960 ve 1980 askerî darbeleri sonrası yaşanan siyasi gelişmeleri Türk demokrasi tarihi açısından değerlendiren bir performans çalışması hazırlayarak sınıf ortamında arkadaşlarınıza sununuz.
5. TBMM'nin açılmasından günümüze kadar ülkemizde yürürlüğe giren anayasaları karşılaştırınız.

A. 1960 SONRASINDA DÜNYA SİYASETİNDE MEYDANA GELEN GELİŞMELER

1. 1960 Sonrasında Dünya Barışını Sağlama Çabaları

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş sürecinde dünya, yeni bir dünya savaşı tehlikesiyle yüz yüze geldi. Bu dönemde nükleer silah teknolojisinde yaşanan gelişmeler, olası yeni bir savaşta dünyanın tamamen yok olabileceği endişesini yarattı. Bu süreci engellemek için gerçekleştirilen girişimlerden biri de 1955 Bandung Konferansı'yla temelleri atılıp 1961 Belgrad Konferansı'yla kurulan Bağlantısızlar Bloku idi. Üçüncü Dünya Devletleri olarak adlandırılan Bağlantısızlar Bloku, Asya, Afrika ve Latin Amerika devletlerinden oluşmuştu. Bağıntısızlar Bloku üyesi olan devletler, Soğuk Savaş Dönemi'nde oluşan gerginliğin neden olabileceği bir dünya savaşını reddederek farklı siyasi ve sosyal sistemlerin bir arada yaşayabileceğini savundular.

Yumuşama (Detant) Dönemi, Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu ve Batı Blokları arasında çatışma ve gerginliğin azaldığı tarihsel dönemi anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Yumuşama Dönemi'nin başlamasında Küba Krizi sırasında SSCB ile ABD arasında ortaya çıkan çatışma ve gerginlik ortamının nükleer savaş tehlikesini artırması üzerine BM'nin ara buluculuğuyla Batı ve Doğu Bloku arasında başlayan görüşmeler etkili olmuştur. Yumuşama Dönemi'nin başlamasında Küba Krizi dışında; Doğu ve Batı Blokları arasındaki gerginlikleri azaltma isteği, SSCB ile Yugoslavya, Romanya ve Çin arasında sorun yaşanması, ABD ve Çin ilişkilerinin bu dönemde uygulanan Ping Pong Diplomasisi ile olumlu bir süreç girmesi de etkili olmuştur. Yumuşama Dönemi'nin başlamasında Stalin sonrası SSCB'nin başına geçen Nikita Kruşçev'in (Kuruşçev) (Görsel 7.1) "Barış içinde bir arada yaşama" politikasına yönelmesi ile ABD Başkanı John F. Kennedy'nin (Kenedi) (Görsel 7.2) attığı iyi niyet adımlarının rolü büyüktür.

Görsel 7.1: SSCB Lideri
Nikita Kruşçev
(1894-1971)

Görsel 7.2: ABD Başkanı
John F. Kennedy
(1917-1963)

Varşova Pakti'nin talebiyle 1969-1979 yılları arasında ABD ile SSCB tarafından yapılan SALT 1 ve SALT 2 (Stratejik Silahların Sınırlandırılması) görüşmelerinde nükleer silahların sınırlandırılması temel hedef alınmıştı. Görüşmelerde silahların sınırlandırılması dışında Doğu Bloku ülkelerinde insan hakları alanında yaşanan kısıtlamaların kaldırılması da gündeme geldi. 1969 yılında başlayan görüşmelerle aynı dönemde SSCB ile Avrupa dev-

letleri arasında da Avrupa Güvenlik Konferansı'nın toplanması için görüşmeler başladı. Yumuşama Dönemi'nin simgesi olarak kabul edilen SALT 1 ve SALT 2 görüşmeleri 1979 yılında anlaşmayla tamamlansa da Rusya'nın 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi üzerine yapılan antlaşma yürürlüğe girmedi. ABD ve Avrupa devletleri ile Doğu Bloku ülkeleri arasında uzun süren gelişmeler sonunda AGİK (Organization for Security and Co-operation in Europe-Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı), 1973'te Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de başladı.

AGİK tarafından 1975 yılında yayımlanan Helsinki Nihai Senedi, Avrupa'da Soğuk Savaş Dönemi'nin yumuşama belgesi sayılır. Helsinki Nihai Senedi ile Avrupa devletlerinin egemenlik açısından eşit olduğu kabul edilerek devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duyulacağı ilan edildi. Uluslara kendi kaderlerini tayin etme hakkının verilmesi ilkesi benimsendi. Oluşacak barış ortamı ile demokrasi ve insan haklarının gelişmesine katkıda bulunmak amaçlandı. Batı ve Doğu Bloku ülkeleri arasındaki görüşmeler 1975 Helsinki Nihai Senedi sonrası da devam etti. 1975-1990 yılları arasında süren görüşmeler sonunda imzalanan Paris Şartı, bazı siyaset bilimci ve tarihçiler tarafından Soğuk Savaş Dönemi'nin bitişi kabul edilir. AGİK, 1994 yılında OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe) adını alarak AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı) haline dönüştü. Türkiye, AGİT'in kurucu üyesidir (Görsel 7.3).

Görsel 7.3: AGİT (OSCE) amblemi

2. 1960 Sonrasında Dünyada Meydana Gelen Çatışmalar

a. Arap-İsrail Savaşları (1948-1978)

Yahudiler, 1897'de amacı, Filistin'de bağımsız bir İsrail Devleti kurmak olan siyonizmi ilk kez gündeme getirdiler. Bu amaçla dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Yahudiler, Filistin'e göç etmeye başladılar. Hitler döneminde Almanya'da Yahudilere uygulanan baskıdan kaçan Yahudilerin bölgeye göç etmesiyle II. Dünya Savaşı yıllarında Filistin nüfusunun yaklaşık üçte birini Yahudiler oluşturmaya başlamıştı. İngiltere'nin 1947 yılında Filistin'den çekileceğini ilan etmesi üzerine BM devreye girerek Filistin'in ikiye bölünmesine karar verdi. 1948'de İngiltere'nin bölgedeki manda yönetimine son vermesi üzerine, İsrail Devleti kuruldu. Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan İsrail'e karşı birleşerek yeni devleti tanımadıklarını ilan edip kuruluşunun ertesi günü İsrail'e savaş açtılar. Böylece Arap-İsrail savaşları 1948 yılında başladı.

Bilgi Notu

Siyonizm

Siyonizm teriminin kökü olan siyon sözcüğü, İlk Çağ'dan beri Kudüs anlamında kullanılmıştır. Siyonizm, dünyadaki bütün Yahudileri Filistin'de toplamak ve sonra da Süleyman Mabedi'ni Siyon Dağı üzerinde yeniden inşa etmek idealidir. Siyasal siyonizmin temeli ise Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurma hakkına sahip oldukları fikrine dayanır.

Sedat Kızıloğlu, İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi, s. 45.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Arap-İsrail savaşlarının ilk önemli aşaması, 1948 yılında Mısır, Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın, Filistin'in nüfusunun 2/3'ünün Arap olduğunu ifade ederek İsrail Devleti'ni tanımadıklarını ilan etmeleriyle başladı. 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'nda ABD, SSCB ve İngiltere İsrail'in yanında yer aldılar. İsrail'in üstünlüğüyle sonuçlanan 1948-1949 Arap-İsrail Savaşı sonunda BM aracılığıyla imzalanan ateşkesle İsrail'e Filistin'de yeni topraklar verildi. İsrail'e verilen Filistin topraklarında yaşayan Arapların bölgeden göçe zorlanmasıyla "Filistinli Mülteciler Sorunu" başladı.

1956 yılındaki Arap-İsrail Savaşı, Mısır'ın Filistinli mülteciler konusunda İsrail'i suçlamasını bahane eden İsrail'in Mısır'a savaş açmasıyla başlamış gibi görünse de asıl sebep, Mısır lideri Cemal Abdünnâsır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesidir. İngiltere, işletme hakkı kendisinde olan Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine tepki göstererek Fransa ile birlikte İsrail'in yanında savaşa girdi. BM'de ortak hareket eden ABD ve SSCB'nin baskısıyla İsrail, İngiltere ve Fransa, işgal ettiği bölgelerden çekilmek zorunda kaldı. Mısır lideri Cemal Abdünnâsır, savaşı kaybetse de izlediği Arap milliyetçiliğine dayalı politika ile Arap dünyasında popülerliğini artırdı. 1956 yılından sonra Ortadoğu, ABD liderliğinde Batı Bloku ile SSCB liderliğindeki Doğu Bloku'nun mücadelesine sahne oldu. ABD, İsrail'in yanında yer alırken SSCB, Mısır'ı destekledi.

1967 Arap-İsrail Savaşı öncesinde Mısır Devlet Başkanı Abdünnâsır'ın 1948 ve 1956 Arap-İsrail Savaşlarındaki yenilgileri telafi etmek için Suriye, Irak ve Ürdün ile ittifak kurdu. Bu süreçte Filistinli direnişçi grupların Suriye toprakları üzerinden İsrail topraklarına saldırması ile artan gerginlik İsrail'in 5 Haziran 1967'de ani bir saldırıya geçmesiyle savaşa dönüştü. Altı Gün süren savaş sonunda Araplar ağır bir yenilgiye uğradı. İsrail; Doğu Kudüs, Gazze, Batı Şeria, Sina Yarımadası ve Golan Tepelerini alıp Süveyş Kanalı'nın doğusunu ele geçirerek topraklarını dört kat genişletti. İsrail'in Doğu Kudüs'ü ilhak ettiğini ilan etmesiyle günümüzde de bölgenin en büyük sorunu olarak varlığını sürdüren Kudüs sorunu ortaya çıktı. Savaş sırasında İsrail'i destekleyen ABD ile Arap ülkelerinin ilişkileri bozuldu. BM nezdinde ara buluculuk çalışmalarını başlatıp Araplara destek veren SSCB'nin bölgede etkinliği arttı. 1969 yılında Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'nın kundaklanmak istenmesi İslam dünyasında büyük bir tepkiye yol açtı. Bu olay İslam İş Birliği Teşkilatının kuruluş sürecini hızlandırdı.

Bilgi Notu

İslam İş Birliği Teşkilatı

Kudüs'te Mescid-i Aksa'nın kundaklanmak istenmesi üzerine Ürdün Kralı Hüseyin'in girişimiyle 1969'da Fas'ın başkenti Rabat'ta toplanan İslam Zirvesi kararları doğrultusunda İslam İş Birliği Teşkilatı kuruldu. Günümüzde 57 üyesi ve 5 sözleşmeli ülkesi olan İslam İş Birliği Teşkilatı, İslam ülkeleri arasında siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirme amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 7.4: Aralık 2017'de İstanbul'da düzenlenen İslam İş Birliği Teşkilatı toplantısından bir görüntü

1973'te Mısır ve Suriye'nin Altı Gün Savaşı'nda kaybettikleri toprakları geri almak amacıyla saldırıya geçmesiyle başlayan Arap-İsrail Savaşı, Yahudilerin kutsal günü Yom Kippur'da yapıldığı için Yom Kippur Savaşı olarak isimlendirildi. Savaşın başlamasıyla İsrail'in Suriye topraklarını hızla işgal etmesinden endişe eden SSCB'nin BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırarak tarafların 1967 sınırlarına geri dönmeleri isteğini ABD de destekledi. Mısır ve İsrail arasında yapılan görüşmeler sonunda 1974 yılında Sina Antlaşması imzalandı. İsrail, savaşı kazanmasına karşılık Süveyş Kanalı'nın tamamından çekildi. Arap devletlerinin savaş sırasında İsrail'i destekleyen ABD ve Avrupa devletlerini zor duruma sokmak amacıyla ham petrol fiyatını 2.59 dolardan 11.65 dolara yükseltmeleri dünya genelinde büyük bir ekonomik kriz yaşanmasına neden oldu.

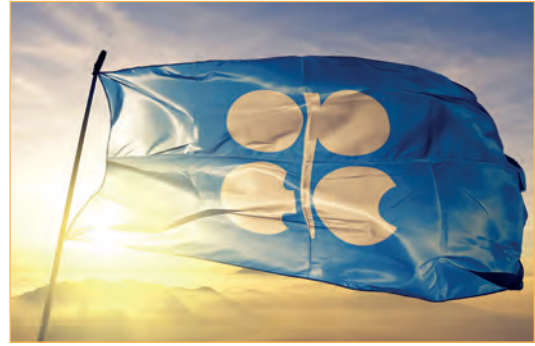

Bilgi Notu

OPEC

OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries-Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu), dünyada yaşanan ham petrol fiyatındaki düşüşü durdurmak, petrol üreten ülkeler arasında iş birliğini sağlamak amacıyla Venezuela'nın teklifiyle 1960'ta kuruldu. Yom Kippur Savaşı'nda ABD ve bazı Batılı ülkelerin İsrail'i desteklemeleri üzerine OPEC üyesi Arap devletlerinin ambargo uygulamasını başlatması sonucu dünyadaki petrol fiyatları 4 kattan fazla yükselince OPEC'in dünya üzerindeki etkisi arttı.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 7.5: OPEC bayrağı (OPEC)

1974 Sina Antlaşması sonrası ABD Başkanı Nixon'un (Niksin), Mısır, Suudi Arabistan, Suriye, İsrail ve Ürdün'ü kapsayan Arap ülkeleri ziyareti ile ABD'nin Arap ülkeleri ile ilişkileri düzelme yoluna girdi. Cemal Abdünnâsır sonrasında Mısır liderliğini üstlenen Enver Sedat, Mısır'ın içine düştüğü ekonomik kriz ortamında ABD ve Avrupa devletleriyle yakınlaşma politikasına yöneldi.

1977 yılı içinde Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın İsrail'i, İsrail Devlet Başkanı Menahem Begin'in de Mısır'ı ziyaret etmesiyle iki devlet ilişkileri arasında başlayan yumuşama süreci sonunda Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'in

(Cimi Kartır) girişimleriyle Mısır ve İsrail arasında barış görüşmeleri başladı. Bu görüşmelerin sonucu 17 Eylül 1978'de imzalanan Camp David (Kamp Devid) Antlaşması genel olarak iki başlık altında incelenebilir (Görsel 7.6).

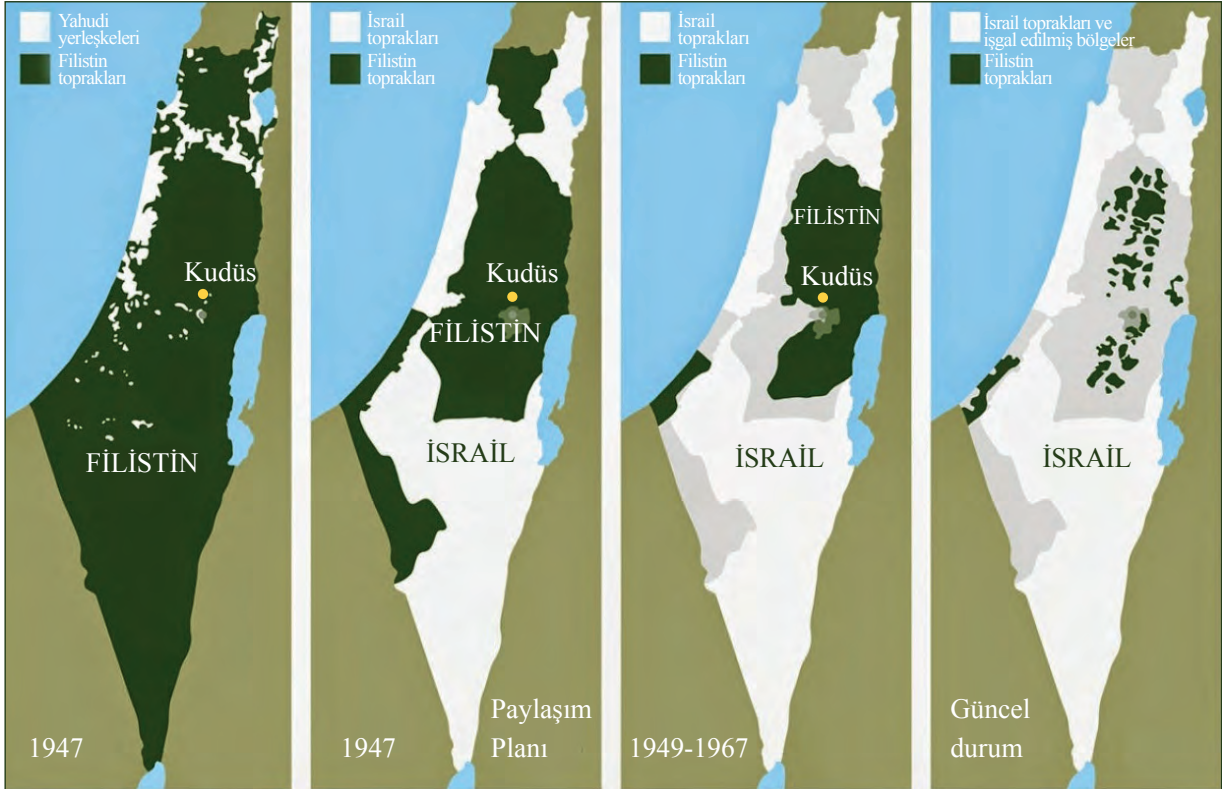

Görsel 7.6: Camp David Antlaşması'nı imzalayan Mısır lideri Enver Sedat, ABD Başkanı Jimmy Carter ve İsrail lideri Menahem Begin

Etkinlik

Camp David Antlaşması'nın birinci başlığı, "Orta Doğu Barışının Esaslarının Belirlenmesi" iken ikinci başlığı "İsrail-Mısır Barışının Esaslarının Belirlenmesi" idi. Filistin Mülteciler Sorunu'nun çözümü temelindeki Orta Doğu barışının esaslarının belirlenmesi konusu kısa sürede anlaşmayla çözümlendi. İsrail-Mısır barışının esaslarının belirlenmesini içeren ikinci kısım ile ilgili anlaşma ise uzun bir süreç sonunda 1979 yılında onaylandı. Bu antlaşma ile İsrail-Mısır savaşı resmen sona erdi ve İsrail-Mısır sınırı kesinleşti. Filistin'e özerklik verilirken İsrail, Sina Yarımadası'ndan çekilmeyi kabul etti (Görsel 7.7). Camp David Antlaşması'yla Mısır'ın İsrail Devleti'ni resmen tanıması, Arap dünyasında tepkiyle karşılandı.

Görsel 7.7: Filistin'de İsrail yayılmacılığını gösteren haritalar (1947-2010)

1959 yılında Filistin'in bağımsızlığını sağlamak amacıyla Yaser Arafat liderliğinde Filistin El-Fetih Örgütü kuruldu (Görsel 7.8). 1964'te kurulan FKÖ (Palestine Liberation Organization-Filistin Kurtuluş Örgütü), Arap ülkeleri tarafından tanındı. Yaser Arafat, 1969'da FKÖ'nün başına geçti. 14 Kasım 1988'de Filistin Millî Konseyi, Bağımsız Filistin Devleti'ni ilan etti. Yaser Arafat, Filistin devlet başkanlığına getirildi. BM, Filistin'i 2012'de "üye olmayan gözlemci devlet" statüsüne yükseltti. Günümüzde Filistin Devleti'ni, Türkiye, Hindistan, Çin ve Rusya'nın da içinde bulunduğu yüzden fazla ülke resmen tanımıştır. İsveç, 2014'te Filistin'i tanıyan ilk Avrupa Birliği üyesidir.

Görsel 7.8: Yaser Arafat (1929-2004)

b. Domuzlar Koyu Çıkarması ve Küba Bunalımı (1961)

1959 yılında Fidel Castro (Görsel 7.9) liderliğinde kurulan Küba Halk Cumhuriyeti, SSCB desteğiyle sosyalist bir rejim benimsemişti. Hemen yanı başında bir sosyalist devlet kurulmasını ulusal çıkarları açısından tehlikeli bulan ABD'nin Fidel Castro'yu devirmek için 1961'de başlattığı Domuzlar Koyu Çıkarması başarısızlıkla sonuçlandı. Fidel Castro'nun isteğiyle SSCB tarafından adaya uzun menzilli nükleer füzeler yerleştirilmesi üzerine ABD Başkanı Kennedy, füzelerin sökülmesi için Rusya'ya ultimatom verdi. Rusya'nın ultimatomla olumsuz yanıt vermesi üzerine ABD ve SSCB donanmasının bölgede karşı karşıya gelmesiyle Küba krizi tüm dünyayı ilgilendiren bir buhrana dönüştü. BM, ABD-SSCB gerginliğini azaltmak amacıyla devreye girdi. Uzun görüşmeler sonunda Sovyet Rusya'nın, ABD'nin Türkiye'ye yerleştirdiği Jupiter füzelerinin sökülmesi karşılığında Küba'daki füzeleri sökmeyi kabul etmesi üzerine sorun çözüldü.

Görsel 7.9: Fidel Castro (1926-2016)

Küba krizinin çözümü sırasında olası bir Sovyet saldırısına karşı Türkiye'yi korumak amacıyla ABD tarafından yerleştirilen Jupiter füzelerinin Türkiye'nin fikri alınmadan sökülmesi, Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkileyerek iki devlet arasında güven bunalımı yaşanmasına neden oldu.

c. Vietnam Savaşı (1965-1973)

II. Dünya Savaşı sonrası 1954'te toplanan Cenevre Konferansı'nda Vietnam'ın kuzeyinde Ho Şi Minh (Ho Şi Min) liderliğinde Vietnam Demokratik Cumhuriyeti kurulurken güneyi Fransa'nın denetimine bırakıldı. Fransa'nın 1955'te Güney Vietnam'dan çekilmesi üzerine bölgede etkisini artıran ABD'nin 1965'te Kuzey Vietnam devriye botlarının Amerikan savaş gemisine ateş açtığı gerekçesiyle Kuzey Vietnam'ı bombalamasıyla başlayıp 1973'e kadar devam eden savaş ABD açısından başarısızlıkla sonuçlandı. ABD hükümetinin kamuoyu yaratıp halkın desteğini almak için televizyondan yayımladığı savaş görüntüleri, hiç beklenmedik bir şekilde halkın savaşa desteğini azalttı. Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu Muhammed Ali (Görsel 7.10), Vietnam Savaşı'na gitmeyeceğini açıklayınca vatan haini ilan edilerek şampiyonlukları elinden alındı.

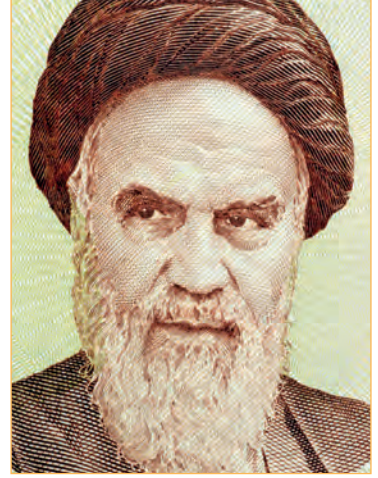
Görsel 7.10: Muhammed Ali, (1942-2016)

ç. Afganistan'ın İşgali (1979-1989)

Afganistan, İngiltere'ye karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşı sonunda 1919 yılında kurulmuştu. 1953 yılından itibaren SSCB yanlısı hükümetlerin kurulduğu Afganistan'da halkın bu yönetimlere tepki gösterip ayaklanması üzerine SSCB, hükümeti koruma gerekçesiyle 27 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal ederek Sovyet yanlısı bir yönetim oluşturdu. ABD Başkanı Carter, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine SALT 2 Antlaşması'nın onaylanmasını erteledi. İşgal, bütün dünyada tepkiyle karşılandı. BM, işgali kınadı. SSCB'ye tarım ambargosu uygulandı. ABD ve Avrupa devletleri, 1980 Moskova Olimpiyatlarını boykot ettiler. SSCB'nin 1979-89 tarihleri arasında süren Afganistan'ı işgali sürecinde, ABD ve İslam ülkelerinden destek alan mücahitler (Afgan direnişçileri), SSCB ordusuna büyük kayıp verdirerek SSCB'nin bölgeden çekilmesini sağladılar. SSCB'nin askerî eğitim almamış, halk tarafından oluşturulan mücahitler karşısındaki yenilgisi, SSCB'ye bağlı devletlerin bağımsızlık mücadelesini ve SSCB'nin dağılma sürecini hızlandırdı.

d. İran-İrak Savaşı (1980-1988)

İran-İrak Savaşı'nın çıkmasında; Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra Körfezi'ne dökülmeden önce birleşerek oluşturduğu 193 km'lik Şattülrap Su Yolu sorunu, iki devletin Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurma isteği ve bölgede yaşanan etnik ve dinî anlaşmazlıklar etkili oldu. İran ve Irak arasında en önemli sorun olarak görülen Şattülrap Su Yolu sorunu 1975 Cezayir Antlaşması ile çözüme kavuşturulmuştu. Ancak İran'da 1979'da Ayetullah Humeyni (Görsel 7.11) liderliğinde şahlık yönetimine son verilerek kurulan İran İslam Cumhuriyeti'nin ABD ve İsrail karşıtı ve Şii inancını yaymaya yönelik bir dış politikaya yönelmesi bölgedeki dengelerin bozulmasına neden oldu. Yine 1979 yılında Irak'ta darbe ile yönetimi ele geçiren Saddam Hüseyin (Görsel 7.12), Sünni İslam dünyasının liderliğini amaçlayarak hızla silahlanmaya başlayınca İran-İrak ilişkileri gerginleşti. İran'da yaşanan rejim değişikliği sırasında yaşanan iç karışıklıklardan yararlanarak Basra Körfezi ve Şattülrap Su Yolu'nda egemenlik kurmak isteyen Saddam Hüseyin'in İran'ın Irak'ta yaşayan Şii Müslümanları kışkırttığı gerekçesiyle 22 Eylül 1980'de İran'a saldırmasıyla savaş başladı. ABD ve Arap dünyasının büyük kısmı Irak'ı; SSCB, Suriye ve Libya ise İran'ı desteklediler. Savaşın başında Irak üstün olsa da İran'ın güçlü direnişi nedeniyle taraflar birbirlerine karşı üstünlük sağlayamadılar. 1988 yılında BM'nin devreye girmesiyle imzalanan ateşkes sonucu İran-İrak Savaşı sona erdi. Ateşkes ile taraflar, savaş öncesi sınırlarına geri döndüler. Savaş iki devlete de büyük zarar verdi. İki tarafın toplam insan kaybının 1.000.000 kişi olduğu İran-İrak Savaşı sonunda, iki devlet de siyasi ve ekonomik olarak yıpranınca bölgede İsrail'in etkinliği arttı.

Görsel 7.11: İran İslam Devleti'ni kuran Ayetullah Humeyni (1902-1989)

Görsel 7.12: 1979'da askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Saddam Hüseyin (1937-2006)

B. 1960 SONRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Truman Doktrini, Marshall Planı ve Eisenhower Doktrini'nden yararlanması, Kore'ye asker göndermesi ve NATO'ya üye olmasıyla olumlu bir sürece giren Türk-ABD ilişkileri 1960 sonrası yaşanan üç olay ile gerginleşti. Bu dönemde Türk-ABD ilişkilerinin bozulmasında; Küba sorununda ABD'nin Türkiye'ye sormadan Jupiter füzelerini sökmesi, 1963-64 Kıbrıs sorununda ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson (Lindın Beyns Cansın) tarafından Türkiye'ye ABD silahlarını kullanma izni verilmemesi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası, ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması etkili oldu.

Etkinlik

Devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda dönem dönem birbirlerinden farklı dış politikalar izlemelerinin nedenlerini değerlendiriniz.

SSCB'nin II. Dünya Savaşı'ndaki kayıplarından Türkiye'yi sorumlu tutup Türkiye'den taleplerde bulunmasıyla olumsuz bir döneme giren Türk-SSCB ilişkileri Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye'nin tercihini Batı Bloku yanında kullanması ile daha da gerginleşmişti. DP Hükümeti'nin son döneminde yaşanan ekonomik krizde ABD'den istediği maddi yardımı alamayan Türkiye, Doğu Bloku ile ticari ilişkileri güçlendirmeye çalıştı. Türk-SSCB ilişkilerinde asıl dönüm noktası ise Küba Krizi sırasında, ABD'nin Türkiye'yi olası bir SSCB saldırısına karşı korumak amacıyla yerleştirdiği Jupiter füzelerini Türkiye'ye danışmadan sökmesi oldu. Türkiye bu olaydan sonra Batı Bloku'na dâhil olmayı sürdürmekle beraber, SSCB ile daha dengeli bir politika izlemeye başladı. Türk-SSCB ilişkileri, Kıbrıs meselesi konusunda SSCB'nin Yunanistan'ın yanında yer alması nedeniyle 1974'ten sonra tekrar olumsuz bir sürece girdi.

Etkinlik

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1960-1990 yılları arasındaki dış politikasını, Türkiye-ABD ve Türkiye-SSCB ilişkileri çerçevesinde değerlendirip bir ülkenin dış politikasının oluşturulmasında dikkate alınması gereken ilke ve kurallarla ilgili bir performans sunumu hazırlayınız. Sunumunuzu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs Barış Harekâtı

II. Selim Dönemi'nde 1571'de Osmanlı Devleti tarafından fethedilen Kıbrıs; Anadolu, Suriye ve Mısır kıyıları ile Süveyş Kanalı'na yakın olması, Ege Denizi'nin girişinde yer alması ve Anadolu ile Doğu Akdeniz'in güvenliği açısından önemi nedenleriyle stratejik açıdan büyük bir önem taşımaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Osmanlı egemenliğinde kalan Kıbrıs'ın idaresi bu savaş sonrasında geçici olarak İngiltere'ye bırakıldı. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında savaşa katılması üzerine İngiltere Kıbrıs'ı ilhak ederek İngiliz toprağı ilan etti. Türkiye, Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu kabul etti. II. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin adadan çekileceğini ilan etmesi üzerine 1951'de Kıbrıs yönetiminin kendisine bırakılması için İngiltere'ye başvuran Yunanistan'ın isteği İngiltere tarafından reddedildi. 1954'te BM'e başvuran Yunanistan Kıbrıs halkının kendi kaderini belirlemesi için Ada'da halk oylaması yapılmasını istedi. BM'den istediği yanıtı alamayan Yunanistan, Megali İdea düşüncesiyle Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı amaçlayan ENOSIS düşüncesini gündeme getirdi. Kıbrıslı Rumlar ENOSIS'i gerçekleştirmek amacıyla 1955'te EOKA'yı (Ethniki Organosis Kypriou Agoniston-Kıbrıslı Mücadelecilerinin Ulusal Örgütü) kurdular. Başlangıçta İngiltere'ye karşı kurulan EOKA, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğini ilan etmesi üzerine, Kıbrıs'ta yaşayan Türklere karşı silahlı eylemlere yöneldi.

Bilgi Notu

ENOSIS

Yunan Megali İdea'sının değişmeyen hedeflerinden biridir ve adanın Yunanistan'la birleşmesi anlamına gelmektedir. Denilebilir ki etkileri günümüzde de devam eden Kıbrıs sorununun temel nedenlerinden birisi Enosis çabasıdır ve bu ideal, bir anlamda Yunan milleti yaratma idealinin bir parçasıdır. Yunan millet yaratma ideali ise genellikle Megali İdea olarak isimlendirilir. "Büyük Fikir" anlamına gelen Megali İdea, Yunan şair ve ulusal kahramanlarından Rigas Ferreros tarafından ilk kez 1791'de bir harita olarak ortaya konulmuş, bu haritada Yunanistan'ın bağımsızlığı ve ardından sahip olması gereken yerler çizilmişti. Batı Anadolu, Batı-Doğu Trakya, Ege Adaları, Girit, Rodos, Kıbrıs, hatta İstanbul Yunan toprakları olarak gösterilmiş ve tüm bu bölgeler alınması gereken yerler olarak ifade edilmişti

*Gürhan Yellice, 1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı, s. 14.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)*

Bilgi Notu

EOKA

EOKA, Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Grivas, Makarios ve Yunan Hükümeti iş birliğiyle kurulmuş silahlı bir örgüttü. Helenizm, anti-Komünizm ve irredantizm (Soydaşların yaşadığı yerleri kendi sınırlarına katma fikri) bu örgütün temel fikirlerini oluşturuyordu. Enosis için Kıbrıs'ta barışçıl mücadele olanaklarının tüketilmiş olduğu düşüncesi EOKA'nın ana teziydi. Örgütün kuruluş amacı, yaptığı silahlı eylemlerle dünyanın dikkatini Kıbrıs'a çekmek ve Birleşmiş Milletler'in İngiliz sömürgesinde yaşayan Kıbrıs halkına self determinasyon hakkını bir çözüm olarak sunmasını sağlamaktı. (...) EOKA, İngilizleri Enosis'e ikna edebilmek amacıyla iki koldan yıldırma ve yıpratma stratejisi sürdürmeyi planlıyordu. Bunlar kırsalda gerilla savaşı; şehirlerde sabotajlar yapmaktı. Takvimler mart sonunu gösterdiğinde beş veya altı kişilik sabotaj timlerinin beş büyük şehirde örgütlenmesi tamamlanmış ve ilk saldırı için planlanan saatin gelmesi için hazır halde bekletiliyorlardı. (...) Grivas Makarios'tan 31 Mart gece yarısı ilk sabotajların yapılması için gerekli onayı aldı. Gece yarısı Lefkoşa, Limasol, Mağusa ve Episkopi'de büyük patlamalar meydana geldi. Hükümet radyo istasyonu, polis karakolları, elektrik santrali, Wolseley Kışlası ve mahkeme binası patlamaların hedef aldığı yerlerdi.

İsmail Şahin, Düşünceden Eyleme EOKA, s. 30-31-47. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

EOKA'nın Kıbrıs Türklerine karşı giriştiği terör olaylarının artması üzerine Ada'da artan kaos ortamına son vermek isteyen İngiltere'nin davetiyle Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla 1955'te düzenlenen Londra Konferansı'nda sonuç alınamadı. Diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine Ada'daki Türkler, 1956 yılında Volkan Teşkilatını kurdular. Aynı dönemde Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulan Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği de Volkan Teşkilatına katıldı. 1958 yılında Türkiye'nin desteği, Rauf Denktaş ve Fazıl Küçük'ün girişimiyle adadaki tüm Türk direniş örgütlerini tek çatı altında toplayan TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) kuruldu. Yunanların ENOSİS düşüncesine karşı Türkiye Cumhuriyeti, adadaki Türkler ve Rumların iki ayrı devlet kurmasını içeren "Taksim" tezini gündeme getirdi. Bu görüş doğrultusunda düzenlenen mitinglerde "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganıyla Ada'daki Türklerin varlığı dünyaya duyurularak bağımsız yaşama arzusu vurgulandı.

1958'de İngiltere Başbakanı Harold Macmillan tarafından ortaya atılan Macmillan (Makmilen) Planı ile Kıbrıs'ta barışı nihai olarak kurmak amacıyla İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında iş birliği yapılması hedeflendi. 1959'da Kıbrıs'ta gerginliğin artması ve NATO üyesi iki devletin savaş aşamasına gelmesi üzerine ABD'nin ara buluculuğuyla İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından 11 Şubat 1959'da imzalanan Zürih Antlaşması'yla bağımsız bir Kıbrıs devleti kurma konusunda anlaşılırken Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a Kıbrıs konusunda garantörlük hakkı verildi. 19 Şubat 1959'da İngiltere, Türkiye, Yunanistan dışında Kıbrıslı Türkler adına Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıslı Rumlar adına Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios'un katıldığı Londra Antlaşması'nda alınan kararlar doğrultusunda 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Anlaşma gereği Kıbrıs'ın başka bir devletle birleşmesi ya da bölünmesi yasaklandı. Yürürlüğe giren Kıbrıs Anayasası'na göre yönetsel kurumlar, Rumlar ile Türkler arasında orantılı temsil çerçevesinde paylaştırıldı. Kıbrıs Cumhurbaşkanının Rum, yardımcısının Türk olması, Meclisin %70'inin Rum, %30'unun Türklerden oluşturulması, Bakanlar Kurulu'nun 7 üyesinin Rum, 3 üyesinin Türk olması konusunda anlaşıldı. Ada'da resmi dilin Rumca ve Türkçe olması kararlaştırıldı.

Kıbrıs'ta yapılan seçim sonrasında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makarios, Kıbrıs devlet başkanı olurken yardımcılığına Dr. Fazıl Küçük getirildi. Adadaki anayasal düzenin sağlanması için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan garantör devlet olarak ilan edildi. Kıbrıs devlet başkanı olan Makarios, 1963'ten itibaren Kıbrıs anayasası kurallarını ihlal edince barış süreci çok uzun sürmedi. Kıbrıslı Rumların anayasaya aykırı faaliyetleri üzerine Kıbrıs için savaşılmaya hazır olduklarını ilan eden Türk halkı Kıbrıs'taki Türk halkı için yardım kampanyaları düzenledi. Rumlar, 1963 sonrası kod adı Akritas olan, Türkleri adadan atma amacıyla hazırlanan plan çerçevesinde adadaki Türklere karşı şiddet eylemlerini artırdılar.

Bilgi Notu

Akritas Planı

Patris gazetesinde yayımlanan plana göre Türk halkı ani bir saldırıyla yok edilerek ada Yunanistan'a bağlanacaktı. Planın hazırlanmasında Akritas kod adlı İçişleri Bakanı Yorgacis (Yorgasis), Cumhurbaşkanı Makarios, Meclis Başkanı Klerides (Kilerides) başrolde yer almıştır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Kanlı Noel olarak bilinen 21 Aralık 1963'teki saldırıda, yirmi dört Türk şehit edildi. Olayların devamında şehit edilen Türk sayısı 300'ü aştı. Rumların saldırılarında Ada'daki Türk Alayı'nda doktor olarak görev yapan Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu vahşi bir şekilde katledildi. 6 Ağustos 1964'te Erenköy'e saldıran Rumlar Türk direnişi karşısında başarılı olamadılar. Adadaki bu gelişmeler üzerine Türkiye Cumhuriyeti, garanti anlaşması gereği İngiltere'yi ve Yunanistan'ı göreve çağırıp Türk jetleri tarafından uyarı uçuşları gerçekleştirdi. Bu süreçte Yüzbaşı Cengiz Topel'in kullandığı jet Rumların açtığı ateş ile düşürüldü. Cengiz Topel paraşütle yere inmeyi başarmasına rağmen Rumlar tarafından ele geçirilerek uygulanan ağır işkencelerle öldürüldü. EOKA'lı teröristlerin insanlık dışı uygulamaları üzerine Ada'daki Türk Alayı, Lefkoşa'nın Türk mahallelerine yerleşerek Türk halkını koruma altına almaya çalıştı. İngiltere Ada'da yaşanan gerginliğin artması üzerine olayların çözümünü sağlamak için iki taraf arasında yaşanabilecek silahlı mücadeleyi önlemek amacıyla Lefkoşa'yı Türk ve Rum tarafı olarak ikiye ayıran Yeşil Hat sınırını gündeme getirdi. BM, Kıbrıs'ta yaşanan kaygı verici gelişmeler sonrası yapılan toplantıda 1964'te adaya barış gücü gönderilmesini onayladı ancak Kıbrıs'ta Rumların Türkler üzerindeki baskısı daha da artınca Türkiye dünya kamuoyuna Ada'daki Türklere karşı uygulanan şiddet olaylarının devam etmesi halinde garantör devlet olarak adaya askerî bir harekât düzenleyeceğini ilan etti. ABD Başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a askerî bir harekât düzenlemesi konusunda duyduğu endişeyi belirterek Türkiye'nin müdahale fikrinden vazgeçmesini istedi. Başbakan İsmet İnönü diplomatik bir dille Türkiye'nin bu konudaki kararlılığını vurgulayan bir cevap verdi.

Bilgi Notu

Johnson Mektubu

Johnson Mektubu, Kıbrıs Adası'nda yaşanan şiddet olayları karşısında Türkiye'nin, Ada'ya müdahale etme kararı vermesi üzerine, bu kararı engellemek için 5 Haziran 1964 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Lyndon Baines Johnson tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye yazılmıştır. Mektup, yazıldığı dönemden başlayarak Türkiye-ABD arasındaki ilişkileri etkilemiş, Türk kamuoyundaki ABD algısını değiştirmiş ve ABD'ye yönelik eleştirel bir tavrın ortaya çıkmasına neden olmuştur. (...) Mektupla birlikte Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, dış politikalarında yalnızca ABD ile olan ilişkilerin olmadığını anlamış ve dış politikalarını şekillendirirken dünyada ve özellikle de kendi bulundukları bölgedeki diğer ülkelerin olduğunu akıllarında tutmuşlardır. Böylece Türkiye, ABD'ye karşı temkinli davranmaya başlamıştır. Bu mektup, Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişin başlangıcı sayılmış ve Türkiye, SSCB, Orta Doğu ülkeleri ve diğer üçüncü ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerin artırılması için çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Gözde Alptekin, Ömer Özer, Johnson Mektubu Haberlerinin Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme, s. 284-287. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak Ada'daki olaylara müdahale edeceğini ilan ettiği 1964 yılından itibaren 1967 yılına kadar Ada'da EOKA saldırıları azaldı. Ancak EOKA çetelerinin Kasım 1967'den itibaren saldırılarını artırması ile Ada'daki huzur yeniden bozuldu. 15 Kasım 1967'de Geçitkale- Boğaziçi köylerinde Türk halkının katledilmesi üzerine 28 Aralık 1967'de başkanlığını Dr. Fazıl Küçük, yardımcılığını Rauf Denktaş'ın yaptığı Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kuruldu. Yönetimin ismi 1971'de Kıbrıs Türk Yönetimi olarak değiştirildi. Yunanistan'da 1967 yılında darbeyle iktidara gelen Albaylar Cuntası, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'u üçüncü dünyacı ve bağımsızlıkçı bularak "Afrodit Darbesi" ile indirdi ve EOKA üyesi Nikos Sampson'ı cumhurbaşkanlığına getirdi. Kıbrıs Elen Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilerek Kıbrıs'ın doğrudan Yunanistan'a bağlandığı açıklandı. Başbakan Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan (Görsel 7.13) liderliğindeki koalisyon hükûmeti, Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelere tepki göstererek garantörlük hakkı çerçevesinde Ada'ya askeri müdahalede bulunma kararı aldı.

Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere ve Yunanistan'a Kıbrıs'ta anayasal düzenin değiştirilmesi nedeniyle adaya ortaklaşa müdahale edilmesi teklifinde bulundu. Görüşmelerden sonuç alınamaması üzerine Başbakan Bülent Ecevit "Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnızca Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için adaya gidiyoruz." açıklamasıyla Ada'ya düzenlenecek askerî harekâtı dünyaya ilan etti. Türkiye Cumhuriyeti tarafından 20 Temmuz 1974'te Ada'da barışı sağlama düşüncesiyle başlatılan Kıbrıs Barış Harekâtı ile Girne'ye çıkartma yapılırken Lefkoşe yakınlarında bulunan Gönyeli'ye de havadan indirme harekâtı düzenlendi (Görsel 7.14). Türk ordusu kısa sürede Ada'daki hedeflere ulaşarak bölgedeki Türk halkının güvenliğini sağladı. BM Kıbrıs'taki mücadelenin bir Türk-Yunan Savaşı'na dönüşmesinden endişe ederek ateşkes teklif etti. Türkiye ateşkes teklifini kabul ederek 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de düzenlenen konferansa katıldı. Konferansta Yunanistan'ın tutumu nedeniyle bir karar alınamayınca Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş'in "Ayşe tatile çıksın!" parolasıyla 14 Ağustos 1974'te Kıbrıs'a ikinci bir askeri harekât düzenlendi. İkinci Barış Harekâtı sonunda Lefke-Lefkoşa-Magusa hattı çizilerek Ada'nın üçte birinde Türk kontrolü sağlandı. BM kontrolünde Ada'yı boydan boya ayıran Yeşil Hat adı verilen tampon bölge oluşturuldu. Kıbrıs'taki Türk toplumu 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurarak Rauf Denktaş'ı (Görsel 7.15) başkan seçti. 1977 yılında Rauf Denktaş ile Makarios liderliğinde başlayan görüşmeler, Rum tarafının adadaki Türklerin varlığını tanıma konusunda zorluk çıkarması nedeniyle anlaşmazlıkla sonuçlandı. BM Genel Kurulu, 13 Mayıs 1983'te Kıbrıs Rum kesimini "Kıbrıs Hükûmeti" olarak tanıyınca Kıbrıslı Türkler de Türkiye Cumhuriyeti'nin desteğiyle Rauf Denktaş liderliğinde 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettiler. Türkiye Cumhuriyeti aynı gün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanıdı.

Görsel 7.13: Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında koalisyon hükûmetinin başbakan yardımcısı Necmettin Erbakan ve başbakanı Bülent Ecevit

Görsel 7.14: Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası zaferi anlatan bir gazete manşeti

Görsel 7.15: Rauf Denktaş (1924-2012)

Etkinlik

Aşağıdaki tabloda sağ sütunda bilgisi verilen devlet adamının ismini belirleyerek ilk satırda verilen örnekteki gibi sol sütuna yazınız.

Bülent Ecevit	1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanıdır.
.....	EOKA'nın Türklere karşı terör eylemlerini başlatması üzerine Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuştur.
.....	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır.
.....	1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakan Yardımcısı'dır.

2. Türk-Yunan İlişkileri

a. Kıta Sahaneliği Sorunu

Kıta sahanlığı, jeolojik olarak ülkeyi oluşturan kara parçasının deniz altındaki uzantısıdır. Kıta sahanlığı, bir devlete denizin altındaki kaynakları kullanma hakkını sağlar. Ege Denizi'nde kıta sahanlığı sorunu, Yunanistan'ın Anadolu'ya yakın adalara da kıta sahanlığı tanınması isteğinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan'a göre Ege Denizi'nin Türkiye'ye en yakın Yunan adasından Yunanistan'a kadar olan bölgesi Yunanistan'ın iç denizi sayılmalıdır. Dolayısıyla bu bölgede kıta sahanlığı hakkı sadece Yunanistan'a ait olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti ise Ege adalarının Anadolu'nun uzantısı olduğunu, bu nedenle Ege Denizi'ndeki adalar çerçevesinde kıta sahanlığının Türkiye ve Yunanistan arasında eşitlik ilkesi çerçevesinde kullanılmasını savunmaktadır.

Ege Denizi'nde kıta sahanlığı sorunu, 1960'lı yılların başında Yunanistan'ın bölgede petrol arama çalışmalarına başlamasıyla ortaya çıktı. Türkiye Cumhuriyeti de 1973 yılından itibaren Türk Petrolleri Anonim Ortaklığına Ege Denizi'nin açık sularında ve Türk kıta sahanlığında petrol arama izni verdi. İki ülke arasında gerginliğe sebep olan kıta sahanlığı konusuna çözüm bulmak amacıyla 1975'te Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis arasında yapılan görüşmelerde sorunun Uluslararası Adalet Divanı'nda çözülmesine karar verildi. Uluslararası Adalet Divanı'nda yapılan görüşmelerde anlaşmaya varılamadı.

Yunanistan'ın Türkiye'ye yakın adaları silahlandırma devam etmesi üzerine Türkiye, 1975'te "Ege Ordusu"nu kurdu. 1976 yılında Türkiye'ye ait Sismik araştırma gemisinin (Görsel 7.16) Ege Denizi'nde yaptığı çalışmaları protesto eden Yunanistan, konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götürdüysede Divan, Yunanistan'ın itirazlarını reddetti. Kıta sahanlığı sorununda Türkiye ve Yunanistan kendi tezlerini savunmaya devam etmektedir.

Görsel 7.16: Sismik 1 Araştırma Gemisi

b. Ege Adalarının Silahlandırılması Sorunu

Lozan Antlaşması'na göre Ege Denizi'nde yer alan Gökçeada ve Bozcaada dışındaki adalar kaybedilmişti. On İki Ada ve Meis İtalya'ya bırakılmış, bunların dışındaki tüm Ege adaları Yunanistan'a verilmiş, Türkiye'ye yakın adaların silahsızlandırılması kararlaştırılmıştı. 1947 Paris Antlaşması ile On İki Ada ve Meis, BM kararı ile Yunanistan'a verildi.

Türk-Yunan ilişkileri 1930 yılında mübadele sorununun çözülmesiyle beraber olumlu bir çizgiye girmişti. Ancak Kıbrıs sorununun başlaması sonrasında Yunanistan 1963 yılından itibaren Lozan ve Paris Antlaşmalarına aykırı olarak Ege adalarını silahlandırmaya başladı. Öte yandan Lozan'da 3 mil olarak belirlenen kara sularını da 12 mile çıkarmaya çalışan Yunanistan'ın politikalarını kabul etmeyen Türkiye, Yunanistan'a verdiği notalarla bu oldubittiye izin vermeyeceğini ilan etti. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye'ye engel olmadıkları gerekçesiyle NATO'dan ayrılan Yunanistan, 1980 yılında Türkiye'nin olur vermesiyle tekrar NATO'ya döndü. Bundan sonra Ege Denizi'nde düzenlenen NATO tatbikatlarında Yunanistan, bu adaları kullanarak adaların silahlandırılmasını yasal hâle getirmek istedi. Türkiye gerek NATO gerekse Yunanistan nezdinde yaptığı itirazlarla bu durumu kabul etmediğini açıkladı. Günümüzde Yunanistan antlaşmalara aykırı olarak Ege adalarını silahlandırma çalışmalarına devam etmeyi istemekte, Türkiye de bu konudaki tutumunu taviz vermeden sürdürmektedir.

c. Batı Trakya Türkleri Sorunu

Lozan Antlaşması ile Batı Trakya'da yaşayan Türklerin kimliklerini korumaları yasal güvence altına alınmış, daha sonra iki ülke arasında yapılan antlaşmalarda bu güvence pekiştirilmiştir. Buna rağmen Yunanistan'ın Batı Trakya'da azınlık sorunu olmadığını iddia etmesi, bölgedeki Türklere karşı asimilasyon politikası uygulaması üzerine bölge Türkleri, büyük bir baskı altında yaşamaya başlamıştır. Batı Trakya Türklerinin yasal güvence altına alınan Türk kimliklerini koruma hakları göz ardı edilmiştir. Batı Trakya'da Türk okullarının kapatılması, ibadethane sayılarının azaltılması, Türkçe eğitim haklarının engellenmesi vb. nedenlerle yaşanan sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Batı Trakya Türk liderlerinden Dr. Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif'in yargılandıkları duruşmadan iki gün sonra, 29 Ocak 1990'da Gümölcine'de yaşanan olaylar daha sonra tüm Batı Trakya'ya yayılmıştır.

Bilgi Notu

BATI TRAKYA TÜRK AZINLIĞI (BTTA)

Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu anlaşmalar uyarınca Batı Trakya'daki Türk nüfus ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rum Ortodoks nüfus, iki ülke arasındaki zorunlu mübadelenin dışında bırakılmıştır. Bu çerçevede, halihazırda Batı Trakya'da sayıları 150.000 civarında Müslüman Türk Azınlık bulunmaktadır. 1923 Lozan Barış Antlaşması'yla Batı Trakya Türk toplumuna "azınlık" statüsü tanınmıştır. Lozan Antlaşması'nın 37. ila 44. maddeleri, Türkiye'deki Müslüman olmayan Azınlıkların haklarına ilişkin düzenlemeleri içermekte; 45. maddesi ise, Türkiye'nin Müslüman olmayan Azınlıklara tanıdığı bu hakların Yunanistan tarafından da, topraklarında bulunan Müslüman Azınlığa tanındığını belirtmektedir.

Yunanistan'daki Türk varlığı Batı Trakya'yla sınırlı olmayıp, Rodos ve İstanköy ağırlıklı olmak üzere Onikiadalar'da yaşayan ve sayıları 6.000 civarında olan bir Türk nüfus da bulunmaktadır. Ancak, Yunanistan 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması imzalandığında Onikiadalar'ın İtalyan yönetimi altında bulunduğu gerekçesiyle söz konusu soydaşlarımıza azınlık statüsü tanımamaktadır.

(...) Batı Trakya coğrafi olarak Rodop, İskeçe (Xanthi) ve Meriç (Evros) illerini kapsamaktadır. Türk-Yunan ilişkilerinin seyrine paralel olarak Yunanistan yönetiminin Batı Trakya Türk Azınlığı (BTTA) mensuplarının "vatandaşlık haklarını" kullanmaları bakımından son yıllarda olumlu değişiklikler olmuşsa da, "azınlık hakları" konusunda herhangi bir iyileşmeden söz edilmesi mümkün değildir. Aksine, özellikle eğitim ve dini özgürlükler alanlarında geriye giden uygulamalar hayata geçirilmektedir.

Azınlığa yönelik baskı politikaları neticesinde, 1920'li yıllarda Batı Trakya nüfusunun % 65'ini oluşturan BTTA'nın bölgedeki nüfus oranı % 30'lara gerilemiştir. Keza, Batı Trakya Türklerinin 1923'te % 84 civarında olan bölgedeki toprak sahipliği, % 25 düzeyine kadar inmiştir.

Soydaşlarımızın azınlık haklarından yararlandırılmaları açısından bakıldığında, Yunan yönetimlerinin uygulamalarının 1960'lardan itibaren tedricen gerilediği görülmektedir. Örneğin, soydaşlarımız 1967 yılından itibaren vakıf yönetimlerinden uzaklaştırılmışlar; 1970'lerden itibaren "Türk" sıfatının kullanılması suç olarak nitelendirilmeye başlanmış; 1980'lerde isminde "Türk" sıfatı olan azınlık sivil toplum kuruluşları yasadışı ilan edilmiş ve Batı Trakya vakıflarına yönelik ayrımcı yasa kabul edilmiş; 1990'larda Müftülerin seçimine ilişkin 1920 tarihli yasa feshedilerek, çıkartılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle "tayinli Müftü" uygulamasına başlanmış; iki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında 1952 ve 1955 yıllarında yapılan mektup teatileri uyarınca ülkemiz tarafından Batı Trakya'daki azınlık okullarında görevlendirilen 35 kontenjan öğretmeninin sayısı Yunan tarafınca 1991 yılından başlayarak tek taraflı olarak azaltılmış ve nihayetinde 16'ya indirilmiş; son dönemde yeni azınlık okullarının açılmasına ilişkin talepler cevapsız bırakılmış, öğrenci sayısı azlığı gerekçesiyle azınlık ilkokulları kapatılmıştır.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

3. Asılsız Ermeni İddiaları ve ASALA Terör Örgütü

Osmanlı Devleti'nde, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşması'nda yer alan "Osmanlı Devleti Ermeniler lehine ıslahat yapacak." maddesiyle asılsız Ermeni iddiaları başlamıştır. Bu dönemde bölgeye hâkim olmak isteyen Çarlık Rusya'sı ve İngiltere, Ermenileri kendi çıkarları doğrultusunda kışkırtarak onların büyük Ermenistan devleti kurma hayaliyle isyan etmelerine neden oldular. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş senedi olan Lozan Barış Antlaşması'nda Ermeniler de tüm azınlıklar gibi Türk vatandaşı kabul edilerek eşit haklara sahip oldular. Böylece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, asılsız Ermeni iddiaları gündemden çıktı.

Ermenistan dışında yaşayan Ermeniler, bulundukları ülkelerde, 1915 Sevk ve İskan Kanunu konusunu asılsız Ermeni iddiaları ile işleyerek gündeme taşıma çalışmalarına yöneldiler. Hiçbir bilimsel kaynağa dayanmadan iddia ettikleri sahte rakamlar ve uydurma belgelerle dünya kamuoyunu etkileyerek Türkiye üzerinde baskı yaratıp 3T (tanıma, tazminat, toprak) planını devreye sokmaya çalıştılar. 3T planına göre öncelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin asılsız Ermeni iddialarını tanınması sağlanacak, ardından o dönemde olaylar sırasında öldüğü iddia edilen Ermeniler için tazminat talep edilecekti. Bu tazminatlar çok yüksek miktarda olacağı için bunun ödenememesi durumunda Ermeniler, Türkiye'den tazminat karşılığı toprak talep ederek büyük Ermenistan devletini kurma hayallerini gerçekleştireceklerdi. Ermeniler bu amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla 20 Ocak 1975'te Beyrut'ta "Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu (ASALA) (Görsel 7.17) adı verilen bir terör örgütü kurdular. ASALA'nın kuruluş amacı, asılsız Ermeni iddialarını kabul ettirmek ve Türkiye'yi soykırım nedeniyle tazminat ödemeye zorlamak olarak belirtilse de örgütün asıl amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ni parçalamak ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu kapsayan büyük bir Ermeni devleti kurmaktır. 1985'e kadar Türk dış temsilciliklerine saldıran ASALA, 38 Türk diplomatını öldürmüştür. Örgütün en çok eylem yaptığı yer Lübnan ve Fransa'dır. ASALA, Türkiye Cumhuriyeti'nin yoğun diplomatik çalışmaları sonrası 1994'ten itibaren etkinliğini kaybetmiştir.

Görsel 7.17: ASALA tarafından Ankara Esenboğa Havalimanında yapılan eylemin gazete haberi

Etkinlik

Günümüzde bazı devletlerin, hiçbir bilimsel kanıta dayanmayan sözde Ermeni iddialarını doğru kabul ederek Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı diplomatik faaliyetlerde bulunmalarının nedenlerini araştırınız.

C. 1960 SONRASINDA TÜRKİYE’DE MEYDANA GELEN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER

1. 1960 Sonrasında Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler

a. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler

1950 seçimlerini kazanan DP, Marshall Planı ve dış borçların yarattığı maddi gücün etkisi ve uygulanan liberal ekonomi sayesinde ülkede yaşanan zenginleşme sonucunda 1954 seçimlerinde oylarını artırdı. Ancak özellikle 1956’dan sonra ekonomide yaşanan durgunluğun etkisiyle 1957 seçimlerinde 10 puan oy kaybına uğrayan DP, yine hükûmet kursa da bu dönemde güçlenen muhalefet; DP hükûmetinin siyasi, ekonomik ve sosyal politikalarını yoğun bir şekilde eleştirmeye başladı. Bu süreçte DP’nin Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu’nu kurması ile eleştirilerin artmasını gerekçe gösteren Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bir cunta MBK (Millî Birlik Komitesi) adıyla 27 Mayıs 1960’ta antidemokratik bir şekilde yönetime el koydu. 27 Mayıs 1960 Darbesi’yle demokrasi yönetimine ara verildi. DP kapatıldı. Yassıada’da kurulan mahkemede yargılanan DP bakanlarından Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan 16 Eylül 1961’de, Başbakan Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961’de idam edildi.

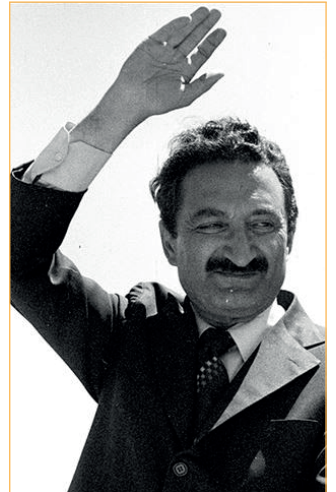

Görsel 7.18: Cemal Gürsel
(1895-1966)

27 Mayıs Darbesi sonrası yönetime el koyan MBK tarafından oluşturulan Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası halk oylaması ile kabul edildi. 15 Ekim 1961’de genel seçimler düzenlenerek yeniden çok partili demokrasiye dönüldü. DP’nin kapatıldığı için katılamadığı seçimlere, CHP, AP, CKMP ve YTP katıldı. 21 Ekim 1961’de Cemal Gürsel (Görsel 7.18), Türkiye Cumhuriyeti’nin 4. cumhurbaşkanı seçildi. 1961 Anayasası’yla uygulamaya giren nispi seçim sistemi sayesinde 1965 ve 1969 seçimlerinde Meclise girme şansı kazanan küçük partiler, siyasi hayatta yer aldı. Özellikle 1965 ve 1969 seçimlerinde Meclis’e giren TİP (Türkiye İşçi Partisi) ile 1969 seçimlerinde Meclise ilk kez giren MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) siyasi yelpazenin solunda ve sağında yer alarak Mecliste etkili oldu. 1968 yılında bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işçi ve gençlik olayları başladı. İşçi grevleri ve öğrenci boykotlarının ön plana çıktığı bu dönemde, 1970 bütçe görüşmelerinde AP milletvekillerinin bazıları, bütçeye evet oyu vermeyince ülkede siyasi bir kriz oluştu.

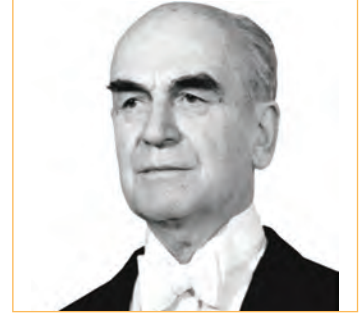
b. 1971 Muhtırası ve Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler

12 Mart 1971’de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve dört kuvvet komutanı tarafından iktidardaki AP hükûmeti ve TBMM’ye bir muhtıra verdi. 12 Mart Muhtırası sonrasında ordu yönetime doğrudan el koymayıp siyasi parti ve TBMM’yi kapatmasa da muhtıra şartları yerine getirilmezse TBMM ve siyasi partilerin kapatılacağı konusunda sert bir uyarıda bulundu. Muhtıra doğrultusunda seçimle iktidara gelen Başbakan Süleyman Demirel liderliğindeki hükûmet istifa etti. “Ara Rejim” olarak adlandırılan 12 Mart Dönemi’nde Bağımsız milletvekili Prof. Nihat Erim liderliğinde alanında uzman kişilerden parti ayrımı yapılmadan oluşturulan hükûmet kuruldu. Muhtıra sonrası, CHP’nin kurulan hükûmete dışarıdan destek vermesi üzerine CHP içinde başlayan muhalif hareketin lideri Bülent Ecevit (Görsel 7.19), 1972 yılında İsmet İnönü yerine CHP genel başkanlığına seçilerek Türk siyasi hayatında önemli bir figür hâline geldi.

Görsel 7.19: Bülent Ecevit
(1925-2006)

12 Mart Muhtırası sonrasında temel hak ve özgürlükleri kısıtlamaya yönelik düzenlemeler yapıldı. Yürütme organı olan hükûmetin yetkileri artırıldı. Üniversitelerin ve TRT'nin (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) özerkliği kısıtlandı. TİP ve 1970 yılında Necmettin Erbakan tarafından kurulan MNP (Millî Nizam Partisi) kapatıldı. Dönemin gençlik olaylarının liderlerinden Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 1972 yılında idam edildi. 1973 seçimleri öncesi, CHP-AP ittifakıyla Fahri Korutürk (Görsel 7. 20) 6. cumhurbaşkanı seçildi. 1973 Yom Kippur Savaşı sonrası dünyada petrol fiyatlarının dört kat artması ile 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ABD tarafından uygulanan ambargo Türkiye ekonomisini olumsuz etkiledi.

Görsel 7.20: Fahri Korutürk (1903-1987)

c. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi ve Sonrasında Meydana Gelen Gelişmeler

1970'lerin ikinci yarısında dönemin iki önemli siyasi partisi olan CHP ile AP arasında yaşanan siyasi gerilim kutuplaşmaları artırdı. 6 Nisan 1980'de görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ten sonraki cumhurbaşkanının 8 ay boyunca seçilememesi, ülkenin aydınları, gazetecileri, siyasi liderlerinin suikaste uğraması, terör olaylarının yaygınlaşması, temel tüketim maddelerinin bulunamaması ve yaşanan yüksek enflasyon tepkilerin artmasına neden oldu. Süleyman Demirel hükûmetinin ekonomiyi düzeltmek amacıyla yayımladığı 24 Ocak Kararları ile siyasi belirsizliğe ekonomik ve sosyal belirsizlikler de eklenince Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren (Görsel 7.21) ve dört kuvvet komutanı liderliğindeki MGK (Millî Güvenlik Konseyi) aracılığıyla 12 Eylül 1980'de yönetime el koydu. 12 Eylül 1980 ile seçimlerin yapıldığı 6 Kasım 1983 tarihleri arasında ülkeyi sıkıyönetim ilan ederek yöneten MGK, Süleyman Demirel yönetimindeki hükûmeti görevden alınarak Bülent Ulusu başkanlığında bir hükûmet kuruldu. Tüm siyasi partiler ve TBMM kapatılarak parti liderlerine siyaset yasağı getirildi. Gazeteler sansüre uğradı. Birçok film ve tiyatro eseri sakıncalı kabul edilerek yasaklandı.

Görsel 7.21: Kenan Evren (1917-2015)

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle MGK Başkanı Kenan Evren Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. cumhurbaşkanı ilan edildi. 1983 seçimlerine, MGK tarafından izin verilen ANAP (Anavatan Partisi), HP (Halkçı Parti) ve MDP (Milliyetçi Demokrasi Partisi) katılabilir. Seçimleri kazanan ANAP, Turgut Özal (Görsel 7.22) liderliğinde hükûmeti kurdu. 1987'de yapılan halk oylamasıyla siyasi parti liderlerine uygulanan yasak kaldırıldı.

Görsel 7.22: Turgut Özal (1927-1993)

2. 1961 ve 1982 Anayasaları

Türk tarihinde anayasal süreç, 1876 yılında Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile başladı. TBMM Dönemi'nde 1921 yılında Teşkilat-ı Esasiye ile başlayan dönemde sırasıyla 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ve 1982 Anayasası yürürlüğe girdi. Egemenliği millete veren ilk Türk anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Millî Mücadele Dönemi'nin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan kısa bir metindi. 1924 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılandırılma süreci tamamlanmaya çalışıldı. 1961 ve 1982 anayasalarının ortak özelliği, bir askerî darbe sonrasında oluşan antidemokratik ortamda hazırlanarak yürürlüğe girmeleridir. Oluşum aşamaları açısından benzer şartlara sahip olan iki anayasa içerik açısından farklılıklar içermektedir. DP Hükûmetinin son döneminde iktidar ile muhalefet arasında

yaşanan tartışmaların artması üzerine yönetime el koyan MBK tarafından yayımlanan 1961 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin kullanımı, sosyal devlet kavramlarını ön plana aldı. Bu dönemde TBMM tarafından çıkarılan kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek amacıyla Anayasa Mahkemesi kurulup (Görsel 7.23) hâkim ve savcıların atama ve görevden alınmalarını düzenlemek amacıyla Yüksek Hâkimler Kurulu oluşturuldu. 1970'lerden sonra ülke içinde artan karışıklıkların sorumlusunun 1961 Anayasası ile tanınan hak ve yetkilerin kötüye kullanılması olduğunu kabul eden MGK tarafından 1982 Anayasası ile yürütmenin yetkileri artırılarak güçlü ve otoriter devlet anlayışı benimsendi.

Görsel 7.23: Anayasa Mahkemesi

1961 ve 1982 Anayasalarının benzer yönleri şunlardır:

- Her iki anayasa da bir askerî darbe sonrası kurulan antidemokratik bir ortamda oluşturulmuştur.
- Her iki anayasanın da hazırlanması aşamasında darbeyi yapan askerler tarafından oluşturulan biri askerî diğeri sivil iki komisyon görev yapmıştır.
- Her iki anayasa da halk oylamasına sunularak yürürlüğe girmiştir.

1961 ve 1982 Anayasalarının farklılıkları şunlardır:

- 1982 Anayasasının madde sayısı 1961 Anayasası'na göre daha fazla olup maddeler ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.
- 1961 ve 1982 Anayasalarının ikisi de parlamenter sistemi benimsemekle birlikte 1982 Anayasası güçlendirilmiş parlamenterizm anlayışıyla cumhurbaşkanının yetkilerini artırmıştır.
- Her iki anayasa da değiştirilemez maddeler içermiş ancak 1961 Anayasası'nda sadece devletin yönetim şeklini belirten birinci madde değiştirilemez kabul edilirken 1982 Anayasası'nda değiştirilemez madde sayısı üçe çıkarılmıştır. 1982 Anayasası devletin yönetim şeklini ifade eden birinci maddenin yanında anayasanın ikinci maddesinde yer alan cumhuriyetin nitelikleri ile üçüncü madde de yer alan devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkentinin de değiştirilemez olduğunu kabul etmiştir.
- 1961 ve 1982 Anayasaları temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması konusunda bakış açıları farklılıklar içermektedir. 1961 Anayasası'ndaki “insan haklarına dayalı” kavramı yerine, 1982 Anayasasında “insan haklarına saygılı” kavramı kullanmıştır. 1961 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırmasını yargısal denetime tabi tutarken 1982 Anayasası kamu yararının üstünlüğü felsefesiyle temel hakları sınırlarken temel haklardan çok ödevler üzerinde durmuştur.
- 1961 Anayasası devletin temel görevinin sosyal devlet anlayışını gerçekleştirmek olduğunu belirtirken 1982 Anayasası ise güçlü devlet ve otoriter idare kavramlarını benimsemiştir.
- 1961 Anayasası ikili meclis sistemini benimserken 1982 Anayasası tekli meclis sistemini kabul etmiştir. 1961 Anayasası ile yasama yetkisi Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adıyla kurulan iki meclis arasında bölüştürülürken 1982 Anayasası yasama yetkisini Türkiye Büyük Millet Meclisine verip Cumhuriyet Senatosu'nu kapatmıştır.
- 1961 Anayasası'nda çoğulcu demokrasi anlayışıyla siyasi partilerin faaliyetleri hukuki güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası ise siyasi partiler, dernekler ve kamu kurumlarının kurulma ve çalışma koşullarını sınırlandıran düzenlemeler yapmıştır.
- 1961 Anayasası genel idare içinde kendi kendilerini yönetebilme yetkisi verilen özerk kurumların kurulmasına izin verirken 1982 Anayasası'nda genel idareye bağlı özerk kurumların kurulmasına izin verilmemiştir.

3. 1960 Sonrasında Ekonomi Alanında Meydana Gelen Gelişmeler

1960 ve 1980 askerî darbeleri öncesindeki hükûmetlerin uyguladıkları ekonomik politikalar farklı olsa da bu hükûmetlerin ortak noktaları; hızlı büyümeyi hedefleyerek, yatırıma öncelik vererek ekonomik istikrarı göz ardı etmeleridir. Bu dönemlerde uygulanan popülist politikalar, anlık yapay refah artışları yaşanması nedeniyle iktidarların oy oranlarını kısa sürede arttırmıştır ancak yapılan düzenlemelerde ekonomide istikrar kuralı göz ardı edildiği için bir süre sonra ekonomik krizler kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bu dönemlerde oluşan ekonomik kriz ortamından çıkmak amacıyla IMF, DB vb. uluslararası kurumlardan borç alma yoluna gidilmiştir. Bu kurumların çizdiği ekonomik reçetelerin uygulanması, topluma ağır bir ekonomik fatura olarak yansımıştır. Bu süreçlerden ders alan, 1960 Askerî Darbesi'ni yapan MBK, 1960-1961 geçiş döneminde; 1980 Askerî Darbesi'ni yapan MGK ise 1980-1982 geçiş döneminde fiyat istikrarı ve bütçe disiplini temel alan ekonomi politikalarını ön planda tutmuştur. İki askerî dönemin temel farkı; 1960 Darbesi sonrası 1961 yılında demokrasiye dönüş sürecinde ithal ikameci ekonomik politikanın uygulanması, 1980 Darbesi sonrası 1983 yılında demokrasiye geçiş sürecinde ise serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal ekonomi sistemi benimsenmiştir.

Bilgi Notu

Dünya Bankası

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ile birlikte, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods'ta toplanan ve 28 ülke temsilcisinin katıldığı Birleşmiş Milletler (BM) Para ve Finans Konferansında kurulmuştur. Günümüzde 188 ülke Dünya Bankası'na üyedir. (...) IMF küresel ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilirliği üzerinde yoğunlaşırken, Dünya Bankası kuruluşundan bu yana kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerini sağlayabilmek için önemli programları desteklemiş ve uluslararası para yönetiminin bir parçası olarak dünyadaki kalkınma yardımı kaynaklarının en önemli aktörlerinden birisi olarak önemli misyonlar üstlenmiştir.

*Özge Sarı, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası: Tarihçe, yapısı ve işleyişi, s. 8.
(Metin aslına uygun olarak alınmıştır)*

Bilgi Notu

Uluslararası Para Fonu

IMF; küresel olarak parasal iş birliğini güçlendirmek, finansal istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve dünyadaki yoksulluğu azaltmak için çalışan 190 ülkenin bir organizasyonudur.

1945'te kurulan IMF, 190 ülkeye karşı sorumludur.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Bilgi Notu

1947 yılında IMF'ye üye olan Türkiye'de, 1954 yılından itibaren ekonomide baş gösteren dış ticaret açıkları ve döviz darboğazı 1958 İstikrar Programı'yla sonuçlanmıştır. IMF ile olan bu ilişki, 1970, 1978 ve 1979 İstikrar Programlarıyla devam etmiştir. 1970'li yılların sonlarına doğru yurtiçinde yaşanan siyasal istikrarsızlıklar ve dış şokların etkisiyle siyasal ve ekonomik bunalım sürecine girilmiştir. Bu süreçte ekonominin her alanında yaşanan darboğazlar, ekonomik bunalımın boyutlarını ve toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. 1980'e gelindiğinde Türk siyasi ve ekonomik hayatında radikal değişimleri beraberinde getiren ve Türkiye ekonomisinin küresel sermayeye eklenmesinde önemli bir aşama olan 24 Ocak istikrar Kararları alınmıştır. IMF'nin yanı sıra Dünya Bankası ve OECD'den kredi ve yardım desteği de alan bu programın ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile yapısal değişimi öngören uzun vadeli hedefine ulaşmaması 1990'lı yıllarda yeni bir istikrar programını gündeme getirmiştir. 24 Ocak Kararlarından sonra 5 Nisan Kararları olarak bilinen 5 Nisan 1994 İstikrar Önlemleri ve daha sonra, Aralık 1999 İstikrar Tedbirleri, Ocak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı ve 21 Şubat 2001 Krizi'nden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, Türkiye'de 1980 sonrası IMF destekli politikalar kapsamında yer almıştır.

İlyas Karabıyık, Metin Uçar, Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi, s. 41-42. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

IMF ve DB eksenli ekonomi politikalarının uygulandığı süreçlerde de ülkede ekonomik krizlerin yaşanması IMF ve DB merkezli ekonomi politikalarının sorgulanma sürecini hızlandırmıştır.

1960 Askerî Darbesi sonrası ekonomi alanında görülen iki önemli değişiklikten birincisi, planlı ekonomi sürecine girilmesidir. 1961 Anayasası ile DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (Görsel 7.24) kurulmuş; Beş Yıllık Kalkınma Planları hazırlanarak bu çerçevede ekonomik yatırımlar, devlet ve özel sektör tarafından belirli bir plan çerçevesinde yapılmıştır. Devlet tarafından yapılacak yatırımlarda planlar bağlayıcı iken özel sektör açısından tavsiye niteliğindedir. Bu dönemde başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi devlet tarafından başlatılan yatırım projelerine güzel bir örnektir.

Görsel 7.24: DPT

Bilgi Notu

Cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı ve maliyetli projesi olup, bugüne kadar hazırlanan bölgesel kalkınma plan ve programları arasında en etkin olarak uygulananıdır. GAP, entegre bölgesel kalkınma yaklaşımı ve sürdürülebilir insani gelişme felsefesi ile uluslararası literatüre geçen ve marka değeri olan bir projedir.

Proje alanı Fırat-Dicle Havzası ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsamaktadır. GAP kapsamındaki illerin alan ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin ortalama % 10,8' i civarındadır.

GAP'ın temel hedefleri; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek, yöre halkının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmek, bu Bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermek, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmaktır.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

İkinci önemli değişiklik ise ithal ikameci sanayileşme politikasının uygulanmaya başlanmasıdır. Bu politikayla 1960'ların başında, daha çok temel tüketim mallarının üretimine ağırlık verilirken 1960'ların ikinci yarısından itibaren dayanıklı tüketim malları ile ara mal üretimi ve yatırım alanlarında sanayileşme gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon hatta otomobil üretimine başlanmıştır (Görsel 7.25).

Görsel 7.25: Türkiye'de üretilen ilk yerli otomobil olan Devrim

Bilgi Notu

İthal İkameci Sanayileşme

İthal ikameci sanayileşme, sanayide üretimin ülke içinde yapılmasını temel amaç olarak benimseyen ekonomik sistemdir. Yurt dışından yerli sanayiye geliştirmek amaçlı makine alımı dışında ithalatın sınırlandırılmasını ilke edinen sistemde, mamul ürünlerin ithalatı önlenerek bu ürünlerin yurt içinde üretilmesi hedeflenir. Devlet bu amaçla ülke içinde sanayi yatırımlarını destekler. Bu sistemle hem ithalat kısıtlanarak bütçe açığı önlenmek istenir hem de dışarıdan getirilen makine ve teknoloji alımıyla yerli üretim güçlendirilerek işsizlik azaltılıp halkın refah seviyesi yükseltilir. İthal ikameci sistemin ilk aşamasında, gelişmiş teknoloji gerektirmeyen yerli ham maddelerin kullanıldığı dayanıksız tüketim malları üretilirken ileri aşama denilen ikinci aşamada ise dayanıklı tüketim malları ile ara ürünlerin ve yatırım ürünlerinin üretilmesi amaçlanır.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Etkinlik

Türkiye'de üretilen ilk yerli otomobil olan Devrim, tamamen Türk mühendis ve işçiler tarafından üretilmiştir. Devrim arabalarının seri üretime geçirilememesinin nedenlerini araştırarak bu konuda o dönemde yapılan değerlendirmeleri inceleyiniz.

1983 yılında iktidara gelen ANAP Hükûmeti, Turgut Özal liderliğinde serbest piyasa ekonomisine geçiş konusuna hız verdi (Görsel 7.26). İthalat yasakları 24 Ocak Kararları çerçevesinde kaldırıldı. İhracatı teşvik etmek amacıyla düzenlemelere gidildi. 1985 yılı başı itibarıyla KDV uygulamasına geçildi. Bu uygulamayla üreticinin sattığı ürün vergilendirilerek oluşabilecek haksız kazanç önlenmeye çalışıldı. Vatandaş satış işlemlerinde fiş almakla yükümlü tutularak vergi kaçığının engellenmesi amaçlandı. Uygulamanın başında vatandaş, yıl sonunda düzenlediği bir belgeyle, topladığı fişlerin KDV'sinin bir kısmını geri aldı. Böylece vatandaşın fiş ve fatura ile alışveriş yapması teşvik edildi. 1983-1991 yılları arasında iktidarda kalan ANAP hükûmetleri dönemi, Türkiye'nin liberal ekonomiye geçiş sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Görsel 7.26: Turgut Özal tarafından kurulan ANAP'ın logosu

4. 1960 Sonrasında Sosyokültürel Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti'nde, 1950'lerde DP Hükûmeti ile başlayan tarımda makineleşme süreciyle birlikte köyden kente göç hareketi sonucunda kentleşme oranı yükselmeye başladı. 1960'ların başında nüfusun %68.1'i köylerde yaşarken bu oran, 2014 yılında %8.2'ye kadar düşmüştü.

1970’lerden sonra hızlanan bu göç hareketi, ekonomik hayatta olduğu kadar sosyoekonomik hayatta da köklü değişimleri beraberinde getirdi. 1950’lerde başlayan gecekondulaşma, bu dönemde hızla arttı. Şehirlerde yaşanan çarpık yapılaşma, beraberinde altyapı sorunlarını getirdi. Köyden kente göç edenlerin kalifiye eleman olmamaları iş bulmalarını güçleştirince işsizlik hızla arttı. Kente göç eden kırsal kökenli vatandaşlarımızın kentte de köy hayatını sürdürmek istemeleri yeni sorunlara yol açtı.

Etkinlik

Türkiye’de yaşanan köyden kente göç hareketini tersine çevirerek kırsal yaşamı canlandırmak amacıyla yapılması gerekenleri aşağıdaki noktalı yere yazınız.

[illegible]

KDV'sinin bir kısmını geri aldı. Böylece vatandaşın fiş ve fatura ile alışveriş yapması teşvik edildi. 1983-1991 yılları arasında iktidarda kalan ANAP hükûmetleri dönemi, Türkiye'nin liberal ekonomiye geçiş sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir.

4. 1960 Sonrasında Sosyokültürel Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye Cumhuriyeti’nde, 1950’lerde DP Hükûmeti ile başlayan tarımda makineleşme süreciyle birlikte köyden kente göç hareketi sonucunda kentleşme oranı yükselmeye başladı. 1960’ların başında nüfusun %68.1’i köylerde yaşarken bu oran, 2014 yılında %8.2’ye kadar düşmüştü.

1970’lerden sonra hızlanan bu göç hareketi, ekonomik hayatta olduğu kadar sosyoekonomik hayatta da köklü değişimleri beraberinde getirdi. 1950’lerde başlayan gecekondulaşma, bu dönemde hızla arttı. Şehirlerde yaşanan çarpık yapılaşma, beraberinde altyapı sorunlarını getirdi. Köyden kente göç edenlerin kalifiye eleman olmamaları iş bulmalarını güçleştirince işsizlik hızla arttı. Kente göç eden kırsal kökenli vatandaşlarımızın kentte de köy hayatını sürdürmek istemeleri yeni sorunlara yol açtı.

1950’li yıllardan sonra Türkiye’de yaşanan bir diğer göç hareketi ise çalışmak amacıyla yurt dışına yapılan göçlerdir. II. Dünya Savaşı sonrası yeniden inşa edilen Avrupa’da gerek sanayileşme sürecindeki işçi ihtiyacını karşılamak gerekse hizmet sektöründe kullanmak amacıyla insan gücüne ihtiyaç artmıştı. Özellikle savaşta büyük

bir yıkım yaşayan Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkeleri, değişik ülkelerle imzaladıkları ikili anlaşmalarla çalışacak insan gücü ihtiyaçlarını karşılamak istedi. Türkiye Cumhuriyeti, 1961 yılından itibaren Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ile yaptığı ikili anlaşmalarla yurt dışına işçi göndermiştir. 1960'larda başlayan göçler, ailelerin birleştirilmesi amacıyla 1970'te yapılan göçlerle artmıştır. Özellikle 1970'lerden sonra yurt dışında yaşayan Türklerin yıllık izinlerinde Türkiye'ye gelmeleri, yurt dışındaki kazançlarını ülke içinde yatırıma yönleltmeleri ekonomiye önemli bir kaynak sağlamıştır.

1950'lerden sonra sanayileşmeye önem veren Türkiye'de, 1960'lardan sonra, sayıları gittikçe artan bir işçi sınıfı ortaya çıktı. Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ortamında işçiler yaptıkları eylemlerle etkili oldular. Bu dönemde sendika, grev kavramları hayatımızda geniş şekilde yer almaya başladı. 1968 yılında tüm dünyada gelişen öğrenci hareketleri Türkiye'yi de etkiledi. Üniversite sayısının artmasıyla üniversite öğrencilerinin toplumsal olaylardaki etkinliği arttı. Öğrencilerin başlattığı yürüyüş, boykot vb. eylemler hem siyasi hem de toplumsal alanda etkili oldu. Bu dönemin en önemli değişimlerinden biri de kentli ve eğitilmiş nüfusun artmasıyla kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal alanda yer alma oranlarının yükselmesidir.

1960'lı yıllar sonrasında, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de teknolojinin yaşamdaki yeri artmaya başladı. Otomobil, buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyonun kullanımı hem yaşamın kalitesini artırmış hem de yaşam kültürünü etkilemiştir. 1950'lerde etkili olan radyonun yerini 1970'lerde televizyon almaya başladı. Türkiye'de ilk televizyon yayını, İstanbul Teknik Üniversitesinin (İTÜ) kendi bünyesinde 1952 yılında yaptığı yayındır. Sürekli yayınlar, 1970'lerde TRT tarafından yapılmaya başlanmış, 1982'de ilk renkli yayın gerçekleştirilmiştir.

Edebiyat alanında Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz gibi sanatçılar 1950'lerde başlayan etkilerini bu dönemde de sürdürdüler. Sinema alanında Rıfat Ilgaz'ın yazdığı "Hababam Sınıfı" dönemin simgelerinden biri hâline geldi (Görsel 7.27). Kemal Sunal, Şener Şen, Metin Akpınar, Zeki Alasya, Adile Naşit, Münir Özkul mizah filmleriyle ön plana çıkarken Cüneyt Arkın, Tarık Akan, Kartal Tibet, Kadir İnanır, Türkan Şoray, Filiz Akın, Fatma Girik dönemin simgesi hâline gelen birçok filme imza attılar. Metin Erksan'ın yönettiği "Susuz Yaz" filmi Berlin Film Festivali'nde "Altın Ayı" ödülünü alarak Türk sinema sektörüne ilk yurt dışı başarısını getirdi. Köyden kente göç sonrası yaşanan toplumsal sorunlar müzik alanında arabeskin doğmasına neden oldu. Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur, Müslüm Gürses arabesk müzik alanında ön plana çıktı. Bu dönemde, Anadolu Rock ile yabancı şarkılara Türkçe sözler yazılarak oluşturulan Türkçe pop müzik yaygınlık kazandı. Cem Karaca, Moğollar, Erkin Koray, Barış Manço, Ajda Pekkan, Sezen Aksu gençlik üzerinde etkili oldular. Giyim alanında özellikle ABD etkisi yaşandı. Kot pantolon ve spor ayakkabılar gençler arasında moda hâline geldi.

Görsel 7.27: Rıfat Ilgaz'ın yazıp Ertem Eğilmez'in yönettiği *Hababam Sınıfı* filmlerinden bir sahne

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgi doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (.....) Stalin “Barış içinde bir arada yaşama” politikasını uygulayan Sovyet lideridir.
2. (.....) ABD ile SSCB arasında 1969-1979 yılları arasında yapılan SALT 1 ve SALT 2 (Stratejik Silahların Sınırlandırılması) görüşmeleri yumuşama döneminin simgesi olarak kabul edilir.
3. (.....) Siyonizm, en geniş anlamı ile bütün Yahudileri Filistin’de bir araya toplamaktır.
4. (.....) Kudüs’te Mescid-i Aksa’nın kundaklanmak istenmesi üzerine Ürdün Kralı Hüseyin’in girişimiyle 1969’da Fas’ın başkenti Rabat’ta, İslam İş Birliği Teşkilatı kurulmuştur.
5. (.....) 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı, Suriye ve Mısır arasında gerçekleşmiştir.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

SSCB	Helsinki Nihai Senedi	SALT 2	Ayetullah Humeyni	Saddam Hüseyin	Akritis Planı
ENOSİS	İsrail	Camp David	EOKA	OPEC	Muhammet Ali Clay

1. AGİK tarafından 1975 yılında yayımlanan, Avrupa’da Soğuk Savaş Dönemi’nin yumuşama belgesi sayılmaktadır.
2., dünyada yaşanan ham petrol fiyatındaki düşüşü durdurmak, petrol üreten ülkeler arasında iş birliğini sağlamak amacıyla Venezuela’nın teklifiyle 1960’ta kuruldu.
3. Mısır ve İsrail arasında 17 Eylül 1978’de Antlaşması imzalanmıştır.
4. 1948 yılında Devleti’nin kurulması sürecinde bölgede yaşayan Filistinlilerin göçe zorlanması Filistinli Mülteciler Sorunu’nu başlatmıştır.
5. Küba krizinde, ABD ve karşı karşıya gelmiştir.
6. Vietnam Savaşı’na gitmeyeceğini açıklayan Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu, vatan haini ilan edilerek şampiyonlukları elinden alınmıştır.
7. SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesi üzerine ABD Senatosu Antlaşması’nı onaylamamıştır.
8. 1979 yılında Irak’ta darbe ile yönetimi ele geçiren, Sünni İslam dünyasının liderliğini amaçlayarak hızla silahlanmaya başlayınca İran-İrak ilişkileri gerilmiştir.
9. Başlangıçta İngiltere’ye karşı kurulan, İngiltere’nin Kıbrıs’tan çekileceğini ilan etmesi üzerine, Kıbrıs’ta yaşayan Türklere karşı silahlı eylemlere yönelmiştir.
10. 1966’da Patris gazetesinde yayımlanan ile Türk halkı ani bir saldırıyla yok edilmesi ve Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması hedeflenmiştir.

C. Aşağıda sağ sütunda verilen isimleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. Süveyş Kanalı'nı millileştiren Mısırlı liderdir.
b. 1959 yılında Filistin'in bağımsızlığını sağlamak amacıyla Filistin El Fetih Örgütünün kurulmasını sağlayan liderdir.
c. İran'da ABD yanlısı yönetimi, 1979 yılında başlayan bir ayaklanma ile yıkarak ABD ve İsrail karşıtı Şii İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan liderdir.
ç. 1983 yılında kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır.
d. 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında başbakan olan siyasetçidir.

1	Yaser Arafat
2	Ayetullah Humeyni
3	Rauf Denktaş
4	Bülent Ecevit
5	Saddam Hüseyin
6	Cemal Abdülnasır

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. OPEC üyeleri arasında;

- I. Venezuela,
- II. Suudi Arabistan,
- III. Irak

gibi devletlerden hangileri yer alır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve III E) I, II ve III

2. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in (Henri Kissinger) izlediği "Mekik Diplomasisi" yoluyla ortaya çıkan 1978 Camp David Antlaşması, aşağıdaki devletlerden hangileri arasında imzalanmıştır?

- A) Mısır - İsrail B) Hindistan - Afganistan C) Irak - Suriye
D) İngiltere - SSCB E) Japonya - Çin

3. ABD ve SSCB'nin yumuşama döneminde karşı karşıya geldiği olay aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kosova Krizi B) Irak Savaşı C) Dağlık Karabağ Sorunu
D) Küba Krizi E) Keşmir Sorunu

4. Aşağıdaki konferanslardan hangisinde Bağlantısızlar Hareketi ortaya çıkmıştır?

- A) Bandung Konferansı B) Potsdam Konferansı C) San Francisco Konferansı
D) Ouebec Konferansı E) Kahire Konferansı

5. Saddam Hüseyin'in hangi ülkeyi işgali ile Körfez Savaşı başlamıştır?

- A) Suriye B) Kuveyt C) Mısır D) Libya E) Bahrein

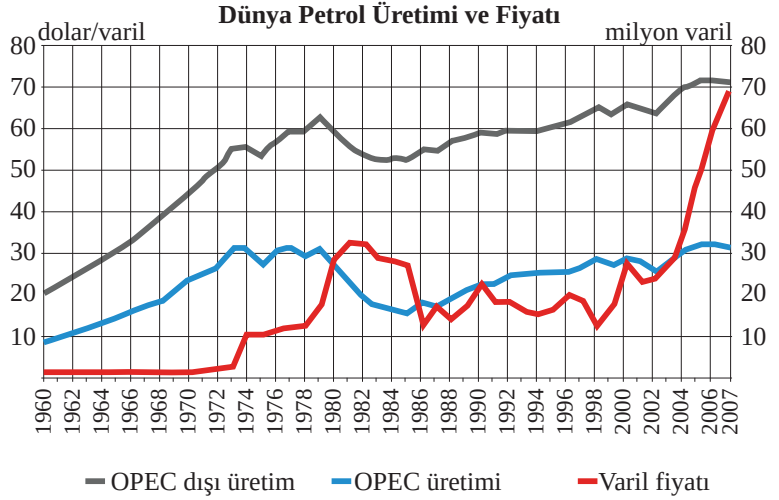
6. Yandaki tabloda petrol fiyatının yıllara göre değerleri verilmiştir.

Bu tablodaki yılları dikkate alarak petrol varil fiyatındaki artışların;

- I. Arap - İsrail Savaşı,
- II. İran - Irak Savaşı,
- III. Vietnam Savaşı,
- IV. Körfez Savaşı

gelişmelerinin hangileri ile ilgili olduğu söylenebilir?

- A) I, II ve III
- B) II, III ve IV
- C) I, II ve IV
- D) I, III ve IV
- E) II, III ve IV

7. ■ Türkiye'nin müttefikidir. Böyle bir karar almadan önce Türkiye, ile tam istişare yapmalıdır.
- Türkiye müdahale kararını 1960 yılındaki Garanti Anlaşması hükümlerine göre almıştır. Bu antlaşma garantör ülkeler arasında istişarede bulunmayı gerektirir. Bu nedenle Türkiye, Garanti Antlaşması'na taraf olan diğer ülkelere danışarak müdahalede bulunabilir.
- Kıbrıs'a yapılacak bu müdahale NATO üyesi ülkeler arasında bir savaşa yol açabilir.
- Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale SSCB'nin de soruna dahil olmasına neden olabilir. SSCB'nin Türkiye'ye karşı gerçekleştireceği herhangi bir saldırı karşısında NATO ülkeleri Türkiye'yi koruma yükümlülüğü altına girmeyebilir.
- Ada'da bulunan BM'nin, barış için gösterdiği çabalar Türkiye'nin adaya yönelik gerçekleştireceği bir müdahale ile sonuçsuz kalabilir.
- 1947 Temmuz'unda Türkiye ile arasında imzalanan Antlaşma'nın 4. maddesine dayanarak, Türkiye'nin Kıbrıs harekâtında kendisinden satın aldığı silahlar veya herhangi bir askerî teçhizatın kullanılmasını kabul etmemektedir.

<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/23142/591309.pdf>

Parçanın içeriği göz önünde bulundurulduğunda boşluklara yazılması gereken devlet aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A) Almanya
- B) Fransa
- C) İngiltere
- D) ABD
- E) Yunanistan

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodun okutunuz.

EBA

Bu Ünite
Neler Öğreneceğiz?

8.

Ünite

21. YÜZYIL EŞİĞİNDE
TÜRKİYE VE DÜNYA

KONULAR

- A. 1990 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel Gelişmeler
- B. 1990 Sonrasında Dünyada Yaşanan Gelişmeler ve Bunların Türkiye’ye Yansımaları

ANAHTAR KAVRAMLAR

- E-muhtıra
- İntifada
- Yasemin Devrimi
- Siyonizm
- Arap Baharı
- Mülteci

15 Temmuz Şehitler Köprüsü,
İstanbul, 2016

Hazırlık Çalışmaları

1. AB ile Türkiye ilişkilerinin tarihsel sürecini araştırarak Avrupa devletlerinin Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusundaki bakış açılarını değerlendiriniz.
2. 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında bulunduğunuz şehirde, Türk halkının “vatan ve millet sevgisiyle” gösterdiği direniş örneklerini görsel bir dosya hâlinde hazırlayınız.
3. SSCB'nin dağılmasıyla kurulan Türk cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin iş birliğini artırma çalışmalarını araştırarak bu çalışmaların sonuçlarını değerlendiriniz.
4. TİKA'nın kurulma amacını araştırınız. TİKA'nın yurt dışında yaptığı çalışmalar hakkında görsellerle desteklediğiniz bir sunum hazırlayınız.
5. Türkiye Cumhuriyeti'nin Irak ve Suriye'den gelen mülteciler için yaptığı yardım çalışmalarını inceleyiniz. Diğer komşu devletlerle Avrupa devletlerinin bu konuya bakış açısı ile Türkiye'nin bakış açısı arasındaki farklılıkları değerlendiriniz.

A. 1990 SONRASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYOKÜLTÜREL GELİŞMELER

1. 1990 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler

1980 Askerî Darbesi Türk siyasetini yeniden şekillendirmiştir. 1980 öncesinin tüm siyasi partileri kapatılarak parti liderlerine siyaset yasağı getirildi. MGK'nın izin verdiği ANAP, MDP ve HP'nin katıldığı seçim sonunda Turgut Özal liderliğinde ANAP Hükûmeti kuruldu. 1987 yılında yapılan referandum ile siyasi liderlere konulan siyaset yapma yasağının kaldırılmasıyla Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan siyasete geri döndüler. Kenan Evren'in görev süresinin dolması üzerine Turgut Özal 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. cumhurbaşkanı oldu. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olması sonrası başbakanlık görevini önce Yıldırım Akbulut, sonra kısa bir süre Mesut Yılmaz yürüttü (Görsel 8.1-2).

1991 seçimlerinden Süleyman Demirel liderliğindeki DYP (Doğru Yol Partisi) birinci parti olarak çıktı. 1993 yılında Turgut Özal'ın vefat etmesi üzerine Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. cumhurbaşkanı seçildi (Görsel 8.3).

Görsel 8.1: Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından Yıldırım Akbulut (1935-2021)

Görsel 8.2: Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından Mesut Yılmaz (1947-2020)

Görsel 8.3: Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu cumhurbaşkanı Süleyman Demirel (1924-2015)

Görsel 8.4: Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından Tansu Çiller (1946-...)

1993 yılında Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı olup başbakanlıktan ve DYP liderliğinden ayrılması üzerine DYP liderliğine seçilen Tansu Çiller (Görsel 8.4), 1993-1996 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın başbakanı olarak görev yaptı. Tansu Çiller döneminde AB ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalandı.

Etkinlik

1995 yılında AB ile imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türk ekonomisinin ihracat ve ithalat rakamlarına etkilerini değerlendiriniz.

1995 seçimlerinden RP'nin (Refah Partisi) Necmettin Erbakan liderliğinde birinci parti olarak çıkması ve sonrası yaşanan gelişmeler, Türk siyasi tarihinin önemli dönüm noktaları arasındadır. Seçimler sonrası, RP birinci parti olmasına rağmen Mesut Yılmaz liderliğinde ANAP-DYP (ANAYOL) azınlık hükûmeti kuruldu. ANAYOL Hükûmeti Meclis'te çoğunluğa ulaşamadığı için DSP tarafından dışarıdan desteklendi. Mart 1996'da kurulan ANAP-DYP koalisyonunun ömrü kısa oldu. Haziran 1996'da Necmettin Erbakan liderliğinde RP-DYP koalisyon hükûmeti kuruldu (Görsel 8.5).

Görsel 8.5: Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından Necmettin Erbakan (1926-2011)

Görsel 8.6: Ahmet Necdet Sezer (1941-...)

28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu tarafından alınıp hükûmete bildirilen tavsiye kararlarının hükûmet tarafından imzalanmaması üzerine Başbakan Necmettin Erbakan'ın istifası istendi.

Necmettin Erbakan'ın istifası sonrası Mesut Yılmaz başbakanlığında koalisyon hükûmeti kuruldu. 2000 yılında görev süresi dolan Süleyman Demirel yerine, Ahmet Necdet Sezer (Görsel 8.6) 10. cumhurbaşkanı seçildi.

2001 ekonomik krizi sonrasında yapılan erken seçim ile Meclise sadece AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) ile CHP girdi. AK Parti tarafından kurulan hükûmet ile 1991-2002 yılları arasında süren koalisyon hükûmetleri dönemi sona erdi.

2002 yılında kurulan AK Parti Hükûmeti'nde partinin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan siyasi yasaklı olduğu için başbakanlığı Abdullah Gül üstlendi. Recep Tayyip Erdoğan, siyaset yasağının kaldırılması üzerine 2003 yılında başbakan oldu.

2007 referandumu ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin anayasa değişikliği kabul edildi. Abdullah Gül (Görsel 8.7), TBMM tarafından seçilen son cumhurbaşkanı oldu. 2010 yılında düzenlenen referandum ile Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler, Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) yeniden yapılandırılması, YAŞ (Yüksek Askerî Şûra) kararlarının yargıya açılması, memura toplu sözleşme hakkı tanınması kabul edildi.

2014 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez cumhurbaşkanı halk tarafından seçildi. Seçimleri kazanan Recep Tayyip Erdoğan, 12. cumhurbaşkanı oldu (Görsel 8.8). Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ahmet Davutoğlu, AK Parti genel başkanı ve başbakan olarak göreve başladı.

Görsel 8.7: Türkiye Cumhuriyeti'nin on birinci cumhurbaşkanı Abdullah Gül (1950-...)

Görsel 8.8: Türkiye Cumhuriyeti'nin on ikinci cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan (1954-...)

Ahmet Davutoğlu, Mayıs 2016’da görevinden istifa etti. Ahmet Davutoğlu’nun istifası sonrasında, AK Parti genel başkanlığı ve başbakanlık görevini üstlenen Binali Yıldırım (Görsel 8.9) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin son başbakanı olarak görev yaptı.

Görsel 8.9: Türkiye Cumhuriyeti başbakanlarından Binali Yıldırım (1955-...)

Etkinlik

Tek parti hükûmeti, koalisyon hükûmeti ve azınlık hükûmeti kavramlarını araştırınız. Bu hükûmet türlerini kuruluş ve işleyişleri açısından karşılaştırınız.

2. 1990 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Gelişmeler

1989’da GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı (Görsel 8.10) kurularak bölgedeki yatırımların gerçekleştirilmesi için plan, altyapı, konut, sanayi, maden, tarım, enerji, ulaştırma ve diğer hizmetleri yapmak veya yaptırmak; yöre halkının eğitim düzeyini yükseltmek için gerekli tedbirleri almak veya aldirmek, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak amacıyla bölgede büyük bir ekonomik kalkınma hareketi başlatıldı.

Görsel 8.10: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Etkinlik

Güneydoğu Anadolu Projesi çerçevesinde yapılan faaliyetleri inceleyerek projenin bölgede ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yarattığı değişimi görsel kaynaklarla destekleyen bir sunu hazırlayınız.

1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları’yla serbest piyasa ekonomisine geçiş sonucunda oluşan yüksek enflasyon ve TL’nin değer kaybı ekonomiyi olumsuz etkilemeye başladı. 1980’de 20 milyar dolar olan dış borç, 2000 yılında 115 milyar dolara yükseldi. Tansu Çiller Hükûmeti enflasyonu düşürmek, TL’deki istikrarı sağlamak amacıyla 5 Nisan Kararlarını ilan etti. Bu dönemde 1 dolar 8 bin liradan 42.000 liraya çıkınca hükûmet, erken seçime gitmek zorunda kaldı (Tablo 8.1).

	1992	1993	1994	1995
Reel Büyüme (%)	6.4	8.1	-6.1	8.0
Enflasyon (TÜFE) (%)	70.1	66.1	106.3	93.6
Enflasyon (TEFE) (%)	62.1	58.4	120.7	88.5
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	64.3	52.1	77.8	60.6

Tablo 8.1: Türkiye’nin 1992-1995 Yılları Arası Ekonomi Rakamları

Ülkede yaşanan politik istikrarsızlık, yüksek faiz oranı, 1998 Rusya ekonomik krizi ve 1999 Marmara Depremi nedeniyle Bülent Ecevit Hükûmeti döneminde 2001 yılında “Kara Çarşamba” olarak ifade edilen ekonomik kriz ortaya çıktı. Gecelik faiz % 7500’e yükseldi. TL, döviz karşısında iki günde %57 değer kaybetti. 1,5 milyon kişi işsiz kaldı. Enflasyon %75’e yükseldi (Tablo 8.2).

	1999	2000	2001	2002
Reel Büyüme (%)	-6.1	6.3	-9.4	7.8
Enflasyon (TÜFE) (%)	64.9	39.0	68.5	29.7
Enflasyon (TEFE) (%)	53.1	32.7	88.6	30.8
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	65.4	51.0	75.7	69.8

Tablo 8.2: Türkiye'nin 1999-2002 Yılları Arası Ekonomi Rakamları

2001 krizinin çözümünde çare IMF'de aranmıştır. DB Başkan Yardımcılarından Kemal Derviş (Görsel 8.11), Türkiye'ye getirilerek ekonomiden sorumlu devlet bakanlığıyla görevlendirildi. Kemal Derviş tarafından hazırlanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlandı, ekonomide mali disiplin ve sıkı para politikasına geçilip krizin etkileri azaltılmaya çalışıldı.

2008 yılında, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak kabul edilen ekonomik kriz, ABD'den başlayarak tüm dünyayı etkiledi. Eylül 2008'de 158 yıllık yatırım bankası Lehmann Brothers'ın (Lehman Bradırs) (Görsel 8.12) batmasıyla başladığı kabul edilen ekonomik kriz sonrasında krediyle ev alanların ev kredilerini ödeyemez hâle geldi. Bunun sonucunda ABD'de taşınmaz mallar büyük ölçüde değer kaybetti. ABD'de başlayan kişisel iflaslar kısa sürede tüm dünyaya yayıldı.

2008 Dünya Ekonomik Krizi Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'nin AB üyesi devletlere ihracatının azalması sonucu cari açık arttı, büyüme oranının azalmasıyla artan işsizlik ve yoksullukla beraber Türkiye de küresel krizden nasibini aldı. İşsizlikle beraber yoksulluğun artması üzerine hükümet sosyal yardımları artırarak dar gelirli kesimin krizden etkilenmesini azaltmaya çalıştı. Bu nedenle 2008 krizinin Türkiye'ye etkisi, Avrupa ülkelerindeki kadar yıkıcı olmadı. Alınan önlemler, uygulanan sosyoekonomik paketler, kamu maliyesinin sağlam olması, siyasi ve ekonomik istikrardan taviz verilmemesi bu etkinin sınırlı kalmasını sağladı.

Görsel 8.11: Kemal Derviş (1949-2023)

Görsel 8.12: 2008 krizi, Lehman Brothers Yatırım Bankasının iflası ile başlamıştır.

3. 1990 Sonrasında Türkiye'de Yaşanan Sosyokültürel Gelişmeler

a. 1990 Sonrasındaki Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerin Sosyokültürel Hayata Etkileri

Etkinlik

IMF ile Türkiye arasındaki ilişkiler, 1958 ile 2013 yılları arasında devam etmiştir. 1958-2013 yılları arasında süren ekonomik iş birliği ve bu çerçevede uygulanan IMF ekonomik reçetelerinin Türk ekonomisine etkileri konulu bir araştırma yaparak elde ettiğiniz sonuçları sınıfta arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Türkiye Cumhuriyeti, 1990 sonrasında gerek liberal ekonominin sosyokültürel hayattaki etkileri gerek 17 Ağustos 1999 depremi gerekse bu dönemde dış destekli olarak artan terör hareketlerinin yarattığı olumsuzlukların etkisiyle sosyokültürel hayatta önemli bir dönüşüm yaşamıştır.

24 Ocak Kararları'nın en olumsuz yansımaları, ücretli kesim üzerinde olmuştur. Bu kararlar, işçi ve memur kesiminin gayrisafi milli hasıladan aldığı payı azalttı, yaşam kalitesini düşürdü. 1982 Anayasası'yla çalışan kesime getirilen sendikalaşma ve grev yasakları, çalışanların haklarını almasını zorlaştırmıştı. 2010 referandumu ile başlayan süreçte memurlara toplu görüşme hakkının verilmesi, 2012 Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile çalışanların sendikal haklarının iyileştirilmeye çalışılması bu dönemdeki olumlu düzenlemelerdir. 1950'lerde başlayan köyden kente göç, 1990'larda artarak devam etti. Ülkede tarımsal alanların azalması ve tarımsal iş gücünün köyden kente göç etmesi, tarımsal üretimin azalmasını beraberinde getirdi. Kent nüfusunun artmasıyla başlayan gecekondulaşma süreci 1990'larda da sürdü.

1990'lar sonrası kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayata katılımının artmasıyla kadın örgütleri, kadın hakları konusunda yaptıkları faaliyetlerle etkili olmaya başladı. 2000'lerden sonra kadınların iş gücüne katılım oranı %33'e ulaştı. 2000'lerden sonra, açılan üniversite sayısındaki artış, üniversite mezunu gençlerin çalışma yaşamındaki etkisini artırdı. 1993 yılında ODTÜ'de ilk genel ağ (internet) bağlantısının kurulması ile birlikte hızla gelişen genel ağ kullanımı, günlük hayatın bir parçası hâline geldi. Fatih Projesi (Görsel 8.13) ile birlikte sınıflarımıza akıllı tahta konulması, öğrencilere tablet bilgisayar dağıtılması, gençler arasında genel ağın ve teknoloji kullanımının gelişmesinde etkili oldu. 2000'lerden sonra bilgisayar ve akıllı telefon teknolojisinde yaşanan gelişmeler, özellikle sosyal medya denilen yeni bir iletişim ağıyla hayatın her alanında etkili olmaya başladı.

Görsel 8.13: Fatih Projesi ile öğrencilerimiz sınıflarında teknolojiyi yakından takip etme fırsatı buldular.

Bilgi Notu

Sosyal Medya

Günümüzde uzmanlar genel ağ kullanımının bir bağımlılığa dönüştüğünü vurgulamaktadır. Gençler arasında yaygınlaşan bilinçsiz ve aşırı genel ağ kullanımının “fomo” (gelişmeleri kaçırma korkusu) ve “hikikomori” (elini ayağını çekmek-sosyal çekilme) gibi hastalıkların ortaya çıkmasında etkili olduğunu belirten uzmanlar bu konuda ailelerin dikkatli olmasını, alanında uzman kişilerden destek almasını önermektedir.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Terörizm, topluma korku salma, insanları korkutma, yıldırma eylemlerinin tümüne verilen addır. Terörizmde amaç, siyasi ve toplumsal düzeni yasa dışı yollarla, şiddet kullanarak yeniden şekillendirmektir. Terörizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin birbirlerini zayıflatmak için başvurdukları yöntemlerden biridir. Özellikle emperyalist devletler, belirli coğrafyalardaki çıkarları doğrultusunda o ülkenin rejimine karşı terör olaylarını desteklemiştir. Terörizmde temel amaç, şiddet ortamıyla halkta korku ve panik yaratmak olduğu için eylemler sivillere yönelik gerçekleştirilir. Teröristler, toplum içinde sevgi ve saygı beslenen kişilere suikastlar, halkın toplu yaşadığı alanlara bombalı saldırılar ve intihar eylemleri düzenleyerek halkın rejime bağlılığını sarsıp devletin yarattığı güvenlik ortamının yetersiz olduğu düşüncesini yaymayı amaçlarlar. Terör örgütleri, eylemlerinde kullanacakları silahları almak, örgütlerine bağlı teröristlerin ihtiyaçlarını karşılamak için uyuşturucu madde, insan ve silah kaçakçılığı yapıp gasp, haraç, fidye ve hırsızlık yöntemlerine başvurur.

Türkiye’de 1980 sonrası ortaya çıkan PKK terör örgütünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde giriştiği terör olaylarında Suriye ve Irak’ta bulunan terör kamplarından destek alması, Türkiye dışında PKK’ye bağlantılı olarak faaliyet gösteren PYD ile ortak hareket etmesi, bölgede can kayıplarına yol açtı. 1999 yılında terörist elebaşının yakalanması sonrası büyük bir çöküşe geçen PKK terör örgütü, 2000’lerden sonra şehirler arası yollarda araç yakma (Görsel 8.14) ve şehirlerde bombalı saldırı düzenleme gibi eylemlerle etkili olmaya çalışsa da halkımızın duyarlılığı sayesinde bu eylemlerde başarılı olamamıştır .

Görsel 8.14: PKK Terör Örgütüince yakılan bir kamyon

Emperyalist devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda önce Irak’ta, ardından Suriye’de giriştiği faaliyetler ve bölgede yaşanan otorite eksikliği, farklı terör örgütlerinin ön plana çıkmasına neden oldu. Bu dönemde Suriye’de ortaya çıkıp Irak’a doğru genişleyen DEAŞ terör örgütü, Türkiye Cumhuriyeti’ni hedef gösterdi ve intihar bombacısı eylemleriyle sivil halkın yaşadığı alanlara yöneldi. Türkiye Cumhuriyeti, bu dönemde gerek PKK/PYD gerekse DEAŞ terör örgütlerine karşı tüm gücüyle mücadele etmiştir. Halkımız teröristlerle mücadelede kaybettiğimiz şehitlerimizin cenazelerinde tek yürek olmuş; vatanına, milletine ve devletine olan bağlılığını ifade etmiştir.

Son dönemde bu terör örgütleri dışında FETÖ terör örgütü ön plana çıkmıştır. Halkımızın dinî duygularını suistimal eden FETÖ terör örgütü, 15 Temmuz 2016’da laik, demokratik, sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkmak için hain bir planı gerçekleştirmek istedi. Ancak Türk halkı canını siper ederek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğinde, hükûmetiyle, muhalefetiyle, kahraman Türk askerî ve polislerle birlikte mücadele edip ordumuza sızmaya çalışan bu terör örgütünün emellerini gerçekleştirmesine engel oldu (Görsel 8.15). PKK/PYD, DEAŞ, FETÖ terör örgütlerinin bazen ayrı ayrı, bazen de birlikte gerçekleştirdiği terör faaliyetlerinin amacına ulaşamamasında Türk halkının vatani, milleti ve devleti için canını siper etmesinin rolü büyüktür.

Görsel 8.15: 15 Temmuz demokrasi nöbetlerinden bir görüntü

Türkiye Cumhuriyeti, ülke içinde ve ülke dışında Türkiye’ye karşı yürütülen terör faaliyetlerine karşı mücadelesini kararlı bir şekilde sürdürmektedir. Terörle mücadele konusunda yeni strateji ve politikalar üreten Türkiye, terörle mücadelede güvenlik önlemlerini artırma dışında terör örgütlerini kaynağına inerek yok etme politikasına yöneldi. Terörle mücadele amacıyla siyasi, askerî, hukuki, ekonomik ve sosyal alanlarda düzenlemeler yapılarak terör örgütlerinin kaynakları kurutulmaya çalışıldı. Terörle mücadele amacıyla yeni yasalar çıkarıldı. Hukuki kurallarla desteklenen olağanüstü hâl uygulaması ile ihtiyaç hâlinde güvenlik önlemleri artırıldı. Silah teknolojileri alanında yerli ve milli yatırımlara ağırlık verilerek terörle mücadelede askeri üstünlük sağlandı. Ülke içinde faaliyet göstermeye çalışan terör örgütlerine düzenlenen terör operasyonlarının artırılması dışında ülke dışındaki terör hedeflerine sınır ötesi harekâtlar düzenlenerek terör örgütlerine ağır darbe indirildi. Terör örgütlerinin en önemli maddi kaynaklarından olan yasa dışı kaçakçılık ve ticaret faaliyetleri önlenerek örgütlerin para kaynakları kurutuldu. Terörle mücadelenin en önemli ayağı olan toplumsal desteği sağlamak amacıyla halkın bilinçlendirilmesi amacıyla sosyal medya aracılığıyla bilgilendirme çalışmalarına ağırlık verildi. 15 Temmuz darbe girişiminde Türk halkının gösterdiği birlik ve dayanışma tüm bu çalışmaların başarıya ulaştığının göstergesi oldu.

b. 1990 Sonrası Bilim, Kültür, Sanat ve Spor Alanında Yaşanan Gelişmeler

1990’larda küreselleşmenin etkisiyle kültür, sanat ve spor alanında dünya kültürü ile yerel kültürler hızla kaynaşmaya başladı. Özel radyo ve televizyonların açılması, televizyonda renkli yayına geçilmesiyle televizyon ve radyonun günlük hayata etkileri arttı. 1990’lardan sonra kurulmaya başlayan müzik yayını yapan radyo ve televizyonlar sayesinde müzik alanındaki gelişmeler hızlandı. 1970’lerde gecekondü müziği olarak anılan arabesk 1990’lardan sonra daha popüler hâle geldi. Özellikle pop, rock müzik yapan sanatçıların arabesk müzik parçalarını kendi melodileriyle yeniden yorumlamaları sonucu genç nesil arabeskle tanıştı.

1990’lardan sonra pop ve rock temelli Batı müziği ön plana çıktı. Barış Manço, Cem Karaca, Erol Evgin, Ajda Pekkan, Sezen Aksu, Zülfü Livaneli, Ahmet Kaya popülerliklerini korurken Tarkan, Sertab Erener gibi sanatçılar yeni dönemde parladılar. Sertab Erener’in (Görsel 8.16) 2003 yılında Eurovision Şarkı Yarışması’nda birinci olması Türk müziğinin dünyadaki popülerliğini artırdı. Moğollar, MFÖ gibi 1970’lerden itibaren ön plana çıkan gruplar dışında kurulan yeni gruplarla birlikte rock ve metal türü müzikler popüler hâle geldi. Türk sanat ve Türk halk müziğinde Bülent Ersoy, Muazzez Abacı, İbrahim Tatlıses popülerliklerini sürdürdüler. Klasik müzikte Suna Kan, İdil Biret, Fazıl Say, Güher-Süher Pekinel dünya çapında ünlenerek Türkiye’yi başarıyla temsil ettiler.

1990’lardan sonra sinema salonlarının artması, sinemaya ilgiyi artırdı. Yabancı filmlerin ülkeye girişinin arttığı bu dönemde yerli filmlere ilgi her zaman ön plandaydı. Ülkede yaşanan sosyokültürel değişimleri yansıtan Eşkîya gibi filmler dışında özellikle komedi filmleri bu döneme damgasını vurmuştur. Kemal Sunal, Zeki Alasya, Metin Akpınar, Şener Şen dışında Cem Yılmaz, Şahan Gökçek, Ata Demirel ünlendiler. Atıf Yılmaz, Ömer Kavur, Zeki Demirkubuz, Yavuz Turgul ve Nuri Bilge Ceylan (Görsel 8.17) yönetmen olarak ön plana çıktılar. Cannes (Kan) Film Festivali’nde Nuri Bilge Ceylan’ın yönettiği “Üç Maymun” 2008’de en iyi yönetmen, “Kış Uykusu” ise 2014’te en iyi film ödülleri aldı. Tiyatro 1990’lardan sonra gelişmesini sürdürdü. Bu dönemde gelişen özel tiyatrolar sayesinde tiyatro toplumun tüm kesimine ulaştı. Genco Erkal, Ferhan Şensoy, Ali Poyrazoğlu, Nejat Uygur, Haldun Dormen, Demet Akbaş, Yıldız Kenter gibi sanatçılar tiyatro çalışmalarlarıyla halka tiyatroyu sevdirdiler.

Okuma yazma oranının ve üniversite mezunlarının artmasıyla edebiyata ilgi de arttı. Bu dönemde devlet tarafından açılan üniversiteler dışında kurulan vakıf üniversitelerinde mühendislik, tıp, hukuk, eğitim, iktisat, işletme gibi bölümlerin yanı sıra kültür, sanat ve spor alanında eğitim veren bölümlerin çoğalması kültürel faaliyetlerin artmasını sağladı. Yaşar Kemal, Murathan Mungan, Orhan Pamuk gibi yazarlar yurt içi ve yurt dışında ön plana çıktılar. Orhan Pamuk, 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanan ilk Türk yazar ünvanını aldı. 1980’lerden sonra ön plana çıkan gazeteler, sadece siyaset ve ekonomi alanında değil kültür, sanat ve spor alanında yaptıkları yayınlarla etkili oldu. 2000’lerden sonra genel ağırlıkla yayılmasıyla genel ağ haber siteleri gazetelerin etkisini azaltırken habere ulaşmanın kolaylığı arttı. 2010’lardan sonra ise sosyal medya ön plana çıktı.

Görsel 8.16: Sertab Erener (1964-...)

Görsel 8.17: Nuri Bilge Ceylan (1959-...)

Mikro sinir cerrahisinin kurucusu kabul edilen Gazi Yaşargil, “Yüzyılın Beyin Cerrahisi” ünvanıyla dünya çapında tanındı. 1997’de vefat eden Cahit Arf matematik alanındaki çalışmalarıyla ünlendi. Oktay Sinanoğlu 50 yıldır çözilemeyen bir matematik kuramını çözerek “Türk Einstein” ünvanını aldı. Halil İnalcık tarih alanındaki çalışmalarla tüm dünyada tanındı. Kalp hastalıkları uzmanı Mehmet Öz, kalp ameliyatlarında robot teknolojisini ilk kullanan doktor kabul edilir. 2015 yılında Aziz Sancar’ın (Görsel 8.18) kimya dalında Nobel Ödülü’nü alması ülkemizi gururlandırmıştır.

Görsel 8.18: Aziz Sancar (1946-...)

Spor alanında 1990’lardan sonra başarılarımız artmıştır. “Cep Herkülü” olarak ünlenen Naim Süleymanoğlu (Görsel 8.19), 1980 ve 1990’lı yıllarda kazandığı olimpiyat ve dünya şampiyonluklarıyla “halter sporunda dünyanın en büyük sporcusu” kabul edilmiştir. Bunun yanında 1994’te Dünya Serbest Güreş Şampiyonası’nda kazanılan dünya şampiyonluğu, spor alanındaki gelişmelerin güzel bir göstergesidir.

Görsel 8.19: Naim Süleymanoğlu (1967-2017)

Galatasaray 2000 yılında UEFA (Union of European Football Associations) (Avrupa Futbol Federasyonları Birliği) ve Süper Kupa’da şampiyonluğa ulaştı. Futbol millî takımımız 2002 Dünya Şampiyonası ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası’nda üçüncü oldu. Kadın voleybol millî takımımız, 2003 Avrupa Şampiyonası’nda ikinci oldu. Erkek basketbol millî takımımız, 2010’da dünya ikincisi oldu. Euro League’de (Yuro Lig) 2016-2017 sezonunda Fenerbahçe, 2020-2021 ve 2021-2022 sezonlarında ise Anadolu Efes takımı erkek basketbol takımları şampiyon olmuştur. Vakıfbank kadın voleybol takımı 2013-2017-2018 ve 2021 yıllarında Dünya Kulüpler Şampiyonası’nda şampiyon olurken aynı zamanda 2011-2013-2017-2018 ve 2022 Avrupa Şampiyonlar Ligi şampiyonluğuna ulaştı. Atletizmde Elvan Abeylegesse (Görsel 8.20), 2010 Avrupa Şampiyonası’nda beş bin ve on bin metrede altın madalya kazandı..

Görsel 8.20: Elvan Abeylegesse (1982-...)

4. 1990 Sonrasında Türkiye’de Yaşanan Darbe Girişimleri

1960 ve 1980 askerî darbeleri ile 1971 Askerî Muhtırası, demokrasinin gelişmesi açısından büyük olumsuzluklar meydana getirmiştir. Demokrasiyle yönetilen devletlerde hangi nedenle olursa olsun, hangi düşünceyle yapılsa yapılsın askerî darbelerinin savunulacak bir yanı yoktur. Askerî darbeler siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkarabilir. Tüm sorunların demokratik yöntemlerle demokratik kurallar çerçevesinde aşılması gerekir.

a. 28 Şubat 1997 Askerî Müdahalesi

1995 seçimleri sonrasında önce DYP-ANAP koalisyonu kurulmuştu ancak bu koalisyon uzun süreli olamadı. Haziran 1996’da RP ile DYP arasında Necmettin Erbakan’ın başkanlığında REFAHYOL adıyla anılan koalisyon hükümeti kuruldu. 28 Şubat Askerî Darbesi öncesi yaşanan bazı gelişmeler, müdahaleye gerekçe gösterilmiştir.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın 11 Ocak 1997 Cumartesi günü, başbakanlık konutunda tarikat liderlerine iftar yemeği vermesi üzerine, bazı yüksek rütbeli subaylar 22 Ocak 1997’de Gölçük’te toplanarak irticai faaliyetlerin artmasını eleştirdiler. 30 Ocak 1997’de Sincan Belediye Başkanı tarafından düzenlenen “Kudüs Gecesi” adlı etkinlikte sergilenen tiyatro oyunu, gazete ve televizyonlarda tepki ile karşılandı. Ardından 4 Şubat’ta Sincan’da askerî

birlikler tank ve zırhlı araçla geçiş yaptı (Görsel 8. 21). 5 Şubat'ta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Başbakan Erbakan'a laiklik konusunda dikkatli olunmasıyla ilgili bir uyarı mektubu gönderdi.

Ülkede yaşanan bu gelişmeler ışığında 28 Şubat 1997'de yapılan MGK (Millî Güvenlik Kurulu) toplantısı 9 saat sürdü. MGK, toplantının sonunda hükûmetin uyması için bir bildirge yayımladı. Bildirgede laiklik vurgusu yapılarak irticaya karşı alınacak tedbirler sıralanmıştır. Başbakan Erbakan, MGK kararlarının yumuşatılmaması hâlinde kararları imzalamayacağını açıkladı. Olumsuz yanıt alan Necmettin Erbakan 18 Haziran'da başbakanlık görevini koalisyon ortağı Tansu Çiller'e bıraktığını açıklayarak istifa etti.

28 Şubat Müdahalesi seçilmiş bir hükûmetin MGK tarafından yayımlanan bir bildiri ile istifaya zorlanması nedeniyle demokrasi açısından olumsuz bir sürecin başlamasına yol açtığı için eleştirildi. Hükûmetin istifası sonrası Meclis'te en çok milletvekili olan ikinci partinin lideri Tansu Çiller yerine Mesut Yılmaz'a hükûmet kurma görevinin verilmesi, demokrasi kural ve gelenekleri açısından tartışmalı bir ortamın oluşmasına neden oldu. Bu dönemde siyasi ve ekonomik krizlerin ortaya çıkması ile uygulanan antidemokratik yönetim sonucu özgürlüklerin kısıtlanması toplumun tepkisini çekti. Anayasa Mahkemesinin kararıyla RP'nin kapatılması üzerine FP (Fazilet Partisi) kuruldu.

b. 27 Nisan 2007 E-Muhtırası

2006 yılından itibaren Türkiye'de yaşanan bazı gelişmeler, yurt içi ve yurt dışındaki bazı odakların yeni bir darbe girişi için zemin hazırlama çalışmaları olarak kabul edilmektedir. 2007 yılında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde ülkedeki süreç daha da gerginleşti. AK Parti tarafından gösterilecek cumhurbaşkanı adayının partili kimliği taşınamaması gerektiği gazetelerde ifade edilmeye başlandı. İlk olarak Ankara Tandoğan'da düzenlenen cumhuriyet mitinglerinde laiklik vurgusu ön plana çıkarıldı. AK Parti, 24 Nisan'da partinin kurucularından Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı adayı ilan etti. AK Partinin Mecliste 354 milletvekili vardı. Bu süreçte, cumhurbaşkanı seçimlerinde Meclis milletvekili sayısının 2/3'ü olan 367 milletvekili oylamaya katılmazsa cumhurbaşkanı seçimi yapılamaz iddiası ortaya atıldı. Meclisteki diğer partiler oylamaya katılmama kararı alınca 361 milletvekilinin katıldığı cumhurbaşkanlığı seçimi, iptal edilmesi için CHP tarafından Anayasa Mahkemesine götürüldü. Mecliste cumhurbaşkanlığı seçimlerinin birinci turunun yapılmasından sonra gece 23.17'de Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmi web sitesinden "e-muhtıra" olarak nitelendirilecek bildiri yayımlandı (Görsel 8.22).

Görsel 8.21: 4 Şubat 1997'de Sincan'da yürüten zırhlı askerî birlikler

Görsel 8.22: Genelkurmay Başkanlığı 27 Nisan 2007'de e-muhtırayı yayımladı.

Muhtırada laiklik konusundaki hassasiyetini vurgulayan TSK, gazete haberlerine dayanarak “dinî duyguların istismar edildiği” tespitini yapmış; laiklik karşıtı hareketlerin arttığı uyarısında bulundu. Muhtırada cumhurbaşkanlığı seçimine de değinen TSK, cumhurbaşkanlığı seçiminde öne çıkan laiklik tartışmalarından rahatsız olduğunu belirtti.

28 Nisan 2007’de, AK Parti Hükûmeti adına yapılan açıklamada, görevleri anayasa ve yasalarla tayin edilen genelkurmay başkanlığının, cumhurbaşkanlığı seçiminin anayasa mahkemesine götürüldüğü bir süreçte böyle bir bildiri yayımlamasının yargıyı etkileme amaçlı algılanabileceği belirtilerek hükûmetin Anayasa’nın ilk üç maddesindeki temel ve ortak değerlerin korunması konusundaki hassasiyeti vurgulandı. Bu sırada Anayasa Mahkemesi tarafından cumhurbaşkanlığı seçim kararının iptal edilmesi ve gazetelerde genel olarak muhtıra lehinde yazılar kaleme alınması üzerine ülkede gergin bir süreç oluştu. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki hükûmet, ülkede oluşan gergin sürecin demokrasi yoluyla aşılması amacıyla erken seçime gitmeye karar verdi (Görsel 8.23).

Görsel 8.23: Recep Tayyip Erdoğan, e-muhtıra üzerine erken seçim kararı aldı.

22 Temmuz 2007 seçimleri sonrasında Abdullah Gül’ün on birinci cumhurbaşkanı seçilmesiyle e-muhtırayla başlayan süreç sona ermiştir.

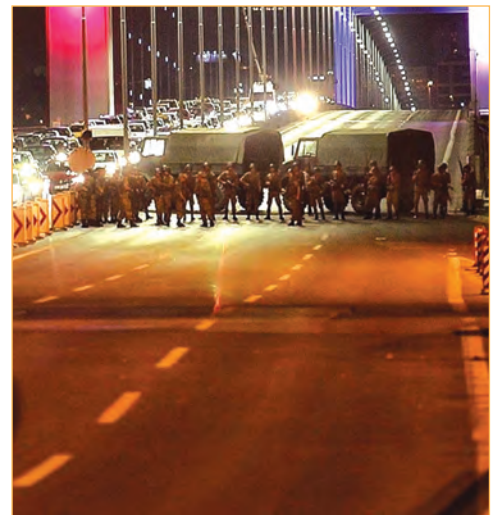
c. 15 Temmuz 2016 Darbe Kalkışması

Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), hainleri de girişeceği hain darbe planının hazırlıklarına 1970’lerde başlamış; 1980’lerden itibaren okullar ve dershaneler açarak devlet içinde kadrolaşma çalışmalarını hızlandırmıştır.

FETÖ’nün faaliyetleri konusunda ilk ciddi çalışma 1999’da başladı. Bu dönemde Ankara Emniyet Müdürlüğü çerçevesinde hazırlanan “Fetullah Gülen Grubunun Devlet İçindeki Yapılanması ve Amaçları” isimli rapor sonrası FETÖ elebaşı apar topar yurt dışına kaçtı. 2000 yılında DGM Başsavcılığı “Fetullahçı Terör Örgütü” ismini kullandı. Başsavcılık, “laik devlet yapısını değiştirerek dinî kurallara dayalı bir devlet düzeni kurmak amacıyla örgüt kurmak” suçundan Fethullah Gülen’e dava açtı.

15 Temmuz’daki darbe girişimiyle ilgili istihbarat birimlerine ulaşan ilk bilgi, saat 16.00 sıralarında Kara Havacılık Komutanlığında görevli bir subayın FETÖ üyesi askerlerin MİT Müsteşarını ele geçirmek için MİT’e saldıracağı konusunda bir ihbarda bulunmasıdır. MİT, darbe girişiminden haberdar olur olmaz genelkurmayla iletişime geçmiş; Genelkurmay Başkanlığı da hava kuvvetlerine ait havadaki tüm uçakların indirilmesini, yerdeki uçakların havalanmasına izin verilmemesini emretmiştir.

FETÖ üyesi darbeci askerler, İstanbul Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprülerinin Anadolu-Avrupa geçişini kapattılar. (Görsel 8.24). Bu gelişme üzerine Başbakan Binali Yıldırım, “*Milleti temsil*

Görsel 8.24: FETÖ’ye bağlı askerler Boğaziçi Köprüsü’nü kapattılar.

eden hükümet iş başındadır. Bu kalkışmayı yapanlar, bu çığırnlığı yapanlar, bu kanunsuz eylemin içerisinde olanlar en ağır şekilde bedelini ödeyeceklerdir.” sözüyle ordu ve polis teşkilatının büyük kısmının bu hain eyleme katılmadığını, cumhurbaşkanının ve hükümetin görevlerinin başında olduğunu açıkladı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan canlı yayındaki bir haber kanalına bağlanarak görüntülü yaptığı konuşmada vatan-daşlarımızı şehir meydanlarına davet edip onlardan darbeye karşı direnmelerini istedi (Görsel 8.25)

Türk halkı darbe girişimine karşı bulundukları şehirlerde meydanlara akın etti (Görsel 8.26-27).

Yaptıkları kahramanca direniş nedeniyle daha sonra TBMM tarafından “Kahramankazan” ünvanı verilen Kazan halkı, darbenin yönetim merkezi olan Akıncı Üssü’nün önünde toplanmaya başladı. Saat 02.16’da darbenin önlenmesindeki en kritik olaylardan biri yaşandı.

Görsel 8.25: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: “Milletimizi meydanlara davet ediyorum. Ben de cumhurbaşkanı olarak meydanlara geliyorum.” mesajını verirken

Görsel 8.26: 15 Temmuz 2016'da Türk halkı sokaklara akın etti.

Görsel 8.27: 15 Temmuz 2016'da Atatürk Havalimanı'nda toplanan Türk halkı

Özel Kuvvetler Komutanlığına girmeye çalışan darbeci generali etkisiz hâle getirerek darbecilerin amacına ulaşmasını önleyen ve daha sonra cuntacı askerler tarafından şehit edilen Ömer Halisdemir (Görsel 8.28), Türk demokrasi tarihinin simgelerinden biri hâline geldi.

15 Temmuz darbe girişimine karşı ülkemizin tüm vatandaşları, hangi siyasi fikirde olurlarsa olsunlar, meydanlara inerek darbecilerin tanklarına, zırhlı araçlarına, silahlarına canları pahasına direndiler. Darbe girişimi sırasında 248 kişi şehit olurken 2196 kişi yaralandı. 15 Temmuz sonrasında ülkenin her yerinde başlatılan demokrasi nöbetlerinde kent meydanlarını dolduran vatandaşlarımız ellerinde bayrakları, gönüllerinde vatan sevgisiyle devletimizi, cumhuriyetimizi, demokrasimizi, bağımsızlığımızı korumak için bir araya geldiler.

Görsel 8.28: Ömer Halisdemir (1974-2016)

Girişimi'ne karşı verilen en büyük cevap ise 7 Ağustos 2016'da düzenlenen Yenikapı Mitingi'dir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısı üzerine AK Parti, CHP ve MHP liderlerinin bir araya geldiği Yenikapı Mitingi'nde darbeye karşı birlik ve uzlaşma mesajı verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük mitingi olan Yenikapı Mitingi'ne katılan milyonlar, cumhuriyete ve demokrasiye inançlarını dile getirmişlerdir (Görsel 8.29).

Görsel 8.29: Yenikapı Mitingi

B. 1990 SONRASINDA DÜNYADA YAŞANAN GELİŞMELER VE BUNLARIN TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Dünyada 1990 sonrasında “küreselleşme” döneminin başladığı kabul edilir. Bütünleşme, entegrasyon (uyum) ve dayanışmanın ön plana çıktığı küreselleşme sürecinde devletler arasındaki bilimsel, teknolojik, sanatsal, kültürel ve sportif etkileşim artmıştır.

1. SSCB'nin Dağılması Sonrası Kurulan Türk Devletleri ile İlişkiler

SSCB, Mihail Gorbaçov Dönemi'nde başlatılan “glasnost” (açıklık, şeffaflık), “perestroyka” (yeniden yapılanma) adlı demokratikleşme hareketi sonrası parçalanma sürecine girdi. SSCB'nin parçalanması, Soğuk Savaş'ın sonu kabul edilir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte SSCB'ye bağlı yaşayan Türkler, bağımsızlıklarını ilan ederek Azerbaycan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Türkmenistan Cumhuriyeti devletlerini kurdular. Sovyet Rusya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden ilk Türk devleti Azerbaycan Cumhuriyeti'dir. Başkenti Bakü olan Azerbaycan; petrol, doğal gaz ve demir madeni bakımından zengin bir devlettir. Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki sınır, Türkiye'nin en kısa kara sınırı olma özelliğine sahiptir. Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti Taşkent'tir. Özbekistan ekonomisi; pamuk, altın, uranyum ve doğal gaz üretimine dayanır. Başkenti Astana olan Kazakistan Cumhuriyeti, 2.727.300 km² yüz ölçümü ile Müslüman ülkeler ve Türk devletleri arasında yüz ölçümü bakımından en büyük devlettir. Başkenti Bişkek olan Kırgızistan, ülkenin %65'ini kaplayan Tanrı Dağları nedeniyle “Orta Asya'nın İsviçre'si” olarak adlandırılır. Türkmenistan'ın başkenti ise Aşgabat'tır. Türkmenistan, pamuk üretimi ve yer altı maden kaynakları açısından zengin bir devlettir.

Bilgi Notu

Hocalı Katliamı (1992)

SSCB'deki iç çekişmelerden yararlanmak isteyen Ermenistan, Karabağ'ı işgal edip 26 Şubat 1992'de Hocalı bölgesinde yaşayan 613 Azerbaycanlı sivili katlederek bölgedeki Azerbaycan Türklerini göçe zorladı. Türkiye Cumhuriyeti, 1992 yılında Azerbaycan Türkleri ile Ermeniler arasındaki çatışmalara son vermek için Karabağ'ı alan Ermenistan'a karşılık, Nahçıvan koridorunun Azerbaycan'a verilmesini teklif etti. Ermenistan teklifi kabul etmeyince Türkiye Cumhuriyeti, 1992'de Türkiye-Ermenistan sınırını kapattı.

Kitap yazarları tarafından kaleme alınmıştır.

Görsel 8.30: Hocalı Katliamı'nda 613 Azerbaycanlı hayatını kaybetti.

1991 yılından itibaren SSCB'den ayrılarak bağımsız olan Türk devletleriyle Türkiye Cumhuriyeti arasında siyasi, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin liderliğinde TÜRKSOY, TİKA, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Yunus Emre Enstitüsü oluşturuldu. TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) ; Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan tarafından 1993'te kuruldu (Görsel 8.31). TÜRKSOY'un kurulma amaçları; Türk kültürünün araştırılıp geliştirilmesi, Türk kültürünün dış etkenlerle farklılaşmasının engellenmesi, Türkçe konuşan devletler ve topluluklar arasında kültürel ilişkileri geliştirmek olarak sıralanabilir.

Görsel 8.31: TÜRKSOY'un logosu

TİKA (Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), 1992 yılında Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ile Türkiye'ye komşu ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, üye devletler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda iş birliğini geliştirmek amacıyla kuruldu (Görsel 8.32). Zamanla çalışmalarını evrensel hâle getiren TİKA, günümüzde ofislerinin bulunduğu ülkelerle beraber 5 kıtada 170'e yakın ülkede kalkınma merkezli iş birliği çalışmaları yapmaktadır. Ülkemiz TİKA aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Orta Doğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübesini paylaşarak ortak çalışmalar yürütmektedir.

Görsel 8.32: TİKA'nın logosu

Bilgi Notu

TİKA (Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı)

Büyüyen, gelişen ata topraklarımızda yaptığımız çalışmaların niteliği zaman içinde değişmiştir. 1995 yılına kadar kardeş ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler yürüten TİKA, o tarihten itibaren eğitim ve kültürel iş birliği çalışmalarına ağırlık vermiştir. Biliyoruz ki her şeyin başı nitelikli, iyi yetişmiş insan nüfusuna sahip olmaya bağlıdır. Nerede bir millet iyi bir eğitim sistemine sahipse, bilimi ve teknoloji yakından takip

ediyorsa orada sürdürülebilir kalkınmadan söz edilebilir. Bu yüzden TİKA 1995 yılından sonra ata topraklarında eğitim faaliyetlerini hızlandırmış; okullar, kütüphaneler, laboratuvarlar inşa edilmiş, üniversitelere teknik donanım yardımları yapılmıştır.

(...) Ülkemizin dünyada ve bölgesinde önemli bir aktör haline gelme çabasının bir uzantısı olarak 2000’li yıllardan itibaren dış politika anlayışımız önemli değişimler geçirmiştir. Bu değişim doğrultusunda TİKA faaliyet coğrafyasını genişletmiş; 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25’e, 2012 yılında ise 33’e yükseltmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı bugün 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 150 ülkede faaliyet göstermektedir. Ülkemizin izlemiş olduğu aktif ve ilkeli dış politikaya bağlı olarak çalışma yaptığımız ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Türkiye, TİKA aracılığı ile dost, kardeş ve akraba ülkelere yönelik olarak yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası bulunmaktadır.

(...) 2002 yılında ülkemizin kalkınma yardımları 85 Milyon ABD doları iken bu rakam 2017 yılında 8 milyar 120 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Aynı zamanda Türkiye dünyada en fazla insani yardım yapan ülkedir.

Genel ağdan alınmıştır. (Metin aslına uygun olarak genel ağdan alınmıştır.)

Yunus Emre Vakfına bağlı olarak 2007 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsü, Türk dilini, kültür ve sanatını tanıtmak için etkinliklerde bulunmak, yurt dışında Türkoloji bölümleri açıp Türkçe öğretimini desteklemek amacıyla kuruldu (Görsel 8.33). Yunus Emre Enstitüsü, yurt dışında bulunan elliden fazla kültür merkezi aracılığıyla Türkiye’nin kültürel mirasının, Türkçenin tüm dünyaya tanıtılması ve öğretilmesi görevini üstlenen, “Türkiye’nin sesi” olan bir kültür kurumudur.

2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı; yurt dışında yaşayan Türklere, soydaş ve akraba topluluklara, Türkiye’de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilere yönelik çalışmaları organize eden, bu alanlarda verilen hizmet ve faaliyetleri geliştirme görevini yerine getiren kuruluştur (Görsel 8.34). Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının önemli amaçlarından biri de soydaş ve akraba topluluklarla ekonomik, sosyal ve kültürel bağları güçlendirmektir.

2. Türkiye-AB İlişkileri

Günümüzdeki AB’nin temelleri, 1951’de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğudur. 1957’de AET adını alan birlik, 1992 Maastricht (Mastriht) Antlaşması’yla AB’ye dönüştü. Türkiye Cumhuriyeti, 1959’da AET’ye ortaklık başvurusu yaptı. 1963 Ankara Antlaşması ile Türkiye-AET Ortaklık Antlaşması yapıldı. Türkiye, 1987 yılında AT’ye üyelik başvurusunda bulundu. 1996’da Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Anlaşması imzalandı. 1999 Helsinki Zirvesi’yle Türkiye’ye adaylık statüsü tanındı. 2005 Lüksemburg Zirvesi’yle Türkiye’nin tam üyeliği için müzakere süreci başladı. 2008 yılında AB Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi’ni kabul etti. 2010 yılında AB Konseyi kararı ile İstanbul, Avrupa Kültür Başkenti ilan edildi. Türkiye Cumhuriyeti AB’ye üyelik konusunda istek ve kararlılığını göstermek için AB Bakanlığını kurdu. 2013 yılında “AB ile Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Zaptı ve Geri Kabul Anlaşması” imzalanarak nihai hedefi Türk vatandaşlarına uygulanan Schengen (Şengen) vizesinin kaldırılması olan vize muafiyeti süreci resmen başlatıldı. 2014 yılında AB ile Türkiye arasında “Geri Kabul Anlaşması” imzalandı. 2015’te Brüksel’de gerçekleştirilen AB Liderler Zirvesi’nde, Türkiye ve AB arasında AB’ye yönelik mülteci akınının kontrol edilmesine yönelik eylem planı üzerinde anlaşıldı.

3. Bosna-Hersek Savaşı

Uzun yıllar Osmanlı Devleti hâkimiyetinde barış ve huzur içinde yaşayan Balkanlarda, 2 milyonu aşkın Türk yaşamaktadır. Devlet Başkanı Tito’nun ölümü sonrası kaos içine düşen Yugoslavya’da Slobodan Miloseviç liderliğindeki Sırbistan’ın baskıcı politikasına karşı ilk olarak 1990’da Slovenler, ardından Hırvatlar bağımsızlıklarını ilan etti. 1991’de Sırp-Hırvat çatışması başlaması üzerine Bosna-Hersek ve Makedonya da bağımsızlıklarını ilan

etti. Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanını kabul etmeyen Sırp- lar, 1992'de Bosna'nın %70'ini ele geçirip Karadağ ile birlikte Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. 1992'da yapı- lan referandum ile Bosna-Hersek'in bağımsızlığı kabul edildi. Bağımsızlığın ilanı sonrası, Aliya İzzetbegović cumhurbaşkanı seçildi (Görsel 8.35).

Etkinlik

Aliya İzzetbegović'in hayat hikâyesini inceleyerek ona "Bilge Kral" ünvanı verilmesinin nedenlerini açıklayınız.

Görsel 8.35: "Bilge Kral" lakaplı Aliya İzzetbegović (1925-2003)

Sırp ve Hırvat milisler tarafından Boşnaklara karşı girişilen saldırılar sonucunda 1992'de başlayan Bosna-Hersek Savaşı 1995'e kadar devam etti. İlk olarak Sırp- ların saldırısıyla başla- yan savaşta Hırvatların da katılmasıyla bölgede yaşayan Müslüman halka karşı büyük bir katliam uygulandı. 9 ay süresince saldırıya uğrayan Mostar şehri ağır bomba saldırısıyla harabeye döndü. Osmanlı Devleti tarafından 1566 yılında inşa edilen ve şehrin simgesi olan Mostar Köprüsü Hırvat topçularının açtığı ateş sonucu yıkıldı.

Bosna-Hersek Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Sırp- lar saldırıya geçerek Srebrenica (Srebrenitsa) ve çevresinde yaşayan Müslüman halkı abluka altına aldılar. BM Güvenlik Konseyi Srebrenica'yı güvenli bölge ilan ederek Sırp ve Hırvat milislerin bölgeye saldırılarına izin verilmeyeceğini ilan etti. Sırp- lar BM Güvenlik Konseyi kararına rağmen bölgede yaşayan Müslüman halka uyguladıkları ablukayı 1995 yılına kadar sürdürdüler. Sırp- lar tarafından uygulanan baskı sonucunda bölgede yaşayan Boşnakların Srebrenica'ya sığınmasıyla birlikte kentin nüfusu hızla arttı. Sırp Güçleri, bölge BM tarafından güvenli bölge ilan edilmesine rağmen 11 Temmuz 1995'te Radko Miladić komutasında şehri top ateşine tutarak saldırıya geçti. BM adına şehri koruyan Hollandalı askerlerin Sırp saldırılarına seyirci kalmaları nedeniyle bölge kısa sürede Sırp- lar tarafından ele geçirildi. Srebrenica'nın Sırp- ların eline geçmesi üzerine şehirde yaşayan on binlerce Müslüman Srebrenica yakınlarındaki Potoçari köyünde bulunan BM askerî kampına sığınmak istediler. Müslümanların 6 bin kadarı askeri kampa girebilse de yaklaşık 20 bin kişi kampa girmeyi başaramadı. Kampı kuşatan Sırp- ların tehditleri ve Müslüman halka zarar verilmeyeceği sözünü vermeleri üzerine BM askeri kampında bulunan Hollandalı askerler kamp içindeki Müslüman halkı zorla kampın dışına çıkardılar. Tarihe Srebrenica Soykırımı olarak geçen olayla kamp dışına çıkarılan Müslüman Boşnakların 8 binden fazlası Sırp- lar tarafından katledildi. Sırp- lar tarafından Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da yer alan Markale pazarına ilk saldırı 1994'te gerçekleşmiş saldırıda 68 sivil hayatını kaybederken 144 sivil yararlanmıştı. Ağustos 1995'te yine Sırp- lar tarafından gerçekleştirilen bombalı saldırı sonucunda ise 43 sivil hayatını kaybetmiş, 75 sivil yaralanmıştı. Bosna-Hersek Savaşı'nda 1992-1995 yılları arasında kuşatma altında kalan Saraybosna'da 1601'i çocuk olmak üzere toplam 11 bin 541 kişi Sırp- lar tarafından öldürüldü.

Sırp- ların Srebrenica Katliamı ve Markale pazarına ikinci kez yaptığı saldırı dünya genelinde büyük bir tep- kiyle karşılandı. NATO ikinci Markale saldırısı sonrasında Sırp hedeflerine büyük bir hava saldırısı düzenledi. Hava saldırısı sonrasında büyük bir askeri kayba uğrayan Sırp- lar, ABD girişimiyle 5 Eylül 1995'te Cenevre'de başlayan barış görüşmelerine katılmayı kabul etmek zorunda kaldılar. 21 Kasım 1995'te ABD'de imzalanan Day- ton (Deytin) Antlaşması ile; Bosna-Hersek Devleti'nin daha önce kabul edilen uluslararası sınırlara uygun olarak Bosna-Hersek Federasyonu ve Bosna Sırp Cumhuriyeti adıyla iki birimden oluşacak şekilde kurulduğu ilan edildi. Antlaşmayı imzalayan Bosna-Hersek Cumhuriyeti Devlet Başkanı Aliya İzzetbegović, Yugoslavya Federal Cum- huriyeti Devlet Başkanı Slobodan Milošević ve Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tuđman (Franko Tujman) La Haye'de (Lahey) kurulacak savaş suçları mahkemesine yardımcı olacaklarını ilan ettiler.

Dayton Antlaşması sonrası Paris'te tekrar bir araya gelen Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Hırvatistan temsilcileri 14 Aralık 1995'te nihai antlaşmayı imzalayarak Bosna-Hersek Savaşı'na resmen son verdiler. 1992-1995 yılları arasında süren Bosna-Hersek Savaşı'nda %83'ü Boşnak, %10'u Sırp, %5'i Hırvat olmak üzere 100.000'den fazla insan hayatını kaybetti. Bosna-Hersek'te yaşayan nüfusun yarısından fazlası göç etmek zorunda kalarak evini kaybetti. Bölgeden göç eden yaklaşık 1,2 milyon Müslüman mültecinin 500 bini komşu ülkelere sığınırken 700 bin kadar Müslüman da Avrupa devletlerine sığınmak zorunda kaldı.

NATO tarafından Bosna-Hersek'te barışı sağlamak için kurulan IFOR (The Implementation Force-Barışı Uygulama Gücü) Bosna-Hersek'te düzenin yeniden sağlanması amaçlı çalışmalar yürütmüş, Türkiye de bu güçte yer alarak bölgede huzurun sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

4. Orta Doğu'da Meydana Gelen Gelişmeler

Körfez Savaşları

a) I. Körfez Savaşı

İran-Irak Savaşı sırasında ekonomik krize giren Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, İran-Irak Savaşı sürecinde petrollerine el koyduğu iddiası ile Kuveyt'ten savaş sırasında aldığı borçlarını silmesini istedi. İsteği reddedilen Saddam Hüseyin, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti. Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle bölgedeki dengelerin değişmesinden rahatsız olan ABD ve Avrupa devletleri BM'e başvurarak Irak'a Kuveyt'ten çekilmesi konusunda baskı uygulanması konusunda karar alınmasını istediler. BM, Irak'ı kınayarak işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesini istedi. Irak'ın işgal ettiği topraklardan çekilmemesi üzerine Irak'a ekonomik ve askeri ambargo uygulanması kararını alan BM ayrıca ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Mısır, Suudi Arabistan ortaklığında kurulan uluslararası kuvvetle Irak'a askerî harekât düzenledi. BM tarafından oluşturulan uluslararası kuvvete karşı direnemeyerek yenilen Irak, Kuveyt'ten çekilmek zorunda kaldı. 1991 yılında BM tarafından önerilen ateşkes ile; Irak'ın nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardan arındırılması kararı alınırken Irak anlaşma şartlarını yerine getirinceye kadar ambargo uygulamasının devam edeceği ifade edildi.

I. Körfez Savaşı'nda yenilen Irak'ta merkezi otoritenin bozulmasıyla birlikte Saddam liderliğindeki Baas rejimine muhalif olan Kürtler Irak'ın kuzeyinde isyan ederken Şii gruplar ise Irak'ın güneyinde ayrılıkçı hareket başlattılar. Baas rejiminin isyanları şiddetle bastırmak istemesi üzerine Irak askerlerinin 36. paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyine geçmesi yasaklandı. ABD, İngiltere ve Fransa tarafından bölgedeki ateşkesin sürmesini sağlamak ve Türkiye'ye iltica edenlere koruma kalkını oluşturmak amacıyla "Çekiç Güç" adıyla askeri birlik oluşturuldu. Baas rejiminin Kuzey Irak'taki egemenliğini kaybetmesi ile bölgede oluşan otorite eksikliğinden yararlanan PKK terör örgütünün Kuzey Irak'a yerleşmesiyle Türkiye için bölgede güvenlik sorunu oluştu.

b) II. Körfez Savaşı

ABD Başkanı George W. Bush (Corç W. Buş) 11 Eylül 2001'de düzenlenen terör saldırıları sonrasında terörizme karşı mücadeleyi başlattığını ilan etti. ABD ilk olarak 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El- Kaide terör örgütüne ev sahipliği yapan Afganistan'a saldırdı. Afganistan'a düzenlenen askerî müdahale sonrası Irak'a yönelen ABD Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu gerekçesiyle BM'e başvurarak Irak'a kitle imha silahlarının yok edilmesi konusunda baskı uygulanmasını istedi. Irak, BM yetkililerinin ülke içindeki askeri tesislerde denetleme yapmasına izin vererek BM kararlarını kabul edeceğini ilan etti. BM tarafından görevlendirilen yetkililerin Irak'ın kitlesel imha silahlarına sahip olmadığı rapor etmesi üzerine BM ile Irak arasındaki ilişkiler yumuşadı.

ABD'nin Saddam Hüseyin ve ailesinin Irak'ı terk etmesi isteğinin Irak tarafından reddedilmesi üzerine ABD, İngiltere, İtalya, İspanya, Macaristan, Portekiz, Danimarka ve Çek Cumhuriyeti tarafından oluşan askeri birliğin Türkiye topraklarından geçerek Irak'a askeri harekât düzenleme isteği TBMM tarafından yapılan oylama sonucunda reddedildi. ABD liderliğinde kurulan ordunun 20 Mart 2003'te hava saldırısıyla başlayan II. Körfez Savaşı; 9 Nisan

2003'te Bağdat'ın işgal edilmesinin ardından Irak'ın 15 Nisan 2003'te teslim olmasıyla resmen sona erdi. Baas rejimine son veren ABD'nin kontrolünde kurulan Geçici Irak Yönetim Konseyi BM tarafından tanındı. 2003 sonrası Irak'ta kurulmaya çalışılan yeni yönetim bölgedeki siyasi ve etnik gruplar arasında anlaşma sağlanmaması nedeniyle siyasi istikrarı sağlayamadı. 2005 yılında hazırlanan anayasa ile Irak'ta federal bir yönetim şekli benimsendi. Saddam Hüseyin 2006'da yargılanarak idam edildi. ABD askerlerinin 2011 yılında Irak'tan çekilmeye başlamasıyla birlikte II. Körfez Savaşı resmen sona erdi.

Arap Baharı

17 Aralık 2010'da Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli üniversite öğrencisi bir gencin seyyar satıcılık yaptığı sırada zabıtalardan mallarına el konularak tokatlanması üzerine kendini yakması ile başlayan halk hareketine “Arap Baharı” ismi verilmiştir. Tunus'ta başlayan halk hareketleri ve protestolar demokrasi ve özgürlük sloganlarıyla Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün, Yemen'e kadar yayıldı.

Bilgi Notu

2010 yılının sonlarına doğru otoriter rejimi protesto etmesiyle Tunus'ta başlayan eylemler kısa bir sürede Ortadoğu'nun büyük coğrafyasını etkisi altına aldı. Bu süreç kimileri tarafından Arap Baharı, kimileri tarafından Arap Kışı, kimileri tarafından ise Arap devrimi ya da Arap isyanı olarak adlandırılmıştır.

Semra Catovic, Arap Baharı'nın Türk Medyasına Yansıması, s. 3. (Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Tunus'ta “Yasemin Devrimi” adıyla başlayan hükümet karşıtı eylemler sonrasında 20 yılı aşkın süredir ülkeyi demir yumrukla yöneten Zeynel Abidin Bin Ali'nin 14 Ocak 2011'de istifa ederek ülkeden ayrıldı. Yasemin Devrimi sonrası Tunus'ta internet yasaklarına son verilerek daha demokratik bir düzen kuruldu.

Arap Baharı'nın ikinci durağı olan Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan halk hareketleri sonucu, 30 yıllık Hüsnü Mübarek iktidarı sona erdi. Ancak demokratik-sivil iktidar süreci çok kısa sürdü. 3 Temmuz 2013'te Abdülfettah es-Sisi liderliğinde yapılan askerî darbeyle ülkenin seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi iktidardan indirildi. Arap Baharı'nın üçüncü durağı Yemen oldu. Yemen'i 1978'den beri yöneten Ali Abdullah Salih, 27 Ocak 2011'de başlayan halk ayaklanması sonrası görevden ayrılmak zorunda kaldı. Salih'in yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi, 21 Şubat 2012'de tek aday olarak girdiği seçimler sonrasında yeni cumhurbaşkanı seçildi. Yemen'de oluşan otorite boşluğundan yararlanan terör örgütlerinin başlattığı ayaklanmalar sonucu büyük bir kaosa sürüklenen ülkeye Suudi Arabistan'ın başını çektiği askerî koalisyonun 26 Mart 2015'te yaptığı askerî müdahale, karışıklığı daha da artırdı. Savaş, açlık, salgın hastalıklar ve susuzluk nedeniyle yaşanan ölümler, “dünyanın en büyük insani felaketi” olarak adlandırılmıştır. Körfez ülkeleri arasında yönetimi Sünni ancak halkın çoğunluğu Şii olan Bahreyn'de 14 Şubat 2011'de başlayan ayaklanmalarda İran, Şiilerin yanında yer aldı. Bu ayaklanma Suudi Arabistan'ın yardımıyla çok sert şekilde bastırıldı. Bahreyn Kralı Hamad bin İsa Al Halife, Mayıs 2012'de anayasada değişiklikler yaparak talepleri karşılamaya çalıştıysa da ülkedeki olaylar tam olarak denetim altına alınamadı. Libya'da 42 yıl boyunca iktidarını koruyan Muammer Kaddafi'ye (Görsel 8.36) karşı başlatılan gösteriler hükümet tarafından çok sert şekilde bastırılmaya çalışılınca ülkede iç savaş başladı.

Görsel 8.36: Muammer Kaddafi (1942-2011)

19 Mart 2011’de Fransa’nın başkenti Paris’te düzenlenen toplantıyla “uluslararası müdahalenin” yolu açıldı. Kaddafi’nin 20 Ekim 2011’de öldürülmesi sonrası tam bir kaos ortamı oluşan Libya’da, günümüzde üç ayrı hükümet yönetim iddiasında bulunmakta olup ülke, yerel güçler ile uluslararası güçlerin mücadele alanı hâline gelmiştir.

Suriye’nin Dera şehrinde 15 Mart 2011’de başlayan barışçıl protestolar daha sonraki süreçte Beşşar Esed rejiminin kanlı müdahalesiyle yerini hâlen devam eden bir iç savaşa bıraktı. Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle başlayan göç dalgası, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini ve Avrupa’yı etkileyen önemli bir insanlık sorunu hâline dönüştü.

Siyonizm

Filistin’de Yahudiler için yeniden bir vatan kurulmasına destek veren uluslararası Yahudi siyasi hareketi olan siyonizm düşüncesi, günümüzde Ortadoğu’da yaşanan sorunların en önemli nedenlerinden biridir. Arz-ı Mevud düşüncesiyle Yahudilere vaat edilen topraklara ulaşmayı amaçlayan Siyonizm düşüncesi kendilerine Allah tarafından verildiğini düşündükleri Nil nehrinden Fırat nehrine kadar olan bölgede bir İsrail Devleti kurmayı amaçlamıştı. Filistin’de Yahudi nüfusunu artırmak amacıyla Haganah örgütünü kuran Yahudiler bölgeye yapılacak Yahudi göçünü organize etmek ve bölgedeki Filistinlilere karşı faaliyet göstermek amacıyla İrgun terör örgütünü kurdular. Siyonizmin sonucu olarak kurulan İsrail, 1948’den bugüne Filistin bölgesinde uyguladığı saldırgan politikayla topraklarını büyük oranda genişletti. İsrail Devleti’nin baskısı sonucu bölgede yaşayan Filistinlilerin bölgeden göçe zorlanmasıyla “Filistin Mülteciler Sorunu” başladı. 1964’te kurulan Yaser Arafat liderliğinde FKÖ’yü (Filistin Kurtuluş Örgütü) kuran Filistinliler 1987’de ilk intifada hareketini (Görsel 8.37) başlattılar. Filistin halkının İsrail baskısına başkaldırısı olarak ifade edilebilecek olan intifada 1993 yılına kadar sürdü. Filistin Millî Konseyi, 14 Kasım 1988’de Bağımsız Filistin Devleti’nin kurulduğunu ilan edilerek Yaser Arafat devlet başkanı seçildi. Filistin halkı tarafından başlatılan ikinci intifada hareketi 2000-2005 yılları arasında gerçekleştirildi. Filistin Devleti’nin bağımsızlığı BM’de yapılan oylama içerisinde Türkiye’nin bulunduğu 138 devletin evet oyu ile kabul edildi..

Görsel 8.37: Filistin’de yaşanan intifadadan bir görüntü

5. 11 Eylül Saldırıları

11 Eylül Saldırıları, Usame bin Ladin liderliğinde kurulan El Kaide terör örgütü tarafından 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan, sivil ve askerleri hedef alan bir dizi terör saldırısıdır. Amerikan Hava Yollarına ait sivil yolcu uçakları kaçırılarak yapılan saldırılardan ikisi New York’ta bulunan Dünya Ticaret Merkezi Kuleleri’ne düzenlendi. Kaçırılan uçaklardan biri Dünya Ticaret Merkezi Kuzey Kulesi’ne, ikincisi de Dünya Ticaret Merkezi Güney Kulesi’ne çarparak kulelerin yıkılmasına neden oldu (Görsel 8.38). Diğer iki saldırıdan birincisi başkent Washington’a diğeri ise ABD Savunma Bakanlığı binası olan Pentagon’a düzenlendi. 11 Eylül’de yapılan tüm saldırılar sonucu,

Görsel 8.38: 11 Eylül Saldırılarından bir görüntü

yaklaşık 3000 kişi hayatını kaybetti. Saldırı, dünya tarafından “medeniyetler çatışması” olarak yorumlandı. ABD Başkanı George W. Bush saldırıları ABD’ye karşı savaş ilanı olarak kabul ettiğini belirterek NATO’ya başvurarak terörizme karşı seferberlik ilan etti. 12 Eylül 2001’de toplanan NATO, NATO’nun 5. maddesinde yer alan NATO üyelerinden birine yapılan saldırı tüm NATO üyelerine saldırı kabul edilir maddesinin hayata geçirileceğini açıkladı.

ABD kendisine karşı savaş ilanı olarak gördüğü saldırılar sonrasında bu saldırılara destek verdiğini iddia ettiği ülkelere karşı savaş ilan ettiğini açıkladı. “Küresel Terörizmle Savaş” sloganı ile ilk olarak saldırıyı gerçekleştiren El-Kaide terör örgütünün merkez olarak seçtiği Afganistan’a saldıran ABD bölgedeki Taliban yönetimine son verdi. ABD 2001’de gerçekleştirdiği Afganistan saldırısı sonrası 2003 yılında terörü desteklediği ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları ile Irak’a askerî harekât düzenledi.

ABD’nin NATO üyesi ülkeler ile İran ve Kuzey Kore’ye komşu devletleri ortak bir füze savunma sistemi altında birleştirmek amacıyla oluşturmak istediği “Küresel Füze Kalkanı” projesine NATO üyesi olmayan Çekoslovakya ile Polonya’nın dâhil edilmek istenmesi Rusya’nın tepkisini çekti.

11 Eylül Saldırıları sonrasında Avrupa ülkeleri de terörizme karşı mücadele adı altında askerî harekâtlara giriştiler. Fransa, AB ve BM kararları dışında hareket ederek Akdeniz çevresi ve eski Kuzey Afrika sömürgelerine askerî operasyonlar düzenledi. AB Konseyi 8 Aralık 2003’te AB güvenlik stratejisi kapsamında “Daha iyi bir dünyada daha güvenli bir Avrupa” kararıyla çalışılması kararını aldı. Bu dönemde AB üyesi ülkelere ABD gibi küresel teröre karşı mücadeleyi dış politika öncelikleri arasına aldılar.

6. 1990 Sonrası Yaşanan Mülteci Sorunları

a) Irak’ta Yaşanan Gelişmeler

ABD 2003’te gerçekleşen II. Körfez Savaşı sonrası işgal ettiği Irak’ta Saddam yönetimindeki Baas rejimine son vererek yeni bir yönetim kurmak amacıyla düzenlemelere girişti. Geçici Irak Yönetim Konseyi’ni kuran ABD, farklı etnik grupların içinde yer aldığı 25 bakandan oluşan Irak Hükûmeti’nin kurulmasını sağladı. Irak Hükûmeti’nin otoritesini kurarak bölgede huzuru sağlamasına büyük önem veren Türkiye’nin girişimiyle düzenlenen Irak’a Komşu Ülkeler Toplantılarında bölgesel güvenliğin sağlanması yolunda çalışmalar yapıldı.

ABD’nin 2009’dan itibaren bölgeden çekilmeye başlamasıyla birlikte bölgede güvenliği sağlama görevini Irak Hükûmeti’ne bağlı asker ve polisler üstlendi. Yeni kurulan Irak Hükûmeti’nin bölgede otorite kuramamasından yararlanan farklı terör örgütlerinin giriştiği terör olayları sonucunda milyonlarca Iraklı mülteci konumuna düşerken bir milyona yakın sivil hayatını kaybetti. Bu dönemde Irak’ın kuzeyinde kurulan özerk yönetim ile merkezi Irak Hükûmeti arasında yaşanan anlaşmazlıklar bölgede istikrarın bozulmasına ve terör olaylarının artmasına neden oldu. Bölgede etkinliğini artıran PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin Türkiye’ye yönelik faaliyetleri Türkiye ile bölge ülkeleri için önemli bir tehlike haline geldi.

b) Suriye’de Yaşanan Gelişmeler

Tunus’ta başlayan Arap Baharı Suriye’de var olan Baas Hükûmeti’nin antidemokratik yönetimine tepki şeklinde başladı. Baas Hükûmeti’nin olayları sert tedbirlerle önlemeye çalışması ile ülkedeki protestolar bir zamanla iç savaş dönüştü. ABD, Rusya ve İran’ın müdahil olduğu olaylarda ülke içinde otorite eksikliği oluşması üzerine farklı siyasi ve dini gruplar arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Suriye’de yaşanan iç savaş ortamında güçlenen DEAŞ terör örgütü ülke içinde etki alanını artırıp başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere terör saldırılarına girişti. Suriye’de yaşanan iç savaş sürecinde PKK’nın Suriye’deki kolu olan PYD terör örgütü ABD tarafından desteklenerek etkisini artırdı. Türk Silahlı Kuvvetleri bölgede artan terör faaliyetlerine son vermek amacıyla ÖSY (Özgür Suriye Ordusu) ile birlikte 24 Ağustos 2016’da başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ile PYD ve DEAŞ terör örgütlerinin bölgedeki faaliyetlerine engel olarak Suriye’de huzur ve güvenin sağlanması açısından önemli bir adım attı.

Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle bölgeden komşu ülkelere ve Avrupa’ya büyük bir mülteci akını gerçekleşti.

Bu dönemde Türkiye'ye ilk mülteci akını 2011'de başladı. 2015'te Türkiye sınırları içinde yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 250 bin kişiye aştı. 2022'de sayıları 3 milyon 750 bin kişiye ulaşan mülteciler için Türkiye'nin yaptığı toplam harcama 40 milyar doları geçmiştir. Türkiye kişi başına düşen millî gelir oranına göre mültecilere yardım eden ülkeler sırasında ilk sırada yer alarak Suriyeli mültecilere sadece maddi yardımda bulunmamış onların eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında da hizmet almaları konusunda önemli çalışmalar yapmıştır.

Bilgi Notu

AB Ülkelerinin Suriyeli Mülteciler Konusuna Yaklaşımı

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde köklü değişikliklere neden olan ve bu bölgelerin geleceğine şekil veren Arap Baharı, en derin etkisini Suriye üzerinde gösterirken, en ciddi sonuçlar da yine bu ülkede yaşanmıştır. Yüz binlerce insanın ölümüne, milyonlarca insanın ülkelerini terk etmesine neden olan gelişmeler, komşu ülkeleri etkilediği kadar Avrupa ülkelerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çerçevede, İtalya Akdeniz üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan birçok Suriyelinin hayatını en fazla kaybettiği ülke olmuştur. Avrupa basınına yansıyan birçok haberde de görüleceği üzere Yunanistan ve İtalya Suriye krizinde Avrupa merkezinde öne çıkan iki ülkedir. İtalya bir taraftan mülteci karşıtı gösteriler ile Avrupa'nın göç karşıtı yüzü olurken diğer taraftan Yunanistan'dan sonra en çok Suriyeli mültecinin tercih ettiği bir Avrupa devletidir. Bu itibarla Avrupa'daki Suriyeli mülteci sorununu İtalya merkezinde incelemek, Avrupa'nın Suriyeli mültecilere yaklaşımını görmek ve anlamak adına önemlidir.

Muzaffer Akdoğan, Canan Sağıroğlu, İtalya ve Suriyeli Mülteciler: Avrupa'nın Zorlu Sınavı, s. 146.

(Metin aslına uygun olarak alınmıştır.)

Etkinlik

A. Aşağıdaki cümlelerde verilen bilgileri doğru ise noktalı yerlere “D”, yanlış ise “Y” yazınız.

1. (....) I. Körfez Savaşı’nda Irak’tan Türkiye’ye iltica edenlere koruma kalkını oluşturmak amacıyla ABD, İngiltere ve Fransa tarafından “Çekiç Güç” kuruldu.
2. (....) 1993 yılında Turgut Özal’ın vefat etmesi üzerine Süleyman Demirel, Türkiye Cumhuriyeti’nin 8. cumhurbaşkanı seçilmiştir.
3. (....) 2001 yılında “Kara Çarşamba” olarak ifade edilen ekonomik kriz, Türkiye Cumhuriyeti’nin en büyük ekonomik krizlerinden biri kabul edilmiştir.
4. (....) 1993’te ODTÜ’de ilk genel ağ bağlantısının kurulması ile birlikte hızla gelişen genel ağ kullanımı günlük hayatın bir parçası hâline gelmiştir.
5. (....) Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle başlayan göç dalgası, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini ve Avrupa’yı etkileyen önemli bir insanlık sorunu hâline dönüştü.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere tabloda verilen kelimelerden doğru olanı yazınız.

Gazi Yaşargil	Fenerbahçe	Galatasaray	Yaşar Kemal	Vakıfbank	Aziz Sancar
Naim Süleymanoğlu	Üç Maymun	Oktay Sinanoğlu	Orhan Pamuk	Susuz Yaz	Cahit Arf

1. Cannes Film Festivali’nde Nuri Bilge Ceylan’ın yönettiği filmi 2008’de en iyi yönetmen ödülünü almıştır.
2., 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanan ilk Türk yazardır.
3. Mikro sinir cerrahisinin kurucusu kabul edilen, “Yüzyılın Beyin Cerrahisi” ünvanıyla dünya çapında tanınmıştır.
4., 50 yıldır çözilemeyen bir matematik kuramını çözerek “Türk Einstein” ünvanını almıştır.
5. 2015 yılında kimya dalında Nobel Ödülü’nü alan gurur kaynağımız olmuştur.
6. Cep Herkülü olarak ünlene halter sporunda dünyanın gelmiş geçmiş en büyük sporcusu kabul edilmiştir.
7. Erkek Basketbol Takımı Euro League’de 2016-2017 sezonunda şampiyon olma başarısını göstermiştir.
8. Futbolda 2000 yılında UEFA Kupası’nı kazanmıştır.
9. bayan voleybol takımı 2013, 2017, 2018 ve 2021 yıllarında Dünya Kulüpler Şampiyonası’nda şampiyon olurken aynı zamanda 2011, 2013, 2017, 2018 ve 2022 yıllarında Avrupa Şampiyonlar Ligi şampiyonluğuna ulaşmıştır.
10. 1997’de vefat eden matematik alanındaki çalışmalarıyla tanındı.

C. Aşağıda sağ sütunda verilen isimleri soldaki sütunda verilen bilgilerle eşleştirerek baştaki boş bölüme ilgili rakamı yazınız.

a. Özel Kuvvetler Komutanlığına girmeye çalışan darbeci askerlerin liderini etkisiz hâle getirerek darbecilerin amacına ulaşmasını engelleyen ve daha sonra şehit olan astsubay kimdir?
b. 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında “Milletimizi illerimizin meydanlarına davet ediyorum, havalimanlarına davet ediyorum ve milletçe meydanlarda, havalimanlarında toplanalım ve bunların o azınlık grubu, tanklarıyla, toplarıyla gelsinler ne yapacaklarsa halka orada yapsınlar. Halkın gücünün üstünde bir güç ben tanımadım bugüne kadar.” diyen dönemin cumhurbaşkanı kimdir?
c. 15 Temmuz darbe girişimi sırasında dönemin başbakanı kimdir?

1	Recep Tayyip Erdoğan
2	Kenan Evren
3	Ömer Halisdemir
4	Binali Yıldırım

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. “Glasnost’ (açıklık, şeffaflık), “perestroyka’ (yeniden yapılanma) adlı demokratikleşme hareketlerini başlatan SSCB lideri aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kruşçev B) Gorbaçov C) Stalin D) Yeltsin E) Lenin

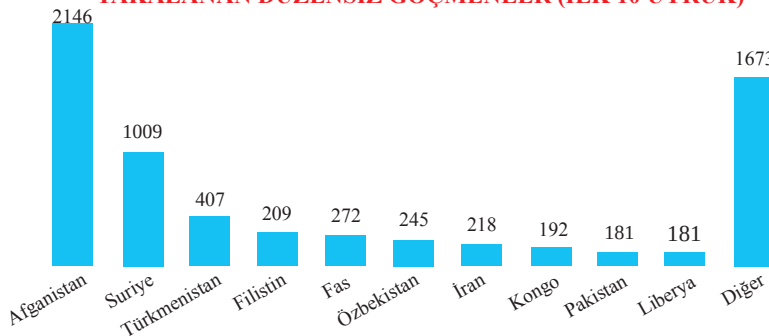
2. SSCB’nin dağılmasıyla;

- I. Azerbaycan,
II. Kazakistan,
III. Özbekistan

devletlerinden hangileri bağımsızlığını kazanmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III D) I ve II E) I, II ve III

3. **YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLER (İLK 10 UYRUK)**

Göç İdaresi Başkanlığı’nın Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenleri gösteren grafiğine göre;

- I. Yakalanan göçmenlerin içinde Avrupa ülkelerinin de vatandaşları bulunmaktadır.
II. Suriye ve İran’dan gelen göçmenlerin sayısı Afganistan’dan gelen göçmenlerden fazladır.
III. Göçmenler içinde Afrika’dan gelen insanlarda bulunmaktadır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

4. Dağlık Karabağ Sorunu aşağıdaki hangi iki ülkenin dış politikalarının belirleyici unsurları arasında yer almaktadır?

A) İran-Azerbaycan B) Azerbaycan-Ermenistan C) Pakistan-Afganistan
D) Hindistan-Pakistan E) Irak-İran

5. Derin bilgi birikiminden dolayı “Bilge Kral” olarak da anılan Bosna-Hersek lideri aşağıdakilerden hangisidir?

A) Tito B) Enver Sedat C) Aliya İzzetbegović
D) Şeyh Şamil E) Muhammed Mursi

6. “1991’de Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte dünyada önemli değişimler yaşanmıştır. Birçok yeni ulus devlet tarih sahnesine çıkmış, ortak tarihî ve kültürel değerlere sahip olduğumuz bu yeni ulus devletlerin Türkiye’den büyük beklentileri olmuştur.

Serbest pazar ekonomisinin uzağında sistemlere sahip bu ülkeler geçiş sürecinde donör ülkelerin, Dünya Bankası ve IMF’nin yer aldığı kalkınma iş birliği uygulamalarından yararlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda konjonktürel olarak başta Türk cumhuriyetleri olmak üzere, ülkemizin tarihî ve kültürel bağlarla sıkı sıkıya bağlı olduğu tabii coğrafyası ile güçlü bir iş birliği geliştirmek üzere 1992 yılında kurulmuştur.”

<https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>

Yukarıda tarif edilen kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı B) Bağımsız Devletler Topluluğu
C) Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü D) Ulusal Ajans
E) Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

7. Kanuni Sultan Süleyman Dönemi’nde Mimar Hayreddin tarafından yapılan Mostar Köprüsü, 1993 yılında gerçekleşen hangi savaş sırasında yıkılmıştır?

A) Bosna Savaşı B) Kosova Savaşı C) II. Dünya Savaşı
D) Turuncu Devrim E) Kadife Devrim

8. 1974 yılında Niğde’nin Bor ilçesine bağlı Çukurkuyu Kasabasında doğmuştur. Çocukluğunu geçirdiği Niğde’nin Çukurkuyu Kasabasında okul sonralarında çobanlık yaparak ailesine maddi katkıda bulunmuştur. Hatice Hanım ile olan evliliğinden Elifnur ve Doğan Ertuğrul adlarında iki çocuğu vardır. 15 Temmuz darbe kalkışmasının önlenmesindeki önemli isimlerden biri olan Kahraman Şehitimiz 1999 yılında Piyade Astsubay olarak Türk Silahlı Kuvvetlerine katılmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde yurt içinde ve yurt dışında görev yapmıştır.

15 Temmuz 2016’da Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ve Türk Milletinin bekasına yönelik yapılan hain kalkışmayı önlemek için canını çekinmeden feda eden Şehit Astsubay Kıdemli Başçavuş Özel Kuvvetler Komutanlığı’na girmeye çalışan darbeci general Semih Terzi’yi, Genelkurmay Özel Kuvvetler Komutanı Korgeneral Zekai Aksakallı’ dan aldığı “Vur” emri üzerine etkisiz hale getirmiştir. Darbeci general Semih Terzi’nin yanında bulunan cuntacı askerler tarafından şehit edilen Astsubay Kıdemli Başçavuş gösterdiği kahramanlık ile 15 Temmuz darbe kalkışmasının seyrini değiştirmiş ve demokrasinin temsili haline gelmiştir.

T.C. Bor Kaymakamlığı internet adresinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Metinde bilgileri verilen askerimiz aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bülent Aydın B) Sait Ertürk C) Ziya İlhan Dağdaş
D) Ömer Halisdemir E) Halit Yaşar Mine

Daha fazla ölçme değerlendirme sorusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

SÖZLÜK

A

anayasa: Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasa-
ma, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını
gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa.

antant: Devletler arası siyasal, ekonomik, kültürel vb.
alanlarda yapılan uzlaşma ve bu uzlaşmanın tespit edildiği
belge, anlaşma, uyuşma, itilaf, mutabakat.

antlaşma: İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta
iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun
davranmayı kabul etmeleri durumu, pakt.

Anzak: Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan, Avustralya
veya Yeni Zelanda birliklerinin ortak adı.

asimilasyon: Farklı kökenden gelen azınlıkları veya
etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini
baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme.

aşar: Tarım ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergi.

ataşemiliter: Bir elçiliğe bağlı askerî uzman.

azınlık: Bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve
sayıca az bulunan topluluk.

B

Babiali: Osmanlılarda sadrazam makamı, hükûmet.

bahriye nazırı: Osmanlı Devleti'nde donanmadan so-
rumlu bakan.

beynelmillel: Çeşitli milletlerin arasında yapılan, milletlerin
arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan, milletlerarası,
uluslararası.

bildiri: Bilimsel bir konuyu ele alan ve bilimsel bir
toplantıda okunup tartışılan yazı.

Bolşevik: Bolşeviklik yanlısı kimse.

C

cemiyet: Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için
kurulan yasal topluluk, dernek.

CENTO: Merkezî Antlaşma Örgütü.

cephe: Üzerinde savaşın sürdüğü bölge.

cumhuriyet: Millet, egemenliğini kendi elinde tut-
tuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri
aracılığıyla kullandığı devlet biçimi.

cunta: Bir ülkede yönetime el koyan kimselerden oluşan kurul.

Ç

çar: Rus imparatorlarına ve Bulgar krallarına verilen ünvan.

çete : Yasa dışı işler yapmak veya etrafındakileri korkut-
mak amacıyla bir araya gelmiş topluluk.

D

darülfünun: Osmanlı Devleti'nde kurulan üniversite.

delege: Kendisine yetki verilerek bir yere veya birinin
katına gönderilen kimse, elçi.

demokrasi: Halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli.

devlet: Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan
örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturu-
duğu tüzel varlık.

devrim: Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik.

diktatör: Bütün siyasi yetkileri kendinde toplamış bu-
lunan kimse.

diplomasi: Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşma-
ların bütünü.

doktrin: Toplumda herhangi bir alanda çığır açan bir
düşünce adamının ortaya koyduğu görüşler, ilkeler bütünü,
öğreti.

durağan: Yerini değiştirmeyen, olduğu yerde duran,
devinimsiz.

Düyun-u Umumiye: 1. Genel Borçlar. 2. Osmanlı Dev-
leti'nin Batılı ülkelere borcunu tahsil etmek için kurulan
kurum.

E

Elviye-i Selase: Osmanlı Devleti'nde Batum, Kars ve
Ardahan'ın ortak adı.

egemenlik: Egemen olma durumu, devleti yönetme gücü.

emperyalist: Emperyalizm yanlısı olan, yayılmacı,
yayılmacı.

emperyalizm: Bir milletin sömürü temeline dayanarak
başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına
alıp yayılması.

esaret: Savaşta tutsak alınma, yabancı ülkelere zorla
kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılma, tutsaklık.

etnik: 1. Herhangi bir kültüre ait olma. 2. Kavimle ilgili.

F

faşizm: İtalya'da 1922-1943 yılları arasında etkinliğini
sürdüren, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını
genişletmeyi amaçlayan, yetkinin tek partinin elinde
toplandığı düzen.

federal: Birçok siyasal topluluktan oluşan ve bu toplu-
lukların üstünde yer alan devlet yapısına verilen isim.

fırka: Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları
siyasal topluluk, parti.

G

gazi: 1. Olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara devlet tarafından verilen onur ünvanı. 2. Savaşta sağ dönen kimse.

genelge: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim.

güçler birliği: Yasama, yargı ve yürütme gücünün tek elde toplanması.

H

hanedan: Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

Harbiye Nazırlığı: Osmanlı Devleti'nde savaşla ilgili işlere bakan bakanlık.

harp okulu: Türk Silahlı Kuvvetlerine subay yetiştiren yüksekokul, harbiye.

hürriyet: Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, özgürlük, serbesti.

I-İ

idadi: Lise derecesindeki okul.

ihracat: Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım.

ihtilal: Mevcut devlet düzenini yıkmak için başlatılan halk ayaklanması.

iktidar: 1. Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi. 2. Güç sahibi.

ilhak: Egemenliği altına alma.

imtiyaz: Başkalarına tanınmayan, özel, kişisel hak veya şart, ayrıcalık.

inkılap: Bir devletin yaşam koşullarını ve kurumlarını hızlı bir şekilde ileriye dönük olarak değiştirmek.

istiklal: Davranışları, tutumu, girişimleri herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilme, hür olma, bağımsızlık.

İstiklal Mahkemesi: Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çabuk ve etkili bir biçimde işlemlerini sağlamak için Büyük Millet Meclisinin kurduğu özel mahkeme.

ithalat: Başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alım.

İttifak Devletleri: Avrupa'da İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Almanya ile müttefiklerine karşı oluşturduğu güç birliği.

İttifak Devletleri: Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın İngiltere ile müttefiklerine karşı oluşturduğu güç birliği.

ittihat: Aynı amaç çevresinde toplanma, birleşme, birlik kurma, bir olma.

J

jeopolitik: Bir devlette, bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki.

jeostratejik: Coğrafi unsurların askerî açıdan incelenmesi ve stratejik sonuçlar çıkarılması.

K

kabine: Devletin görevlerini yerine getirmesini sağlayan, başbakan ve bakanlardan oluşan yetkili organ, bakanlar kurulu, hükümet.

kabotaj: Bir ülkenin iskele veya limanları arasında gemi işletme hakkı.

kamuoyu: Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halkoyu.

kapitalizm: Ana amacın kâr olduğu ekonomik sistem.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

karargâh: 1. Bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş. 2. Ordunun uzun bir süre veya geçici olarak konakladığı yer.

Kilikya: İlk Çağ'da Anadolu'nun güneyinde Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının suladığı, şimdiki Mersin ve Adana çevresine verilen ad.

kolordu: Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük askerî birlik.

komite: Bir işi yapmak, yönetmek veya bir kurum ve kuruluşu temsil etmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk, heyet, kurul, konsey.

komünizm: Bütün malların ortaklaşa kullanıldığı ve özel mülkiyetin olmadığı toplum düzeni.

kongre: Çeşitli yerlerden yöneticilerin, elçilerin, delegelerin katılmasıyla yapılan toplantı.

konjektör: Ekonomik, toplumsal, siyasal alanlarda istatistiklerden, olgulardan, nesnel durumlardan yararlanarak olayların gelecekteki gelişmeleriyle ilgili tahminde bulunma.

L

liberalizm: 1. Kişisel özgürlükleri konu alan ekonomik ve siyasi görüş. 2. Serbestlik.

liyakat: Layık olma, yeterlilik, bir iş için gereken şartlara sahip olmak.

M

maarif: Öğretim ve eğitim sistemi.

manda: I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye erdirtirip bağımsızlığa kavuşturuluncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik.

mandater: Mandacı.

mareşal: En yüksek askerî rütbe, müşir.

Mecelle: Osmanlı Devleti'nde Ahmet Cevdet Paşa başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanan Osmanlı Medeni Kanunu.

medeniyet: Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının; fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, uygarlık.

medrese: İslam ülkelerinde genellikle İslam dini kurallarına uygun bilgilerin okutulduğu yer.

mektep: Her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yer, okul.

meşrutiyet: Hükümdarla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet biçimi.

mihver: Bir cismi iki eşit parçaya bölen çizgi, eksen.

milis: Savaş sırasında orduya yardımcı olarak toplanan silahlı halk gücü.

misak: Hukuki sonuç doğurmak amacıyla iki veya daha çok kişinin, kuruluşun karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla gerçekleşen işlem, sözleşme, antlaşma, bağlaşma.

modern: Bulunulan çağın anlayışına, şartlarına uygun olan.

monarşi: Devletin bir aile veya soy içinden seçilen tek kişi tarafından yönetilmesi.

mübadele: Karşılıklı yer değiştirme.

mütareke: Savaşın iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, ateşkes.

N

nasyonal: Milletle ilgili, millete özgü, ulusal, millî.

nazır: Hükümet işlerinden birini yönetmek için, genellikle milletvekilleri arasından, başbakan tarafından seçilerek cumhurbaşkanınca onaylandıktan sonra işbaşına getirilen yetkili, vekil, bakan.

nutuk: Bir topluluğa düşünceler, duygular aşlamak amacıyla söylenen, uzunca, coşkulu ve güzel söz, hitabe, söylev.

O

okka: 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye.

oligarşi: Siyasal gücün birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim.

Ortodoksluk: Doğu Hristiyan kiliseleri tarafından sürdürülen, Yunan ve Slavların çoğunun benimsediği mezhep.

otorite: Siyasi veya idari güç.

Ö

özerklik: Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, muhtariyet, otonomi, otonomluk.

P

Panislamizm: Bütün Müslümanları aynı yönetim altında toplama amacını güden politik akım.

Pantürkizm: Bütün Türkleri tek toprak, tek millet, tek devlet olarak birleştirmek.

propaganda: Bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma.

protesto: Bir davranışı, bir düşünceyi, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma.

protokol: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.

R

rejim: Bir devletin yönetim biçimi.

resmî tanıma: İki devletin birbirleriyle yazılı ve diplomatik ilişki kurması.

Rumeli: Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarına verilen isim.

rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

S

salt çoğunluk: TBMM üye tam sayısının yarısından en az bir fazla olan oy toplamı.

seferberlik: Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü.

senato: Bazı ülkelerde yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis.

sıkıyönetim: Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim.

Soğuk Savaş: İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin başı çektiği Doğu Bloku ve ABD'nin başını çektiği NATO kuvvetleri arasındaki jeopolitik gerginlik durumu.

stratejik: İzlemsel, önemli.

Ş

Şark: Güneşin doğduğu yöndeki ülkeler bölgesi, Şark, Batı karşıtı.

şeyhülislam: Osmanlı Devleti'nde, kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve din işlerinden sorumlu üye.

T

taarruz: Yıpratmak amacıyla doğrudan doğruya silahlı veya silahsız bir eylemde bulunma, saldırı, hücum.

tabi: Başka bir şeyin istemine, gücüne veya yardımına bağlı olan; özgürlüğü ya da özerkliği olmayan, boyun eğen, bağlı kalan.

tabya: Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı.

tamim: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, genelge.

teali: Yükselmek, yüce bir duruma gelmek.

tehcir: Göç ettirme, göç etmesine sebep olma, sürme.

tekel: Bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum.

tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh.

teori: Sistemli bir biçimde düzenlenmiş birçok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü, kuram.

terhis: Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma.

U

ulusal irade: Halkın ortakça aldığı ve doğru olarak düşündüğü kararların bütünü.

Ü

ültime: Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir

tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın, tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota.

V

veliaht: Hükümdarın yerine geçecek kimse.

Vilayet-i Sitte: 1. Altı il. 2. Sivas, Erzurum, Van, Diyarbakır, Elâzığ ve Bitlis illerine verilen ad.

Y

yasa: Devletin yasama organları tarafından konulan ve uyulması gereken kurallar bütünü, kanun.

Z

zaviye: Küçük tekke, ibadethane.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Muzaffer ve Sağiroğlu Canan. “İtalya ve Suriyeli Mülteciler: Avrupa’nın Zorlu Sınavı”. *Ekonomi, Politika&Finans Araştırmaları Dergisi*, 2017.
- Akman, Halil ve Murat Toman. “Tarihî Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, yıl: 7, sayı: 20, Aralık 2014.
- Aktaş, Şerif. *Halide Edip Adıvar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 20, 1, s.3, 2013
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, cilt: II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Mustafa Kemal Atatürk*. TBMM Zabıt Ceridesi. 20.3.1937.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Reisicumhur Atatürk’ün Kamutayı Açış Nutukları*, 1937.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt I-III, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, s 91, İstanbul: Kural Matbaası, 1984
- Atay, Falih Rıfki. *Babanız Atatürk*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayıncılık, 1955.
- Ay, Esmâ, *Yakın Türk Tarihinin Önemli Siyasi ve Askeri Şahsiyeti: Fevzi Çakmak*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı s. I İstanbul: 2002.
- Aybars, Ergün. *İstiklal Mahkemeleri Cilt I-II 1920-1927*, s.: 477 İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü yayınları No: 1, 1988
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam: Mustafa Kemal 1881-1919*, cilt: 1, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- Aysal, Necdet. “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2005.
- Bulut, Pınar. “1923-1933 Yılları Arasında Türk-İtalyan İlişkileri” *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı, 2007.
- Catovic, Semra. *Arap Baharı’nın Türk Medyasına Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015
- Çambel, Hasan Cemil. *Belleten*, cilt: 3, sayı: 10, Ankara: TTK Yayınları, 1939.
- Çavdar, Tefvik. *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50. Yılı*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973.
- Çolak, Kamil ve Fahri Yetim. “Vehid Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa’nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler; Tarihine Peşinde”. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 17, 2017.
- Çufalı, Mustafa. *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950) I. cilt: Döneme Genel Bakış, Yasama Faaliyetleri ve Parlamento Kararları*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No.: 146, 2012.
- Dikmen, Nedim. “Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt: 19, sayı: 21, 2005.
- Doğaner, Yasemin. “Millet Liderini Uğurluyor”. *Atatürk Dergisi*, cilt 4, sayı 4, sayfa 45-64 Erzurum: Dergipark, 2005.
- Elmacı, Mehmet Emin, *Kamuoyuna Yansıması Çerçevesinde Mustafa Kemal’in Adının Tanınması ve 1919’a Gelişte Mustafa Kemal*, Belgi Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi Cilt 2 Sayı,18 s.1217 Yaz/ 2019,
- Enver Ziya Karal, *Atatürk’ten Düşünceler*, Çağdaş Yayınları,1991
- Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri Cilt I-II 1900-1927*, s477
- Ersoy, Ahmet Selim. *Mehmet Nuri Conker’in Askeri ve Siyasi Hayatı (1911-1937)*, s. II, Kırıkkale: T.C. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2015
- Ertem, Barış. “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009.
- Ertürk, Hülya Anakız ve Makbule Evrim Gülsünler. “Demokrat Parti’nin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, cilt: 7, sayı: 3, 2012.
- Gözcü, Alev. “I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti’nin Gündelik Hayatından Kesitler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2016.
- Güllü, Ramazan Erhan. “Millî Mücadele’de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey’in Faaliyetleri”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2, 2017.
- Hale Ogan İtmeç, Profesyonel Kimliğe İlişkin Bir Kariyer Öyküsü: Eğitimci Refet Angın, T.C. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana
- Gülsünler, Makbule Evrim-Ertürk, Hülya Anakız, *Demokrat Partinin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Stratejileri*, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3.
- İlyas, Ahmet. “Millî Mücadelede Önemli Bir Şahsiyet: Ali Saip Ursavaş”. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 10/9, 2015.
- İnan, Afet *Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler*, S. 264
- İnan, Afet. *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Karabulut, Umut. “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sağlık Hizmetlerine Toplu Bakış, Dr. Refik Saydam’ın Sağlık Bakanlığı ve Hizmetleri (1925-1937)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/15, 2007.
- Kanyılmaz, Erhan. “Bir Amerikan Komandosunun Kanlı Omaha Sahili Taarruzu’nda Yaşadıkları”. *Bütün Dünya Dergisi*, 2018.
- Kılıç, Ali. *Atatürk’ün Hususiyetleri*, İstanbul: Sel Yayınları, 1955.
- Kılıç, Selda. “İstiklal Harbi’nde Sovyetler Birliğinden Gelen Yardımlar”. *DTCF Dergisi* 56.1 s. 125. 2016
- Kızıloğlu, Sedat. “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 2012.
- Kızıroğlu, Ahmet Mithat. “1965-2014 Arası Kent ve Köy Nüfus Oranları Türkiye’nin Nüfus Değişimine Göre İl Bazında Kentleşmesine Bir Bakış”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 9, sayı: 16, 2017.
- Kocabıyık, İlyas ve Metin Uçar. “Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan IMF Destekli İstikrar Programlarının Ekonomik Açından Değerlendirilmesi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, 2010.
- Koçak, Konur Alp. “Soğuk Savaş Sonrasında Japon Dış Politikasında Yaşanan Değişimi Anlamaya Yönelik Bir Analiz”. *Yüksek*

Lisans Tezi. Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, 2010.

Koray ERGİN, Osmanlı Devleti'nde Kanunnamelerden Nizamnamelere Geçiş, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 39, s. 1-23. 2016

Kurnaz, Ersoy. *Milli Mücadele'de Türk Kadını*, Cilt 12, Sayı 34,s.266-267, 1996

Kurt, Yılmaz. *Pontus Meselesi*, No.: 68, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1995.

Maarif (1928-1935), Millet Mektepleri Faaliyetler İstatistikleri. İstanbul: T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1935.

Okyar, Fethi. *Serbest Cumhuriyet Fırkası Anıları*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2017.

Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı. Ankara: MEB, 2018.

Özacun, Orhan. “Siyasi Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 2002.

Özakman, Turgut. *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.

Özçelik, Mücahit. “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 29, 2010.

Öztürk, Mustafa. Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Hizmetleri, SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 1999

Rousseau, Jean Jacques. *Toplum Sözleşmesi (Bölüm IV)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Sarı, Mustafa. “The Times Gazetesi'ne Göre Atatürk'ün Vefatı”. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1, 2008.

Sarı, Özge. “Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası: Tarihçe, Yapısı ve İşleyişi”. *T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, sayı: 8. 2015.

Sarol, Mükerrrem. *Bilinmeyen Menderes I*. İstanbul: Kervan Yayınları, 1983.

Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 2* (TTK 1994)

Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 3* (TTK 1995)

Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü 4* (TTK 1996)

Sökmen, Tayfur. *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Şahin Kütük, Birsen. “Türkiye'den Batı Avrupa'ya İşçi Göçünün Sosyolojik Çalışmalara Yansımaları”. *Sosyoloji Konferansları*, No.: 52, 2015.

Şahin, Mehmet. “Nürnberg Mahkemeleri Üzerine Bir İnceleme”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, 2010.

Şahin, Sinan. “Millî Mücadele Dönemi'nde Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 19, sayı: 2, 2017.

Taşpınar Dağcı, Gül Tuba. “Türk Siyasi Tarihinde Hürriyet Partisi'nin Yeri”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2005.

Tuna, Işıl. “Verilişinin 70. Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Taktir”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 15, sayı: 30, 2015.

Turan Tüylü Esin. Mustafa Kemal Paşa Ve Harf İnkılabı, VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, Sakarya

Tünay, Bekir. *Atatürk ve Hatay*, s. 460-461

Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler 1959-2017. T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Katılım Politikası Başkanlığı.

Utkugün, Ceren. “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'den Yunanistan'a Yapılan İnsani Yardım Faaliyetleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 18, sayı: 2, 2016.

Yavaş, Murat. *Milli Mücadele'nin Sesine Kulak Vermek: Hâkimiyet-i Milliye'nin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı*, s. 12-13.

Yavuz Çobanoğlu'nun Dinleme Tutanağı. TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı, 2016.

Yazım Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

Yellice, Gürhan. “1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 12, sayı: 24, 2012.

Yücel, Serhan. “Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, sayı: 2, 2010.

1923-2009 İstatistik Göstergeler. TÜİK.

(Kitabın kaynakça bölümü Chicago Kaynakça Sistemi esas alınarak düzenlenmiştir.)

GENEL AĞ KAYNAKÇASI VE GÖRSEL KAYNAKÇA

Aşağıda verilen karekod ile genel ağ kaynakçasına, görsel kaynakçaya ve elektronik içerik görsel kaynakçasına ulaşabilirsiniz.

CEVAP ANAHTARI

Yanda verilen karekod ile cevap anahtarına ulaşabilirsiniz.

